

SVAZEK ČTVRTÝ A PÁTÝ.

NÁRODOPISNÝ SBORNÍK ČESKOSLOVANSKÝ.

VYDÁVÁ

NÁRODOPISNÁ SPOLEČNOST ČESKOSLOVANSKÁ

A

NÁRODOPISNÉ MUSEUM ČESKOSLOVANSKÉ.

REDAKTOR

PROF. DR. FRANTIŠEK PASTRNEK.

REDAKČNÍ KOMITET:

ADOLF ČERNÝ, SPRÁVCE N. M. Č., DR. J. MÁCHAL, UNIV. DOC.,
DR. J. MATIEGKA, UNIV. DOC., DR. L. NIEDERLE, UNIV. PROF.,
DR. J. POLÍVKA, UNIV. PROF., DR. J. ZUBATÝ,
UNIV. PROF.

V PRAZE 1899.

NAKLADEM VLASTNÍM. — TISKL ALOIS WIESNER.

Psané knížky modlící.

Další část práce o »Památkách krasopisných po starých kantorech a písmácích z východních Čech«

od Ant. Šolty.

Zalíbení našeho lidu selského v nádheře aneb aspoň v pestré úpravě všeho, čeho užíváno bylo při výkonech, jimiž mysl jest povznesena, zejména při výkonech obřadů náboženských a slavnostních, jest příčinou též pěkné, pestré úpravy psaných knížek modlicích¹⁾.

Knížky takové psávali kantoři, písmáci ano i jiní, kdo vynikali dovedností krasopisnou²⁾). Kantoři psávali je zejména zámožným nevěstám na zakázku, též zámožným rolníkům ano i do zásoby psávali je. Mnohá taková pestrá knížka byla darována švarnému děvčeti³⁾ z lásky.

¹⁾ O knížkách modlicích psali v »Českém Lidu«: Smutný, Dr. Matějka, K. Adámek a M. Matějková.

²⁾ Vynikající buditel národního uvědomění, osvícený děkan Chrudimský, Josef Liboslav Ziegler, byl též dovedným krasopiscem. V pardubickém museu jest uložena památka po něm velmi pěkná, knížka formátu malé osmerky, obsahující: »Cyrkewnj Pobožnost na Křížové dnj« a podotknuto jest na titulním listě, že jest knížka ta »pracj Josefa Liboslava Zieglera.« Na druhé stránce napsal Ziegler: »Newydáte-li gazykem srozumitedlných slow — budete u wjtr mluwiti. I. Kor. 14. 9. Conc. Trid. Ses. XXV. Cap. VII. de reform.« Slova ta charakterisují Zieglera jako kněze v pravdě českého. Modlicí knížky psávali však i lidé nejrůznějšího povolání. Tak ku př. v Polomě u Trhové Kamenice, psávala je selka Urbanová; v Nasavrchách panský dráb Schütz. Kreslení pestrých ozdob do knížek modlicích bylo právě tak uměním prostonárodním jako rýsování kraslic.

³⁾ Dívčákům — pannám — psávány byly modlicí knížky zajisté již ve středověku. V časopise Č. Museum z r. 1859 v J. Jirečkově pojednání o legendě o sv. Dorotě jest zmínka o modlitbách, napsaných na prvních listech svazku, v němž legenda tato obsažena jest. Podotknuto tu, že modlitby jsou pro osobu ženskou a že písář napsal ku konci: »Psal sem sedye jako sup,

Úprava psaných »modlitbiček« jest přerozmanitá. Některé napsány a vyzdobeny jsou pěkně, vkusně; některé svědčí o práci kvapné — patrně byly as psány do zásoby — mnohé knížky napsány byly i nemotornou rukou. Většina psaných knížek modlicích jest zdobena pestrými rámečky kolem textu na každé téměř stránce a taktéž pestrobarevnými iniciálkami. Málo která knížka jest pouze černě kreslenými ornamenty zdobena. Obrázky svatých bývají velmi nedovedně nakresleny, jsou to nezdářené a křiklavě kolorované kopie obrázků tištěných.

Jako úprava krasopisná tak též i titul modlicích knížek jest přerozmanitý. Kromě titulu bývá na prvním listě napsáno, pro které pochlaví jsou knížky určeny ano i jméno majetníkovo, pro něhož byly napsány. Na druhou ano i na zadní stránku napsal si obyčejně majetník poznámku o povinném vrácení knížek, kdyby je ztratil, a byly někým nalezeny. Nezřídka čteme: »Tyto modlitby patří mně, N. N., kdyby byly ztraceny prosí se za jich navrácení.« Avšak ne v každých knížkách tak zdvořile bylo připomínáno nálezci, aby je vrátil. V jedných modlitbách¹⁾ ku př. napsala si rázná majetnice kostrbatým písmem: »Tyto modlitby náleží círi Dorotě Matěje Kubizňáka z Lukové. Kdo je ukradne, tomu ruka upadne po samý rameno!«

V jiných napsal majetník: »Tyto knížky náleží Janovi Šídlovi ze vsi Libanic. Kdo je najde ať je navráti. Kdo by je našel a nenavrátil, zatracená buď šelma.« — V některých knížkách dovolává se majetník i křesťanské lásky nálezcovy. V knížkách Řeč s Bohem, z r. 1837 jest poznámka: »Kdo by je našel, aby je z lásky křesťanské, katolické i helvetského vyznání navrátil.«

V mnohých modlitbách bývá před titulním listem napsána průpověď z Písma sv. Tak ku př. na knížkách z vesnice Kluků u Poděbrad z r. 1809, psaných rolníkem Václavem Klupkou, jest napsáno: »Neví člověk konce svého, ale jako ryby udící lapány bývají a jako ptáci osidlem popadání bývají, tak lapání bývají lidé v čas zlý. Ekl. 9. 2.« Tento způsob úpravy ode davná byl u lidu oblíben; zděden byl ze středověku.

Na zadní desku modlicích knížek zapisovány bývaly, podobně jako do bible, udalosti rodinné a poznámky o hospodářství důležité.

Takový jest povsechný ráz psaných knížek modlicích.

Jméno písářovo na každých knížkách nebývá napsáno; některý písář na knížky jím psané vůbec se nepodepisoval.

* * *

---

protoz ty panno jarmark mi kup. Dožadoval se tedy písář daru (»jarmarku«) od panny, jíž modlitby psal. Rukopis jest buď z konce XIV. nebo z počátku XV. století.

¹⁾) Uloženy jsou v museu pardubickém.

Na Chrudimsku a v jiných krajinách východních Čech, rozšířeny byly psané knížky modlící zvláštního rázu, vynikající slohovou úpravou ornamentů. V knízkách těch, patrně jedním písárem, krasopiscem to nad jiné dovedným, psaných, není však nikde jméno jeho napsáno. V knízkách toho druhu čteme před listem titulním: »Sluší se modliti a nikdy neprestávat.« — Na titulním listě čteme: »Psané modlitby křesťanské, katolické, k náboženskému užívání jak duši, tak i tělu prospěšné, pro osobu mužského (ženského) pohlaví; z nábožných knih sepsané.«

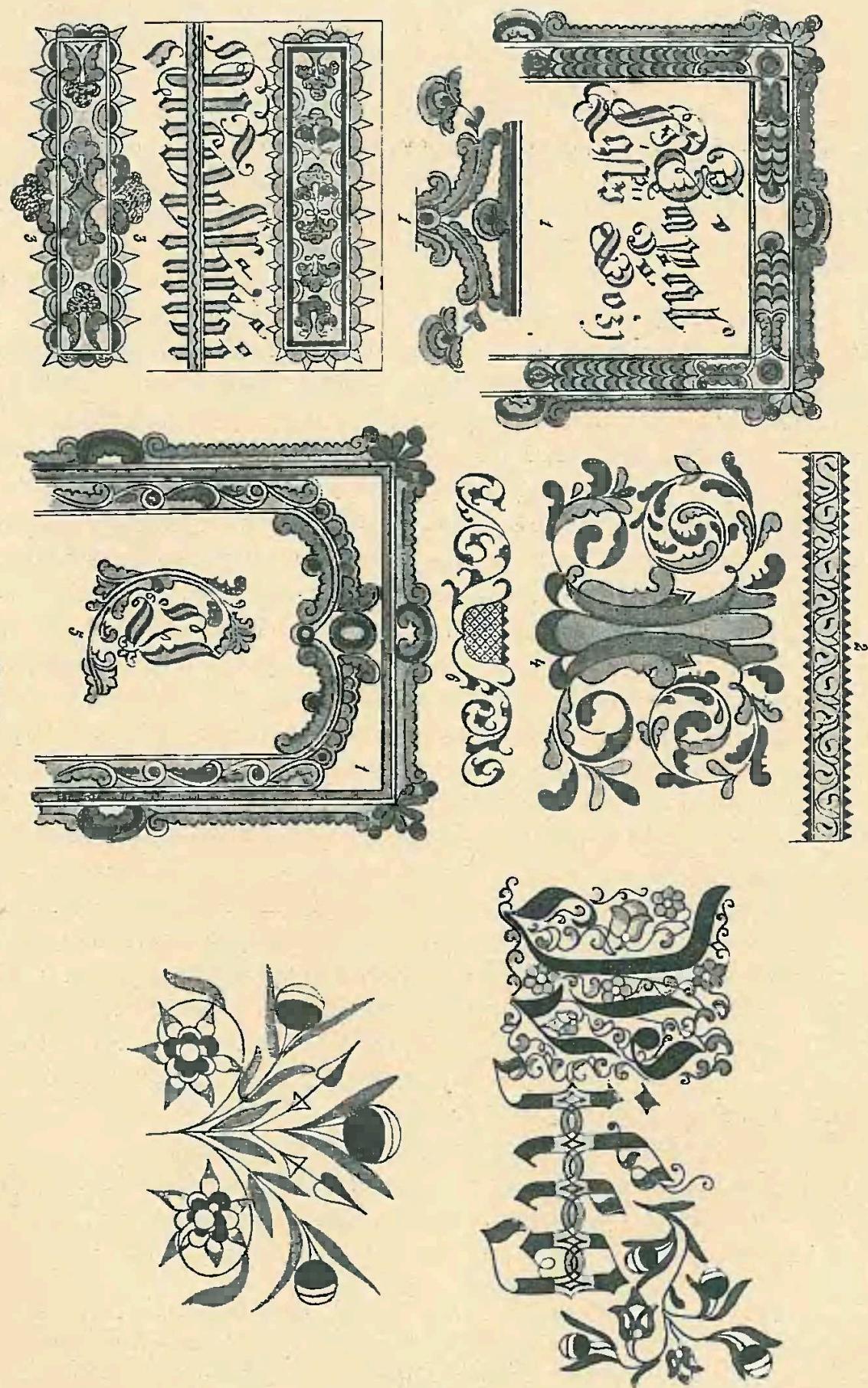
Též bývá na titulním listě napsáno: »Duchovní knížka, t. j. česká mše, v sobě obsahující modlitby které kněz při oltáři se modl.« Některé mají název: »Zápal lásky boží duší vyvolených aneb modlitby katolické k pravému užívání jak ráno tak i večer, též při mši svaté, zpovědi s jinými pobožnými modlitbami spojený, jak vnitř psané jsou.«¹⁾ Iniciálky takovýchto knížek jsou pestré. Každá téměř jest obroubena kadeřavým obloukovým rámečkem. Takovou to kadeřavostí, jako iniciálky, vyznačují se též ostatní ornamenty, zejména výplně. Na tab. 1 jsou dva rámečky (obr. 1, 1) z knížek »Zápalu lásky boží« a jeden závěrečný ornament. Kde tanuly kresliči na mysli tvary rostlinné, větve s květy a listy, i tam jeví se na ornamentech ona neobyčejná úprava kadeřavá. Stejný ráz, stejný sloh jest zřejmý na všech iniciálkách a ozdobách toho druhu knížek, pozoruhodno však jest, že na žádném listě ani v žádných knízkách neopakuje se některý ornament nebo některá iniciálka. Patrno, že písář kreslil ornamenty a iniciálky z paměti, nekopíroval je, nýbrž kreslil je dle určitého, v mysli jeho pevně utkvělého vzoru.

Barvy užíval nejvíce zelené, jíž koloroval kadeřavé části ornamentů a to buď zeleně jasné, syté, buď olivové. Podružnými barvami byly mu červená (růmělka), žlutá a modrá; menší plošky vyplňoval hnědě. Rámečky na stránkách jsou obyčejně zelené a žluté avšak též zelené a popelavě modré, na některých místech proniká červeně kolorovaná ploška. Podobně kolorovány jsou obloučky kolem iniciálek, v jichž vrcholku tu a tam upomíná ornament na paví pero.

Kresba jeví sice nevšední zručnost, jest však zběžná, namnoze i nedbalá, čímž souměrnost a tím též i lad mnohého ornamentu byly porušeny. Na některém ornamentu jest přílišný chvat písářův zřejmý.

Nejpěknější knížky toho druhu vyskytly se v okolí Dašic.

¹⁾ Toho druhu modlitebních knížek uloženo jest několik exemplářů v museu pardubickém, po jednom v museích vysokomýtském a chrudimském. Jedny jsou ve sbírce měšť. školy v Heřm. Městci a jedny majetkem soukromým v Hr. Týnci. Na výstavkách národopisných v Litomyšli, Vys. Mýtě a v Dašicích bylo jich velmi mnoho.

Tab. I.

Jak již výše podotknuto, nepodepsal se na žádných takových knížkách písář aniž udal letopočet, avšak dle ozdobení nadpisu příčnou páskou, vsunutou do prostřed řádky, lze souditi, že psány byly knížky ty v létech buď devadesátých XVIII. století, buď brzy po r. 1800, kdy takovýto způsob zdobení velmi zhusta se vyskytuje na prostonárodních památkách krasopisných.

Podobnou úpravou, jež jeví se na knížkách právě popsaných, vyznačují se knížky psané Františkem Rmoutilem, kancelistou magistrátu Sezemického, kolem r. 1800. Jsou pestřejší, kadeřavost ornamentu ustupuje v knížkách jeho zřetelnějším tvarům rostlinným. Iniciálky ozdobeny bývají kromě rámečky obloukovitými též rámečky přímočárnými, obdélníkovými. Kolorit jest zelený, modrý a žlutý. Zejména pestré jsou výplně. Iniciálky v pěkných rámečkách obloukových jsou karmínové a uvnitř světle modré. Nadpisy bývají též prostoupeny vodorovnou páskou. Ornamenty některých výplní jsou souměrné, celé zelené; tu a tam pěkně stylisovaný kvítek zvonkový s tupým nebo laločnatým středem jest na listnatém stonku vykreslen. Na tab. 3., obr. 2 vykreslen jest jeden z prvních listů modlitební knížky, uložené ve sbírkách Národopisného musea Českoslovanského v Praze¹⁾: »Psané modlitby pro osobu ženského pohlaví. Roku 1802. Wejtah z nebeského klíče pro duši křeštanskou.«

Z jiných knížek, též Rmoutilem psaných a též uložených ve sbírkách Národop. m. Č. — však bez titulního listu — jsou na tab. 1. vykresleny dvě výplně (Modlitbj) a závěrečný ornament (obr. 4). Z jiných knížek téhož druhu, uložených v Pardubickém museu, jest na obr. 5 vykreslena iniciálka *O* v obloukovém rámečku.

Dle knížek neznámého písáře a dle Rmoutilových psával modlící knížky kolem r. 1828 Václav Bažant, kancelista v Meziříčí na Moravě, rodem z Tuněchod (nedaleko Chrudimě). Vzory své však nevystíhl.

Pěkně psával a drobnými ornamenty zdobil knížky modlící Jan Ročňák, školní pomocník ve vsi Honvicích (u Hr. Týnce) v těchže asi letech jako Rmoutil. Z knížek Ročňákových: Pěti červených korálů,²⁾ psaných r. 1801, podány jsou ukázky na tab. 1. (Slovo »Wíteg« a závěrečná kytice). Iniciálky kreslil dle frakturových, avšak dosti samostatně. Drobné ozdůbky uvnitř písmen, v nichž prokmitává drobný, pěkný kvítek, kreslil barvou červenou, vyplňoval je však zeleně. Růžici kreslival podobně, jako bývají na starším selském nábytku

¹⁾ Získány byly v Dašicích.

²⁾ Celý název knížek těch jest: Pět červených korálů t. j. nábožné a uctivé otočiště k pěti ranám pána Ježíše Krista ukřižovaného. Vypsány ve škole Honwický od Jana Ročniaka 1801.

hrubší práce. Větší písmeny v nadpisech spojoval propletajícími se obloučky jak ve slově »Wíteg« jest patrno. Na titulní list maloval srdce, kolem něho květy a některé písmeny krášlil pozlátkem. Při modlitbách ku přijímání kreslíval nemotorně monstranci a dlouhé, potvorné ptáky. Kresba obrázků vůbec, nechť svatých, nechť zvířat, bývá v psaných modlitbách obyčejně nepěkná.

Mnohé knížky Ročňákovy jsou velmi objemné. Tak ku př. knížky: Duchovní křesťansko-katolické jádro¹⁾ obsahují 304 stránky a přidán k nim i kalendář »rok od roku trvající.« Písmo Ročňákovo jest nad jiné úhledně.

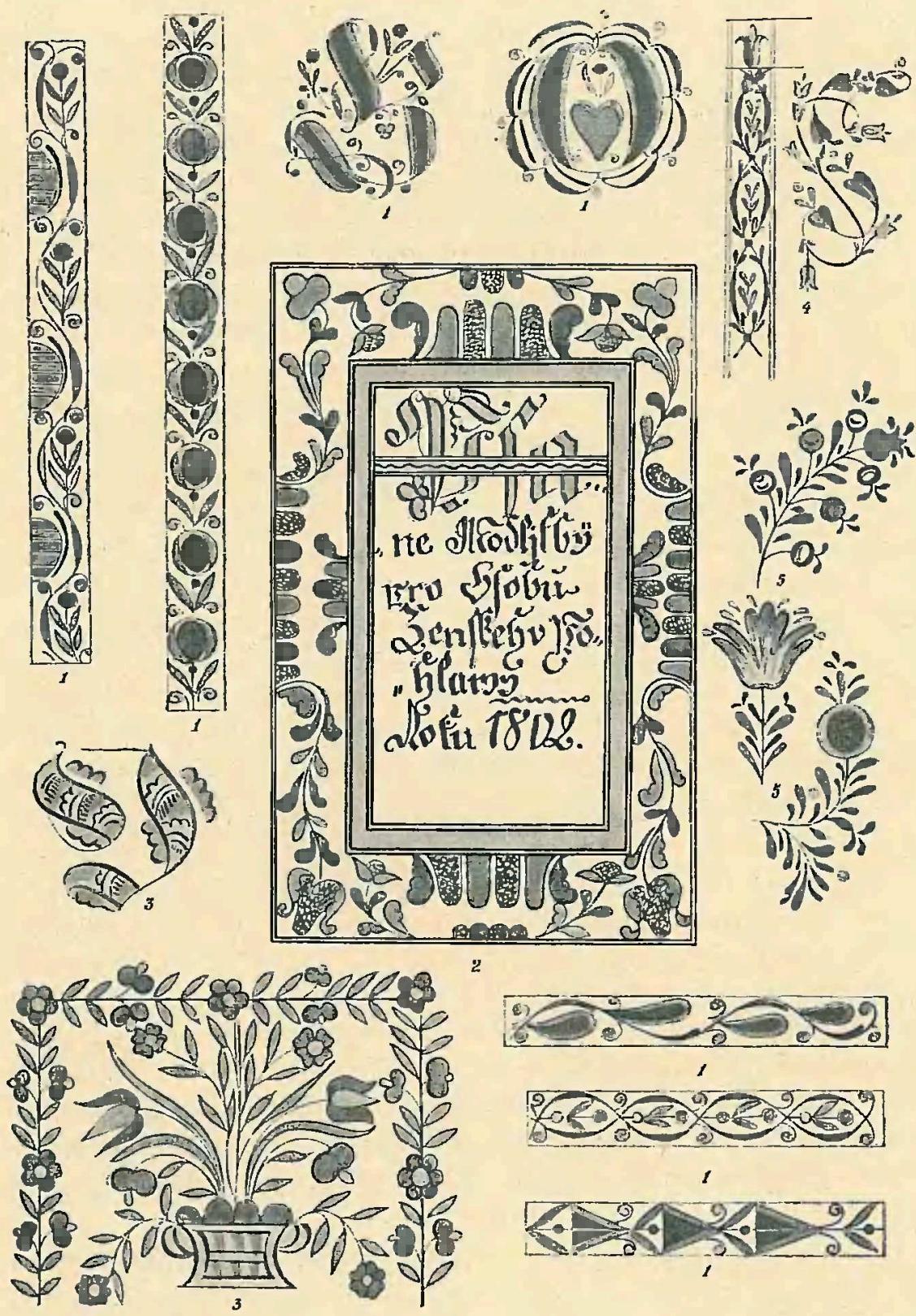
Selský vkus vystihl zcela pestrostí svých knížek modlicích Jan Polák, učitelský pomocník ve Vejvanovicích u Hrochova Týnce. Obecně nazýván byl Johanýskem. Byl chromý na pravou ruku, psával a kreslil rukou levou. Za svých mladých let zdobíval též lomenice kukle a okřídli) malbou.²⁾ Zemřel, vetchý jsa kmet, r. 1869. Knížkám svým dával Polák název: »Prospěšná knížka obzvláštních pobožností aneb pěkné ranní a večerní modlitby, též způsob mši sv. slyšeti.« K tomu připojil, komu knížky náležejí; své jméno však nepodopsal. Knížky Polákovy byly velmi oblíbeny pro velikou jich pestrost. Ornamenti jsou veskrze květinové, stylisované a mnohobarevné. Četné listy zdobil květinovými venci, v nichž střídají se zelené lupeny s květy červenými, žlutými a fialovými; mnohé květy jsou dvojbarevné a některé, zejména drobnější, upomínají na kvítky výšivkové. Ku takovýmto věnečkům, uprostřed nichž byl nápis, kreslival ptáčky, taktéž pestré, jako věnečky, s hlavičkami žlutými, tělem zeleným a křídly fialovými.

Některé věnečky mají podobu srdce a též i stužky, jimiž jsou svázány, bývají složeny v podobě srdcíté. Velmi pěkné kresbou i koloritem jsou větší vějířovité květy, jimiž zdobeny jsou některé listy. Rámečky kolem textu skládal Polák z lístků zelených a červených. Větévky z knížek jeho vyobrazeny jsou na tab. 2. (obr. 5) a na tab. 3 (obr. 2) květina vějířovitá.

V Krouné, na Hlinecku, psával knížky modlicí po léta na počátku nynějšího století učitel Václav Svoboda. Obrázky, jak dle některých kreseb jeho lze bezpečně souditi, okresloval z talířů a jiného nádobi. Koloroval je většinou modře. Iniciálky jeho nevynikají zvláštní úhledností. Knížek Svobodou psaných zachovalo se veliké množství na Hlinecku a v okolí Skuče. Každá knížka taková označena jest monogramem W. S. Na některých i celé jméno jest napsáno. Kantor Svoboda

¹⁾ Uloženy jsou u p. JUDra. Poláka ve Skuči jako pozůstatek ze sbírek národopisné výstavky skutečské.

²⁾ Dle svědectví posud žijící stařeny pí. M. Mikanové ve Vejvanovicích.

Tab. II.

rád psával do knížek průpovědi z Písma sv. a to buď na první list, buď do výplně a do ozdoby závěrečné. Do knížek: »Jádro neb vejtah nábožných modliteb« (uložených ve sbírkách Národopisného musea Č.) napsal ze žalmu IV.: »Slova ma slyš Hospodine, porozuměj třízebnému úpění mému, pozoruj hlasu volání mého králi můj a Bože můj, neb se k tobě modlím.« V těchž knížkách napsal ještě v závěrečné výplni »Držme nepohnutelně vyznání naděje své. Žid X. 23.«

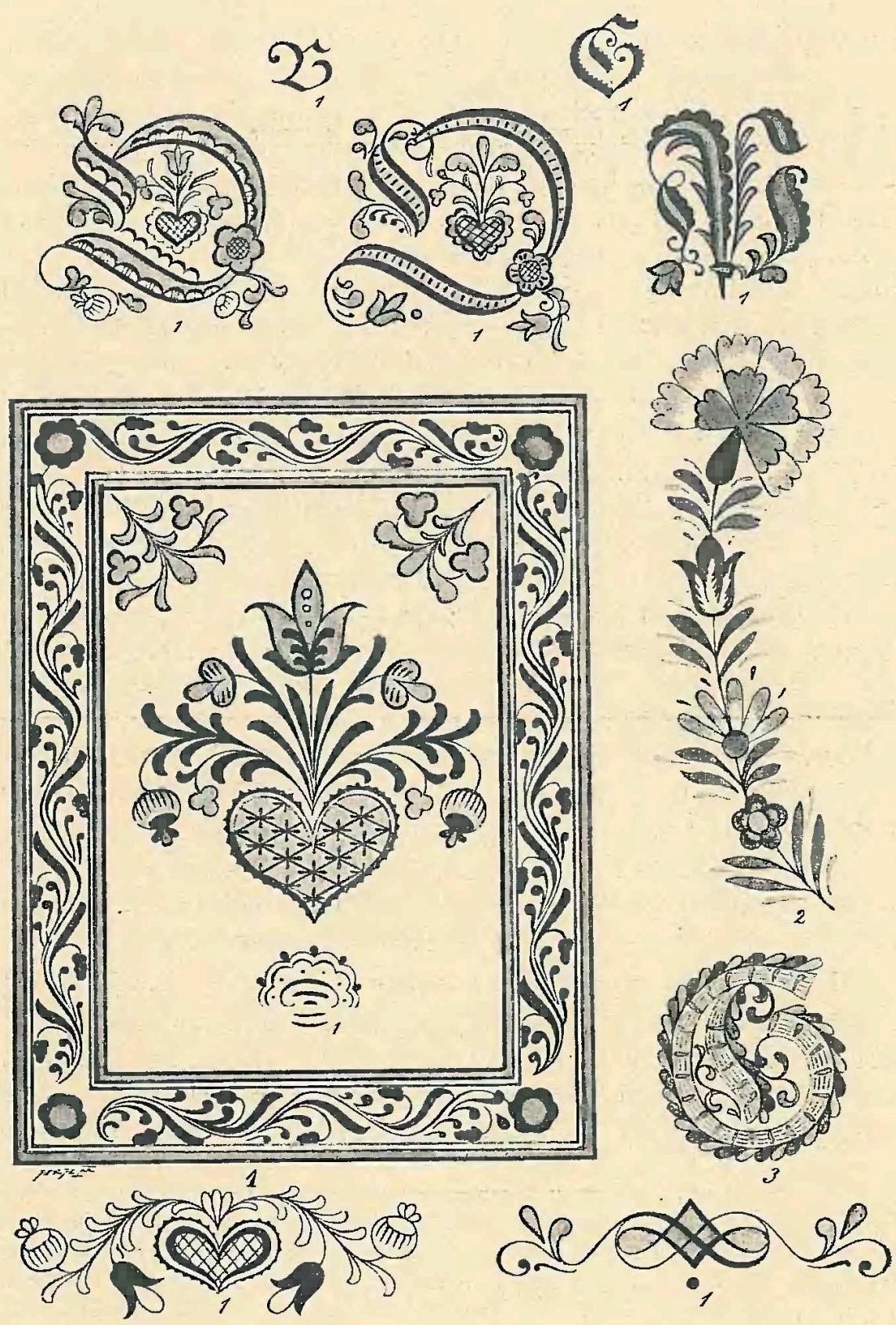
Nad jiné prostonárodní krasopisce i kantory vynikal dovedností v kresbě ornamentů na počátku nynějšího století rychtář v Čeperce, na Pardubicku, Václav Červený. Knížky jím psané: »Cesta do svatého loretánského háječku ke cti nejsvětější rodičky Boží Panny Mariě«,¹⁾ vynikají neobyčejnými v knížkách modlicích ornamenty, velmi podobnými ornamentům výšivkovým. Motivy barokové jsou sice v jeho ornamentech zřejmé, některé ozdoby, zvláště závěrečné, jsou však samostatně kresleny. Iniciálky zdobil uvnitř mřížkovanými srdcečky, z nichž vyrůstají stonky s květinami souměrně na obě strany. Větévky zakončeny jsou bobulovými plody a makovičkami. Ze srdce přímo vzhůru vyrůstá stonek zakončený tulipánem. Ornament takovéto koncepce jest v selském vyšívání českém velmi oblíbený, zejména ve východních Čechách na koutrech se vyskytuje. Rámečky na každé stránce modlicích knížek Červeného jsou široké, s ornamentem vlnitým. Základní barvou všech ornamentů a iniciálek — až na malé výjimky — v knížkách Červeného jest růmělka, jejíž červeň tu a tam zmírněna jest žlutí a někde zelení. (Tab. 3. obrázky označené 1.)

Motivy výšivkových ornamentů jsou v krasopisných památkách prostonárodních vzácností²⁾; spíše shledáme v nich motivy vybírané z kostelních ozdob barokových, z maleb na starším selském nábytku, z oblíbených před léty v selských domácnostech obrázků na skle, ano tu a tam poskytly motiv kresliči i ozdoby na kovaných křížích náhrobních, mříže v oknech a kolem oltářů, v presbyteriu chrámovém. Takového motivu z kovaných mříží užil ku př. neznámý písář modlicích knížek z Pardubicka (uložených nyní v knihovně Musea královského Českého), nazvaných: Duchovní vyslání všem o spasení a dokonalosti své duše pečujícím; na ruku dané skrze jednoho kněze z Tovaryšstva Ježíšova r. 1792. (Tab. 1. obr. 6.)

V knížkách nazvaných: »Modlitby vroucí každodennímu užívání tělu i duši prospěšné, z r. 1767« psaných Ignácem Welcem (chovaných nyní ve sbírce školy chrastecké) vyskytují se vedle ornamentů kreslených dle vzorů barokových ozdob kostelních, též jablíčka s třemi

¹⁾ Uloženy jsou v pardubickém museu.

²⁾ Viz »list zachovací« z r. 1708 v »Českém Lidu« r. VI.

Tab. III.

listky svrchu¹⁾ a květy vějířovité podobné karafiátům výšivkovým. Též ozdobné rámečky kreslil písar těchto knížek dle vzorů krajek. Patrnou tu, že písari tanuly na mysli ozdoby v chrámě vídané a to na pracích řezbářských a na rouchách bohoslužebných.

Velmi jemným, drobným a sličným písmem psával modlicí knížky na počátku nynějšího století František Bremis, učitel v Dolanech. Zdobil je obrázky a ornamenty kreslenými dle mědirytin, jichž jemnost snažil se vystihnouti. Nadpis a iniciálky jsou sice pestré, nevynikají však rázovitostí. Ozdoby, zejména ve výplních, jsou okresleny z tištěných obrázků a mají zcela zřejmý ráz empirový. Jedny knížky Bremisovy jsou uloženy ve sbírkách Národopisného musea Č. v Praze; mají název: »Bůh jest nejčistší láska²⁾. Velká modlicí knížka pana dvorské (sic) rady z Karfhausenu, na český jazyk přeložená. Vypsána a malována pro Jana Svatoně z Kříčně r. 1810.«

Vzácnější než-li knížky pestrobarevnými ornamenty zdobené jsou knížky s ornamenty pouze černými, inkoustem nakreslenými. Jedna takováto knížka uložena jest ve sbírkách pardubického musea. Získána byla v Jezbořicích. Dle sladovnického znaku, nakresleného na první stránce, lze souditi, že je napsal nějaký sladovnický své ženě. Knížky ty nazval: »Hvězda milosti, říditedlnice k břehu nejšťastnější věčnosti. V nově vzešla pod ochranou sv. otce Benedykta. Pro mně Annu Pleskotovou vypsány léta Páně 1796.« Na druhé straně jest napsáno: »Čest Bohu, zle žádnému, dobře mně a tobě. Bože, připrav srdce mé k modlení.« Knížky ty obsahující 100 stránek napsal Václav Pleskot. Psal je po celý rok a sice od r. 1796 až do r. 1797, což na poslední stránce poznamenal.

Ornamenty těchto knížek jsou zvláštního rázu, mají vzhled, jakoby ze samých lupenů byly složeny. Tu a tam zakončen jest stonek listový jablíčkem nebo kvítkem zvonkovým jako ve vyšívání se vyskytuje.

Iniciálky jsou drobné, avšak rozvleklé a nesnadno lze je poznati.

V letech 1832—37 psával knížky modlicí rolníkům na Skutečsku a Hlinecku student František Werner. Zdobil knížky své iniciálkami dosti úhlednými, nikoli však rázovitými, a hojně průpovědi z Písma sv. do knížek vpisoval. Na zadní stránce poznamenal: »Scripsit Franciscus

¹⁾ Jablíčka vyskytují se v ornamentech vytiskných na vazbě knih z XVIII. století, nezřídka i v ornamentech tištěných. Podobají se výšivkovým jablíčkům mnohem více nežli granáty renesanční. Na nepatrném svazečku malého formátu čtvercového o čtyřech listech — který se mně náhodou do rukou dostal — obsahujícím Písničky duchovní o marnosti, o sv. Janu Nepomuckém a o Panence Marii, vytiskněném r. 1706 v Brně — jest závěrečný ornament s dvěma jablíčky, výšivkovým jablíčkům naskrzé podobným.

²⁾ Téhož názvu modlitby, avšak velmi zběžné, nepěkné práce, napsal Václav Roubínek, učitel ve Větrním Jeníkově, r. 1828. Uloženy jsou v museu chrudimském.

Werner, studiosus in dominium Neostadiensis, beneficij Svatocensis.¹⁾ Knížkám svým dával název: Každodenní modlitby křesťanské z písem svatých vybrané, ovšem stavům k užívání potřebné. K tomu pak obyčejně připsal: Praví modlitebníci modliti se budou Otci v duchu a pravdě. Jiným knížkám dal název: Víra, přítelkyně a ochrana smrtelných.

Některé modlicí knížky ozdobeny jsou kvítky naturalisticky kreslenými, a pouze rámeček jest slohový, byť by byl i jednoduchý.

Celkem podobá se takový rámeček ornamentu kolářskému, s nímž shledáváme se na nářadí hospodářském.¹⁾

Knížky modlicí z okolí Rychemburku a Skutče mají ozdoby zběžně sice nakreslené, avšak rázovité a nad míru pestré. Iniciálky hrubými rysy načrtnuté bývají až čtyřbarevné: žluté, modré, červené a zelené. Zdobeny jsou příčnými čarami obloučkovými a tečkami, což jim dodává vzhledu archaického, upomínáť tento primitivní způsob zdobení na ornamentiku bronzových jehlic některých.²⁾ Stáří takovýchto knížek není značné. Na tab. 2. obr. 3. vykreslena jest iniciálka O z Malého nebeklíče, psaného r. 1833 neznámým písárem.

Vedle pestrosti úpravy krasopisné, vynikají četné knížky o šírným, ano i květnatým titulem. Mělyt se již názvem svým zalibiti. Knížky psané kantorem Svobodou z Krouné r. 1812 mají titul: »V úně duchovní z květu duše křesťanské k trůnu božské velebnosti vystupující z pevné víry, naděje a lásky probuzení.« (Uloženy jsou u JUDra. Poláka ve Skuči).

Též dle poutních, oblíbených míst nazývány knížky. Kromě výše popsané knížky: »Cesta do loretánského háječku,« vyskytují se též knížky nazvané: Hora Kalvárská, to jest rozjímání přehořkého umučení Páně, neb nábožné modlitby ku mši svaté atd. Ukázka iniciálky podána z knížek těch na tab. 3., obr. 3.

Ve Stanu na Hlinecku napsány byly učitelem Františkem Musilem r. 1833 modlitby s tímto vábným titulem: »Líbezně květoucí rajská růže v zahradě milosti boží osazená, s vonnými modlitbami ku potěšení křesťanské duše pro rozdílnost času okrášlená. Ve Stanu vypsané dne 4. máje roku 1833 pro osobu ženskou.«

¹⁾ Nářadí hospodářské, zejména vozy (mečíky řebřin a j. součástí), paprsk branano i trakaře rádi krášlili koláři ve východních Čechách vyrytými listnatými ornamenty. Ozdobami takovými vynikaly zejména kolářské práce v Plotišti u Králové Hradce.

²⁾ Samo sebou se rozumí, že tato nahodilá podoba má příčinu v primitivnosti ornamentu sestaveného z čárek obloučkových, lomených a teček. O nějaké staré tradici ornamentálních tvarů nelze zde naprosto mluvit právě tak, jako u výšivek.

Rámečky na stránky zdobící jsou složeny z lístků tvaru kopinatého, pouze do poloviny podélně kolorovaných světlou zelení. Mezi lístky jsou plody a kvítka. Též úpravy jsou iniciálky. Uloženy jsou ve školní sbírce v Chrasti.

V chrudimském museu uloženy jsou knížky modlící těchto názvů: »Bůh spomocník můj jsi Ty Pane. Pěkné ranní a večerní modlitby; též způsob slyšeti mši sv. R. 1812.« (Polákovy.) »Malý nebes klíč aneb modlitby katolické ku pravému užívání duše křesťanské, psány pro osobu ženskou.« (Jsou velmi pestré; z r. 1833.) Jetsemanská zahrada kvetoucí, s vonnými modlitbami pro katolické křesťany. (Svobodovy z r. 1834.) Jedny z nejstarších jsou: »Modlitby katolické, jednomu každému věrnému křesťanu jakéhokoliv stavu nebo povolání prospěšné. Vypsány v Horním Oujezdě od France Nováka léta 1760.«

V museu vysokomýtském jsou uloženy:

»Rajská zahrádka« (psané učitelem Martinkem z Otradova r. 1817.) »Zápal lásky boží duší vyvolených aneb modlitby katolické k pravému užívání jak ráno tak i večer, též při mši sv., zpovědi atd.« Universální knížkou modlící zajisté bylo: »Duchovní křesťansko-katolické jádro všech modliteb, pro všecky lidi, pro obě strany (t. j. obě pohlaví) ve všech případnostech, v každém čase velmi užitečné.« Toto »Duchovní jádro« bylo knížkou zajisté oblíbenou. Byla knížka ta vydána již r. 1801 tiskem v Praze u Johanny Jeřábkové. Pořízeno bylo dvoje vydání. Jedno tištěno jest švabachem, druhé latinkou (cursivou¹). »Malý nebes klíč aneb modlitby katolické, k pravému užívání vydané r. 1813.« Rajská růže, vonnými modlitbami vyplněná ku potěšení duše jedné každé z obojí strany. Vypsané r. 1843.«

V museu litomyšlském jsou vedle jiných dvě knížky modlící psané r. 1769 Janem Kútou z Kamenných Sedlišť. Byl-li kan-torem není známo. Knížky ty jsou velmi pestré s obrázky svatých dosti slušně malovanými. Na jedných jest napsáno: »Tyto modlitby jsou vypsány z modliteb jež slovou Květná kytka z vonného koření, totiž rozličné modlitby svatých bohumilých lidí, s modlitbami ranními, při mši

¹) J. Jireček zmiňuje se v Časopisu Č. M. z r. 1861 v článku: »Drobnosti k historii literatury české« na str. 277 o modlící knížce tištěné latinkou u Johany Jeřábkové v Praze 1800 a píše o této knížce, že »jest z dvojí příčiny zajímavá, předně pro písmo, za druhé pro pravopis. Písmo, kterým tištěna, jest latinské, pravopis pak ponáší se poněkud na polský. Místo č klade ie, cz a rs místo č a ř; čárky zadlužovací nad a, e, u, y veskrze jsou vypuštěny, písmeny d, t, ü neužívány; podstatná jména psána velikými písmenami.« Podávaje ukázkou pravopisu z Duchovního krzestianského Katolického Gadra, podotkl J. Jireček: »Zdá se, že vydání toto nestalo se pro nějakou libůstku pravopisnou, nýbrž že náklad byl určen pro některé poutnické místo v Polsku . . . a pro lid ze Slezska polskému pravopisu a latinskému písmu uvyklejší.« Jireček nazval vydání toto bibliografickým kuriosem.

svaté a j. totiž k pěti ranám Krista Pána a jsou vzaté z modliteb Rajske růže; potom k nejsvětější Trojici jsou také z jiných a to proto, že v těch modlitbách z kterých jsem je vypsal, takové modlitby nejsou. Kdyby taky někde nějaká chyba byla, prosím za vodpuštění.« — Obsírný tento výklad učinil zajisté Kúta z té příčiny, aby své modlicí knížky líp odporučiti mohl. Na jiném listě napsal poučení majetníku knížky, jak s ní má zacházeti: »Kdo by ty modlitby měl a jich užíval pro čest a chválu boží, aby sobě pyšně nemyslil: já mám pěkný modlitby — tak by tím hřešil.« Chytře uměl sám pochváliti své dílo. Na druhé stránce podepsal své jméno a napsal letopočet 1769. Poznamenal tu také, že téhož roku vyhořela Litomyšl na Boží Tělo, a připomenul ještě, aby knížka do vlnka dávána nebyla. Tato Kútova modlicí knížka má 100 listů, a na více než 30 listech jsou různé pestré rámečky, avšak ani kresbou ani ornamentem nevynikají. Druhá knížka jest této na vlas podobná.

Jiné pozoruhodné knížky psány byly sedmdesátilétým starcem Františkem Zlatohlávkou z Poříče. Byl-li kantorem, nebylo lze též se dověděti. Mají název: Pozdvižení ducha, Bůh jest nejčistší láska. R. 1819. Rok na to, tedy roku 1820, napsal Zlatohlávek dvoje knížky a sice: Výborné duchovní cvičení v pravém křesťanském obcování a Zápal lásky boží duši vyvolených V litomyšlském museu jest uložena posléze jmenovaná knížka, obsahující 105 stránek. První dvě jsou majetkem soukromým. Ornamenty vlastní invence kreslil Zlatohlávek sice zběžně, avšak jemně. Rámečky na stránkách zdobeny jsou jablíčky, vlnovkou a trojúhelníky, z jejichž vrcholků vyrůstají šikmo dva lístky. Podobné ozdoby vyskytují se na moravských kraslicích. Ukázka ozdobných rámečků a iniciálek z jeho knížek podána jest na tab. 2. (obrázky označené 1.).

Psané a pestře zdobené modlitby oblíbeny byly u selského lidu českého vůbec, byť byl i vyznání evangelického reformovaného (helvetského), ačkoli vyznání to vší nádheru věcí k bohoslužbě užívaných zapovídá. Avšak český lid selský i tohoto vyznání libuje si v nádheře a v pestré úpravě. Svědčí o tom vyšivané pokryvky na stůl, které v kostelích evangelíků se vyskytly.¹⁾ Pozoruhodno jest, že některé knížky evangelické zdobeny jsou i obrázky symbolickými. Titul takovýchto knížek jest zejména vybranými slovy takořka vyšperkován.

¹⁾ Vyšíváním zdobené ubrusy na stolech mívali ve sborech svých i Čeští Bratří, ač ve všem střídmí a nad pomyšlení střízliví byli a vši nádherou pohrdali. (Viz život církevní v Čechách od dra. Z. Wintera II. str. 830).

Vyšivané pokryvky na stůl zachovaly se i v kostelích evangelíků nynějších, reformovaného vyznání. Ve Chvateticích (na Přeloučsku) měli v kostelíku (z doby tolerančního patentu) vyšitou starobylou přikryvku na stůl, o níž se zmiňuje v popisu evangel. oddělení církevního na Národopisné výstavě v díle soujmenném farář pan Mareš. podrobněji však výšivku tu nepopisuje.

Tak ku př. evangelické knížky modlicí popsané K. Adámkem v »Českém Lidu« (IV) mají titul: Pokojíček duchovní v líbezně kvetoucí zahradě milosti boží, v nížto se nacházejí líbezné modlitby ke cti a chvále nejsvětější Trojice, 1818. V každých modlicích knížkách evangelických jest před titulním listem průpověď z bible.

V litomyšlském museu uloženy jsou evang. knížky: Jádro všech modliteb v prosbě a žádosti za všecky lidi, k tomu i ranní a večerní modlitby jakož i k svaté večeři Páně r. 1805. Nezřídka jest vymalován v knížkách ev. kalich, starý to symbol české církve podobojí, a kolem něho čteme nápis: »Píte z něho všickni!« Ev. knížky modlicí vyskytující se na Chrudimsku jsou malého formátu osmerkového. Pocházejí z let 1830 a pozdějších a mají název: Modlitby nábožné pro čest a chválu boží a spasení duše. Vypsané pro N. N. Na druhé straně titulního listu jest vymalováno srdce a v něm nápis: Dům můj, dům modlitby jest! — Ozdoby jsou jednoduché, primitivně namalované květiny a lístky.

Ve sbírkách pardubického musea jsou: Modlitby křesťanské, horlivé a nábožné dle pravidla nejpřímějšího slova božího a podle téhož pravidla obnoveného učení a řádů církví křesťanských a evangelických spořádané pro osobu ženskou. Na předním listě jest napsáno: »Tyto modlitby jsou psané od Josefa Palla, učitele Semonského, pro Marii, vlastní dceru Jana Srka z Semonic. Letopočet není napsán. Před listem titulním jest pěkný obrázek symbolický.

Vymalována jest tu skála, do niž bijí blesky z mračna, nad nímž vznáší se orel; v levo letí ku skále malý pták, a pod obrázkem jest napsáno: »Ta skála pak byl Kristus«; níže pak tyto verše:

»Jako malý ptáček milý
do děr stromů, skal běží
když se zdvihá bouře škodná
jež vše stvoření straší —
tak můj Kriste! outočiště
své já mám k díram ran Tvých
včas ouzkosti, hříchu, smrti
dávám se nacházet v nich.«

* * *

Modlitby v knížkách jak katolíků tak i evangelíků svědčí o upřímné zbožnosti našeho lidu. V žádných nescházejí modlitby ranní, večerní, před jídlem a po jídle; v mnohých jsou i modlitby před početím práce, při oblékání a za pracující čeládku a po vykonání práce! Dosti shodují se modlitby ranní v knížkách katolických a evangelických. V evang. modl. knížkách počíná modlitba ranní takto: »Ve jménu Pána našeho Ježíše Krista ukřižovaného vstávám, On mně

požehnej, spravuj a do věčného života přived! Amen. Požehnaná buď svatá a nerozdílná Trojice Bůh Otec, Syn a Duch Svatý Amen.«

V katolických knížkách z r. 1802 (Vejtah nebeského klíče) počíná modlitba ranní takto: (Z lože když vstaneš, říkej takto:) Ve jménu Pána našeho Ježíše Krista ukřížovaného vstávám, kterýž mne vykoupil svou předrahou krvi, ten mne rač spravovati, požehnati, ostříhati ve všelikém dobrém skutku dnes i každého dne a po tomto bídém životě do života věčného přivésti. Amen.« Podobná modlitba jest v knížkách Welcových z r. 1767.

V některých knížkách katolických nalézáme též modlitby naivně upřímné. V jedněch (bez ozdob) pro osobu ženskou, čteme: »Když z kostela chceš, říkej takto: »Měj se dobré na tisíckrát o milý Ježíši; já sice tělem svým od tebe se vzdaluji, ale srdce mé nemá od Tebe se vzdalovati.« Ku konci modlitby opakováno: »Měj se dobré, ó Ježíši.« V knížkách psaných kolem r. 1828 Janem Bažantem z Tuněchod jest modlitba ku svaté Anně, která počíná takto: »Kolik hvězd jest na nebi, písku při moři a kolik krůpějí jest ve všech vodách, tolik tisíckrát o matko svatá Anno s tvou rozmilou dcerou Marii a s tvým milým vnukem Pánem Ježíšem Kristem laskavě tě pozdravuji.«

Modlitby pro zvláštní případy, jimiž by věřicí nějakých výhod neb obzvláštních milostí chtěl na Bohu vyprositi, nevyskytuji se. Pouze v malé modlicí knížce německé¹⁾ napsána jest na zadní stránce česká modlitbička, která chrániti měla od zranění. Jest o modlitbě té v knížce napsáno: »Tato modlitba jest velmi mocná, kterouž Bůh sv. Augustinu sám zjevil; kdo ji při sobě nosí, tomu nemůže nic zlého škoditi, jak ve vodě, tak na zemi, žádná zbraň ani meč mu tak lehko neuškodí; je chráněn před náhlou a nenadálou smrtí.« V modlitbě té prošen jest Bůh za ochranu; jiného nic pozoruhodného neobsahuje.

V některých starších knížkách modlicích bývají jednotlivé modlitby zejména k Panně Marii zvláštními názvy označeny. Tak ku př. ve výše již uvedené knížce z r. 1767 psané Ignácem Welcem jest »Zlaté pozdravení Panně Marii.« »Troje padnutí k nohám P. M.« »Hvězdová Korunka«, modlitbička o třech verších, obsahující »dvanácte milostí.« O modlitbě té jest napsáno: »Tato korunka obsahuje v sobě tři Otče-náše a dvanácte Zdrávas Maria, které se modliti máš ke cti dvanácti

¹⁾ Na prvním listě knížky té — uložené u p. dra. Poláka ve Skuči, jest napsáno: »Liebes Büchlein lass dir sagen, wenn jemand kommt und will dich weg-kragen, so sage: lass mich liegen mit Ruh', ich gehöre dem viel ehr- und tugend-sammen Junggesellen Karl Böhm in der wohllöblichen Gemeinde Roth-Wasser in Mähren, gehörig zugeschrieben worden im Jahre 1825 beim alten Schulmeister Karl Nietsche in Herrndorf bei Grulich. Knížka ta ani pestrostí ani krasopisnou úpravou nevyniká.«

mílostí, které matka Boží před vším stvořením od Boha přijala, čímž ji takové zalíbení učiníš, jakobys jí zlatou korunku na hlavu postavil«. Kromě modliteb »o sedmi radostech P. Marie« jsou v knížce té obsaženy modlitby k sedmi jejím bolestem, a každá z těchto modliteb nazvana jest »srdečným bodnutím.« — Kult Marianský šířený v Čechách v XVIII. století fedrován byl hlavně takovýmito modlitbičkami.

Pověrečnou bázeň a víru v čaromoc mocných slov vzbuditi měla zajisté modlitba, před níž jest napsáno: »Následující slova jsou velmi mocné, protož máš je pozorně a zdrouha říkati.« Modlitba obsahující ta »mocná slova« jest nesmyslná. Pro seznání, jak na lid bylo působeno, aby vzbuzena v něm byla náboženská pověrčivost, budiž tuto podána doslově: »Celá moc a aučinek Tvého Božství rač Tebe za mně chváliti a velebiti. Celá láska a přátelství, které mezi Tvým Božstvím a člověčenstvím jest, rač Tobě za mou povinnost dosti činiti. Celá velikomocnost a velebnost Božské Trojice račte Tobě s Tebou zkrze Tebe za mně ctiti, chváliti a velebiti tou největší chválou, skrze kterou nejsvětěší Trojice sama v sobě a v Tobě dostatečně jest, a všeho stvoření nedostatky sama sobě, skrze sebe nahrazuje a dokonalé činí — Amen.«

Při odporučování lidu takovýchto modliteb jako »mocných« není se co diviti, že mezi hřichy, které v modlitbách Welcových vyčteny jsou po modlitbě k zpovědi, jsou též hřichové: »... četl jsem knihy kacířský a — »mnoho jsem marně myslil.«

Vazba psaných knížek modlicích ničím nevyniká. Nejoblíbenější byly desky červené s vyzlacenými drobnými ozdobami. Na deskách dal si majetník vytisknouti své jméno a letopočet, kdy knížky obdržel. — Starší kantoři čestí psávali i početnice a zdobili je také barevnými iniciálkami.¹⁾

* * *

Modlicí knížky psávali staří kantoři vesničtí z nouze. Život jejich, zejména pokud byli pomocníky čili »učitelskými«²⁾ byl pln trampot, strádání ano i hladu.³⁾

¹⁾ Početnice popsal K. Adámek v »Č. Lidu« IV.

²⁾ Mistrně vylíčil staré kantory vesnické A. Jirásek v některých svých povídках, věrných to obrazech vývoje národa našeho v předešlém století. Vizme ku př. ubohého kantora, který bavil hosty o selském posvícení zpěvem a hudbou, a jenž měl mzdy od každého dítěte za čtyři neděle pecen chleba; sobotálesu od slabikování krejcar, od čtení dva, od psaní a počítání tří krejcar.

Takový obrázek býdy kantorovy vykreslen v »F. L. Věku«. — Život školního pomocníka, čili »učitelského« vylíčen v Jiráskově povídce »Učitelský.« (Sebraných spisů Jiráskových d. IX. Drobné povídky.)

³⁾ Jak bídne živořil pomocník učitelský na mnohé škole, o tom svědčí velmi výmluvně žádost Jana Ročnáka, pomocníka na škole honické, za tuto školu.

Ač povoláním kantorů bylo vzdělávání dorostu, bylo jim začasté, aby se uživili, starati se o zábavu dorostlých. Gratulacemi, koledami, psaním knížek a zejména hudbou, ne zřídka mistrnou, pomáhali si v nouzi.

Za to vše valné odměny se jim nedostávalo. Za knížky velmi málo dostávali. Pomocník Polák z Vejvanovic dostával dle svědectví dosud

---

Žádost jeho jest nejen obrazem bídy pomocníkovy, ale též i neznalosti jazyka českého, chatrného vzdělání literního učitelova na počátku nynějšího století. Podána budiž žádost ta (nalezená v starých papírech, pocházejících ze zámku nasavršského, a kupci jakémusi prodaných) tuto doslovňě. Jest také obrázkem kulturním.

»Vyoce slavný úřade vrchnoředitelský!

Já nízepsaný v nejhlubší pokoře s onyma na moři rybáři volám: »Pane, zahovej nás, hyneme!« Já též tady ve vší pokoře a poníženosti s celou důvěrností ku slavnýmu vrchnoředitelskýmu úřadu volám, abych já taky k svým delším letům nehyňul a živ býti mohl, aby nade mnou svou milostivou ruku držeti a mně svou pomocí přistoupiti ráčili, neb již celých 12 roků ve škole honický na jejich osvícenosti knížecím panství za pomocníka jsem byl, také od žádného z lidí skrze ten celý čas na mně žádnýho nářku slyšet nebylo; já pak za jejich Osvícenosti Knížecí Milosti jakožto věrný podaný jak sám, tak také s školníma dítkama svou nehodnou modlitbu každodenně obětuju.

Když tedy k nohám padnutý (!) slavný úřad vrchnoředitelský v tej nejhlubší pokoře a poníženosti prosím a žádám, aby se nad tou mou trpělivě nesoucí (!) křivdu pozastaviti a rozhlednouti, a mně k dekretnu na školu ve vsi Honvicích dopomoci ráčili, poněvadž jsem tam tolik let za pomocníka byl — abych taky budoucně odstrčenej nebyl, neb já za ty všecky léta z dost malýho pakatele u kantora za pomocníka jsem byl, neboť jsem to sám považoval, že mně mnoho dát nemohl, protože jemu samotnýmu celá jeho služba ani 80 fl. nevynáší. Dále pak poněvadž na Jejich Osvícené Milosti Knížecím panství z jiného panství kantoři jsou, a já oddaný tak nešťastnej jsem, že jsem pořád odstrkovanej. Při tom, poněvadž jednostpán královský krajský školní komisař 13. rok, totiž 1803 tomu chtěl, abych já německy někam učit se šel, já jsem taky jeho poručení splnil a šel jsem do Jihlavě, do Moravy, abych se trochu německy naučil, což také tam odtud tuto přitomné svědectví od hlavní královské školy jsem sobě přinesl, což chudýmu člověku, bez služby tako vý drahý časy mezi cizíma lidma na hotový krejcar jest kumst živu býti! A poněvadž zase všichni sousedi, kteří ke škole honický patřejí, mne za to žádali, abych já zase k nim šel jim jejich do školy patřící dítky učit, tak já na jejich žádost za rok jsem se zase navrátil.

Protož já ještě jednou v tej nejhlubší poníženosti k nohám padám a co nejpokorněji žádám, by se nade mnou chudým a bídým poddaným slitovati a nějaký prostředek učiniti ráčili, abych já taky od Císařsko-Královské slavné Gubernium dekret na školu honickou obdržeti, a mně ten kousek chleba milostivě dopřátý býti mohl. Což když s ponížeností žádám, sebe do milostivé paměti odevzdávám a na nehodných svých modlitbách pamětníkem zůstávám.

Sig. v Honvicích, dne 2. Februarii 1805.

Jan Ročniak,
školní pomocník ze vsi Honvice.

žijící majetnice jedněch knížek jím napsaných — »nějaký ten groš a něco na živobytí,« tedy potraviny.

Na knížkách Zlatohlávkových z r. 1828 jest na nejzazší stránce rukou jeho napsáno: »Je zasloužino tuze 5 zl. — avšak do slova, jináč nemůžu, za 4 zl. 40 kr.« Knížky mají 105 listů, a na 37 listech jsou ozdobné rámečky; vyžadovaly práce zajisté po několik týdnů.

Modlicí psané knížky byly oblíbeny a psávány až do let čtyřicátých nynějšího století.

Po r. 1848 zřídka již psávány byly. Od roku toho jiný duch počal ovládati našim lidem selským, a to i ve vsích sebe odlehlejších. Lid ten, těše se z vymanění svého z jarma roboty, šmahem takořka počal se sebe i s příbytků svých stírat i vnější známky svého rázu. Stav se svobodným měl v ošklivosti vše, co jej upomínalo na někdejší jeho porobu a ponížení, a co značilo jej jako lid nevolný, selský. Ku známkám svého bývalého ponížení čítal i svůj selský kroj, pro jehož pestrost býval začasté posmíván¹⁾ a jiné známky vnější, jimiž lišil se od obyvatelů měst. Lid selský nedával již ani nové stavby své zdobiti po starodávném způsobu a malovaný nábytek v zámožnějších domácnostech nahražoval nábytkem hlazeným a leštěným z měst. Malované knížky modlicí vyšly ovšem též z mody.

Co zbylo z těchto vnějších znaků někdejší rázovitosti našeho lidu selského a do dnů našich se dochovalo, jsou pouhé trosky. K takovýmto kulturním památkám sluší čítati též psané knížky modlicí tu a tam posud staršími lidmi vesnickými užívané.

Příspěvek k anthropologii obyvatelstva země české.²⁾

Sestavil dr. Ladislav Haškovec.

Vybídnut chefem svým, prof. panem dr. B. Hellichem, bývalým přednostou c. k. české kliniky psychiatrické, sestavil jsem výsledky zkoumání anthropologického, jež jsme v roce 1893 a r. 1894 na zmínené klinice konali. Zkoumání naše týče se 953 choromyslných obojího

¹⁾ Příslovečným stal se »sedlák v kožíše s tulipánem na zádech,« a za neméně směšnou považována bývala »hloupá selská paráda, samý kvet a samý fábor.«

²⁾ Předloženo ve schůzi anthropologické sekce »Národopisné společnosti českoslovanské v Praze« v lednu 1895.

pohlaví a sice 536 mužů a 417 žen. Z těch bylo 781 Čechů (437 mužů a 344 žen), Němců 139 (82 mužů a 57 žen) a Židů 33 (17 mužů a 16 žen). Dle náboženství bylo 907 katolíků (509 mužů a 398 žen), 12 evangelíků (9 mužů a 3 ženy), jeden pravoslavný a 33 židé. Dle stavu bylo 424 svobodných (236 mužů a 188 žen), 277 ženatých a 157 vdaných (úhrnem 434) a 95 ovdovělých (23 muži a 72 ženy). Dle stáří bylo do 20 let 108 (59 mužů a 49 žen), do 40 let 426 (260 mužů a 206 žen) a 379 přes 40 let (217 mužů a 162 ženy).

Stanovena pak výška pouze od 24 let a váha u mužů, typ vlasu u mužů i žen. Z měr hlavy vzaty u mužů i žen: objem horizontální (přesně nad oblouky obočními a nejvýše vyčnívající částí occipitu), oblouk příčný (od vrchního okraje zevního sluchovodu kolmo k témuž bodu protější strany), oblouk sagitální (od švu nosočního ku nejvýše vyčnívající části occipitu), největší délka a šířka lebni, nejmenší šířka čelní, šířka tváře zygomatická, výška obličeje (od švu nosočního ku bradě). Z měr těchto sestaveny pak indexy hlavy a obličeje.

Nejčastější výška u Čechů i Němců kolísá mezi 166 a 175 ctm. Největší výška pozorována u Čechů a to 192, u Němců byla 181. Nejmenší výška u Čechů 140, u Němců 155. Nejčastější výška u Židů, ač možnoli pro nepatrny počet změrených číslici naší váhu přikládati, jeví se mezi 163—165 cm. Průměrem jsou Židé nižší než Češi a Němci.

Následující serie podává přehled výšek zjištěných u mužů různé národnosti na 24 let starých:

Výška:	140	144	150	152	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164
Čechů:	1	1	1	3	1	1	2	4	5	11	3	12	10	7	6
Němců:	.	.	.	.	.	1	.	.	2	.	2	1	2	1	6
Židů:	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	3	1

Výška:	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179
Čechů:	19	24	21	24	20	22	23	24	16	15	17	12	7	4	7
Němců:	1	2	7	6	4	4	3	3	3	1	3	6	2	3	1
Židů:	3	2	.	2	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

Výška:	180	181	182	183	185	186	188	192
Čechů:	3	3	2	1	1	2	1	1
Němců:	.	1	.	.	.	.	.	.
Židů:	.	.	.	.	.	.	.	.

Váha tělesná stoupá rapidně do 25 let, načež udržuje se s malým kolísáním až do 50 let na stejně výši t. j. od 55 do 65 kg., načež opět klesá. Povšechný poměr tento stejný jest u Čechů i Němců. Maximum váhy tělesné shledané u Čechů spadá do let 41—50.

Průměrně obnášela pak váha těla v kg. u mužů

v stáří	Čechů	Němců	Židů. ¹⁾
od 6—10	31·5 (1)	—	—
* 11—15	40·8 (7)	37·8 (3)	—
* 16—20	50·6 (35)	51·4 (8)	46·0 (1)
* 21—25	59·0 (43)	52·6 (5)	55·0 (2)
* 26—30	61·8 (47)	59·3 (6)	54·0 (2)
* 31—35	60·1 (66)	57·7 (8)	61·0 (1)
* 36—40	60·9 (55)	59·4 (14)	55·0 (1)
* 41—45	61·8 (50)	61·5 (13)	64·2 (3)
* 46—50	60·0 (34)	65·1 (7)	56·8 (2)
* 51—55	60·8 (29)	57·6 (8)	54·0 (1)
* 56—60	59·8 (23)	63·1 (4)	—
* 61—65	60·5 (11)	59·3 (3)	80·0 (1)
* 66—70	47·7 (4)	56·0 (2)	—
* 71—75	56·4 (5)	—	43·0 (1)
* 76—80	47·5 (2)	—	—
* 81—85	—	—	—
* 86—90	47·0 (1)	—	—

Připojený obrazec znázorňuje především typ vlasu u Čechů (mužů a žen). Nejčastější jest barva vlasu kaštanová ($68\cdot66\%$ ♂ a $60\cdot51\%$ ♀), černá ($17\cdot31\%$ ♂ a $29\cdot71\%$ ♀), plavá ($11\cdot64\%$ ♂ a $8\cdot33\%$ ♀) a nejméně zastoupena jest barva rusá ($2\cdot39\%$ ♂ a $1\cdot45\%$ ♀). Podobný poměr jest i u Němců; typ černý však jest hojněji zastoupen a sice máme tu kaštanových $57\cdot81\%$ ♂ a $48\cdot72\%$ ♀, černých $28\cdot13\%$ ♂ a $33\cdot33\%$ ♀, plavovlasých $12\cdot50\%$ ♂ a $15\cdot39\%$ ♀, a konečně rusých $1\cdot56\%$ ♂ a $2\cdot56\%$ ♀. Týž obrazec znázorňuje konečně převahu černého typu u Židů, kde máme černých $66\cdot66\%$ ♂ a $76\cdot92\%$ ♀, kaštanových $26\cdot67\%$ ♂ a $23\cdot08\%$ ♀ a blondýnů pouze $6\cdot67\%$ ♀.

Horizontalní obvod hlavy průměrem větší jest u mužů, než u žen. V obou případech jest průměrný objem a to u ♂ $55\text{--}56$ cmt., a u ♀ $53\text{--}54$ nejčastější. Největší obvod u muže obnáší 61, u ženy 58, nejmenší 40 a 35.

Podobně má se i s obloukem příčným. U mužů nejčastější jest oblouk $35\text{--}37$, u žen $33\text{--}35$. Největší oblouk u mužů jest 40, u žen 38·5, nejmenší 28 u obého pohlaví.

Sagitalní oblouk u žen v průměrných svých číslech nejčastější dosahuje však již čísel mužských, ano největším číslem předstihuje i hlavy

¹⁾ V závorkách označen jest počet zvážených, dle kterého se pak řídí spořehlivost průměru.

mužské. Nejčastější průměrná čísla kolísají u mužů mezi 30—33, u žen mezi 30 a 32. Největší oblouk ženský obnáší 38 a mužský 37·5, nejmenší mužský 25·5 a ženský 26.

Faktum toto zcela jest v souhlase s častější ženskou dolichokefalií než mužskou, jak níže uvidíme.

V okrouhlých číslicích (t. j. nehledě k zlomkům centimetru) obnášel **obvod horizontalní**

cm.	35	36	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61
u mužů	.	.	.	1	2	5	16	38	70	104	90	62	30	15	1	1
u žen	3	1	1	3	12	23	49	77	99	48	31	1	2	.	.	.

dále oblouk příčný

cm.	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
u mužů	2	9	18	24	22	36	46	71	85	70	33	26	4
u žen	3	7	17	15	22	55	67	76	50	28	8	.	.

a konečně oblouk sagitalní

cm.	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
u mužů	1	.	4	13	23	67	77	68	84	62	21	11	3	.
u žen	.	3	14	35	39	56	71	49	38	23	9	3	3	1

Nejčastější délka u muže jest 19, u ženy 18, největší ♂ 21, ♀ 23; nejmenší ♂ 16, ♀ 14·50. Šířka u muže nejčastější 16, u ženy 15; největší šířka ♂ 19, ♀ 17, nejmenší ♂ 10·25 a ♀ také.

Vůbec pak obnášela délka hlavy

cm.	14·5	15·5	16	16·5	17	17·5	18	18·5	19	19·5	20	21	22	23
u mužů	.	.	1	2	3	33	92	92	127	47	35	4	1	.
u žen	1	3	12	10	42	41	122	31	50	.	1	9	20	1

šířka hlavy

cm.	10	10·5	12·5	13	13·5	I4	14·5	15	15·5	16	16·5	17	17·5	18	18·5	19
u mužů	1	1	.	3	1	10	17	100	117	129	44	17	4	1	1	1
u žen	1	.	2	2	44	32	160	29	68	1	1	.	.	.	.	.

Nejmenší šířka čela s 11 cm. přichází nejčastěji u muže i ženy; za to další čísla 12 a 13 častější jsou u muže než ženy. Největší číslo této šířky t. 16 cm. přichází stejně u ♂ i ♀, nejmenší obnáší u ♂ 8·50 u ♀ 9.

Nejmenší šířka čela obnáší

cm.	8·5	9	9·5	10	10·5	11	11·5	12	12·5	13	13·5	14	14·5	15	15·5	16
u mužů	1	.	1	23	44	120	68	91	25	40	7	12	2	1	1	1
u žen	.	1	.	75	37	155	15	45	2	9	1	2	.	.	.	1

Obličeji průměrem širší jest u muže než u ženy. U muže obnáší zygomatická šířka nejčastěji 14, u ženy 12 cm. Největší sířka ♂ obnáší 15·5, ♀ 16, nejmenší ♂ 10·50, ♀ 10.

Výška obličejovala naznačená vzdáleností od švu nosočelního ku bradě obnáší nejčastěji u muže 12, u ženy 11 cm. Největší ♂ obnáší 15, ♀ 14·50, nejmenší ♂ 9, ♀ 8.

Byla pak šířka tváře zjištěna

cm.	10	10·5	11	11·5	12	12·5	13	13·5	14	14·5	15	15·5	16
u mužů	.	1	13	14	35	49	66	55	116	55	41	1	.
u žen	4	2	42	9	90	22	89	20	52	8	3	2	1

a výška tváře

cm.	8	8·5	9	9·5	10	10·5	11	11·5	12	12·5	13	13·5	14	14·5	15
u mužů	.	.	2	5	13	28	69	64	99	48	57	15	31	3	1
u žen	2	.	14	5	90	31	111	22	47	5	10	1	4	1	.

Dle indexů jest mezi muži dolichokefalů (s indexem 67—74) 2% Čechů, 1·22% Němců, žádný Žid, mesokefalů (index 75—79) 15·10% Čechů, 14·63% Němců a 5·88% Židů; brachykefalů (index 80—84) 43·94% Čechů, 39·02% Němců a 52·94% Židů; hyperbrachykefalů (index 85—93) 38·90% Čechů, 45·13% Němců a 41·17% Židů. Mezi ženami jest dolichokefalů: 8·43% Češek, 12·28% Němkyň a 6·25% Židovek; mesokefalů: 13·66% Češek, 12·28% Němkyň a 6·25% Židovek; brachykefalů 42·44% Češek, 42·11% Němkyň a 50·00% Židovek; hyperbrachykefalů: 35·47% Češek, 33·33% Němkyň a 37·50% Židovek.

Typ krátkolebých převládá nad dlouholebým nejvíce u Židů a Němců. U žen přichází typ dlouholebých častěji než u mužů.

Pokud se týče obličeje, přicházejí u Čechů u mužů i žen častěji chamaeprosopi (index 61—90) než leptoprosopi (index 96—123) a sice je 58·72% mužů chamaeprosopů a 41·28 ♂ leptoprosopních, 60·35% žen chamaeprosopů a 39·65% leptoprosopů.

* * *

Některé poznámky ku článku Dr. L. Haškovce: »Příspěvek ku antropologii obyvatelstva země české.« Výše uvedená práce byla s diagramy příslušné výpočty ilustrujícími antropologické sekci v lednu 1895 odevzdána. Poučné diagramy byly v antropologickém oddělení

Národopisné výstavy vystaveny; k uveřejnění rukopisu mohlo ovšem teprvé nyní přikročeno být, když Národopisným Sborníkem založen byl časopis všem odborům národopisu věnovaný. Z diagramů reprodukovány vzhledem ku velikému nákladu jejich pouze diagramy rozšíření barvy vlasů znázorňující. V následujícím podávám pak s dovolením dra. Haškovce a částečně též na základě jeho původních, laskavě zapůjčených zápisů ku výše podaným výpočtům některé vysvětlivky, kterými se důležitost a cena oněch stává ještě patrnější.

Zkoumání týká se ošetřovanců v ústavech pro choromyslné v Praze; jest proto z dvojího stanoviska zajímavé: předně nám poskytuje vzhledem k tomu, že choromyslní neliší se jinak svou tělesnou povahou valně od lidí normálních, nové pomůcky ku ocenění tělesných vlastností obyvatel království českého; za druhé týkají se výzkumy ty třech různých kmenů Čechy obývajících, t. j. Čechů, Němců a Židů a konečně dovolují porovnání tělesných vlastností, v první řadě pak tvarů hlavy a mozku, jako substrátu činnosti duševní u osob normalních a choromyslných. Jsou tak cenným příspěvkem ku psychoanthropologii u nás dosud dosti zanedbané.

Jest pravděpodobno, že choromyslnost sama nemá vůbec žádné aneb jen podřízené vztahy ku výšce těla, barvě vlasů a očí. Můžeme tedy dosažené výsledky oprávněně považovati za výraz fysických znaků u obyvatel Čech obvyklých.

Průměrnou výšku těla vypočítal jsem na základě výše podaných dat pro muže české nad 24 r. staré na 168·9 cm., kterážto číslice souhlasí s onou, která na základě měření zdravých lidí byla dosažena. Nalezl jsem totiž z velkého počtu (přes 3000) dat pro N. V. Č. z různých stran mi podaných průměrnou výšku pro muže 169·2, pro ženy 157·3.¹⁾ Výška mužů Dr. Haškovcem změřených obnáší nejčastěji 165 až 175 cm., jen málo rozměrů přiblížuje se hranicím v tom i onom směru obvyklým (140—192 cm.)

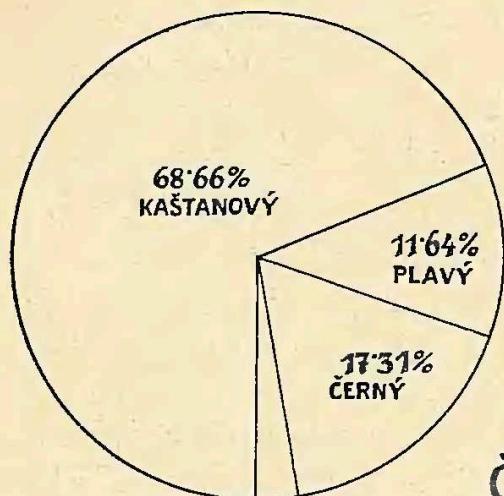
Němci mužští v Čechách usedlí vykazují asi tutéž aneb jen nepatrně větší výšku těla t. j. průměrně 169·1 cm., Židé značně nižší t. j. 164·1 cm. Obyvatelstvo Čech (Češi jak Němci) vykazují tudíž poměrně dosti značnou výšku. —

Pokud se barvy vlasů týče, nacházíme mezi Němcí značně více plavých, ale také poněkud více černovlasých osob než mezi Čechy, u nichž kaštanová barva vlasů nejvíce převládá.²⁾ Mezi Židy vyskytuje

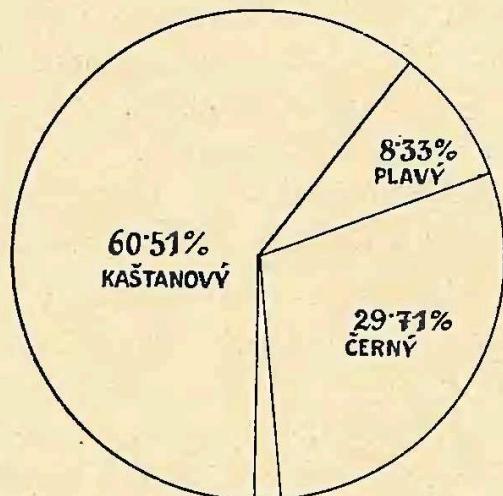
¹⁾ Viz dílo »Národopisná výstava českoslov. v r. 1895.« Praha J. Otto str. 71,

²⁾ Rozdíl ten byl již G. A. Schimmerem (*Erhebungen über die Farbe der Augen, der Haare und der Haut bei den Schulkindern Österreichs*. Wien, Anth. Mitth. 1884) na školních dítkách zjištěn.

MUŽI

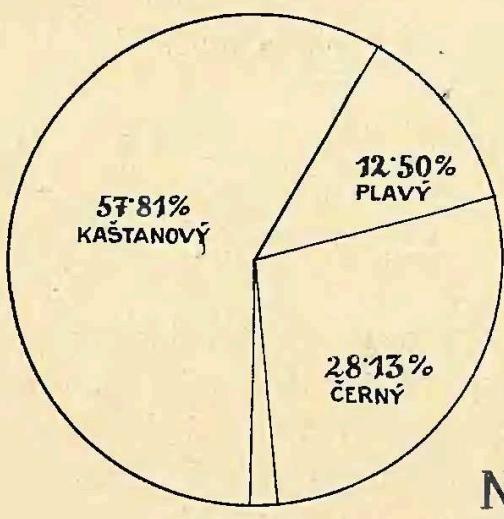
ŽENY

ČEŠI

2.39%

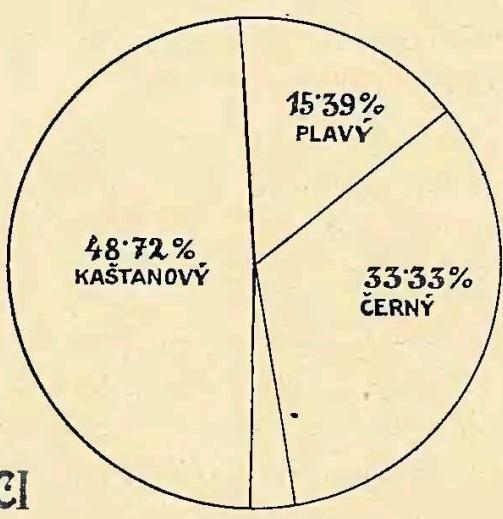
1.45%

ČEŠI

1.56%

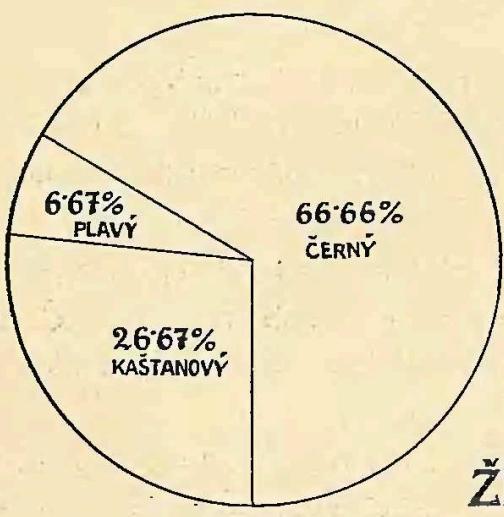
2.56%

NĚMCI

1.56%

2.56%

ŽIDÉ

se nejméně plavých, velmi málo vlasů kaštanových, ale převážná většina černých vlasů, což ostatně jest všeobecně známo.

Poněkud opatrněji musíme přistoupiti k ocenění výsledků kefalometrických: neboť při vzájemném poměru mezi lebkou a mozkem a při nepopíratelné souvislosti mezi duševní činností a jejím substratem t. j. mozkem musíme předpokládati, že duševní choroby v mládí získané mohou mít vliv na rozměry a tvary lebky a naopak, že různé odchylky v tvaru a objemu lebky musí mít vliv na mozek, a tím na duševní činnost.

Bohužel nemáme kefalometrická zkoumání na zdravých lidech ve větší míře provedená a nezbývá mi než porovnávat rozměry a indexy Dr. Haškovcem podané s výsledky získanými na větším počtu lebek. Porovnání takové má ovšem své obtíže. Jest dokázáno, že nesouhlasí pouze absolutní rozměry na hlavě živého neb mrtvoly zjištěné s těmi které byly na macerované lebce získány, nýbrž že také poměr mezi délhou a šírkou lebky (délka = 100, t. zv. index) jest poněkud odchylný, poněvadž měkké části, které leb pokrývají, vykazují na jednotlivých místech různou tloušťku; jest jen spor o to, jak dalece se jednotlivé rozměry a indexy od sebe liší.¹⁾ Nicméně nám podává přibližné porovnání rozměrů hlavy a lebek dosti zajímavé výsledky.

Délku hlavy průměrnou vypočetl jsem na základě původních záznamů u mužů na 18·6 cm., u žen na 18·74 cm., průměrnou šířku hlavy u mužů na 15·96, u žen na 15·05 cm. V českých kostnicích nalezl jsem²⁾ největší délku průměrnou u mužských lebek 176·5 mm., u ženských 168·2 mm. a průměrnou šířku lebek mužských 146·7, lebek ženských 140·6. Rozměry na hlavě jsou tudíž asi o 1 cm. větší než na lebce, ale průměrná délka hlavy ženské jest skoro o 2 cm. větší než dotyčný rozměr na lebce; vůbec jest tento u žen také absolutně větší než u mužů, v čemž se dozajista prozrazuje pathologický charakter části změřených žen; jak výše uvedená serie ukazuje, jest to zaviněno značným počtem ženských lebek s délkou 21 cm. (9 případů); 22 cm. (20 případů) a 23 cm. (1 případ).

Následkem této převahy délky hlavy jest pak průměrný index hlavy u žen poměrně nižší: týž obnáší pro muže 83·89, pro ženy 82·76. Index u mužů jest jen o málo větší než index mnou pro české lebky stanovený (83·19), u žen jest pak vůbec menší než index lebečný pro ženy (83·57). Je-li tedy názor oněch autorů správný, kteří udávají, že jest nutno od indexu hlavy odečítat 1 – 2 jednotky, aby se obdržel

¹⁾ Pro index udává se obyčejně rozdíl 1–2 jednotek ve prospěch indexu hlavy, tak že lebka vykazuje průměrně index o také ménší. O poměru obou indexů k sobě stává již bohatá literatura.

²⁾ Dr. J. Matiegka: Zkoumání kostí a lebek českých v kostnicích venkovských. Rozpravy Č. Akademie císař. Fr. Jos. Tř. II. R. V. č. 42. 1896 p. 3.

příslušný index lebečný, pak jsou choromyslní Dr. Haškovcem změření vůbec dolichocefálnější než normální obyvatelstvo Čech. Není-li však rozdílu mezi indexem hlavy a lebky,¹⁾ pak lze je oba přímo mezi sebou porovnávat; a tu nacházíme

index	na lebkách mužů norm.	u choromysl. mužů	na lebkách žen normaln.	u choromysl. žen
dolichocefální (-74·9)	v 1·1%	v 2·1%	v 0·9%	v 9·9%
mesocefální (75—79·9)	» 13·3 »	» 15·1 »	» 13·8 »	» 11·9 »
brachycefální (80—84·9)	» 60·4 »	» 44·3 »	» 49·5 »	» 44·0 »
hyperbrachycef. 85—x)	» 25·2 »	» 38·5 »	» 35·8 »	» 34·1 »

Nápadné jest, že u choromyslných jsou dolichocefali a mesocefali a naopak hyperbrachycefali častěji zastoupeni než mezi obyvatelstvem vůbec, kdežto jinak největší skupina střední t. j. brachycefální, kterou lze považovati za normalní typ, jeví se u nich menší.

Mezi ženami převládají zvláště dolichocefální (9·9%); k tomu přispívají hlavně ony ženy s nápadně značnou délkou hlavy (22—23 cm.); ale i když oněch 20 žen s délkou hlavy 22 cm., které vesměs jsou dolichocefální až na dvě vykazují index pod 70, tedy hyperdolichocefální, vůbec odečteme, obdržíme řadu následující: dolichocefální 4·3% (14), mesocefální 12·7% (41), brachycefální 46·8% (151) a hyperbrachycefální 36·2% (117).³⁾

Platí tudíž o tvaru hlavy choromyslných totéž, co jsem zjistil u školních dítěk různého nadání. — Neboť nalezl jsem, že nejpokročilejší žáci vykazují indexy 84—88, které jsou nejobvyklejšími, kdežto podlouhlé lebky — které představují takřka nedokonalé tvary — a naopak velmi kulaté hlavy, které často nemocemi, hydrocefalií a křivici jsou zaviněny, se častěji vyskytují u dětí, které v pokroku školní zůstaly pozadu, totiž v nižších třídách se nacházely než většina sourozenců. — Soudil jsem z toho, že „lebečný“ typ má své hranice, v nichž se spojuje s normálně aneb s lépe vyvinutým mozkem, t. j. s dobře vyvinutými duševními silami.²⁾

Zcela podobný nález učinil jsem později pokud se týče obvodu hlavy u velmi nadaných a nenadaných, jakož u mravných a nemravných žáků. I zde vyšlo na jevo, že obvod hlavy byl u žáků velmi nadaných

¹⁾ Srv. poslední pokusy Brocovy. Topinard: Élém. d'Anthr. génér. 1885, str. 373.

²⁾ Pokud se týče nemocí, kterými ženy s délkou hlavy 21 cm. a více byly stíženy, byly následující: Konstatovány Idiotia 1, Dementia adn. 1, Psychosis c. epilepsia 4, Mania 2, Dementia sen. 2, Melancholia hyp. 2, Paranoia 7, Dementia sec. 2, Melancholia 4, Amentia 1, Melancholia sen. 1, Paralysis prog. 2, Alcoholism. chr. 1.

³⁾ Český Lid I. 433; Mitth. d. Anth. Ges. in Wien. XXII. 1892. (81).

a mrvných častěji a průměrně větší než u žáků nenadaných a nemrvných.¹⁾ Nyní potvrzuje nám serie indexů osob choromyslných totéž. —

Výsledky přesného měření, jaké jest na lebkách možno, a přibližného měření na hlavách choromyslných nedovoluje ovšem bližšího porovnání pokud se týče obvodu hlavy, dolní šířky čela atd.

Ostatně vypočetl jsem dle záznamů Dr. Haškovce průměrný obvod hlavy u choromyslných mužů = 55·27, u žen = 53·42 cm., dolní šířku čela u mužů = 114·1, u žen 109·5.

Pozoruhodná jest konečně váha těla; průměrně dosahuje se u choromyslných již mezi 26. a 30. rokem maximum váhy těla t. j. 61·8 kg.; táz zůstává pak až do 61—65. roku asi na téže výšce (60 až 61 kg.), po čemž opět ubývá. — Podobné poměry nacházíme v řadě choromyslných Němců a Židů. Statistikou pro Národopisnou výstavu českoslovanskou provedenou bylo zjištěno, že u zdravých mužů přibývá váha těla ještě přes 30. rok, a sice do 41.—50. roku, kdy obnáší průměrně 72·3 kg., tedy značně více.²⁾

Jest patrno, že se takto jeví u choromyslných vliv choromyslnosti (duševní nemoc nebo tělesní nemoce s porušením duševní činnosti) na tělo a že vznikem choromyslnosti, který nejčastěji spadá na od 25. do 35. roku, se zadržuje další přírůstek na váze. Choramyslný rovná se v tom ohledu nemocnému.

Dr. J. Matiegka.

Plachty koutní. Obušky.

Ukázky ze sbírek Národopisného Muzea a Českoslovanského.

Napsala Vlasta Havelková.

Nejstarší a také nejskvostnější vyšivané ornamenty naše lidové vystýkají se na pláchtách koutních.

Zejména jsou to »kútň plachty« uhersko-slovenské, jež vynikají nejen bohatostí umělých technik vyšívacích, nýbrž honosí se prastarými ornamenty skrývající hluboký význam symbolický a ukazující, kterak lid slovanský velkou část vzorů svých sám bez cizího vlivu a bez cizí pomoci tvořil a skládal.

¹⁾ Vzrůst, vývin, tělesné vlastnosti a zdrav. poměry mládeže král. hl. města Prahy. Rozpravy Č. Akademie. Tř. II. R. VI č. 17 str. 44 a Mitth. d Anth. Ges. in Wien XXVIII. 1898. 122

²⁾ Srv. dílo o Nár. výst. českosl. l. c. str. 71.

Koutnice, česky také »koutra«, hanácky »boudnice«, valašsky »nevěstinské plachty« nebo »zavijačky« zvané, jsou široké plachty uprostřed po délce a na příč buď vyšivaným pruhem, krajkou nebo též tkaným pasem opatřené. Také bývají koutnice při dolní polovici plachty bohatě vyšity, a na konci skvostnou krajkou paličkovanou či drhanou okrášleny.

Plachtou koutní zastíralo se u nás lůžko roditelky, kteréž postaveno bylo do koutu světnice. Koutnice zavěšena byla pak buď za kličky na trámy stropu nebo připevněna na tyčky tím způsobem, že lůžko šestinedělky bylo ze všech stran úplně ukryto. Místo takto připravené slulo kout a podnes říká se »žena jest v koutě«, ač zvyk zavěšovati lůžko skoro úplně vymizel. Zavěšený kout byl místem matce roditelce zasvěceným a nikomu než jen kmotře děcka a posluhující ženě »babce« bez svolení šestinedělky nebyl přístup za koutnicí dovolen.

Také matka sama byla od domácích velmi střežena a nesměla první dny po narození dítěte z koutu do světnice nikudy pohlížeti než jen onou krajkou uprostřed podél koutnice všitou, nebo zvláště na Slovensku obvyklým prolamovaným pruhem vyšivaným z té příčiny, aby jí a novorozeňátku zlé mocnosti (zvláště nemoc a smrť) uškoditi nemohly. Kout zůstal nedotknutý po tu dobu, dokud žena nešla na úvod, což trvalo z pravidla šest neděl. V té době nesměla šestinedělka ze světnice vyjíti. Zemřela-li matka v nedělích, dávána jí koutní plachta do hrobu.

V dobách dávných, dokud předkové naši zbožňovali přírodu přičítali také veškerým zjevům jejím náboženský význam. Zvláště rození a umírání mělo tehdy v sobě mnoho posvátného. Protož také koutní plachta z příčiny naznačené měla tehdy sakralní význam a byla hávem obřadním.

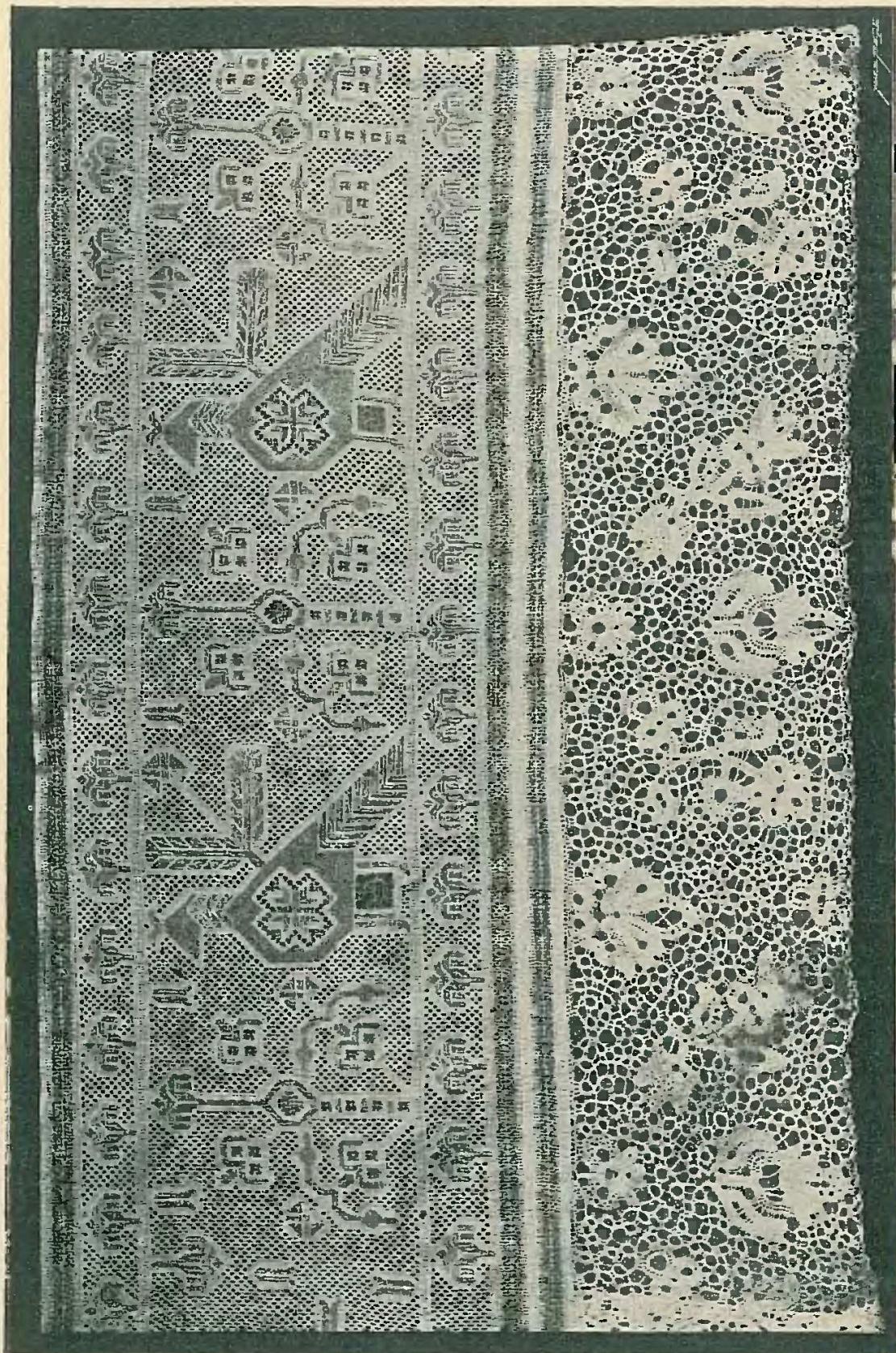
Na moravském Slovensku a Valašsku odívaly se šestinedělky koutnicí, když šli do chrámu k úvodu. Moravské »úvodnice«, plachty to na úzko složené a bohatě vyšivané, nahražovaly pak později při úvodu kútnej plachty.

Jakožto obřadní roucho zajímavé jsou vzláště nejstarší vyšivané pruhy z kútnej plachet z Uherského Slovenska pocházející, kteréž honosí se, jak jsem svrchu podotkla, prastarými ornamenty, skrývajícími význam symbolický.

Jest to zejména kohout, který, umělecky stilisován, převeden jest během staletí na geometrické tvary a bývá po většině bílou přízi nebo černo-bílým i červeným hedvábím nebo také v barvách a sice: zelené, červené a žluté na bílém prolamovaném podkladě hrachovinkovém na pruzích kútnej plachet uhersko-slovenských vyšíván.

Podoba ta kohoutí nesloužila toliko na ozdobu plachet kútnej, nýbrž aby ochraňovala matku s děťátkem před zlými mocnostmi nepřáteleckými, před kouzlem a čárami.

Obr. I.

Zápopěď, dle níž nesměla matka roditelka do světnice pohleděti nežli prolamovaným oním pruhem nebo mřížkou, s důstatek dosvědčuje, že vyšitý kohoutek zabraňoval přístupu škodlivému vlivu zlých duchů tak jako muří znaménko, jež na postranici lůžka bývalo zvykem nakreslit, chrániti mělo před uškozením zlé »můry«.

Kohout byl Slovanům ptákem posvátným, který zpěvem svým zaháněl příšery do podsvětí, byl ohlašovatelem božského poselství a vůle. Ornamentu kohoutího, kterýž se na starých plachtách uhersko-slovenských v nezměněné podobě až do dneška udržel, použily slovanské ženy, rozebírajíce podobu jeho na jednotlivé části, tyto stilisovaly a opět v nové vzory skládaly.¹⁾

Tyto z kohoutích motivů sestavené vzory nepozbývaly významu náboženského a ochranná moc kohouta i úcta k němu přenesena jest lidem našim na ornamenty z částic těla jeho sestavených, neboť forma tak zvaná »na hrubý kalich«, jež jest též z ornamentovaných kohoutích per ocasových vytvořena, vyšívá se podnes na moravském Slovensku, a sice v okolí Uherského Brodu. Nevěsty své rukávce oddavkové musí mít v zorem tímto okrášlené. Kohoutkem zdoben také nevěstinský koláč a symbolický svatební stromek.

Mezi jinými vzory na uher. Slovensku udržela se po skrovnu na starých prolamovaných pruzích kútnej plachet na geometrické tvary převedená podoba jelena, kteráž rovněž jako kohoutek není zde nahořilou.

Na obr. čís. 1. vyobrazen jest kus pruhu z prastaré kútnej plachty slovenské (tak zvané žilinské šití), jež zdoben jest na hrachovinkovém podkladě bílým hedbavým geometricky stilisovanými, tedy bez kreslení pouze dle osnovy plátna vyšívanými kohoutky.

Ocas těchto kohoutků vybíhá ve dva cípy konci šípu se podobající, jež rozdeleny jsou souměrně na každé straně ostnu na pět kosočtverců.

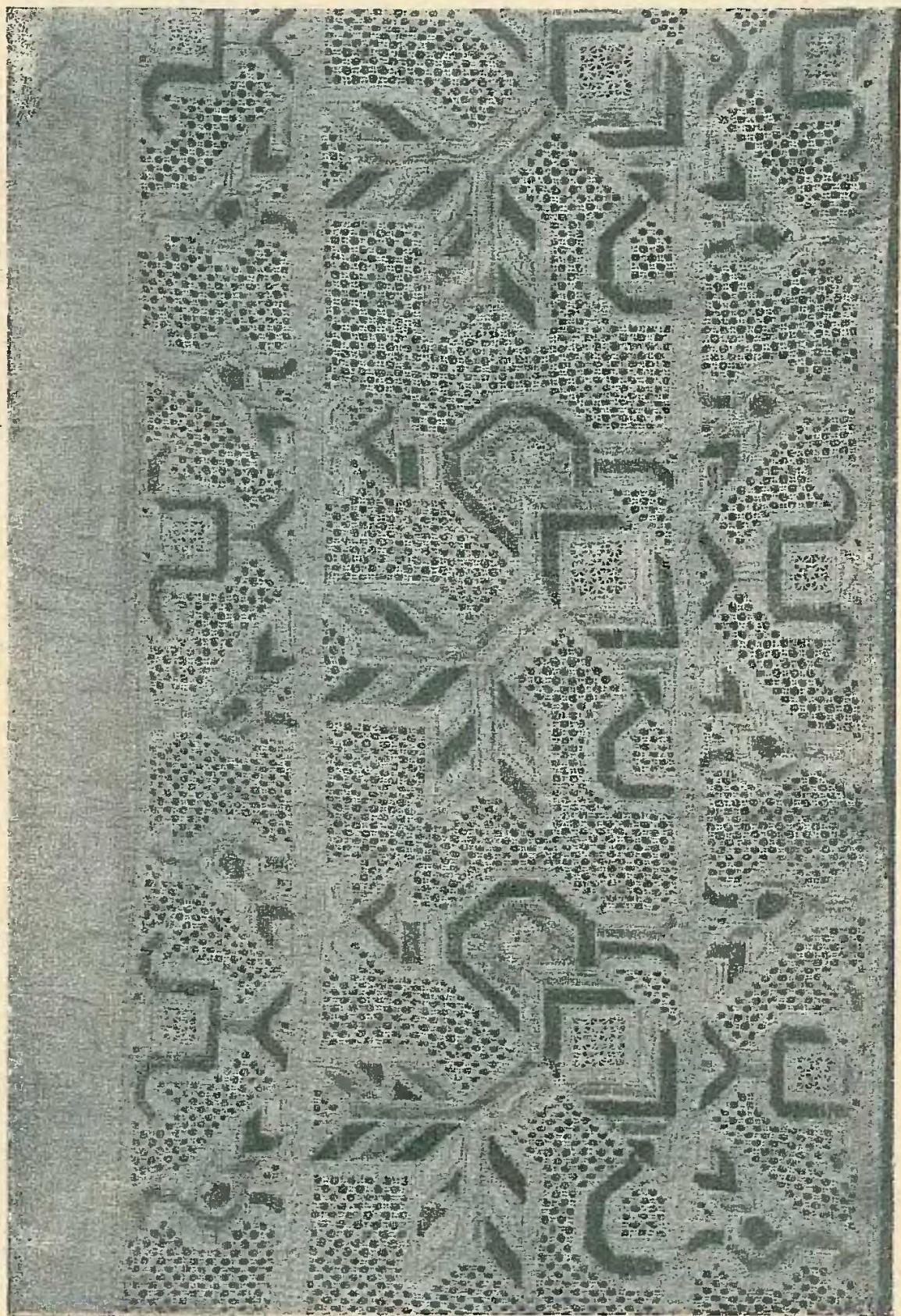
Mezi každým kohoutkem střídavě vyšitý jest »stromek« sestavený z různých motivů kohoutích. Též úzký okraj běžící po obou stranách pruhu vykazuje pernatý ornament vztatý z jiných podobně ornamentovaných kohoutů na kútnej pruzích se vyskytujících.

Pozoruhodna jest široká paličkovaná krajka, též práce žen slovenských, a vykazuje rovněž vzor lidový.

Jiný pruh z kútnej plachty uhersko-slovenské obr. čís. 2. má opětne za sebou běžící kohoutky vyšívané černobíle na hrachovinkovém základě, jejichž dvě ocasová perka pravidelně rozdělena jsou na tři kosočtverce na každé straně pernatého ostnu.

¹⁾ Časopis vlasteneckého musea olomouckého r. 1897 čís. 56: »Vývoj některých ornamentů našich lidových ve vyšívání.«

Obr. II.

Okraj pruhu zdobí vždy dva a dva prsama od sebe a zase k sobě postavených malých kohoutků.

Dlouhou řadu podobných na geometrické tvary převedených kohoutků vykazuje pruhy z kútních plachet slovenských, a tím jest možno postupný vývoj tvoření ornamentu samého a z jednotlivých částic jeho utvořené vzory sestaviti.

Týž vývoj ornamentů kohoutích stopovati možno ve vyšívání lidovém až na Moravu, kdež také staré plachty na mnoze zdobeny jsou těmito vzory; zvláště vyskytují se ještě tu a tam v okolí Uherského Hradiště, Brodu a Ostrohu. Podotýkám, že i novější vyšívání lidové starými těmi vzory se doposud honosí. Koutní plachty novějšího rázu zdobeny jsou různě stilisovanými květy a zvláště dolní polovice plachet bývá bohatě v pestrých barvách, hlavně červenou a modrou přízí vyšita.

Česká »koutra« jsou při dolním konci a pak zhusta i po krajích bohatým vyšíváním ozdobena, též po délce uprostřed plachty táhne se široký vyšívaný pruh. Barva vyšívání na koutrech bývá hlavně červená, poskrovnu červeno-modrá.

Ornament na českých koutnicích jest ponejvíce rostlinného rázu, a jen tu a tam malé archaické kohoutky, jeleni a někdy též dvouhlaví orlové vzory jakoby oživovali. Některá koutra vyšívána jsou křížkovým a vrkočovým stehem bez kreslení jen dle běžící niti osnovy, ostatní vesměs provedena jsou plochým a stonkovým stehem.

Na obr. čís. 3. vyobrazen jest pruh z koutnice z Trnové u Skalska darovaný Národopisnému museu sl. Jos. Nečadlovou.

Vyšívání na řečeném pruhu provedeno jest hedbavím karmínové barvy a činí dojem nádherný. Řada nad sebou umístěných kytic z poněkud stilisovaných květů sestavených, jež při dolním okraji z nádobky vyrůstají, tvoří vždy vrcholek velký bohatý květ, a na vršku pak řady až do polovice pruhu se táhnoucích se kytic vznáší se dva malí kohoutkové, nad nimiž vyšitý jest trojí velký květ dělící pruh na dvě části.

Po krajích pruhu po délce nalezá se girlanda, pozůstávající z drobných kytiček, tak zvaných »stromků«. Podobné řídké kytice na dlouhých stonkách zasazené v nádobce viděla jsem na kútních plachtách na Mor. Slovensku v Petrově, kteréžto kytice nikoli nad sebou, nýbrž vedle sebe na vyšivaném prolamovaném pruhu byly vyšity.

Pokud mně známo, zvyk zastírat lůžko šestinedělky v Čechách na prosto se vytratil, zbyla jen »koutra« jako památky v truhlách českých babiček uschovaná.

* * *

Sbírky Národ. musea českoslovanského chovají četné předměty dřevěně vkusně vyřezávané a jinak ozdobené.

Obr. III.

Mezi jiným jsou tam vyloženy »obušky«, »valašky« nebo »čagany« zvané.

Obušky tyto podobají se holím, jen že na konci místo rukovítka mají připevněny malé sekery rozličného tvaru, které jsou buď z mosazu, také ze železa, však často jen ze dřeva zhotoveny a bývají bohatě zdobeny.

Dřevěné obušky hlavně na Valašsku jsou ponejvíce perletí, nitkami, drátky a olovem vykládané. Na Uherském Slovensku krášlí Slováci v některých krajinách dřevěné své obušky vkusným ornamentem vypalovaným, ku kteréžto práci upotřebují dlouhých ocelových jehlic. Obušků doposud užívá se na Uher. Slovensku v Hontu, Novohradě Dětvě Užhorodě, atd. Huculové nádherně ozdobenými obušky čili kjelevy doplňují sváteční svou strůj.

Též v Čechách bylo zvykem nositi obušky, a v Chodsku doposud ještě jako památky se vyskytuji. Že Hanáci dříve také obušky užívali, vysvítá z nalezu, jež byl před lety učiněn na jistém poli u Chomútova blíže Olomouce. Vyorán byl totiž nápadný olovem vykládaný kus dřeva po jehož očištění shledáno, že pochází z obuchu. Nalezený kus obušku vykládán jest na obou stranách ornamentem z olova, představujícím jelena, a na druhé straně na větvi sedícího ptáčka.

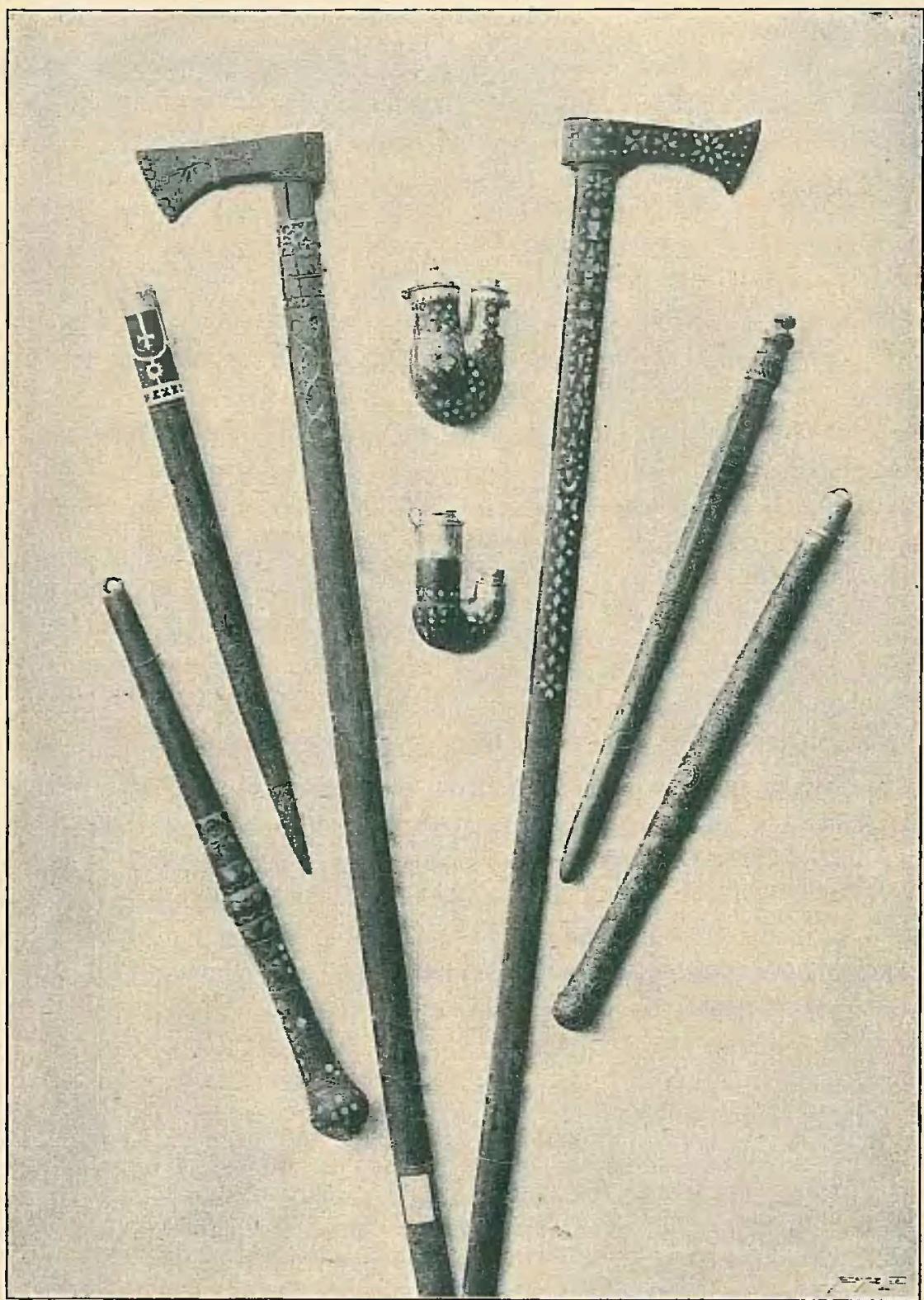
Dříve také naši předkové obuškům zvláštní čarodějnou moc přikládali a mnohé doklady toho v pověstech a zvycích slovanských sledujeme. Moravská pověst na příklad vypravuje o zázračném obuchu nálezejícím lupiči Ondrášovi, jež dostal prý od mocné jakés věštky. Také kralovič Marko užíval čarodějněho obuchu. Obušek sloužil asi Slovanům jako odznak důstojnosti a moci. Dle M. Václavka¹⁾ scházívali se na Valašsku sousedé u rychtáře nebo fojta a vykonávali svými obuchy i hlasovací právo.

Při hlasování totiž nebo při projevu souhlasu přicházeli sousedé jeden po druhém ke stolu fojtu, kdež byla postavena obecní pečeť, kteréž se svými obušky dotýkali, a tak své právo a povinnost vykonávali.

Na obr. čís. 4. jsou dva obušky z Valašska vypodobněné. První jest z okolí Vsetína bohatě perletí vykládaný, druhý pochází z Rybího u Nového Jičína, jest vyřezávaný, a pak olovem vykládaný. Rovněž dvě z šeříkového dřeva perleti a drátkem vykládané dýmky pocházejí z Valašska.

Dále jsou na též obrázku vypodobněny nitkovou prací a perletí nádherně ozdobené dvě rukovítka pastýřských bičů, pocházející z Moravy a sice z Popůvek a Oslavan u Brna. Bičiště z Popůvek označeno jest letopočtem 1844 a jménem Halouzka Josef.

¹⁾ »Výstava na Vsetíně«. Český Lid, 1898 č. 3.

Obr. IV.

V Čechách podobné vykládané předměty též se zachovaly, a jsou to hlavně »roubíky« sloužící ku svazování otýpek. Tyto roubíky bývaly velmi pěkně ozdobené, buď vyřezávané, buď drátky vykládané. Po většině nádherně ozdobené roubíky bývaly dary lásky hochů věnované milovaným dívkám.

Na obr. čís. 4. jest roubík z Unhoště, na němž drátkem a nitkami vetyloukány jsou ratolístky zasazené v nádobkách a srdečku a letopočet 1842. Druhý roubík z Táborska jest vkusně vyřezávaný drobným vzorem geometrickým a s letopočtem 1836.

Slovo o zádruze.

Janu Gebauerovi k šedesátým narozeninám

napsal J. Peisker.

V boji o rukopisy měl Zelenohorský v podstatě váhu podřízenou, a i obhájcové div že neprohlásili zřejmě, že tento pergamen popsán rukou starou nebyl; a když jsem před 11 léty v »Athenaeu« V. odkryl některé prameny Libušína Súdu, práce moje nepovšimnuta zapadla, přišlať jako důkaz podvrhu post festum.

Tážem-li se však dnes: Jak využila nauka o pravěku slovanském pád tohoto zřídla *κατ' ἔξοχὴν* sociologického, tu zní odpověď smutně: málo více než nijak. Litera Rukopisu Zelenohorského sice mrtva jest provždy, leč duch jeho vznáší se nad námi, proniká mozek i útroby naše, všeho Slovanstva, ba celého světa učeného: kotví jedna z obou těch základních nepravd dnešního socialního dějezpytu — markgenossenschaft germanský a zádruhový komunism staroslovanský — jedině a výhradně v RZém!¹⁾

¹⁾ Ejhle co vše papír snese:

„Старославенски „род“ такав је као што је данас задруга, т. ј. друштво особа једне исте крви, које има једно исто заједничко имање, и за заједницу ради под заједничким старешином. Такав беше и старочешки род по опису Кралодворског рукописа („Либушин суд“), и род старо-русски, који се у источним земљама руским рано распиро у општину. Последица овог задржног односа беше недељилост имања (баштина, дедовина, очсвина), која се задржала у Чешкој и Пољској и то доста густо чак до познијег доба, на име све до 16. века; а код Југословена у облику задружне имаовине и у Великоруса у облику општинске имаовине траје још и дацас . . .“

„У старијској породици код Словена, исто као и данас у нашим сеоским породицама, отац беше глава куће, људи пасу стада и раде земљу, а жене старају се за одело, чувају чељад и помажу људима у пољу. После оца синови остајају у задрузи, изабравши између се једног задржног старешину, који иде на општинске зборове

Co dalo tomuto padělku tolik suggestivné síly?

Časovost jeho! Přiléháť tak těsně k tehdejším, ba dodnes berným názorům a tužbám o vzniku a cílech lidské společnosti! Rovnost občanská a odstranění protiv mezi nadbytkem a nouzí jakožto cíl člověčenstva a reflexivní přenášení tohoto ideálu budoucnosti do pravěku jakožto prý východiska a počátku společnosti vůbec. Z rajského komunismu vyplula prý společnost lidská do dravých proudů sveřepého individualismu, příčiny všeho neštěstí a bídy, a z té vybředne zas jenom návratem k řádům prvotným.

Jak medle hrdostí neměla se dmouti hrud' rabstva slovanského, když náhle objeven dokument zvěstující, že problém tento lidstvem žhavě kýžený, jen proudy krve vykupitelný, původním byl stavem živubytí slovanského? Ejhle zádruha jihoslovanská, zdaž nehlásá, žel že zpěvem labutiným a pláčem holubiným, v čistotě, rozdíly stavovskými neposkvrněné, chloubu tuto předků našich, před níž národové světa sklánějí se v uctivosti?

Tu přišel nepřítel pravda; ostrým jejím paprskem zaplašen sen ten luzný, leč nutností fysiologického zákona zraněn při tom nezvyklý zrak, ba celý organismus citový. Ten vzpirá se, marně sice, leč právem vyburcovaného z rovnováhy. Buďme shovívaví, jak se sluší na vítěze.

Leč sbořivše, vykonali jsme teprv práce půl; nyní s rumem pryč, aby místo měla stavba nová!

Především uvažujme, padla-li s RZým i starobylost zádruhového komunismu jihoslovanského, ba jestli v zádruze komunismus vůbec.

Kommunismus předpokládá stejná práva na společnou půdu. Toho není v zádruze, naopak: dílčí princip jest tu přesně potomstvenný, parentelový; jediný syn bratra jednoho vezme při dělbě zádruhy tolik půdy, co všichni synové bratra druhého dohromady. Zásoby potravin, přediva a látky oděvné dělí se sice podle hlav, leč ani tím není indikován kommunismus, ježto jsou to předměty získané prací rovnoměrně mezi všemi členy rozdělovanou; ostatně ani tato dělba pohlavná není a původní a jistě ne zásadna: Vrčević († 1882) zajisté, jeden z nejbystřejších znalců lidu hercegovského, dokládá, že obilí všeho druhu, nápoje, sýr, máslo, syrup, vlna, předivo, sukno i postav nerozstříhaný a j., vše to dělí se mezi všechny členy bez rozdílu, leč nejčastěji pouze mezi ony členy, kteří se účastnili sdělání toho co se právě dělí.²⁾

и брани где треба користи задруге. Пољски ратовни вршени су мобом, иозајмницом и спрегом...“ Алекса С. Јовановић, Историјски развитак српске задруге са додатком за историју старог српског права. Београд 1896, str. 64.

²⁾ Collectio consuetudinum juris apud Slavos meridionales etiamnum vi-
gentium. Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena, osnovao . . .

Zbývalo by společné chlebení; leč sedlák náš rovněž jí s čeládkou z jedné mísy, aniž komu napadlo viděti v tom zbytky někdejšího komunismu.

Zkrátka, v zádruze po komunismu není ani stín u.

Leč velká zádruha jihoslovanská není ani stará. To břitce dokázal Stojan Novaković již r. 1891.³⁾; že objev jeho dosud nepůsobil na běžné povídačky o zádruze prudkostí dynamitu, ba že se o něm takměř ani neví, to divně charakterisuje dnešní úroveň slovanské vlastivědy.⁴⁾

Novaković dokazuje zánovnost velké zádruhy statisticky a z jasného znění starých zákonů:

Nadační listiny některých crkví srbských uvádějí nejen darované osady jménem, nýbrž i kolik kučí bylo v osadě a které mužské osoby byly v kučí a v jakém příbuzenském poměru k sobě.

Dečanský chrysobull⁵⁾ (kol r. 1330) uvádí kol 2000 kučí. Z těch bylo jen 188 silnějších⁶⁾ a veliká nebyla žádná; jenom několik bylo po 13—16 a jediná — ta největší — o dvaceti hlavách (mužských). Zádruha obyčejně objímá otce se syny a vnuky; nebo bratry s dětmi a bratrovci, tu i tam sestřenci; nečasto přichází i zet.

Nás ovšem zajímá struktura těch poměrně největších zádruh. Zde ta nejrozsáhlejší, o dvaceti mužských hlavách:

Tolislav a syn mu Radoslav i Bogoje, a Radoslavu syn Otmič i Vladislav i Krušac a Bogoju syn Božić a Tolislavu bratan Grade i Priboje i Vojsil a Gradičevi syn Vitomir i Bogoslav; u Priboja syn Baldovin a Tolislavu bratan Dobroslav i Smilj i Miloš i Stepan; u Dobroslava syn Očinja i Chranislav Desimirić a dedim Lačko.

V. Bogišić. Knjiga I. Gragja u odgovorima iz različnih krajeva slovenskoga juga. U Zagrebu 1874, str. 336.

³⁾ Српска Кр. Академија, ГЛАС, XXIV. Село. Из дела „Народ и земља у старој српској држави“ од Стојана Новаковића. Београд, 1891. 8° VIII, 261 stran.

⁴⁾ Ani nejnovější »historiograf« zádruhy (Die Hauskommunion der Südslaven, von dr. Ernest Miler, Staatsanwaltschafstitut in Agram, v Jahrbuch d. internat. Vereinigg. f. vergl. Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre zu Berlin. III. Jgg. Berlin 1897, 1. Abth., str. 199—222) nemá o existenci „Села“ ani potuchy a mele dále hluché plevy de Laveleyovy. — Mich. V. Vujić, Начела народне економије, I. У Београду 1895 uvádí na str. 280 literaturu o zádruze, leč „Село“ bys tam hledal marně; za to rovněž mluví o »чувеном (!) делу E. de Laveley-a: »De la propriété et de ses formes primitives.««

⁵⁾ Дечанске Хрисовуље, издао Милош С. Милојевић. У Београду 1880. (Гласник срп. уч. друштва, II. одељ. књ. XII.).

⁶⁾ Za silnější klade Novaković každou zádruhu, kde chlebilo nejméně tře bratři; ostatní jsou buď inokosní, jedináci s dětmi, neb slabší kuče o dvou bratrech s dětmi odrostlými neb neodrostlými, neb bezdětných (str. 235).

Lačko.⁷⁾

Tolislav.	?	?	?	Chranislav
Radoslav, Bogoje.	Grade,	Priboje, Vojsil.	Dobroslav, Smilj,	
Otmič, Božić.	Vitomir,	Baldovin.	Očinja.	Miloš,
Vladislav,	Bogoslav.			Stepan.
Krušac.				Desimirić.

Byli všichni z těch dvaceti mužských osob dospělí, oženěni? Já mám za to, že nikoli. Přehlédněme jen celý rodokmen: Z devíti vnuků Lačkových má jen jeden, Radoslav, syny tři, jeden, Grade, syny dva; dva mají po jednom, a čtyři vůbec nemají synův, právě ti nejmladší (mimo Dobroslava). To by bylo velice nepřirozeno pro ten případ, že by již i synové Radoslava, jich bratrance, byli sami již dospělí a oženěni.

Mimo to jest rodokmen ten obsažen takto jen v prvním textu chrysobullu dečanského, vydaném samým zakladatelem manastira, králem St. Dečanským. V druhém textu, o několik let mladším, od syna jeho, St. Dušana, jenž tím fundaci otcova potvrzuje, zní soupis zádruh Lačkove jinak: Tolislav i syn mu Radoslav i Bogoje i s decami; i Tolislavu bratan Grade i Priboje i Vojsil i s decami; i ještě Tolislavu bratan Dobroslav i Smilj, i Miloš i Stepan i s decami; a ded im Lačko (Nov. str. 233).

Druhý a ještě k tomu mladší text nejménuje z pravnuků Lačkových ani jediného a na místě toho uvádí souborně po třikráte: »i s dětmi«. To po mé soudě znamená, že všichni (s Chranislavem bylo by jich devět) pravnuci a možno že i ještě nejmladší vnukové jeho byli dosud nedorostli. V tomto případě skládala by se pak kuča Tolislavova asi jen z pěti až osmi skutečných rodin vedle starců Lačka i Tolislava.

Lačko, předek všem společný, dočkal se pravnuků i přežil všechny syny své až na jednoho, Tolislava, a ten byl po něm domácinem, bylť Lačko patrně již vetchý stařec.

Všechny ostatní velké kuče dávají schema totéž:

Rajko a syn mu Miloš . . . a ded im Dudal	(celkem 13 hlav)
Radomir a syn mu Miloje . . a ded im Bratoslav	(» 16 »)
Dragčuj, Radun a syn mu Veloje a ded im Radomir	(» 16 »)
Kuzma, i syn mu Velko . . a ded im Dobretin	(» 13 »)
Boljeslav Bogojević a brat pop Klinac i Bogdaša i Milen a syn mu Gojak i Pribil popović a ded im Radovin. ⁸⁾	

⁷⁾ Nepochybný rodokmen tu sestaviti nelze, ježto není známo, byl-li † Desimir syn či vnuček Lačkův; dále neví se, byl-li Tolislav Lačkův syn nejstarší, čili nic.

Radovin.			
[† Bogoje].			
Boljeslav.	Klinac.	Bogdaša.	Milen.
Gojak	Pribil.		

Zde jest otec syna předzmiřelého, se čtyřmi vnuky a dvěma pravnuky.

Že právě v těch největších zádruhách předek všem společný jest naživu, má jistě zvláštní příčinu a to ne jinou, nežli že je n společný otec drží velkou zádruhu pohromadě. To ušlo pozornosti Novakovićově, i bude třeba, chrysobull dečanský projíti znovu, by se vyšetřilo, kterého až počtu dospělých hlav mužských mohla dosíci kuča i po smrti společného předka; z kučí Novakovićem vypsaných jedna taková dosahuje hlav osm: Bratuj a brat mu Rajko, Ivan, Dmitar i Radosav a syn mu Bogoje i Miloš i Bogoslav (Nov. str. 232), celkem pět bratrů a tři synové nejstaršího; leč zde by se rovněž dalo souditi, že z druhých čtyř byli snad někteří ještě nezletilí neb aspoň neženati, bezdětni jsouce, což nápadno, všichni.

Z toho usuzuji: Zádruga jen poněkud větší mohla povstati, jen když byl společný předek ještě na živu, třeba že pro stáří nemohl již býti domačinem; bratří zůstávali po smrti otcové pohromadě, jen když rod nedosahoval počtu značnějšího, kterého, vyšetří revise chrysobullu dečanského. Ale že v tom nebylo rozdílu mezi sedláky a pastýři, můžeme tvrditi již nyní: Zádruhы shora uvedené jsou vesměs kuče ratarské (selské); mezi dvěma katuny Vlachů (t. j. vrstvy pastýřské), Lepčinovci a Tudoričevci, bylo jen po jedné silnější zádruze, Lepčinově i Tudoričevě:

Lepčin a syn mu Vojslav . . . a dedim Radomir (celkem 8 hlav)
Tudoric a syn mu Chotilo . . . a dedim Bač (» 14 »).

Stejné schema u vlastníků jako u ratarů.

Nyní si všimněme, jak touto neúměrnou jednicí hospodářskou manipuloval fiskus, jehož berní jednice, podymná, recipována byla z Byzance.

Novaković se tu (str. 214) odvolává na Zachariae, jenž tuším první ukázal, že daň dle berní hlavy, *capitatio* (*caput* = *bini* ac *terni viri*, *quaternae* vero *mulieres*), *κεφαλητίων*, bezpochyby jest totožna s pozdější berní dle ohniska, dymu, *καπνικόν*.⁹⁾ Vidíme tu, že již Codex Justinianův stanovící za berní jednici 2—3 muže a čtyři ženy, eo ipso přivodil zádruzu o 2—3 všelijak k sobě příbuzných odrostlých osobách mužských, ženatých, jichž společné robotování činí i společné chlebení kýzeným na jednom ohnisku, při jednom dymu.

⁹⁾ Zachariae v. Lingenthal, Zur Kenntniss des röm. Steuerwesens in der Kaiserzeit. Mémoires de l'Acad. Imp. d. sc. St.-Petersbourg, VIIIe série, tome VI, No. 9, 1863, vykládá: Codex Theodosianus XIII, 11, de censitoribus 2 (ve vydání Haenelově, Bonnae 1842, col. 1361): *Cum anteā per singulos viros, per binas vero mulieres capitū norma sit censa, nunc binis ac ternis viris, mulieribus autem quaternis unius pendendi capitū attributum est [anno 386]* pro některé provincie asijské. Codex Justinianus (ve vydání Kruegerově, Berolini, 1877, str. 441) XI, 48 (47): de agricolis 10, toto ustanovení rozšiřuje na celou říši

Καπνικόν, dimnina — jinak dimnica, dimica — zavedena byla mezi Jihoslovany velmi záhy, jestli s pravdou, že v říši byzantské zrušena byla již v druhé polovici století desátého.

Nuže: Jaké as poměry společenské v lidu samém zastala dimnina ve chvíli svého zavedení? A zejména: zdali to přec jen snad nebyla zádruh a?

Staroslovanskost zádruhy jest nepomyslitelna ve světle svědecké Prokopiova (rec. Dindorf, II. Bonnae 1833, str. 335. De bello Gothicō, III, 14, ve sborníku: Corpus scr. hist. Byzant.): *οἰκοῦσι δὲ ἐν καλύβαις οἰκτραῖς διεσκηνημένοι πολλῷ μὲν ἀπ' ἀλλήλων, ἀμείβοντες δὲ ὡς τὰ πολλὰ* (= plerumque) *τὸν τῆς ἐνοικήσεως ἔκαστον* (= unumquemque, šťastná konjektura Cl. Maltretova místo *ἔκαστοι* = unusquisque, rksu Leydenského) *χῶρον*.

Zachariae právem toto místo vykládá doslovně, dass früher je ein Mann und zwei Frauen ein caput versteuert hätten, jetzt aber je zwei oder drei Männer und vier Weiber als ein caput gelten sollten: das vero oder autem kann gleich dem griechischen δι als Verbindungsartikel gedacht werden (str. 9)....

Was den östlichen Theil des römischen Reiches betrifft, so ist... etwa seit Diocletian (tedy as od konce třetího století po Kr.) nur noch die rusticana plebs der Kopfsteuer unterworfen gewesen... Aber nicht blos die städtischen Plebejer hatten im oströmischen Reiche seit Diocletian die Befreiung von der Kopfsteuer erhalten: Auch die rusticana plebs ganzer Provinzen, z. B. in Illyrien (pro naši otázku důležito!) und Thrakien, wurde später davon befreit... (str. 11).

Ob und was zu Justinians Zeit von der Kopfsteuer der Bauern noch übrig war, ist schwer zu bestimmen. Auf der einen Seite finden wir in Justinians Codex die allgemeine Regel, dass bini ac terni viri, quaternae vero mulieres als ein caput steuern sollen, und Julian Epit. Novell. Const. XXII, c. 79 erklärt die Colonen geradezu als capite censi. Auf der andern Seite ist in Justinians eigenen Steuergesetzen keine Spur einer Kopfsteuer zu finden...

Zwei Wege gibt es, auf denen man diese anscheinenden Widersprüche zu lösen versuchen kann. Entweder nimmt man an, dass die Erhebung einer Kopfsteuer den rustici allmählich ganz nachgelassen worden sei, oder man erklärt sich die Sache auf folgende Weise: Für die Kopfsteuer wurden... besondere Steuerrollen nicht angelegt, sondern die Grundsteuerkataster zu diesem Zwecke mit benutzt, indem zu den censierten Grundstücken auch die kopfsteuerpflichtigen capita adscribiert wurden. So erhielt die Kopfsteuer von Anfang an den Schein eines Anhangsels zur Grundsteuer. Noch mehr mussten die beiden Steuern mit einander verschwimmen, als die regelmässigen Erneuerungen des census unterblieben, und die Steuern nach den alten Katastern erhoben wurden, nachdem vielleicht die kopfsteuerpflichtigen Individuen an Zahl vermehrt oder vermindert waren, oder auch gänzlich zu existieren aufgehört hatten. So war factisch nur noch Eine Steuer*) vorhanden, die nach den observanzmässigen Katastern von den einzelnen Territorien und Possessionen erhoben wurde, und darum den allgemeinen Charakter einer Territorial- oder Grundsteuer hatte, obwohl sie eigentlich aus Grundsteuer und aus Kopfsteuer zusammengesetzt war. **) K tomu připojuje Zachariae tyto poznámky:*) Der nun gebräuchlich werdende Name *ζυγοκέφαλον* scheint darauf hinzudeuten, dass die capita des Katasters theils capita Landes (juga), theils capita Menschen (capita im engern Sinne) waren. ***) Aber eben deswegen war es auch

Dokud víra v rukopis Zelenohorský činila každé vážné studium o pravěku slovanském nemožným, bývala slova Prokopiova buď pomíjena, neb i v pravý opak obracena. Tak píše i sám P. J. Šafařík: »Jakož Tacitus pravil o Venedech, že, na rozdíl od kočovných Sarmatův, domy stavějí a v nich přebývají, tak pozdější Prokopius, Jornandes, a jiní totéž potvrzili. Stavění domů víže lidi k určitým místům, obmezuje dějnost jejich na těsný obvod přiležící dědiny, kdež oni jedině zděláváním země mohou sobě opatřiti a pojistiti potřebné živnosti.« (Šafařík, Sebrané spisy, k vydání upravil Jos. Jireček. Díl I. Starožitnosti slovanské okresu prvního. V Praze 1862, str. 583.)

V Prokopiů nic podobného nestojí, Prokopios dosvědčuje pravý opak: Ne o »domech« mluví, nýbrž o »bídných boudách« a dodává implicitě, že staří Slované se k určitým místům nevázali, dělnost svou na těsný obvod přiležící dědiny neobmezovali, ježto »z pravidla stanoviště svoje stále měnili.«

Staří Slované bydleli dle Prokopia »v bídných boudách, daleko od sebe rozptýleni«, nemohli tudíž zároveň společně chlebiti v skupinách jen i poněkud lidnatějších, v zádruhách, ježto by se taková skupina do bídné boudy nevešla; bylo by muselo býti takových bídných bud po hromadě více, ba mnoho, a pak by zas nemohl napsati Prokopios: »... daleko od sebe rozptýleni.«

---

nicht immer möglich, in den Steuerquittungen die Zahl der juga oder ξυγὰ anzugeben, denn die Steuer wurde eben nicht bloß für die juga und nach der Zahl derselben bezahlt.

Dass diese Erklärung der anscheinend widersprechenden Nachrichten über die Fortdauer der Kopfsteuer unter Justinian die richtigere ist, ergibt sich wohl daraus, dass während der ganzen Dauer des byzantinischen Reiches sich wiederholt Spuren einer neben der Grundsteuer zu entrichtenden Kopf- oder Personalsteuer finden.

Theophanes und nach ihm die späteren Historiker gedenken der Verfügung des Leo Icomachus: ἐποπτεύειν τε καὶ ἀναγράφεσθαι τὰ πικτόμενα βρέφη πρὸς τὸ ἀπαιτεῖσθαι τὸν λεγόμενον κεφαλὴ τίων α. Ebenso der Anordnungen des Nicephorus Generalis: ἐποπτεύεσθαι πάντας καὶ ἀναβιβάξεσθαι τὰ τούτων δημόσια τέλη, und τοὺς παροίκους τὰ καπνικὰ ἀπαιτεῖσθαι ...

Betrachtet man diese Stellen unbefangen, so drängt sich ... die Vermutung auf, dass κεφαλιτίων und καπνικόν zwei Namen für eine und dieselbe Sache sind, mit anderen Worten, dass die alte Kopfsteuer (capitatio oder κεφαλιτίων) den Namen καπνικόν (Rauchsteuer) erhalten habe, weil sie nach der Zahl der Feuerstellen erhoben wurde.. Und vielleicht hängt diese Berechnungs- oder Erhebungsweise der alten Kopfsteuer mit der oben angeführten Verordnung zusammen, dass bini ac terni viri, quaternae vero mulieres auf Ein caput gerechnet werden sollten ... (str. 12—13).

Das καπνικόν, der letzte Überrest der alten Kopfsteuer, scheint übrigens unter Joannes Tzimisches (969—976) völlig aufgehoben werden zu sein ... (str. 14).

Proti těmto vývodům dosud nic nebylo namítáno, a dvacet let později přidržuje se jich i Dessau, jenž spolu obstaral druhé vydání Marquardtových Röm. Staatsalterthümer, II (Marquardt & Mommsen, Handbuch d. röm. Alterthümer, V. Leipzig, 1884, str. 238).

Můžeme tudíž směle tvrditi, že Jihoslované zádruhy na Balkán neprinesli, nýbrž že až na Balkáně dostalo se jim takového zřízení vnitřního, které znenáhla zádruhu teprv přivodilo.

Zádruha srbská dob pozdějších zřejmě souvisí s dimnicou; dimnica, *καπνικόν*, před tím byla základem i finančnictví byzantského; nemůžeme tudíž býti ani okamžik na rozpacích o tom, odkud že se dimnica na půdě jihoslovanské vzala.

Jako v Byzanci, tak i v Srbsku úročeno a robotováno bylo ne podle rozsahu pozemků, podle jednice prostorné, přivodící ústavu lánovou (německý *hufenverfassung*), ani podle sil pracovních, což vede k ústavě občinné (ruský *міръ*), nýbrž podle kućí, a to vede k zádruze.

To jest očevidno, srovnáme-li faktický stav dle chrysobullu dečanského, právě vyšetřený, se zněním zákonů:

Zákonník Dušanův¹⁰⁾ udává jádru národa, meropchům,¹¹⁾ robotu dvou dnů v témdni na půdách vrchnostenských vedle jiných robot menších (Nov. str. 216). Týž Dušan stanoví v chrysobullu chilandarském¹²⁾: **Да работа всакы, кои је одадѣльниь**, dva dni v témdni (Nov. 218), naproti tomu v chrysobullu arhangelovském¹³⁾ robotu dva dny **на димициомъ** (Nov. 219).

Všechna tři nařízení téhož zeměpána udávají robotu stejně velikou, musí tudíž kriterium: »Každý, kdo jest oddělen,« znamenati totéž, co »nadimicom«, podle dymu, kuće.

Applikujeme-li pak tento princip zdaňovací na faktický stav známý z chrysobullu dečanského, objeví se, že kuća Tolislavova, dvacetihlavá, robotovala stejně jako každá z nejmenších (na př. Budoje a brat mu Rajko a ded im Obrad (Nov. str. 231.).

Dimica byla tudíž system velice nespravedlivý a vedla i vrchnost i zkracované robotníky k snaze, aby nějak došlo k vyrovnaní; toho se ovšem každá z obou stran domáhala svým způsobem, na svůj prospěch.

¹⁰⁾ Přidržuji se Novakovićova učlenění dle druhého jeho vydání (Законик Стефана Душана... на ново издао и објаснio Ст. Новаковић. У Београду 1898) a hned na to kladu v závorce pro čtenáře Novakovićova »Села« i učlenění dle Novakovićova vydání prvého (У Београду 1870), sestaveného dle obsahu; uvádím však vedle toho i čísla článků dle vydání Herm. Jirečkova (Svod zákonů slovanských. V Praze 1880, str. 273 sqq) a Florinského (Памятник законодательной деятельности Душана... изслѣдованиe Тимофея Флоринского. Киевъ, 1888, Приложение I—III). Tedy zde: Nov. čl. 68 (47); Jir. str. 284, čl. 67; Flor. I, 25; II, 71; III, 59.

¹¹⁾ Asi to, co byli v Čechách sedláci »dědici«: osobně svobodní na dědičných pozemcích úročných.

¹²⁾ Флоринскій, Афонскіе акты, С. Петербургъ, 1880, str. 75.

¹³⁾ Јанко Шафарик, Хрисовул цара Ст. Душана... св. Арханг.: Гласник XV, У Београду 1862, str. 305.

Gospodaru (vrchnosti), ať již to byl zeměpán (král, později car, na to sultán), neb crkva neb vlastelin, záleželo na tom, aby bylo kučí, zdaněných jednic, co nejvíce, tudíž aby se zádruhý co nejdřív a nejhojněji rozpadaly; naproti tomu lid patrně hleděl chlebiti v zádruhách co možno největších, aby se vyhnul množení robot a daní.

Průběh tohoto boje protichůdných zájmů lze sledovat dosti zřetelně:

Již sto let před Dušanem carem král Vladislav v chrysobullu bistrickém stanoví: Syn s otcem sediž, oženiv se, tři léta; po třech letech postoupí v osobní robotu crkvi; jestli jednak, nechť mu igumen dá stištka, jak rozumí.¹⁴⁾

Novaković (str. 228) po mé soudě správně vykládá místo toto v ten rozum, že Vladislav tím upravo i otvoreně zabraniva obrazovaňe zadruge.¹⁵⁾ Ba můžeme jít ještě dále, za to majíce, že Vladislav

¹⁴⁾ И синк ек юцемк да с'еди, юженик се, три годнира; конк трохъ годник да посточна оу особноу работоу цркви; ако ли је јединакъ, да моя игоуменъ да стициника кога разошаке (Стојановић, Стари срп. хрисовуљи. У Београду 1890: Споменик Срп. Краљ. Акад. III. str. 7).

¹⁵⁾ Jagić v Archivu f. slav. Phil. XV, 1893, str. 117 výklad tento zavrhuje, ježto prý výslovňě v listině nestojí, dass er sich trennen müsse, sondern nur, dass er, trotzdem er in demselben Hausverband verbliebt, postochna oу особноу работоу цркви (in die Verpflichtung eigener Dienstleistung der Kirche gegenüber tritt). Von der vor sich gegangenen Trennung, der sogenannten inokoština, spricht erst der darauf folgende Zusatz, den der Versasser ausser Acht gelassen hat: „ако ли је јединакъ (hier haben wir den alten terminus für »inokos«), да моя игоуменъ да стициника (lies стициника) кога разошаке, d. h. wenn er aber abgesondert lebt, so reiht ihn der Igumen in die Liste der zum Frohdienst Verpflichteten nach eigenem Gutdünken ein. Ich lese nämlich: стициника (čti стициника) als стициника u. fasste es als κατάστιχον auf.

Mám za to, že Novaković nic nepřehlédl a že výklad svůj opírá o slova: »syn s otcem sediž, oženiv se, tři léta,« z čehož vyplývá, že po třech letech »s ocem da nesedi,« tudíž: nechť se oddělí. Srovnej Zákon metochie chilandarské z r. 1359: Да работа веаки, кон је садаљник, два даки оу педјлие (Флоринскій, Афон. акты, str. 75.). Mimo to odporuje výkladu Jagićovu slova стициника chrysobull Milutinův sv.-stefanský (asi z let 1313—1318) říkoucí: А ктеří nemají syna či bratra, či robotníka, jedinací, dva da se stišteta, když i různou robotu i zemlju imata . . . „И кон не имаю сына, или брата, или рабочника, јединици: два да се стищета, ако и разноу работоу и землю имаата, ик па ине работе а шранице и киноград разно . . .“ (Јагић, Светостеп. хрисовуљ. У Бечу, 1890, str. 25). Co medle mohlo syna, jenž postoupil u osobní rabotu crkvi, v kučí otecké nadále zdržovati? Zájmy ho od té doby poutaly více k jeho stišnikovi, s nímž snad i sestupoval v zádruzku novou; pak by stišnik značilo as tolík, co skupník, o němž se zmiňuje M. Zugschwerdt (Bogišić, Gragja, str. 19) za Bednjansko v Chorvatsku: »Obično su svi zadružari svoji po krvi, ali kad što se posve tudj (cizí) čovjek u zadružu priženi, i on sa svojom strankom nazivlje se tada skupnik.«

Nařízení Vladislavovo o stišniku shoduje se s Milutinovým. Obě předpokládají, že jednu berní hlavu činí dva ženatí mužové; oba mocnářové stojí tudíž na stanovisku Codexu Justinianova (caput = bini ac terni viri), za jich dob nemůže být tudíž o zádruze jakožto instituci ještě ani řeči.

nic tím nestanovil z brusu nového neb aspoň že tu silnějších zádruh ještě nebylo, jinak by nemohlo v chrysobullu Vladislavově pouze státi »syn s otcem«, nýbrž i »brat s bratem« »rodim s rodinem« a jinak, analogicky s čl. 70 (49), 66 (118), 52 (197), 71 (198) a j. Dušanova zákonníka (Nov. str. 229—230.)¹⁶⁾ Domněnku tuto podporuje pozdější faktický stav věci v některých krajích, kde odrostlý syn skutečně od otce, bratr od bratra býval oddělen, a Novaković dokládá to statistikou chilandarské povelje Milutinovy, kde čteme mezi jiným: Dragomir s detiju (jedna kuća); sin mu Bunilo s detiju (druhá kuća); drugi mu sin Bratan s detiju (třetí kuća); hned na to oddělení bratří neb strýci: . . . Krajslav s detiju (jedna kuća); Vojslav brat mu (druhá kuća); stric mu Grdus s detiju (třetí kuća); drugi mu stric Vojchna s detiju i zet mu (čtvrtá kuća); bratučed mu Petralit s detiju (pátá kuća) . . . (str. 246).

Podobně mezi vlahy-pastýři sv. stefanskými: Rajan s (nedorostlou) bratijeju (1. kuća); Dejlo s detiju (2. kuća); Parkač Rajanov brat s detiju (3. kuća) (str. 241 sq.). Král Milutin nadal 1313—1318 Banjský manastir mezi jiným devíti katuny pastýřů; z nich katun Bobojevců měl 38 kućí vesměs inokosných a katun Smudirozi jich 105; z 143 kućí obou těchto katunů nebyla zádruga ani jediná (Nov. 239).

Ale princip ten nezádruhový přec jen všudy se neudržel. Zákonník Dušanův nás o tom sice nepoučuje v ničem, ten, sám o sobě, dal by se konečně uvésti i ve shodu s byzantským capitatio

---

Přijímání takového stišníka do inokosné kuće, ba i splývání dvou kućí inokosných v jednu bylo obyčejem i v dobách nejnovějších a slulo »u bratstvo uzeti«.

6. Apr. 1834 „ . . . знано чиним, како је мајка моја Аница по смрти отца мојега довела у кућу Петра . . . себи за човека (manžela), а Петар опет привео је сина свога . . . Симеуна у моју кућу. Тога ради, не имајући више браће, узимам себи . . . Симеуна . . . као рођеног брата, и с њим остајемо као два брата кућу држати и о њој радити. По времену пак, ако би се и делити започели, штого ј баштине (= pozemků) и најмање има, као два рођесна брата да делимо . . .“

19. Фебр. 1835 „ . . . Илија Ранковић жалбу је своју на Дамјана представио наводећи, да га је Дамјан пре 8 година као младолетна у братство узео, и у исто време да му је 5 комада свиња и 2 краве стеоне дотерао и да је своју ораћу и косаћу земљу са земљом Дамјановом саставио, и заједно за све време заплатиши и плод у комун сопрали. Па сад да немогу више заједно да живе, и да су се веће разставили, и моли, да му се праведна деоба учини. Дамјан је на све ово одговорио, да је све овако било . . . и сада почем су се раздвојили, да му је дао 2 крмаче, 4 вепра, длоје назимади, 2 вола, 2 краве, 15 товара жита; и 200 дрвета шљива, што је па његовој земљи посадио, поклонио му. Да је све ово издато, и сам Илија признао је, и само је још тражио, да му што и од крчевине (klučeniny) даде, што су у исто време окрчили. Узвиши исправничество ово у приарање поискање (nárok) Илији у смотрењу крчевине . . ., која је до 4 плуга искрчена, за право нађе: Да Дамјан дужан буде још један дан орања Илији искрчити . . . (A. C. Јовановић, Историјски развитак српске задруге. Београд 1896, str. 115—116.)

¹⁶⁾ Jir. str. 285, čl. 69. — str. 284 čl. 65. — str. 282 čl. 51. — str. 285 čl. 69. — Flor. I, 27; II, 72. — I, 17; II, 65. — II, 55; III, 50. — I, 28; II, 73.

(= bini ac terni viri); ale z chrysobull Dušanových víme najisto, že za dob jeho hemžilo se Srbsko zádruhami, ovšem malými; ty však mají vznik a půdu zase jen v systému robotném: Proč že jedináku i chrysobull bistrický Vladislavův i sv. stefanský Milutinův nařizuje stišník? Proto, že na obsluhu robotného pluhu jedinák nestacil¹⁷⁾; třeba tu vedle oráče ještě druhého dospělce, jenž vede potah¹⁸⁾). I zůstávali syn s otcem, bratr s bratrem, strýc s bratrovcem, bratranec s bratrancem a j. pohromadě, neb se od sebe oddělovali, jak jim bylo co do počtu vůči zákonům prospěšnější¹⁹⁾; chlebili ovšem pospolu co možno nejdéle, by bylo robot co nejmíň a když to nešlo jinak, tož aspoň nominálně, což zase vyvolávalo nové a nové ordonance. Již Dušan v čl. 70 (49) nařizuje, že kdo jest v téže kući, budiž bratrovec neb otec od synův neb kdo jiný oddělený chlebem i jméním, třeba že jest s nimi na jednom ohništi, robotujž jako jiní »mali ljudje« (Nov. str. 159, 225).²⁰⁾

Z toho vidno, že zádruze Dušan do jisté míry sice nebránil, ale zádruhu fingované nedopouštěl.

¹⁷⁾ Vyobrazení tří primitivních oradel jihoslovanských viz v mých dějinách pluhu v Zeitschrift f. Social- u. Wirthschaftsgesch. V. 1897, obr. 27, 34, 35.

¹⁸⁾ To vysvítá také z majetkové proporce, obsažené v národní písni:

„Стари Јањо, Новобрђанинс!
Људи кажу многу чељад (потомство) имаш?“
„Имам пашо, Бог ми ју је дао:
Двеста коса на косидбу иде,
Башка оно што је друга чељад!“
„Стари Јањо, Новобрђанинс!
Људи кажу много говед' имаш?“
„Имам пашо, Бог ми их је дао:
Сто рала ми на орање иде,
А паштину нисам ни бројао!“

(A. C. Јовановић, Ист. развитак српске задруге. 1896, str. 22.)

Dve sta kosa na kositbu ide,... sto rala mi na oranje ide: tedy v kući Janjově bylo dvě stě dospělých mužů a sto rádel. Počet obou ovšem jest důkladně přehnán, ale proporcí 2 : 1 pokládám za správnou.

¹⁹⁾ Čl. 71 (198) Dušanova zákoníka jmenuje: братъ, или сынъ, или родимъ, кон соу оу єдинон коукє. — čl. 66 (118): братенцин кон сб заедно, оу єдинон коукє. — naproti tomu čl. 52(197): братъ за брата и штыцъ за сына, родимъ за родима, кто сб шдеянии шткѡ и нога-зиин оу скончъ коукюхъ (Novaković 85, 229). Ale z toho všeho nic ještě pro existenci velké zádruhu ne vysvítá, nýbrž jen tolik, že »zajedno«, v jediné kući sedívali i bratranci neb bratrovci; takové zákony mohl tudiž stanoviti sto let před tím i král Vladislav, který svým ustanovením o stišníku předpokládá jinak v každé kući dva muže ženaté všelijak příbuzné, tedy otce se synem, bratra s bratrem, strýce s bratrovcem, bratrance s bratrancem, děda s vnukem.

²⁰⁾ čl. 70 (49): И кто се шефкте оу єдинон коукє, или братенцин или штыцъ шткѡ сыновъ, или ииъ кто шдеяник хлѣбомъ и иманіемъ: и ако боулѣк на єдномъ шгнштии, а темъ-зиин одѣленъ, да работа тако ииин малін людіе.

Nyní porozumíme, co v soupise největších vůbec známých zádruh, shora vypsaných, znamená stereotypní zakončení: ... a ded jim... xy: Lid se tu proti římskému systému bernímu, podymnému, dle kučí, hradil zásadou rovněž par excellence římskou: dokud otec žije, descendant práva na podíl nemá, patria potestas končí teprv smrtí otcovou.²¹⁾ Jak fakta svědčí, zeměpánem zásada ta uznána a nadále povždy uznávána²²⁾, i dočkal-li se otec četného potomstva, pak na základě toho principu římského povstala ojedinělá velká zádruga.

Největší zádruga středověká, kterou nalezli Novaković v bohatých soupisech srbských, měla 20 hlav mužských, tudíž s ženskými as 40 duší.

Leč později, za dob tureckých, veliké kuče nebyly vzácností, a Novaković str. 206 sqq. uvádí dle Al. S. Jovanoviće²³⁾ jich celou řadu: o 56 duších ve Vasojevićích, o 62 v dalmatském Kosovu, o 50—60 na Užicku, ba i osmdesátihlavou zádrugu Talićovu v Torniku na Podriní. Ve Žbevcu u Vranje kuća bratří Liškovců rovněž prý měla 80 duší, mezi nimiž zastoupena byla všechna zemědělstvu potřebná řemesla: kováři, koláři a j., a starešina byl jeden z bratří nejmladších. — Zadruga Bože Miletićova (na Kopaonicku) skládala se r. 1880 ze tří bratří a jich potomků, celkem 45 duší. — V zádruze Spase Krstićově (na Pirotsku) žily 62 duše, 29 mužských, 33 ženských. — V selu Domiševini (u Vučitrnu) naselilo prý se z jediné kuče přes osmdesáte (?) kučí slobodných, t. j. na své vlastité baštině (Nov. 211). Ta osmdesátka opakuje se až podezřele často!

Čtenář as netrpělivě čeká, brzo-li na řadu přijdou zádruhы Černohorců, jichž přesné, třebas asi ne veskrze samorostlé rozvětvení v plemena a bratstva právem bývá uváděno jako pravzor bytu rodového.

Цри Гора — píše Novaković 187 — је сачувала најстарије друштвене облике у својим браћствима и племенима,

²¹⁾ L. M. Hartmann: Bemerkungen über Besitzgemeinschaft u. Wirthschaftsgemeinschaft in italienischen Privaturkunden v Zeitschrift f. Social- u. Wirtschaftsgesch. V. str. 202 sqq.

²²⁾ Die Obradoviće (Описање окружја ужичкогъ. Гласник X., 1858, str. 313) na Užicku jsou zádruhы, у којима отац, још здрав и енажан старац, по 9, 10, и 12 спомова велику оженити има (Nov. 206). — Po dobytí Srbska referuje r. 1718 rakouský plukovník hr. Neipperg: ... Es dürften sich dennoch in den Districten mehr Unterthanen befinden, als hier angemerkt worden, weil in verschiedenen Häusern der Bauermann oder Vater mit seiner ganzen Familie, unter denen öfters zwei oder drei erwachsene Söhne, auch einige schon verheirathet und nur für Einen Kopf angegeben. Die Separation derselben würde meinem Bedürfnen nach mehr Nutzen verschaffen können, als wenn man sie beisammen lassen sollte... (Mittheilungen d. k. k. Kriegsarchivs. N. F. III. Bd. Wien, 1889, str. 193).

²³⁾ Ал. С. Јовановић, Ист. разв. срп. здр. Београд 1886. (2. vyd. 1896, str. 14 sqq.)

и а priori судећи, ту би се, може бити, најпре могли очекивати трагови сеоске заједнице. Међу тим ево шта пише архимандрит Н. Дучић о имању, општини и задрузи црногорских племена²⁴⁾: „Испаше у планинама пијесу подијељене по кућама, као што је земља, него по племенима; н. п. свако племе има своју општу испашу, где свака кућа тога племена има једнако право, да пасе стоку и сијече дрва. Али је сада већ на више мјеста и то издјељено. Друго шта немају племена општига ни заједничкога, што имају појма о општини и њезинијем правима и дужностима у онаком облику, као што су општине сада у Србији. Споменућу још и то, да у Цриој Гори нема ни задруге. Ријетке су куће, у којима живе у задрузи и рођена браћа послије очне смрти; а камо ли стричеви и рођаци.“²⁵⁾

²⁴⁾ Н. Дучић, Црна Гора. Гласник XL. 1874, str. 63. Dučić jest rodem od Trebinje (nar. r. 1833), řídil povstání Hercegovské r. 1861 a přešel pak na Černou Horu, kde organisoval školství (1862—1867); poznal tudiž život černohorský a odchylky jeho od života Srbův ostatních dokonale.

²⁵⁾ M. V. Bogišić praví v proslulé své studii o inokoštině: »On a donné plus haut un exposé comparatif des principaux traits de la zadruga et de la famille urbaine. Ici, nous allons y rapporter les points correspondants de l'inokoština, que nous avons constatés nous-même dans le Montenegro. L'importance en est d'autant plus grande pour nous que, dans l'ancien Montenegro (rozuměj: v původní Černé Hoře), les grandes zadrugas sont devenues assez rares. [Pozn.:] Ces faits sont confirmés même par des ouvrages plus récents (vide Dučić, Crnogora . . . page 63). Cette assertion, du reste, ne doit pas être exagérée, puisque, même dans l'ancien Montenegro, il y a encore bon nombre de zadrugas. Dans les pays nouvellement annexés, surtout du côté de l'Herzégovine, on en trouve dans la même proportion que dans les autres pays habités par les Serbes . . .

Les fils devenus adultes, et surtout s'ils sont mariés, peuvent demander le partage des biens même du vivant de leur père, malgré les dispositions de l'article 47 de la loi Danilo 1855. [Pozn.:] Cet article, de l'aveu même des juges les plus autorisés, n'a presque jamais reçu d'application, tant la force de la coutume est enracinée dans les moeurs. Il arrive souvent que le père, trouvant le partage inopportun, menace le fils réclamant sa part de le chasser sans rien lui donner. Toutefois, sur l'insistance du fils, le partage finit par avoir lieu et les tribunaux même contraignent le père à céder, bien que celui-ci invoque les dispositions de l'article cité, tout à fait tombé en désuétude.« (Bogišić, D'une forme particulière de la famille rurale chez les Serbes et les Croates: »Revue de droit international et de législation comparée.« XVI-Bruxelles, 1884. str. 393, 394; po srbsku s titulem: О облику називном инокоштиши у сеоској породици Срба и Хрвата . . . превео Ј. Алијумовић. У Београду 1884, str. 35, 36.)

Výpovědi Dučićova a Bogišćova poněkud se rozcházejí a to snad jen zdánlivě. Dučić praví, že u Črijoj Gorii nemá ani zadruze. Rijetke su kuće, u kojima žive u zadruzni i rođena braća poslije очне смрти, a kamо ли стричevi i rođaci. Bogišić praví, že cette assertion ne doit pas être exagérée, ježto jest i v původní Černé Hoře bon nombre de zadrugas; les grandes zadrugas sont devenues assez rares.

Nezádruhový život dává rodovému bytu černohorskému přirozený, žádnými administrativními a fiskálními vlivy neporušovaný ráz²⁶); ježto však zádruha pokládána byla až po Novakoviće za stav původní, přirozený, není divu, že se myslící hlavy pokoušely, příčinu černohorské »výjimky« nějak vyšetřiti. Tak činí po jiných i sám Dučić: „Узроци су томе нешто тежија за индивидуалном слободом (výborně!); нешто неусталачност појединих задругара; а највише народно спромаштво и скученост имовине, где о подјели рада једва може бити и говора. Па кад дође неродна година, онда је сваки задругар један другом криј; те се тако почну дијелити, што у неколико и жени потпомогну, држећи, да ће засебно лакше и боље живјети“ (*ibid.*).

Že nezádruhového živubytí černohorského příčinou jest narodno siromaštvo a skučenost imovine, jest náhled sice starý ale falešný²⁷); srbský

Údaje Bogišićovy jsou dosti neurčité: »assez rares«, »bon nombre«, rčení to velmi elastická, a údajem: les grandes zadrugas sont devenues assez rares před pokládá Bogišić, že v dobách dřívějších velké zádruhy na Černé Hoře řídkostí takovou nebyly. Před 15. léty, kdy Novakovićova »Села« nebylo, a kdy ještě Rukopis Zelenohorský nad vodami se vznášel, musel i učenec jádra Bogišićova cos podobného předpokládati; dnes to však, jen tak bez důkazů, neplatí! Celý pak rozpor s údaji Dučičovými zdá se mi že spočívá spíše na nedorozumění: každý z obou rozumí patrně slovem zádruha něco jiného. Vždyť Bogišić teprv statí tutto, a to s výsledkem ovšem skvělým, definuje správně zádruhu a inokoštinu, kdežto Dučić 10 let před tím nic o tom nemohl věděti.

Když — dle samého Bogišiće — přes platný zákon Danilův, syn oženěný vždy může na otci podíl vynutiti silou veřejného mínění a národního zvyku, tož lze a priori tvrditi, že svazky mezi bratry po smrti otcově jsou ještě chabější, že zádruha v právních zásadách Černohorců vůbec nemá kořenů, a že tudíž zádruhy jakožto lidové instituce na Černé Hoře není; rozdíl mezi původní Černou Horou a oblastmi zabranými konstatuje Bogišić sám.

Novaković údaje Bogišićovy pomíjí mlčením.

²⁶⁾ E. Miler neostýchá se tvrditi: »Die südslavische Zadruga besteht fort in Kroatien, Slavonien, Serbien, Bulgarien, Bosnien, Herzegovina, Montenegro u. Dalmatien; doch bemerkt man schon — außer in Montenegro — die Tendenz der Teilung und des langsamens Verschwindens.« (Jahrbuch d. internat. Vereinigg. f. vergl. Rechtsw. III. 1897, 201.) Přijdou lidé, kteří se budou odvolávat na tato slova, plná nepravd, netušice, že byli uvedeni v omyl zrna nejhrubšího.

²⁷⁾ Jak unáhleně o věcech těch se soudívá, toho příkladem jest Krauss (Sitte u. Brauch der Südslaven, Wien 1885): »Die meisten Hausgemeinschaften trifft man im Savelande u. in den Gebirgsgegenden an, u. zw. vorzugsweise unter der altgläubigen Bevölkerung: In Dalmatien, in der Hercegovina und in der Bocca, ebenso wie in Bosnien, wo ein karger Boden sorgfältigste Bearbeitung erheischt, zwingt meistens die Noth das Volk, bei der alten Institution zu bleiben« (str. 66). Naproti tomu 18. rádek dále: »In besonders unfruchtbaren Theilen der Crnagora, der Bocca u. Hercegovina war u. ist Einzelwirthschaft durch die Umstände selbst geboten, weil ja eine grössere Gemeinschaft von dem unbedeutenden Ertrage des Bodens bei grösstem Fleisse nicht leben könnte« (str. 67).

Tedy neúrodnost půdy a nouze podmiňuje v jedné zemi zádruhu a ve druhé pravý opak!

duch národní zajisté v příslovích svých jinak usoudil²⁸⁾, i náleží do agrarněhistorické abecedy, že právě sterilnost a nerozsáhlost půdy další dělbu činí nemožnou a nutí buď k vystěhování se přebytečných osob, nebo právě k zádruze.²⁹⁾ Nuže, a přec na neúrodné Černé Hoře se půda dělí a dělí napořád!

Podstatno u příčinu úpadku zádruhy v srbských zemích (mimo Černou Horu, kde zádruhy, jakožto instituce lidem uznané není) uholil po mému soudě jediný Gjoka Talić, prostý venkován z Podriní, který k A. S. Jovanovićovi takto se pronesl: Tome узрок нису, како се мисли, наше же не, јер је њих и пре било (výborně!), па су задруге трајале; већ је узрок у охладнелости пређашње љубави између задругара и у ослабеном старешинству. Знам ја, пре могао је старешина да покара задругара, и петуче пред његовим очима чељад му (дѣти јено), кад згреши; па ником пишта. Да пас то се не да у задрузи ни помислити³⁰⁾.

---

²⁸⁾ Zadržna kuća teče imuća. — Što je punija košnica čela (včel), sve je teža. — Jednog nema ni na jelu a kamoli na djelu. — Inokoština siromaština: Malo nuka, dosta muka, kuku samu i na vaganu. — Čovek bez zadruge kao bez ruke. Krauss str. 66—69.

²⁹⁾ Totéž shledal jsem i v Čechách: »Zádruha na Prachensku«, str. 11. (Atheneum V). I na Rusi stejně, o čemž podává Sergějevič (Русскія юридическія документы. I. СПб. 1890, str. 217) doklad, nad něž není snad zajímavějšího: Dvanácte bratranců, takto příbuzných:

†

† Ofonas	† Filip	† Fedor	† Onkundin	† Stefan	† Stefan
Nazarja.	Jesip, Grigorěj, Valfroměj.	Elisar.	Vasiljej, Pavel, Ivan.	Omos, Oton, Ivan.	Larion.

роздѣлили семя животы отцовъ своихъ: кони, и коровы, и овцы, хлѣбъ и деньги, котлы и сковороды, и суды и сѣда, и весь животъ безъ выѣта, и земля въ Карзинѣ куръи, свое владѣніе, и серебрянное. Всі земли семя раздѣлили въ Карзинѣ куръи по третямъ, дворы и дворища. Дворъ Назарь и да Есипу съ братьемъ съ ипиняго конца . . . Не въ дѣлу у насть вобчего живота осталось: на луды дворъ да лоды съ якоремъ, . . . да въ Немохомъ концѣ деревня, Омосова купля . . . 1531. (Акты юридические, или собрание формъ старинаго дѣлопроизводства. Изд. Археогр. Комисс. СПб. 1838, Nr. 23, str. 54—55).

Rozdělili se po třetiamъ, takže synové vždy dvou bratří brali po třetině (Nazarja a Jesip, Grigorej, Valfroměj vzali třetinu prvou; podíl slove tu vždy жеребей a skládá se z Velikého knížata zemeli a svého vlastnictví, specialně: domu a domovišť zeměl a pozemků a sým vlastnosti, a rybníků lovniště a uгодej, что изстаръ потягло отъ вѣka къ тої земли, по отписи отца своего, свой жерсдей . . .).

Následek dělby bylo schudnutí všech. Již po 6—7 letech, nemohouce „съ тое земли дани давати Великого Княза, ии службы служити, ии волостныхъ розрубовъ“, zadlužili se a přišli všichni o svoje podíly.

³⁰⁾ Гласник, XXXVI. 1872, str. 244; А. С. Јовановић, Ист. разв. 1896 str. 100; Novaković 213.

Úpadek potestatis patriae, to jest ta pravá příčina. U Černohorců pak to jest pudová, každému primitivnému člověku, robotným jhem nesevřenému, vrozená síla neodvislosti, která nedala vzniknouti zádruze jakožto instituci lidové.

Novaković pro všechnu budoucnost dokázal, že v národě srbském za dob jeho samostatnosti velkých zádruh nebylo; ba dokázal i více: že totiž velkou zádruhu srbskou jakožto instituci vypěstilo hospodářství — turecké, které na Černou Horu, kde zádruhu není, trvale nezasáhlo.

Asi jedním z nejcitlivějších měřitek dokonalosti ústrojí státního jest způsob, kterým regulována solidární zodpovědnost příslušníků za zločiny, v jich oblasti spáchané.

Dušanův Zákonník stanoví o tom v čl. 71 (198): Kdo zlo učiní, bratr, či syn, či rodim, kteří jsou v společné kući, vše platiž gospodar kuče, či vydejž toho, jenž zlo učinil. Tedy: Zví-li se, který člen zádruhu zlo učinil, budiž vydán na soud, anebo gospodar³¹⁾ kuče zaplatiž pokutu. Nezví-li se, který člen to byl, ručí kuča celá, t. j. příbuzní, kteří jsou u jedinoj kući; příbuzní, kteří jsou u svých kučách odděleni od zločince: oddělený otec za syna, bratr za bratra nejsou povinni — tak stanoví čl. 52 (197) — platiti (Novaković 85). Když se nevědělo, z které kuče jest zločinec, pak pykalo celé selo [na př. čl. 99 (205) o žhářství, Nov. str. 86; čl. 199 (212) o koni mrtvém, Nov. 101], dále okolina, župa [na př. čl. 191 (206) o sviních cárových; čl. 126 a 158 (209 a 210) o loupeži vůbec. Nov. 14].

Zde všudy jest krivično (ruko)jemstvo sela a župy jen subsidiarné, když se zločinec nenajde, buď že jej příbuzní nedílní (kuča) neb oddělení, sousedé (selo), nepoznají, neb vydati nechtí, na př. když osoba vážená, domačin, knez zabil.

Za Turka bylo jinak, ten osobu zločincovu nechal na pokoji, přenechával ji pomstě poškozených; za to však bral pokutu od celého sela, zejména »krvninu«, nalezen-li byl v chataru (chotáru) mrtvý, třeba že zmrzl cestou nebo pádem s koně zlomil vaz (Novaković 89 sqq.). Turku zejména ubijstvo bylo zdrojem příjmů a ničím víc.

Ovšem selo se hojilo na kući, z niž byl vinník a kuča na vinníkovi, a to mělo velký vliv na sesílení samosprávy a *patriae potestatis domačinovy*, aby mohl být jednotlivec držán na uzdě a neuvedl v pohromu celou kuču, celé selo.

Stejně rozhárané bylo za Turka i zřízení finanční. Berně byla sice jako za dob byzanských a srbských i za něho dimnica (Nov. 215), ale vedení soupisu kućí, jenž by soustavně stále byl revidován dle faktického stavu věci, konáno bylo nedbale, až konečně strnulo.

---

³¹⁾ t. j. pán, vrchnost, nikoli hospodář; tento, poslední význam jest mnohem mladší.

Bulharská registra pozemková pocházejí z prvých dvou set let po dobytí země Turky a prý po 16. století doplňována již nebyla.³²⁾ Lze mít za to, že Turek pozemková regisra srbská neměl v pořádku lepším.

Ted' si představme vymáhání a odvádění dimnice na př. kol roku 1820 — odkud máme pádná data o velikých zádruhách — na základě soupisu kučí ze století šestnáctého! Zdaliž nám zrovna před očima nekyne, nemohutní kuča stol. XVIého v celý téměř rod! Lid viděl v tom ohromný prospěch, když se zakládáním nových kučí nespěchal, aby se větším daním vyhnul, i zvykl takto ponenáhlu nepřirozenému živubytí v zádruhách velikých. Leč ne všechny zádruhy rostly, přirozeně mnohé počtem slábly a tyto slábnoucí počaly pociťovati jako bezpráví, že jim bylo odváděti dimnicu stejně velkou, jako kučím silným; proto združovaly se kuče slabé, sestupujíce se v době, kdy se vybírala poreza, na oko, ad hoc, v kuču společnou, kol jednoho ohniště, jednoho dymu a pak žádajíce, by jim byla vyměřena dimnica jen jedna, podle slov beratu: »toliko má se platiti od kuče jediné«. To bylo ovšem žádáno víc, než mohl připustiti výběrčí, který odváděti musel dle staletých register vybíranou daň do Cařihradu; i vydávány čas od času fermany, kterými sice dovoleno sestupování kučí v jedno, leč s podmínkou, že tím nebude zkracován fiskus, že nebudou platiti méně než platily dosud.³³⁾ Ovšem byly případy, že takové splývání malých kučí, zejména dvou inokosných, v jednu, nedálo se jen za účelem ulehčiti si

³²⁾ Jireček, Cesty po Bulharsku. V Praze 1888, str. 61.

³³⁾ Dosud známy jsou dva takové fermany, o nichž Novaković (str. 215 pozn. 2) právem soudí, že jsou jen opakováním starších formulí, přepisovaných z jednoho dokumentu do druhého:

Ferman sultana Mustafy III. z 13. sept. 1766 nařizuje: Ако неки од хришћана пожелје живети у задрузи, изабравши себи једно лице за старешину евеклике своје породице или задруге, па било то у време сбора митрије (слово сјор јест нерозумителнý russismus, целé місто lépe јест opsati: у времену, кад се за државу наплађује порез) или пре тога, не треба еметати њиховој жељи, само ако се тим не смањавају приходи, које они плаћају. (Z turečtiny přeložil Јастребов, Податци за историју цркве у старој Србији. По изворима на српском и турском језику. Гласник, XL. Београд, 1874 str. 215. Novaković, str. 215. A. С. Јовановић, str. 21).

Ferman z r. 1855. o právech a povinnostech cařihradského patriarchy Kyrilla, pod nímž stály i patriarchie Pećská i Ochridská, stanoví: »Se dei raià, allorchè si fa la colletta del canone dovuto al governo, si riuniscono in una sola casa coi loro parenti e famiglia, e dicendo ch'essi non formano che un solo focolare si vogliono prevalere di ciò ch'è scritto nel Berat »si pagherà tanto per casa« — tedy dle dymu — sarà loro interdetto di portare in tal guisa pregiudizio ai denari dello Stato e di fare i ritrosi. E se delle persone potenti come i Zaim e Timariotti (possessori dei grandi e piccioli feudi militari) dicono che i raià, che si trovano nelle loro fattorie, case e villaggi, sono loro intendant, faktori, contadini e domestici, non sarà loro permesso di servirsi di questo pretesto per sottrarsi al pagamento del canone.« (»Osservatore Triestino« 1856, čís. 43. z 21. února. Z tohoto, vlaského překladu převedl ferman do srbskiny J. Gavrilović, Гласник, IX. 1857, str. 239.)

v daných, nýbrž z nutnosti zemědělské, čehož uvedli jsme nahoře dva příklady; pro ty a podobné případy byly as fermany ony tak formu-lovány.³⁴⁾

Naproti tomu Turek nepodnikal nic, aby velké zádruhы se dro-bily a daně podymně aby tím přibývalo, on patrně neměl o původu a významu dimnice ani ponětí a vybíral ji mechanicky. Lid pak s dě-lením zádruh za takových poměrů neměl ovšem na spěch.

Tak na základě římsko-byzantského systému berního, pod Turkem ztrnulého, vznikla v dobách národní poroby velká, »slovanská« zádruhа jako instituce, která dodnes jakožto prý přežitek domnělého komunistického eldo-ráda staroslovanského plete rozum mnohé jinak moudré hlavě.

* * *

»Селом« Novakovićovým padá na dobro základný blud v dosa-vadním nazírání do pravčku slovanského i germanského; jediný sloup, o nějž se ještě opíral předpoklad zádruhového komunismu staroslo-vanského, jest podražen. Resultáty genialního Srba působí při vší širo-kosti ve formě tak prudce, že nepředpojatý čtenář maně cítí, jak do-savadní představy rázem se propadly a ve vědě nastává obrat.

Ale nejen ve vědě! Tu třeba veliké opatrnosti, tu jest vítána každá brzda, každá se zdravým rozumem srovnatelná výstraha před scestím, třeba že se toto po dalším zkoumání scestím býti neshledalo.

Takovou brzdou vítanou jest velepoučná recenze »Села«, Jagi-ćova,³⁵⁾ jenž za provedený nepokládá ani důkaz Novakovićův, že v Srbsku občiny, jak ji konstruovala pro Starou Rus Čičerinem rozkotaná škola Běljajevova, nikdy nebylo a býti nemohlo; »... ich glaube, ein so ab-lehnendes Verhalten, wie es beim Verfasser zum Ausdruck kommt, dürfte zunächst noch verfrüht sein. Bei schärferer Prüfung einzelner Urkunden wird vielleicht doch hie und da ein ähnliches Resultat zum Vorschein treten, wie dasjenige, das Prof. Uspenskij³⁶⁾ auf Grund des

³⁴⁾ Co jedné krajině prospělo, bylo druhé neštěstím. V krajinách zajisté, které za dob národní neodvislosti kvetly a byly hustě zalidněny, za úpadku pod Turkem dimnica přivodila opak zadrugу. Obyvatelstva tam ubylo, a přec mělo od-váděti dimnicu dle starých register, což mohlo býti místy nesnesitelné a nutilo jednotlivce k vystěhování se neb k hajductví. Kde však zastal Turek obyvatelstvo řídké v krajinách úrodných, tam se mohla zadruga do široka rozložiti a rozložila se.

³⁵⁾ Archiv f. slav. Philologie, XV, 1893, str. 108—117.

³⁶⁾ Uspenskij vydal (Записки имп. Новоросс. університета XXXVIII. Одесса, 1883, str. 1—55: Матеріалы для історії землевладіння въ XIV. в. Θ. И. Успен-скаго) Praktikon — jak bychom u nás řekli Urbář — šesti vesnic chilandarských v oblasti Solunské (podruhé vydal je Ljub. Stojanović [Споменик Срп. Краљ. Акад. III, Стари срп. хрисобуљи, акти . . . у Беогр. 1890, str. 40—46]). Toto Prak-

Chilandarer Praktikon angenommen hat. Z. B. wenn in der bei Stojanović (Сноменик. III. 11) abgedruckten Urkunde des Kgs Dragutin gesagt wird: и сиа села која прида краљевство ми сеи светки цркви,

tikon, z XV. století, podává u každého sela zvláště, všechny osedlé pořadem; u každého osedlého uvádí zejména, z kterých osob skládala se jeho rodina; jeho stav; kolik měl koňů, oslů, volů, krav; prasat, ovcí; úlů, stromů ovocných; kolik měřic (kbelů) zahrady, sadu, vinohradu, půdy orné; daň; osedlí jsou seskupeni dle toho, jsou-li poddaní kláštera, neb jiné vrchnosti, pronie, neb jsou-li svobodníci, iemekteri. N. př.:

Илик съпък Фрофга Христодоулла има (тапълку:) Балю и дъщерка Зое, зевгарк (t. j. celý sedlák), -к- гогкде, шкук -ї-, оған -є-, виноградк щак шткукетка си юго -г- квломък, ккоуцгрк -к- кроғши, вркть квак и полк, и дроугое лозни ѿу Коуцоулате штк прикие (прѣшје) квлоу и полк, и даде се іваму и земле -о- квломък; данк -к- перпере и полк.

Tak to jde mutatis mutandis například. Velikost jednotlivých sedlisk, stasů, je přerůzna a každý platí dle toho, kolik měřic půdy drží; vidno, že tu není hospodářského měřítka pravidelného, nic, co by se jen izdálí podobalo lánu, nebo mirskému nádělu; na nějaký míry, obštinu, nedá se tudíž ani mysliti. A právě toto nepomyslitelné, nemozné, dedukuje Ursenskij nejen pro vesnice v Praktiku uvedené, nýbrž pro pronije celého carstva srbského! «въ нашей писцовой книгѣ хозяйство крестьянъ мелкихъ помѣщиковъ сравнительно съ хозяйствами церковныхъ париковъ (=meropchў) оказывается въ высшей степени разстроеннымъ. Съ другой стороны также писцовая книга можетъ служить подтверждениемъ, что пропія, т. е. отдача населенныхъ мѣстъ служилымъ людимъ, развивалась въ сербскомъ царствѣ, какъ и въ Бизантіи (?) не на почвѣ церковнаго, а (=нýbrž) свободнаго общиннаго землевладѣй и ...»

Самый крупный доходъ доставляетъ крестьянамъ земля общиная не раздѣленная на стаи. Каждое село владѣеть огромными запасами земли, несравненно большими находящихся въ подвориомъ владѣніи, — и это земля общиная „особъ отъ парическихъ стаи“. Одно село Градец владѣеть площадью нераздѣльной земли въ 800 хиліадъ, т. е. 800.000 кобловъ, между тѣмъ какъ въ подвориомъ владѣніи у него всего 2160 кобловъ, т. е. менѣе 4% всей земли. Съ этой общинной земли идетъ подать въ 160 перперовъ. Точно также село Муньзени, у которого въ подвориомъ владѣніи всего 300 кобловъ, имѣеть общинной земли 2400 кобловъ, т. е. у жителей этого села только 12% всей земли раздѣлено на подворные участки, съ парическихъ стаи они платятъ только 13, а за общинную землю 48 перперовъ . . .

Благосостояние крестьянъ главнейше обусловливается количествомъ воздѣльваемой каждымъ дворомъ земли и виноградниками. Полное хозяйство съ достаточнымъ числомъ работниковъ и съ необходимымъ въ сельскомъ хозяйстве скотомъ подведено подъ разрядъ зевгарей. Это ζευγαράται или зевгаратные дворы Византійскихъ писцовыхъ книгъ, т. е. крестьяне, сидящіе на полномъ тяглѣ и платящіе иногда въ пять разъ болѣе, чѣмъ не подведенны подъ разрядъ зевгарей. Высшая норма надѣла на зевгаръ — 8 кобловъ виноградника и 100 кобловъ пахотной земли, только въ однотъ случаѣ количество пахоты доходитъ до 125 кобловъ. Подать съ зевгаратныхъ крестьянъ колеблется между 1 и 5 перперами. Колебание стоитъ въ очевидной связи съ количествомъ пахотной земли, числящейся за дворомъ и съ количествомъ крупного и мелкаго скота: есть зевгари съ 70 коблами, есть съ 50, даже съ 25, паконецъ встречаются зевгари и безъ пахотной земли . . .

Общинный характеръ въ шести селахъ усматривается не только въ присутствии огромныхъ запасовъ общинной земли, не раздѣленной

ЗЕМЛЯ ЦРКВЫ ПОЛОВЫНА А ЛЮДЕМЪ ПОЛОВЫНА [u Novakoviće str. 164], so kann man wenigstens nach der Ausdrucksweise nicht die Möglichkeit einer solchen Auffassung in Abrede stellen, dass gegenüber der

на участки и оплачиваемой по разкладке на весь міръ, но еще и въ другихъ платежныхъ статьяхъ, которымъ подлежатъ не дворы, а (=nýbrž) въ совокупности всѣ села какъ *бунтёлєстю*. Сюда относится общій выпасъ скота, хиродекатія, десятина съ пчель и свиней, овчелія, сномія, прѣ и др. Въ этомъ мы видимъ остатокъ того времени, когда всѣ означенныя въ Практике села составляли одну нераздѣльную крестьянскую общину." (str. 23—26.)

Trvám, že nikdo, jenž ví, co obščina jest, obščinný charakter v šesti selech chilandarských viděti nebude, což teprv residuum z těch dob, kdy prý sela tato činila jednu nerozdělenou selskou obščinu. Nic nepřipouští tuto — nemožnost. Pastviska a lesy téměř po celém světě dlouho zůstávají, na přemnoha místech dosud jsou nepředěleny, ač se o každém ví, kolik dobytka smí vyháněti na pastvu; však z toho dedukovati obščinu pro celou Evropu byla by hotová zpozdilost. Největší selo, Gradec, obsahovalo dle výpočtu Uspenského 71 osedlou rodinu o 281 osobě; měly celkem 122 velkého dobytka, 210 ovcí, 165 vepřového. Těch 800.000 kbelů půdy nerozdělené sela Gradce jest patrně plocha jen tak od oka odhadnutá; buď bylo na ní hospodařeno velice extensivně, a ovšem individualně, takže každý měl právo každým rokem na osev zabrat jiný kus z půdy této ve výměře pro každého v Praktiku zvláště a jednou pro vždy vytčené, anebo to byla půda převahou k orbě nespůsobilá, pastviny a porostliny.

Uspenskij jest učenec proslulý v mnohých oborech vědy, a já před ním skláním šíji v uctivosti; ale zamilčeti nesmím, že kdyby z těchto jeho vývodů pravdy bylo jen i slova půl, musely by dříve Dušanův zákoník i se všemi chrysobully, ježto výklad podobný naprosto a a priori vylučují, prohlášeny býti za falsifikáty a Rukopis Zelenohorský za pravý. Novaković vývody Uspenského četl ovšem též, leč s velikou delikátností je pomíjí a takto o Praktiku soudí: „T. Успенски је саобщио порески поис шест хи-ландарских села из струмске жупе, по пародности грчких, у којима се види по-дела земље на приватну, поједињих сељака земљу, и нераздељену земљу, која би припадала селу, и ако се то у споменику преком не каже . . . Али та земља већ ипје била сеоска ни сеоске општине, него манастира Хиландара, којему је дата и који је наречио шта ће се с њом чинити и како ће се из прихода његовог вадити државна пореза, коју је ваљало плаќати . . . Сам Т. Успенски у осталом добро напомиње, да се увођењем реда властеоске баштине и ироније, тако противним појмовима о сеоској општини, тим самим општина као така растура и дели у мноштво малих посебних делова приватне својине. (Nov. str. 190—191.) K tomu netřeba přidati ani slova víc, Novaković charakterisuje tu i Praktikon i vývody Uspenského bystře a trefně.

Snad není otázky na světě, o níž by bylo nahromaděno tolik konfusností, jako o zádruze a miru. Nejvíce se ovšem hřešívá užíváním rozmanitých terminů bez definic, každý ze čtenářů ční si pak představu jinou, leč sotva kdy tu, kterou měl na mysli autor; ještě hůře jest, neměl-li ani autor představu — žádnou aneb zvrácenou, neb užil-li terminu nepřiměřeného, hodil-li, jak říkáme, věc do příhrádky nepravé; pak to stojí práce na půl století, nežli se dostane odtud ven a vždy ještě se pak najdou, kteří budou tvrditi, že snad přece tam náleží; máť slovo v ústech uznanávané autority váhu ohromnou. Proto si libuji Novakoviće, který místo učených a temných terminů věc jasně opíše a popíše; svojina nezávisna ili vla-

Kirche die ganze Gemeinde (село) als Mitbesitzerin galt. Oder was macht man mit dem bekannten Artikel des Gesetzbuches [člen 67 (48)] (Flor. Beil. I p. 3), welcher besagt: **Отроци и мерьпси кон се(де) за-**

steoska a svojina potčinjena, ili meropaška, toť téměř celá jeho terminologie, která třeba že není vyškoleně juristická, aspoň nezpůsobí žádného nedozumění.

Leč sotva že konstatoval, že jako jím starobylost velké zádruhý, tak již dříve Čičerinem padlo »seosko vlastnictvo zemlje« jakožto instituce staroruská (str. 193), nedozumění hned tu již bylo a svedlo Jagiće k námítce, že Novakovićem über die Erforschung des Gemeindevermögens in Russland gegebene Notiz doch nicht so leicht die Thatsachen einiger älteren, als aus dem XVI. Jht., Rechtsdenkmäler u. anderer Zeugnisse bei Seite schieben kann. Ich verweise auf die lichtvolle Auseinandersetzung bei Sergějevič [Русскія юридическія древности. I. СПб. 1890] S 212 ff. Es fällt mir freilich nicht ein, die Ansichten, die auf S. 192 [Novakovićova Села] in der Anmerkung mitgeteilt werden [týká se to zelenohorských názorů Mickiewiczových a A. S. Jojanovićových] mir aneignen zu wollen, allein ich glaube, ein so ablehnendes Verhalten, wie es beim Verfasser zum Ausdruck kommt, dürfte zunächst noch verfrüht sein (Archiv f. slav. Philologie. XV. str. 115—116).

I já nazývám vývody Sergějevičovy lichtvoll, leč nic nenašel jsem v nich tomu podobného, co z nich vyčetl Jagić. Nuž poslyšme vlastní slova Sergějevičova:

Чи-же это [тотиž черниля, тяглыя] земли? Вопросъ очень спорный. И немудрено: старинныя ноземельныя отношения волости такъ своеобразны, такъ мало походить на современныя, что подвести ихъ подъ обычныя для настъ попытія представляется дѣломъ совершенно невозможнымъ. Мы не найдемъ тамъ ни индивидуальной, ни общинной собственности въ томъ смыслѣ, какой привыкли теперь соединять съ этими понятіями (str. 212).

Прежде всего неможеть подлежать никакому компромію тотъ фактъ, что волости считаются тяглыя земли своими (str. 213). Pravda, своиши, ale také, z pravidla nerozlučno Božími, gosudarovými. Sergějevič uvádí řadu příkladů a ejhle! jednají o klučeninách, a spor chodí o tom, zdali ten onen kus náleží či nenáleží do volosti, t. j. reviru těch, kteří klučili. Na př.:

To, господине, земли, на которой стоишь, Божия, да Государя, Великаго Княза, Есени искrie волости; а роспаши и ржиси наши; а пашемъ, господине, тълько ими (Акты юридич. СПб. 1838, Nr. 20 str. 42).

Tedy: Sporná půda jest les; земля Божия = res nullius et omnium in eadem volost degentium; государя = censualis; volosti = territoria, kde každý z nás lidí volostních má právo klučiti: роспаши и ржи наши.

Ale toto наши neznamená nějakého snad общинаго землевладění, a Sergějevič, patrně aby nedopustil takové myšlénce, převýborně podotýká v zápětí:

Искъ въ данномъ случаѣ былъ предъявленъ монастыремъ не къ цѣлой волости, а (нѣбрѣ) къ некоторымъ только крестьянамъ — jakožto jednotlivcům, individuim —, которые по мнѣнию истца перешли за межу. Každý sedlák klučil pro sebe, k užitku svému a v tom smysle называють деи они тъ земли, и лѣсъ, и поясни, и починки и деревни своюю землею къ своимъ волостнымъ деревнямъ (1546, A. Э. I. Nr. 209).«

Не одни только крестьяне — vyrozumívá z listin správně autor str. 214 sqq — считаютъ волостные земли своими. Это признаетъ и судь.

ІЕДНО ОУ ІЕДНОМЪ СЕЛОУ, ВЪСАКА ПЛАТА КОИ ПРИХОДИ ДА ПЛАКІАЮ ВЪСИ
ЗАІЕДНО НА ЛЮДИ, КАКО ПЛАТОУ ПЛАКІАЮ И РАБОТОУ РАБОТАЮ, ТАКОЗИ
И ЗЕМЛЮ ДА ДРѢЖЕ [u Novaković str. 174 a trefný výklad str. 189 až

Они дарили въ волость свои земли, соž jest řečeno trochu nejasně, tudíž nesprávně, jak ukazuje autorův citát: „Память Никиты . . . Что была за этою . . . въ Давидовъ слободкѣ, деревни Ярыгинская Менишан, что купилъ отецъ мой . . . И поз Никита отдалъ и отказалъ въ волости, въ слободку въ Давидову, старостамъ и цплюсалникомъ и въ съмъ крестъяномъ . . .“ 1583 (A. IO. Nr. 137, str. 158).

Zde oddává jednotlivé c zboží, které si koupil otec jeho, vъ волость, leč to rovněž nic není obecního zemlevladičství, jinak bychom sem řaditi museli všechna města na světě, která mají na to listiny, že X. oddal purkmistru, raddě i vší obci to a ono.

No что-же такое сама волость? Это нечто очень неопределенное. Волость составляетъ наличное число крестьянъ, занимающихъ определенное (по тогдашнему) пространство земли. Это наличное число постоянно меняется, . . . путемъ обыкновенного прироста и приселенія новыхъ членовъ . . . а свободнымъ выходомъ и смертью. Въ одномъ судномъ дѣлѣ крестьяне петцы говорятъ: »Волость Лихуррѣсская запустѣла отъ великого шопутрія; а тѣ, господине; деревни и пустоши волостные разоймали бояре и митрополиты . . . ; а волостныхъ деревень . . . тогдѣ осталось онда шесть деревень сплохими; и намъ . . . тогдѣ было не до земель: людей было мало, искати не кому. 1498. (A. IO. Nr. 8, str. 14—15.)

Volost jest dle dosavadních citátů ve smyslu dvojim: jednou soubor půdy, po druhé soubor obyvatelstva. Jako soubor půdy klade se tu naproti půdě panské, vrchnostenské, jakožto okrsek, revír, v němž každý příslušník volosti může si vyklučit a k svému soukromému užitku oddělit půdy co mu třeba a zas ji, vyčerpanou, opustit, a klučit dále. Podobně se dalo i dělat na celém světě, kde k tomu jest dost půdy.

»Теперь возникаетъ вопросъ объ отношеніяхъ къ волостной землѣ отдельныхъ членовъ волости. Какія пхъ права, временные ли они только владѣльцы, и при томъ владѣльцы личные, или общинники, или они владѣльцы-собственники? Проф. Чичеринъ въ своихъ статьяхъ: «Обзоръ исторического развитія сельской общины въ Россіи» и «Еще о сельской общинѣ» (ответъ г. Бѣляеву), думается намъ, окончательно разыилъ вопросъ о томъ, что эти древнѣйшія отношенія крестьянъ къ волостной землѣ не имѣютъ ничего общаго съ порядками современной памъ общины. Онь же выразилъ тамъ слѣдующую мысль: „отданный разъ жребій земли оставался въ вѣчномъ и потомственномъ владѣніи крестьянина“ (Опыты, 20).

Мысль совершенно пѣриая.

Но мы идемъ далѣе. Чичеринъ не признаетъ ни за волостью, ни за отдельными ея членами право собственности на волостную землю. Собственникъ у него — одинъ князь, у крестьянъ же вѣчное и потомственное владѣніе, да еще съ правомъ распоряженія. Мы не находимъ различія между такимъ владѣніемъ и собственностью и думаемъ, что отдельные крестьяне приобрѣтали волостныя земли въ собственность. Сдѣлавшись членами волости, они освоили тѣ участки, къ которымъ примѣняли свой трудъ въ видахъ пріспособленія ихъ къ постоянному хозяйственному пользованію. Въ собственности же волости оставалось только то, что не было освоено отдельными ея членами и

190]? Ich gestehe, den Passus nicht zu verstehen, allein eine gewisse Unterordnung der einzelnen Mitglieder des село, selbst wenn sie der rechtlichen Stellung nach von einander verschieden sind, unter die Gesamtheit des село (= Gemeinde) lässt sich auch hier nicht in Abrede stellen.“

ЧЕМЪ ОНИ ПОЛЬЗОВАЛИСЬ БЕЗЪ РАЗДѢЛА, И. ПР. ВЫГОНЪ, СТРОЕВОЙ И ДРОВЯНОЙ ЛѢСЪ, ЛУГА И ПР.

Než dosti ze Sergějeviče. Co že jěst u něho, co by poráželo Novakoviče? Poslyšme, co praví tento:

»Сувремени посматраоци сеоскога живота међу Словенима Балканског полуострва пишу никаквих трагова задружне сеоске имовине у великом како је горе описано [podle Zachariae von Lingenthal, Gesch. d. griech.-röm. Rechts, 2. Aufl. Berlin 1877 236 sqq., který věřil v starobylost ruského miru a germanského markgenossenschaftu]. »Ve vsi každý sedlák má svůj pozemek, který může volně prodati nebo dělit. Společný majetek celé vsi je toliko pastvisko, jakož mívá selská obec i společného pastýře, jenž se platí příspěvky jednotlivců v penězích a žitě. Bezzemci jsou jen dělnici čílikův a největší část Cikánův,« пише др. К. Јиречек за Бугарску (Cesty po Bulharsku str. 59). Ова слика може се у потпуној целини а с малим променама применити на евеколико словенско становништво Балканског полуострва. Наши посматраоци никаде пишу опазили никаква трага од какве год сеоске заједнице у имању. Црина Гора је сачувала најстарије друштвене облике у својим браћтвима и племенима, и a priori судећи, ту би се, може бити, пајре могли очекивати трагови сеоске заједнице. Међу тим... у Цриној Гори нема ни задруге... У старим именима, где се спомињу толика села, пишем ишао никаква спомена о сеоској имовинију заједници друкчијој, него што је садашња. На све стране се спомињују и појединачна имања, виногради, воденице, ливаде, ступови (т. ј. велики комади земље) за обрађивање, за воће итд. као одељена приватна имања. Деоба испокретних имања на баштине, кујбине, прћије; закон и обичај, да властеоски човек не само може имати свога имања с властеоским теретом, него да га може имати и изван села, у коме сам живи, који нам се случај изреком спомиње, показују већи мисли о приватној својини толико развијене и разгранане у смислу римских начела о личној својини, да се уз њих не може ни помислiti на примитивије појмове о сеоској имовинији. Из старих писапа види се, да се већ у XIV. веку с имањима стајало исто тако, као и данас, с јединим изузетком оборенога властеоског реда и властеоских права. И онда село могло је имати као своју заједничку имовину, па коју су сви сељаци имали једнако право уживања, само паевите, плавину и слична права, која су се уживала на незаузетом делу сеоскога имања (Novaković 186—188).

Vyslechli jsme per extensum Čičerina, Sergějeviče, Jirečka i Novakoviće, a ejhle: Sergějevič jde z nich nejdál, on nejkrajněji popírá starobylost nějakého еводијскаго общиннаго землевладěнія, яму ani Čičerin není dost radikalní, on hlásá, že u krestjan nejen потомственное владѣніе, nýbrž i собственность, vlastnictví. Toto ovšem věda za pravdu nepřijme, aniž přijmout může, leč o to nám zde neběží, my zde prostě konstatujeme fakt, že Novaković Sergějevičem není desavouvnán v ničím a ničím.

A co že svedlo kritického ducha Jagićova k nedorozumění? Ta přeneštastná terminologie a neumělost některých právních historiků v dějinách zemědělství: V době ždárového hospodářství zembla poletavě těká volostí, revírem; to vypadá oku neznalému jako nějaká obščina, a ono se to zatím má s ní jako se vzduchem a vodou, co společně dýcháme a pijeme . . .

Nuže, jak vyložiti ustanovení krále Dragutinovo:
ЗЕМЛЯ ЦРКВНА ПОЛОВЫНА А ЛЮДЕМУ ПОЛОВЫНА, ЈАКОЖ И ЧЛА-
НЕК 67 (48) DUŠANOVA ЗАКОННИКА О ОТРОЦКХ И МЕРЫПСКХ?

Byly doby, kdy půda sdělaná, »zemlja«, jen na dočas vytříbením kusu lesa vyzískaná, ždár, trebeš, jitro, laz, krčevina, po několika málo sklizních, ba zprvu již po sklizni prvé opět byla opouštěna a založen dočasný ždár nový. Bylo tudiž třeba selu velikého chataru, v němž probíhala »zemlja«, aby bylo této vždy s dostatek; rozsah její v poměru k celému chataru byl ovšem nepatrný. Ale proto půda neoraná bez užitku nebyla, poskytujíc pastvu i senokos. Bylo tudiž na jednom a témž chotáru původně místa dost a dost i pro zemědělce i pro pastýře.

Vrstva pastýřská, župané, byli pány zemědělců; v dolním Štyrsku, na někdejším panství Deberském (Debro = Alt-Tüffer)³⁷⁾ župané zůstali pány a pastýři dlouho ještě za panství německého. Naproti tomu v některých krajinách korutanských, českých a mnohých jiných župané, vládnoucí tato vrstva pastýřská, dávno dříve vyhlazeni neb vypuzeni tu vítěznou vzpourou poddané vrstvy zemědělské, tam panovníkem.

V druhém případě zeměpán s jedné a sedláctvo s druhé strany pak se »rovnali« o způsob zemědělský; s jedné strany zvůle, s druhé pak kategorický imperativ životních nezbytností, a jako v Čechách, tak i v Srbsku konečně veškerá půda nesdělaná pokládانا byla za zeměpanskou neb toho, komu ji král daroval, jak čteme v chrysobullu dečanském: že u planinách (alpách) nemá nikdo baštiny mimo krále a crkve, jímž králové dali (Nov. 74 sqq.).³⁸⁾

Na to se uvádějí jména sedmi darovaných crkvi planin, a hned prvá slove ογεαδна, z čehož vidno, že jako v Čechách, tak i v Srbsku objezdem osob zeměpánem ustanovených předávána půda dříve neohraničená, zeměpanská, neb res nullius v soukromý majetek, při čemž se utesávaly meze,³⁹⁾ a odtud slulo to, co nám újezd, Srbům οτκτеск.

³⁷⁾ Praedia officii de Tyuer z r. 1265. Ve své studii o župě staroslovanské (Zur Socialgeschichte Böhmens. Zvl. otisk z Zeitschrift f. Social- u Wirtschaftsgeschichte V, str. (351) 115 sqq.) a ve statí o Meitzenovu ličení agrárních dějin germ. a slov. (zvl. otisk z Českého Časopisu Historického IV. str. 17) chybíl jsem, převáděje officium de Tyuer na dnešní městys Markt Tüffer, Laško. Neboť toto Laško leželo mimo okruh županský a má jméno své patrně od Vlachů, rumunských pastýřů kočovných, kteří postupem času prostoupili skoro celý svět slovanský, téměř všudy tam, kde přišla pastýřská vrstva domácí na zmar. Ve farnosti Lašské upomínají na ně ještě okolice (vesce): Lahomno (čti: Lachomno) a Lahomšek; mimo to jižněji Laškaves. Dále Lahonci a Lahonščák na Ormožsku, Lahovna na Celjsku, Lahovnik a opět Lahovnik na Sevnicku. Officium de Tyuer mělo sídlo své nikoli v Lašku (Markt Tüffer), nýbrž v Debru (Debro = Alt-Tüffler), na druhé, pravé straně řeky, a jest německý název osady, »Tüffer«, zkomolenina z »Debro«.

³⁸⁾ ογ πλανηαχκ πε ηατα πικτορε βαριπη φατκιε πι цркви, κοιμ κεφιε кралие дали. Милојевић, Дечанске христовуље, (Глаеник 2-ог одељ. XII, str. 56, 127).

³⁹⁾ V chrysobullu prizrenském z r. 1326 čteme: а мага меч борук ογтесаль Бладеи . . . (Јасгребов, Христовуља Дечанског краља од год. 1326. Глаеник XLIX, 1881, str. 363.)

Dečanský chrysobull stanoví: *ω ΔΤΕΣΑ ΔΑ ΉΚ ΗΝ ΗΤ ΚΟΓΑΡΕ ΣΕΛΑ ΗΝ ΒΟΛΙΦΗΝΟΥ ΗΝ ΕΩΚΑΛΗΝΙΚΟΥ ΗΝΚΟΛΙΟΥΡΕ, ΡΑΒΕΚ ΚΟΛΟΥ ΓΑ ΚΡΑΛ ΔΔΑ.⁴⁰⁾* Ale při tom udrželo se až do nejnovější doby právo klučné (Roderecht), dle něhož to, co kdo vytřebil i na půdě cizí, aniž ten, jehož bylo, bránil, náleželo vyklučivšimu, v baštinu ovšem úročnou. Pro starou dobu Novaković uhledal několik typických dokladů práva klučného (str. 165 sqq.). V jedné darovací listině Milutinově Chilandaru (ca 1318) čteme: *Η ειρε ομολικι κρατικεστκο λην γεσποδιμα αρχιεπισκοπον λιθανια λογγα χιλαιδαρεσκηνικη ουλαριζεικ λη σκοιε μεζε], πε γρικ γελικ ροτε... ου το μεν λογγον ραστρικετη λαζκ λη εκνοκοσκ, λη πιμαιο ου βαψινον.⁴¹⁾* V druhém dečanském chrysobullu darováno crkvi: *ογ Τρκιοκινι προ εογ ραστρικενινι πεαρηνιε πιρτο ιε πετρικεμενο ζεμιλιε⁴²⁾* čemuž dlužno snad rozuměti tak, že co psáři vytřebili, ovšem i podrží v baštinu, ale budou úročiti ne již králi, nýbrž crkvi.

Velmi zajímavý v tomto směru jest čl. 123 (18) Dušanova zákonníka (dle Nov. — Jireček, Svod, str. 293 čl. 124): *(Ω τρκιοκήκ: Ότι εσ κοφλικ ποσεκαι Σασι τορκ δη ειερα-ζην εκεβορα, τογ-ζην ζεμιλο Δα εη πιμαιο. Ικο εσ κομς κλαστ-καηηδε βεζκ πρακεδηι ουζελι ζεμιλο, λη εε σοφλικ εκη πιμικ κλαστ-καηει ζακονομικ εκεταρο κραμα; α ωτη εκεδα напрѣдъ Σασικι да не сѣкүе; α ωтo εкүе, ишога-зин да не течи, иш ли дин да не саги (nesází); τѣкѣмъ да стон пѣста, да расте гора (les). — Ήικτο да не забрани Σасинс τορκ; κολико юстк τркѣе τρκиς, τолико-зин да сѣкүе. Místu tomu rozumím takto: Sasi rudaři spotřebovali množství dříví; k pasekám hrnuli se lidé, ježto půda posečená slibovala bez velké práce bohatou ženě, stačiloť vypálit hojnou zbylou chvoj, takže vyhořely i pařezы. Sasi tedy chutě sázeli tu osadníky na úrok, i stávali se tím v rchností osedlých; a tomu měl patrně čl. 123 (18) zákonníka zabrániti.*

Právo, že ten, kdo vytřebil (okrčil), podržel půdu v baštinu, není odvěké, nýbrž počíná teprv tou dobou, kdy země dochází ceny trvalé, totiž kdy zemědělství přelidněním pokročilo tak, že se půda po jedné neb několika jen sklizních nadobro neopouští. Není tudíž v tom nic staroslovanského a tím se i vysvětluje veliká různost v terminologii slovanské těchto pojmu. Starý Slovan byl ovšem též vůbec odkázán na to, co jmenuje se dnes po Slovanech třebeš, jitro, novina, krčevina a p., ale to držel jen dočasně; druhý, třetí rok novinu opustil a založil novou. To děje se u všech známých primitivních národů prací ne společenskou, nýbrž každý jednotlivec seje a sklízí pro sebe. Jak za takových poměrů mohla existovati u starých Slovanů výjimka a mohlo u nich dojít k rodovému komunismu půdy, tomu rozuměj, kdo můžeš a věř kdo chceš.

Velice v tom ohledu poučny jsou poměry, které shledal v západním Bulharsku, tedy v samém sousedství srbském, Marinov:

»Pluh roli přivlastňuje, kosa přivlastňuje louku«, jsou přísloví — vypráví djedo (= domovladika, domakin, »starec«) Kojčo od Vlčedrma (okolí Lomu) —, dnes pouhá pořekadla, ale před časy vyjadřovala celý jeden právní princip, nesoucí se k držbě půdy orné i lučné . . .

Do r. 1868, dokud nevystaveny jednotlivcům na pozemky tapije (listiry, srov. Jireček, Cesty, str. 62), všecka zembla, která se (postupně) orala i osévala, neb která se kosila, byla v držení občinném (správněji řečeno: byla sousedským revírem). Nikdo ze sedláků nemohl si přivlastnit tu či onu nivu, ani ji prodati, v zástavu dátí či darovati. Ježto bylo půdy nadbytek, sedláci nemohli (správněji řečeno: n e-musili) sdělávat všechno, i ostavovali velkou jednu část ladem, by odpočala a druhou část orali a osévali. Kde bude oráno i seto zrno drobné (pšenice, ječmen,

⁴⁰⁾ Глаеник, 2-ог. одел. XII. str. 62.

⁴¹⁾ Стојановић, Ст. ерп. хрис. Споменик III. 24.

⁴²⁾ Милојевић, Деч. хрис. Глаеник II-ог од. XII. str. 130.

oves, špalda, proso) a kde bude oráno ke kukuřici, to bývalo řešeno staréšinami za souhlasu nejzámožnějších otců rodin. Na to každý vyšel orat, kdekoli se mu zlíbilo, a tolik, kolik zmohl. Kdo prvý přišel a nivu nějakou zabral, tu zoral a zasel bez ohledu na to, kdo ji oral a oséval před lety, než přešla v lado. Odtud přísloví: „плугъ место (нива) отъвия (= присовиа)“:

Kdo jednou zoral a zasel nivu jednu, touž nivu pak oral a osíval po celou dobu, co ta část občinné země, v níž se nalézala, vůbec byla osévána a neostavena ladem. Usadí-li se ve vsi sedlák cizí, nabývá stejných práv se sousedy druhými. . . . Vystěhuje-li se sedlák jinam, tož ani pomyslit nemůže, že by tam, odkud se vystěhoval, měl nivy, luha, sedlisko, zahradu neb co jiného, leč jen vinohrad, který může obdělávat i v budoucnu.

Dloholeté nepřetržité sdělávání téže půdy opravňovalo rodinu, pohlížeti na ni jako na jakýs druh majetku soukromého, a nikdo druhý nesměl na ni sáhnouti. Zde zmizela poněkud zásada: »Pluh roli přivlastňuje«, a nastoupila zásada nová.

Práva pak rodiny na nivy ty vymezena takto: Tato rodina tyto nivy pouze obdělávala a užitek z nich brala, leč neměla práva ani jich prodati, aniž zastaviti či darovati; vystěhovala-li se v selo jiné: tož ztratila právo, nadále je sdělávati a držeti; tu pak jiný je okupoval, který měl půdy zapotřebí; ostaly-li z příčin různých po tři léta neobdělány, rokem čtvrtým mohl je pro sebe sdělati kdokoli jiný.

Stejně se dalo se senokosy: »Kosa louku přivlastňuje«; kdo kosil louku jednu tokem mnoha let, nabyl práva, kosit ji každým dalším rokem a ji držeti, leč nebyl oprávněn, ji prodati, založiti či darovati . . .

Takové poměry byly až po tapije; r. 1868 přijal každý na nivy a louky, které toho času měl pod pluhem i kosou, tapije a stal se tím neobmezeným vlastníkem půdy té.⁴³⁾

Než vraťme se nyní tam, odkud jsme odbočili.

⁴³⁾ „Плугъ место отъвия.“

„Коса отъвия ливада.“

Има такава прикаска (пословица) — каза дѣдъ Койчо отъ Вълчадръма. Тѣзи думи сега еж прикаска, но искога еж изражавали цѣль единъ юридический принципъ, относително владѣнинето на землиятѣ и ливадитѣ.

Ако еравнинъ днешното общинско владѣнине и ползванието му отъ него съ иѣкогашното, ини виждаме една голѣма разница.

До издаванието на тапиите, т. е. do 1868 г., когато съ се въвели въ той край, венчката земля, която се орала и сѣяла или която се косила, е била общинско владѣнине. Никой отъ селешнитѣ не е можалъ да ступаи съвра тая или оная нива, ишо да я продава, залага, или подарява. Но причината на голѣмо пространство земля, селенинъ не еж можали да работятъ венчката земля, а еж оставили една голѣма частъ като ораница (= ladem) да почина а другата частъ еж орали и сѣяли. Каждъ ще се оре и сѣе една храна (жито, пчимкъ, овесъ, лимецъ, просо), а каждъ ще се оре и сѣе кукурузъ. — туй е решавано отъ старейшината съ съгласието на най-заможните старци. Веднъжъ рѣшено, всѣкай е излизалъ да оре, каждето искалъ, и толкова, колкото можалъ. Който е успѣлъ да свари да залови иѣкоя нива, той ях оралъ и сѣялъ тая нива безъ да се гледа години прѣди да бѫде ораница, кой ях оралъ и сѣялъ. Отъ тамо е прикаската: „Плугъ место (нива) отъвия“. Веднъжъ е той оралъ и сѣялъ една нива, ще оре и сѣе сѫщата нива прѣзъ венчкото време, додѣто се оре и сѣе тая частъ отъ общата земля. Дойде ли иѣкай селенинъ отъ

Též i obyvatelstvo Srbska, jakož i celého Balkánu, skládalo se od nepaměti z dvou od sebe přesně odloučených vrstev: vrstvy pastýřů velmi četných⁴⁴⁾, Vlachy zvané, a z vrstvy »zemljani« (Nov. 58, 59, 156)⁴⁵⁾, jinak zvaných megorchů, Srbov. Connubium mezi »Vlachy« a »Srby« chrysobully dečanský⁴⁶⁾ i sv. stefanský⁴⁷⁾ zakazuji; a přec byly obě vrstvy tyto v těsných stycích hospodářských! Jedna a táz

---

друго село, та се засели въ туи село, той ще се ползува съ всичките права, каквите иматъ и другите селени . . . Изсели ли се пъкъ селенинъ и отиде въ друго село, той неможе нико да помисли, че тамо, отъ дъто се изселилъ, ималъ ниви, ливади, селище, градина или друго. Остава като негово само лозето, което той може да продължава да работи и из бъдеще.

По послѣ настъпва едно видоизмѣнение въ тоя обичай: дългогодишното искажено работение на една земля дало е право на тая задруга да гледа на тия ниви като на единъ видъ свое владѣніе, и другъ не е можалъ да отиди да оре сѫщите ниви. Искажалъ е до искаждѣ принципътъ: „Плугъ място отъвни“ и настъпило е ново понятие. Правата обаче на задругата върху тия ниви сѫ били пакъ въ една рамка: тия ниви тая задруга е само работила и се ползвала отъ тѣхъ, но не е имала право што да ги продама, нико да ги залага или подарява; ако би да се изселилъ въ друго село, губи право, вече да го работи и владѣе, а зималъ ги е другъ, който е ималъ нужда отъ земля; ако би по разни причини тия ниви да останатъ три години неработени, на четвъртата година можалъ е да ги работи другъ.

Сѫщото съставало и съ опѣзи земли, които сѫ се косили; най-напрѣдъ тия мѣста сѫ се косили върху принципътъ: „Коса ливада отъвни“, сеги е дошло правото: кой съ косилъ една ливада приѣзъ течението на много години, той съ получилъ и правото да я коси всяка година и да я владѣе, обаче безъ право да я продава, залага или подарява . . .

Таково е било положението до тапиитѣ: слѣдъ тапиитѣ всѣкой осеня тѣзи ниви които бѣ работилъ до тогава, все за тѣхъ тапия, и стана по той начинъ тѣхенъ ступанинъ и можеше да ги продама, залага или подарява.“ Д. Мариновъ, Жива Старица, етнографическо (фолклорно) епосание. Книга IV. Народното обичайно право (I. гражданско право). Материялъ събраиъ въ Западна България. Русе, 1894, str. 196—199.

⁴⁴⁾ У старој српској држави еточарство је било једна од најзначајнијих радњи, не мање знатна, и може бити много знатнија од ратарске, soudí trefně Novaković (47), јер је i pokusil o vyšetření statistického poměru obou: V chrysobullu dečanském na př. darováno 2097 kućí (v 40 selech) meropských, majstorských (řemeslnických) i popovských a 69 sokalnických; vedle toho 9 katunů vlachů (dárce praví: malo i to ubogo) o 266 rodinách. Poměr tu byl: Katunů k selům = 1 : 4·4 a kućí ke kleštím = 1 : 8. V arhangj. Dušanově chrysobullu jest poměr katunů k selům = 1 : 3·5 (Nov. 52).

⁴⁵⁾ čl. 174 (89) Dušanova zákonníka (Jir. str 304 čl. 176. — Flor. II, 167): О каштинахъ: Людие землине кон имаю скою каштини, землю и виноградъ и коуплиенице . . .; v privileji Dušanově Dubrovčanum (z r. as 1336—1347) čteme: кто ли се швркте Сущини икою завековъ Декровчанинъ или землянинъ, кон мѣ продамъ жито (Miklosich, Monumenta Serbica, spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii. Viennae, 1858, str. 119 č. CIX).

⁴⁶⁾ Милојевић, Дечан. хрис. Гласник 2-ог. одсљ. XII, 62.

⁴⁷⁾ [Јагић], Светогор. хрисовул. У Бечу 1890, str. 25; vydání Kovačevićova (Споменик Срп. Кр. Акад. IV. 1890) str. 6.

půda je živila; Vlach spásal a hnojil z jara cestou na planinu a na podzim s planiny, selská strniště i úhory a když následkem rozpadu říše turecké za dob našich nomádské tyto pouti vzaly ujmu, sedláci krajin kterými Vlasi kočovati přestali, octli se v hospodářské krizi: buď museli opatřiti si dobytek, by měli hnoje, aneb, kde to jde, zvou a platí Vlachům, kolem putujícím, aby na jejich polích s ovcemi nocovali a je tak pohnojili.⁴⁸⁾

Tito pastýřští Vlasi jsou s části dosud, a byli z prvu vesměs národností i jazykem Rumuni; přišli na Balkán později než Srbové, nikoli výbojem, ježto pány tam nikdy nebyli, ale také nikdy nebyli jím pány Srbové. Vlasi byli lid svobodný, bezprostředně pod zeměpánem stojící. Hospodářský poměr, jaký známe v dobách pozdějších mezi nimi a zemljany-Srby, rovněž sami stvořiti nemohli, i dlužno míti za to, že měli ve svém způsobu živubytí mezi Srby předchůdce, že zaujali místo po něm uprázdněné, že přišli, třebas ne hned bezprostředně, když zmizeli — župané.

Když župané, šlechta pastýřská, z národa srbského zmizeli, ovšem nevíme, ale to víme bezpečně, že za císaře Konstantina Porfyrogeneta († 959) tu ještě byli.⁴⁹⁾

⁴⁸⁾ Srovnej: Konst. Jireček, Cesty po Bulharsku, str. 133.

⁴⁹⁾ Konstantin Porf., de admin. imp. cap. 29. píše: »... ἀλλὰ καὶ τὰ ἔκεισε
ἔθνη, οἵ τε Χρωβάτοι καὶ Σέρβοι καὶ Ζαχλοῦμοι καὶ Τερβουνιῶται καὶ Κανα-
λεῖται καὶ Διονητιανοὶ καὶ οἱ Παγανοί, τῆς τῶν Ρωμαίων βασιλείας ἀφηνιάσαντες γε-
γόνασιν ιδιόρυθμοι καὶ αὐτοκέφαλοι, τινὲς μὴ ὑποκείμενοι. ἄρχοντας δε, ὡς φασι,
ταῦτα τὰ ἔθνη μὴ ἔχει, πλὴν ξονπάνοντος γέροντας, καθὼς καὶ αἱ λοιπαὶ
Σικαβίναι ἔχοντο τύπον . . . .« (Corpus scriptorum hist. Byz. Const. Porph. III. recogn. Bekker. Bonnae, 1840 str. 128. — Migne, Patrologiae Cursus completus. Series graeca posterior, t. CXIII. Parisiis 1864, col. 251.).

Prvý vydal a do latiny přeložil dílo toto J. Meursius (Lugduni Bat. 1611 a po druhé 1617) a překladu jeho přidržují se, aspoň cap. 29, doslově všichni pozdější, i citován bývá místo originalu.

Měl však Jan de Meurs ten nápad nešťastný, překládati *ξονπάνοντος γέροντας* v »zupanos senes«, ačkoli sám ve svém vlastním slovníku udává, že *γέρων* značí též tolik co senator.

Senes samo sebou přiléhá k slovu »starešina«, i není divu, že hledán v něm i týž význam (starešina = hlava zádruhy jihoslovanské). A tak na perutích chybného překladu jedinkého slůvka dostala se dnešní zádruha jihoslovanská zefyrem Zelenohorského Rukopisu až do století desátého! I muž tak hystrý jako Miklosich (Die Blutrache bei den Slaven. Denkschriften d. kais. Akad., ph. h. Cl. XXXVI. Wien, 1888, str. 129) věc přehlédl a místo toto vykládá: »Principes hi populi habent nullos praeter zupanos, senes, seniores, maiores natu [staréšina]«.

Leč slovo *γέροντας* jest tu jako protiklad k slovu *ἄρχοντας*; geronty jsou tu výslovně jménování župané, a co byli župané, vyložil jsem v »Zeitschrift f. Social- u Wirthschaftsgeschichte« V. a v »Českém Časopise Historickém« IV.

Kdo nevěříš, uvaž, že mnozí Slované nebyli praví zemědělci ani ještě v století dvacátém, jak víme z Herbordi Vita Ottonis (Pertz, Monumenta, SS. XX.

Vymizením županské šlechty pastýřské půda ovšem trávy rodit nepřestala, s župany tudiž nevymizely spolu i příhodné podmínky k živubytí nomadskému; planiny i senokosy lákaly pastýře cizí na sta mil vůkol, a i sedlák získal příchodem nových států; byli to Vlasi, kteří zaujali jakožto nová, ne již vládnoucí, ale přec svobodná vrstva pastýřů ohromná prostranství od Černého Moře až hluboko do české Moravy a dolnoštýrských Alp a Istrije; od Peloponnesu pak kdo ví jak daleko na sever za Karpaty. Bude zejména úlohou historiků polských, bedlivě uvažovati o socialném kdys. poměru mezi Poláky a rumunskými Vlachy-pastýři.

Život Vlachů thessalských velice plasticky vylíčil Pouqueville⁵⁰⁾ a že se od nich v tom neliší Vlasi bulharští i srbskí, víme z mistrného

---

str. 762) o Slovanech pomohanských: »*Studia hominum aut venatio, aut piscatio vel pecorum pastura. In his etenim omnes divitiae illorum consistunt, siquidem agrorum cultus rarus ibi est.*« Jest pak známo, že na tomto stupni rozvoje hospodářského vrchností jest vrstva pastýřská vždy a všudy, která trpí zemědělce jen pokud jí to přináší výhodu hospodářskou; to se ovšem zračí především v státním ústrojí samém a s toho, jen s toho stanoviska dlužno vykládati údaj Konstantinův. Vykládám citát takto: Opravdové vrchnosti (*ἀρχοντας*) nemají, nýbrž jen župany za geronty jakés (*γέρων* = člen zákonodárné, mnohočlenné korporace, gerusie, senátu); tím, že neužito místo *γέροντας* terminu *γερουσία*, má tuším býti naznačeno, že to vlastně spořádáný senát není, nýbrž jakési združení senatorů, prostě: třída panující.

⁵⁰⁾ ... Les Valaques... nomades... occupés uniquement du soin des troupeaux, errent, en suivant les saisons, des sommets du Pinde à travers les vallées qui s'étendent dans toutes les directions jusqu'aux rivages de la mer. Dans la Thessalie, on appelle ces Valaques enfants de la Scythie Cambises, du mot Campos,... parce qu'il's vivent campés au milieu des plaines; Caragoulis, sentinelles, à cause de la surveillance qu'ils exercent jour et nuit sur leurs troupeaux;... Dans la Macédoine... sont nommés Colbans, mot turc qui signifie pasteurs; Pistiki dans l'Acarnanie, et Vlachi aux bords du golfe Ambracique, homonymies caractéristiques de leurs profession... comme les Arabes du désert, ils vivent sous la tente, portant avec eux leurs autels, leurs familles et leurs richesses . . .

Les pâturages sont, de temps immémorial, divisés entre les différentes tribus nomades; et leurs chefs, en vertu de l'autorité patriarchale, en font annuellement la répartition par familles ou associations . . .

Les Cambises . . . paraissent, au commencement du mois de mai, au pied des plateaux dans lesquels le Pénée prend ses sources. Ils établissent leurs camps à portée des signaux qu'on a réglés pour s'avertir par des feux, ou bien ils se logent dans des villages bâtis pour la saison, et ils employent trois mois à monter de retraite en retraite et de gorge en gorge, jusqu'aux plus hautes régions du Pinde. Mais à peine les vents de l'équinoxe d'automne commencent à souffler, qu'ils redescendent graduellement les étages des montagnes, en achevant de faire paître les versants et les parcours que les approches de l'hiver les forcent de quitter. Enfin vers le 15 novembre, on les retrouve parqués au pied des Météores

dila Konst. Jirečkova⁵¹⁾ a z Novakoviče str. 18 sqq. V starých dobách bylo tomu nejinak, v pramenech hemží to zprávami o planinách a o letních i zimních stanovištích (letovište, zimovište) Vlachů; Vlasi žili v tlupách, katunech, a bydleli na letovištích v pletených kolibách, »klet«, »klijet« zvaných.

de Stagous et aux environs de Tricala, d'où ils étaient partis au printemps pour s'établir dans leurs retraites d'été.

A cette époque, ils ont vendu leur beurre, leurs fromages et les laines de leurs troupeaux. Ils ont aussi livré aux Dgellébis — exacteurs publics — les tributs de moutons qu'on prélève chaque année pour le service de bouche du sultan; enfin ils sont libérés de leurs redevances et des affaires commerciales. Alors ils se subdivisent par hordes, et s'établissent dans les vallées où l'on a calculé que les différentes espèces de bestiaux pourraient subsister; car indépendamment des chèvres et des moutons, ils nourrissent des chevaux et des bêtes à cornes. Ils plantent ordinairement pendant l'hiver leurs tentes, faites d'un tissu sombre de poil de chèvre, au bord des sources d'eau vive, à portée des bois, et presque toujours sous le couvert des chênes pournaris qui conservent leurs feuilles et une verdure inaltérable dans toutes les saisons. Les femmes, endurcies au travail, sont chargées de pourvoir aux besoins journaliers des familles. Elles cuisent le pain dans des fours creusés sous terre, s'occupent des lessives qu'elles coulent en faisant une cuve circulaire avec des quartiers de pierre, filent les laines surges, et ramassent des herbes sèches pour la nourriture des animaux malades qui sont confiés à leurs soins. Chaque soir le Valaque et ses fils ramènent les troupeaux vers les tentes; et aidés de leurs chiens, ils se relèvent pour veiller autour de leurs parcs formés, comme les constructions pélagiques, d'enceintes bâties en pierre sèche. L'inclémence du ciel et les nuits obscures sont le temps où les bergers doivent être sur leurs gardes; car c'est à la faveur des ténèbres que les loups et les voleurs menacent particulièrement les troupeaux. Semblables à des statues, les bergers passent en pied ces longues veillées, cachant soigneusement sous leurs capes épaisse les fusils et les pistolets dont ils sont armés, et poussant de temps en temps des cris pour tenir leurs chiens en alarmes. Ils ont aussi des signaux pour communiquer d'une bergerie à l'autre l'avis de quelque danger extraordinaire, tel que l'approche des brigands Arnaoutes, ou tout autre événement imprévu. Alors la tribu entière se saisit des postes convenus pour combattre l'ennemi commun, et répandre au loin l'avis des dangers.

Les neiges et les inondations sur-tout, qui sont communes dans la Thessalie, sont d'autres fléaux redoutés des pasteurs. Comme ils n'ont ni réserves, ni fourrages, si la terre reste couverte par les eaux, ils voient mourir leurs chèvres et leurs moutons, qui périssent de faim par centaines. Tristes et désolés, ils tâchent alors de pénétrer dans l'intérieur des bois, afin d'y trouver des pâturages. Les femmes se répandent sur le penchant des coteaux pour y recueillir quelques herbes qu'elles apportent par gerbes dans les bivouacs où bêlent les troupeaux affamés. C'est surtout pendant les mois de janvier et de février qu'éclatent ces températures pluvieuses et froides, qui enlèvent parfois la génération naissante des espèces; car c'est le temps où les brebis déposent leurs agneaux, espérance de l'année. Le lait tarit dans les mamelles des mères; et les Valaques, consternés, lèvent en vain des mains suppliantes vers le ciel pour implorer le retour de sa clémence. Ils passent eux-mêmes par des éprouves non moins pénibles, vivant d'un morceau de pain de maïs et de quelques racines bouillies avec un peu de sel. Mais ces malheurs de-

St. Nemanja vypočítává v darovací listině chilandarské (1198—1199) řadu darovaných vesnic a pak dodává: **и въд влѧхъ Радово соудьство и Кіорѣгево, а всеге влѧхъ 170** (Nov. 32)⁵²⁾, nejménuje ani jich hranic ani katunů; podobně i v listinách jiných; nemívali tudíž Vlasi hranic určitých, jak se dle jich způsobu života ostatně rozumí samo sebou. V jich stálém stěhování musel být ovšem zachováván určitý řád; určití Vlasi v určité době sunuli se určitými vesnicemi po étappách z jara na určitou planinu na letoviště, a na podzim s planiny na určité zimoviště, aby jeden druhému trávu nespásli i jinak nepřekáželi a mimo to, aby nebyli sedlákům nikoli na obtíž, nýbrž ku prospěchu. Dušanův zákonník stanoví výslovně, že kde právě »prěstoji« Vlach na vesnici, na téže vesnici nechť »ne prěstoji« druhý, žena stáda svá za ním; stane-li silou, zaplatí »potku« (za násilí) a co spásł (za škodu).⁵³⁾

Ale nejenom Vlasi neměli určitých hranic: ani osady selské jich nemívaly a teprv jich několik dohromady mívalo chatar jeden, nepředělený, který objímal je všechny; přední z osad jednoho chataru slula *selo* a ty ostatní *zaselak* neb *zaselije*.

Znenáhla i pastýři — zejména, tuším, když přišli o stáda nemocí neb lupem — přecházeli k orbě a usazovali se trvale; to poznáváme již z prvého chrysobullu dečanského, kde se uvádějí některé katuny vlaské bez hranic a některé již s hranicemi (Nov. 40.); z katunů povstávaly takto záselky⁵⁴⁾ a ze záselků sela.⁵⁵⁾

viennent plus affreux quand ils se trouvent subitement cernés par le débordement imprévu des torrents et des rivières; car lorsque l'hiver s'annonce de manière à leur inspirer des craintes, s'ils n'aperçoivent aucun signe d'adoucissement dans les aspects du ciel, ils tâchent de se rapprocher des rivages de la mer, où le climat est toujours plus tempéré, et les inondations moins considérables. Cependant ils ne se décident à ces mouvement qu'à la dernière extrémité, à cause de la faiblesse des agneaux et des cabris, qui sont incapables de supporter la fatigue des voyages. Les limites de ces Valaques, qui ne dépassent pas le bassin du Pénée et de ses affluents, se bornent au Tempé et au Trachys, voisin du golfe Pélasgique. « Pouqueville, Voyage dans la Grèce. II. Paris 1820. pagg. 208—212. (2-me édition. 1826. p. 382—387.)

⁵¹⁾ Konst. Jireček, Cesty po Bulharsku, sub voce *pastýřství*.

⁵²⁾ Miklosich, Monumenta Serbica. Viennae, 1858. str. 6. č. IX.

⁵³⁾ Гдѣ прѣстон влѧхъ нали аркванснѣ на селѣ, на томъ-зин селѣ да не прѣстон дрѹги греде за нимъ; ако ли по сиљѣ стане, да плати поткас и што је испасаље (dle Nov. čl. 82 (180). — Jireček, str. 287 čl. 82. — Flor. I 38, II 83.)

⁵⁴⁾ V jedné darovací listině z r. 1382 manastiru Drenči čteme: ... и Влахи Шнајерови, скъ заселци и мегиими... (арх. Леонид, Стара српска писма, Гласник, Књ. VII. свеска XXIV. старога реда, 1868, str. 264, — Nov. 45.)

⁵⁵⁾ Despot Gjurgev praví v listině 1428: *село Власи Радиковици, село Власи Кошарни* (Споменик III. str. 3. — Nov. 46). Prvý text chrysobullu dečanského uvádí dva katuny Gjuraševských vlachů, kteří v druhém textu slovou *Власи Грѣмлати* (Гласник 2-og odděl. XII. str. 53, 125), a dnes na tom místě stojí *село Sremljani* (Nov. 123). — »Zákon Vlachům« svetostef. chrysobullu Milutinova stanoví těm

Selo se svými záselky a někdy ještě i s planinou činilo dohromady jeden jediný celek zemědělský⁵⁶⁾, který se ponenáhlou rozpadal.⁵⁷⁾ Toho je dokladů bez počtu; a jako jest hojně příkladů, že selo se svými záselky činí chatar jediný, tož naproti tomu již nejstarší listiny jménují záselky o chataru vlastním (Nov. 136), čemuž rozumím tak, že teprv právě tou listinou záselek onen od sela byl odmezen. Zajímavou ligaturu čteme v prizrenském chrysobullu St. Dečana, jenž r. 1326 daruje královský **закълкъ**⁵⁸⁾ v Črnoči, aby jej biskup sjednotil se sely

vlachům, kteří sela mítají, da кое села имаю, да кое села - г. (tři) дкни (vyd. Jagićovo str. 36, Kovachevićovo 9. — Nov. 54).

⁵⁶⁾ V prvém chrysobullu dečanském (Гласник II/XII str. 45 — 48): Сѣло ѿ Сѣлихъ заселки и сѣкъ в'єхъ мѣгиши; на то нásleduje výčet všech osob 125 kučí těchto záselků a pak: мегије в'єхъ Сѣроши: . . . Zde veliký prostor země s mnoha záselky má hranice jen jedny, všem společné (Nov. 122). — V ještěm chrysobullu Uroše I. (1254—1264) čteme: Село ѿ Бѣлѣхъ Пространыи, а заселки ѿмѹ: Бѣлѣхъ, Абѣрихъ, Гостыловица, Стрѣшна, Плаговица, Севакъ, Кленико, а планина мој Конк; а мегија Пространыи: . . . (Стојановић, Стари ери. хри. Споменик III, str. 9.) Zde jedny meze objímají selo se sedmi záselky a s alpou, jakožto jediný hospodářský celek (Nov. 120).

⁵⁷⁾ Car Dušan daroval arhang. manastiru v Prizrenu (1348?) село Любичиню съ в'єхъ заселки а мѣгија (mez) мој: (následuje popis mezi) . . . И заселки Любичини Скоробиши, такозви огледак'ше огунинемо: následuje popis hranic mezi Ljubižnjou a Skorobišti (Јанко Шафарик, Хри. цара Стевана Арх. Гласник, XV. 1862, 273). Dušan tedy tento zaselak od sela odmezil a zvláštním selem učinil; planinu však podrží společnou (Nov. 128).

⁵⁸⁾ Slovo zabjel dosud kol Metohije užíváno ve smyslu zabran (Nov. 141) a ten význam mělo již od prvopočátku. Dušanův zákonník čl. 74 a 75 (16 a 17), dle Nov. (Јиг. str. 285 č. 73, 74. Flor. I, 30, 31. II, 76, 77): Село [сѣк] селашк да пасе, којдак' едно село, тајдак' и дрѹгое, разнк' какълкъ закониткъ и ликајкъ закониткъ никто да не пасе. — Жојна жојиркъ да не попада добитково вишица. Іко ли се нађе едно село 8 то-ви ждијкъ, ѿ кога либо властѣлица . . . имень-ви сеад никто да не забрани пасти; да пасе којдак' и жојира.

Slovem: nechť nezabráni, nezbraňuje, vyložen tu i »zabjel«; tento musí býtí zákonitý, ne každý smí zabratí kolik a co mu libo, pod vlastní svou sekuru, kosu, pluh, nýbrž se svolením krále a nepochybňě i vicinis non contradicentibus.

V chilandarském chrysobullu Dušanově z r. 1355 čteme: . . . И посла царьство ми соудно Паравика, да имъ сководи сукъ станыкъ (pastýřů ovci, и сукъ конюхъ (pastýřů koňů) забелъ цркви . . . да не пасе тен забелъ никон властелинъ ни малъ, ни велики, ни влажъ, ни драмасинъ. Кто ли се нађе (najde), малъ и велики, и име пасти послишемъ: всакъ пастоји и кефалина да оѓметкъ на илемъ 300 овцюкъ (beranů) за то . . . И кое люди постаке, да блејдатъ забълъ цркви, да сој сководи отъ всакъијхъ работъ и поданка царкестка ми, ткучи да пасој монастыреке овце и кебилакъ (Флорицкій, Афонскіе акты. Str. 74).

V htjetovském chrysobullu Dušanově (as z r. 1337—1346): И забълъ . . . приложијхъ . . . да си има зијавици кебиламъ и овцамъ (Споменик III, str. 30); zde zabjel jest zimní stanice pro ovce a koně, tedy pro onen dobytek, s kterým vlasti kočují z jara na planinu a na podzim s planiny. — Zákon vlachům arhang. chrysobullu Dušanova nařizuje mezi jiným: . . . а ини власи . . . ѿ зијавици да кое сено кебиламъ и гради да напра[в]люю, и исками да граде и пастојухъ да

crkvnými a na něm posadil v lachy crkvné i koho mu libo od crkvných lidí t. j. ratarů (Nov. 141—142).⁵⁹⁾ Zde máme obě vrstvy: rataři sedláky a vlachy pastýře pohromadě!

Cítíme tu stále, že katun, záselek, selo; planina, zabjel, zemlja; tedy vůbec pastýrství a zemědělství, ač od sebe ostře odloučeno, přec bylo v organickém vztahu, jedno ve druhé přecházejíc, obé na vzájem se prostupujíc; vše to činilo původně jeden nerozdvojený celek hospodářský: pastevní revír, kterým probíhala zemlja, jen na dočas k osevu tříbená a pak zas na dlouhou dobu derelinquovaná k pastvě vlachovi, jenž směl pásti všudy, ovšem mimo zemlju osetou a zákonité zabjely i louky (livady).

Jako zemlja, tak bylo pohyblivo původně i seliště, sunouc se za zemljou chatarem; nestálost sela byla ještě i v pozdních dobách nápadna⁶⁰⁾ a dle toho byla pohybliva i kuća, chalupa; tu dle potřeby naložili na vůz, a voli jí převezli s místa na místo (Nov. 140).

Jako zemlja, katun, selo, kuća, tak nestálá byla i jména osad⁶¹⁾. —

Биодор је кобиладж . . . (Глаеник XV. str. 310. — Nov. 55). — Jiný chrysobull Dušanův z r. 1353 nařizuje: И власи, кои оғоне зијак дөвгитецк на землю на црквении оғ землии. да даю цркви тракийни оғ по закону. такожде и Србие (Глаеник, XXIV, str. 246. — Nov. 39). — Dušanův chrysobull Ljesnovský z r. 1347: . . . И пре юстк вланина црквении и пашница и землякцира, всекмк тѣмк да обладаје црквки . . . ајде ли ктє паунетк по снажк пасти или земяквати. да даје тракийни оғ цркви по закону (Глаеник XXVII. str. 295). — Srovnej poznam následující.

⁵⁹⁾ И проси ме јенисконк призрѣнски Јасенице, да мояу складиню землю в лахом к на Блатци иро држке людни краљевство ми (= králov), и не дах мояу; ик придахъ кек за бѣлк краљевство ми (= králův) оғ Уркошун, да си га приведши к селамък црквенимк, да си насади на племк в лахе црквени и кога си люби шт црквених людни и да си је црквено ико иша села црквени; а землю црквенио иро соу држави власи на Блатци ие оѓзе краљевство ми (= já, král) сеќк оғ замѣну; И јејре привда краљевство ми сејије Погустомоѓачио (погусто Могачио?) да си је насели црквки. и да си је привложи кк анолию (Јастребов, Хрип. Деч., Глаеник XLIX. 1881 str. 365.)

⁶⁰⁾ V rozsáhlé míře bylo tak u Maďarů, jakž vysvítá z nařízení krále Ladislava Sv., aby vesnice od svých kostelů přílišně se neoddalovaly (Tagányi, Gesch. d. Feldgemeinschaft in Ungarn. »Ungarische Revue«, XV. 1895. str. 126).

⁶¹⁾ Jeden z domaćin kućných byl starešinou celého sela (resp. katunu) a jménem starešiny zváno bylo i selo (katun); leč jméno to zanikalo smrtí starešinovou a selo (katun) nazýváno pak jménem zcela jiným, jménem totiž jeho nástupce v starešinstvu

Důkaz: V dečanském chrysobullu uvádí se katun Lepčinovců s 18ti kućami a katun Tudoričevců s 29ti kućami. V každém z obou katunů byla jediná silnější kuća a to: Vlasi Lepčinovci: Lepčin a syn mu Vojslav i Pribanje i Ninoslav, a brat mu Srdan, a syn mu Lepčin i Milten i ded im Radomir. — Tudoričevci: a u nich Tudorac a syn mu Chotilo i Stepan i Bun, a syn mu Nikola i Tvrđko i Tvrde; a Tudoricu brat Rad a syn mu Vojsil i Volica i Bogoslav i Vojchra a ded im Bač (Глаеник II/XII str. 51. — Nov. 233 sq.). Lepčin byl patrně čelníkem (starešinou) katunu Lepčinovců a Tudorac katunu Tudoričevců; před Lepčinem a Tudoracem tudíž katuny ty sluly jinak, sluly Radomirovci a Ba-

Jádru národa, meropchům, lidu osobně svobodnému, jenž měl odvěké právo na půdou ornou, bylo robotovati, jak jsme nahoře seznali, na půdě panské (královské, crkovné neb vlastelské); leč ani panská půda původně nebyla nic trvalého, nýbrž stejně procházela revírem zároveň s půdou selskou turnem žďárovým, mohla se tudíž předem definovati jen kvotou číselnou, jako se to dalo s požitky pastevními.⁶²⁾

Jako polovina žiru, tak připadala zeměpánu, neb tomu, komu ji dal, i polovina sdělané země.

Opakujeme: Pokud zembla nebyla nic trvalejšího, nýbrž revírem probíhala turnem žďárovým: poloviny panská i selská byly vždy jen kvotami; teprv když zembla nebývala již opouštěna na dobro, nýbrž v době dohledné zas brána byla pod rádlo, čili jinými slovy: když turnus zemědělský se skrátil až na několik málo let,⁶³⁾ pak teprv obě polo-

---

čevci, byli-li tito jejich otcové před nimi čelníky. — V okolí Breznickém (Jireček Cesty po Bulharsku, str. 382.) obyvatelé žijí v rodech až i o 45 osobách a rody ty se nazývají dle jmén starešinův. Kol Vitoše děti zádruhý nazývají se ne dle jména rodu, na př. Čavdarevi, ale dle jména starešiny, na př. Andonovi, třeba by byl jejich strýc nebo děd (ibid. str. 667 dle Gešova: Задругата въ западна България).

Teprv když učiněn první soupis, neb jak bychom v Čechách řekli: když zařazen první urbář, fixováno jméno právě užívané pro všechny časy budoucí, čímž teprve vznikala stálost jakás v místních jménech: 1306: »... Boleslaus dux Slezie et dominus Vratislavie... quod... Lucas, filius quondam Domizlai et uxor... et filii ejus.... de hereditate ipsorum Lucas schowicz dicta, que olim Domislawic vocabatur... decem mansos... vendiderunt...« (Meitzen, Urkunden schles. Dörfer. Breslau, 1863. str. 5 v »Codex dipl. Silesiae«, IV). Dokud Domislav byl pánum, slula dědina Domslavice, když pak nastoupil syn jeho Lukáš, přezvána byla v Lukášovice a toto jméno zůstalo fixováno listinami a urbáři. — V Srbsku i po ustálení jmen místních zůstala příjmení osob v dřívější nestálosti: Vuk Vrčević vypráví: Kdyby nebožtík otec můj Stefan byl měl synův mnoho — jako na př. Jug-Bogdan, odkud jsou se zvali Jugovići —: mne i moje bratry málo kdo by nazýval Vrčevićem, nýbrž Stefanovićem neb Stevovićem; a i dnes kdybych se vrátil do Risanu, nazývali by mne »Vuko Stevanov« a málo kdo »Vuko Vrčević« (Bogišić, Gragja, str. 16).

Řekne se: Na jménu samém nezáleží, ale na koncovkách: z toho, zdali místní jména určité krajiny končí se na -ov (na př. Dalechov, Bolechov), neb na -ice (Dalechovice, Bolechovice), neb pouhým plurálem (Dalechy, Bolechy), mnoho lze pro dějiny osídlení vyčísti. Tak čini zejména Piekosiński (Ludnośie wieśniacza w Polsce w dobie Piastowskiej. W Krakowie 1896. 8° str. 4 sqq. Zvl. otisk z 1. dílu Studyów, rozpraw i materiałów z diedziny historyi polskiej i prawa polskiego); s jakým výsledkem, seznáme doleji.

⁶²⁾ Ή ακε εε ογη πι ψηρη φολη: τορα ψηρη παρογ πολογινα α τομογ κλαστεληνογ, γνια με λρκακα. πολογινα. (Duš. zák. čl. 190 i 43) dle Nov. — Jir. str. 336 čl. 191). Nov. str. 11. — to znamená po mé soudě: urodí-li se žalud i bukev, polovic všeho dobytka svinského, na pastvu vyháněného smí vyháněti car.

⁶³⁾ Náhlý přechod ze žďáření do polaření, t. j. ze zemědělství extensivního, ladového, do zemědělství intensivního, oborového, s rolemi pro všechnu budoucnost vymezenými a od ostatní půdy odloučenými, přivádí národ na dlouhou dobu

viny stávaly se realními, a baštiny srbských sedláků, meropchů, rozložené po polovici selské, podléhaly ovšem potomstvenným právem dědičkým stálému dělení a drobení se, bylo tudiž polstvo jedné kuči náležející stejně rozptýleno v parcelách po chataru, jako v Čechách a vůbec na celém světě.

Obě poloviny, panská i selská nečinily o sobě prostorných celků, nýbrž prostupovaly se v kusech, aby nestejnost v plodnosti byla vyrovnaná a aby pán i sedlák díl měli v každém obříru, či straně. Byla tedy polovina panská v kusech, stlpky zvaných a robotou meropskou sdělávaných⁶⁴⁾, s půdou poloviny selské promíchaná.⁶⁵⁾

Tu mívala již i každá kuča dědičnou půdu trvalou⁶⁶⁾, soukromou, »baštinu zemlu«, kterou mohl zemljan naložiti dle libosti, i části z ní odciziti⁶⁷⁾; jinak baština dělila se mezi potomky pokolenně, neb jak Rusové třesně říkají: potomstvenno.

---

na mizinu, ale panovník stává se Kroisem, ježto náhle disponuje nad ohromnými plochami půdy nesdělané, kterou přenechává ke kolonisaci cizincům, pokročilejším, za podmínek zcela jiných, než lid domácí do té doby uvykl a dovedl obdělávat půdu.

Národové uralští a středoasijskí hynou, když jim se běže odvěké právo, k nedbalému ždáření devastovat lesy; tím jsou nuceni, půdu lépe spracovávat, nevěouce jak, a hnojit, nemajíce čím.

Nejrozumněji si počínali králové uherští vůči lidu maďarskému, jehož nenuutili násilím k přechodu tak náhlému a vyslyšeli tužbu národa, obsaženou v těchto slovech suchých ale hrozných: . . . . assuerunt, se super sua propria terra non posse commorari, si ipse comes . . . suam terram separaret ab eisdem (Monumenta Hungariae hist. I. 9: Codex dipl. Arpad. IV. Pest. 1862 str. 95. Tágányi, l. c. str. 123).

U Srbů dle všeho přechod byl velice ponenáhlý. Ba zdá se, že jen tureckému hospodářství mají co děkovati, že pokrok zemědělský nevykoupili velikánskou ztrátou půdy národní.

⁶⁴⁾ Arhangj. chrysobull Dušanův praví: . . . да оноу-зи землю, која јестъ била цркви оџета ој иихъ сељк: тоу-зи землю да си подјеле и да си ю имаю, а да ороу цркви на Брикнашчи на стакник к црковниихъ про имк је законъ три дкини и сен и заманицомъ (о заманици viz Nov. 216 sqq.) и три дкини прѣма лѣтни (k jaři), и екдеси (o bedbě viz Nov. 218 sqq.), и три дкини сѣна да косе на Брикнашчи заманицомъ; а ишамо да иихъ не женоу на сѣно ни на орание; и все да скрктоује како имк вели игѣмкъ, а ине работе да имк икетъ (Гласник, XV 1862 str 276 sq. — Nov. 220).

⁶⁵⁾ Týž chrysobull: И ој Ставици стакник землие Долци, и ој горњиен Брикнашчи стакник за куќами (za selskými staveními), и дваа стакна прѣма куќама, и стакник подъ поутемъ (pod cestou), и тылизи къси стакни с мегама како сеу испрѣка были цареки (Гласник, XV. str. 275. — Nov. 160).

⁶⁶⁾ Týž chrysobull: И ој Ставици — kde bylo tolik stlpů cirkvních — попъ Трошанк и братъ моу Толоис и Привое [съ] сконикъ ждрѣвиемъ и съ мегами.

⁶⁷⁾ Dušanův zákoník čl. 174 (89). — Flor. II, 167. — Jir. str. 304 č. 176 — stanoví: А ю діє земляне, кои имаю свою баштиноу, землю и виноградък и купливице, да съ волны штк сконикъ виноградък и штк землю ој прикио (préciju) штдати наи цркви подложити, или продати; а кине да јестъ работникъ на том-зи мѣстѣ whom-зи

Že by kdy a kde v Srbsku, neb vůbec kde na světě bylo bývalo nerozdělené baštiny rodové, neb nějakého svobodnаго общиннаго землевладѣнія, nevěřme, to náleží mezi zelenohorské bájky; vždy a všudy děje se zemědělství individualně, každá rodina těží z půdy na svůj vlastní vrub, a i Vlasi pastýři dělívají planinu mezi sebou po rodinách rok za rokem! ⁶⁵⁾

Zeměpán mohl darovati buď celou zemlju v chataru, o bě polovice — t. j. polovinu panskou in re a z polovice selské požitky: daně a roboty i pokuty ⁶⁶⁾ — neb jen polovinu selskou ⁶⁷⁾, aneb polovinu svou, královskou ⁶⁸⁾, aby ji obdarovaný osadil lidmi svobodnými i nevolnými dle libosti aneb dal na zákup (kupljenice). Tito kolonisté měli být osazováni tak, aby přišli k sobě vždy sokalnik k sokalnikům, meropch k meropchům, na prospěch hospodářské manipulace, ⁶⁹⁾ leč ve skuteč-

---

господарю (= pánovi, vrchnosti) *вие волѧк село . . .* Zde jest tudíž řeč o zemljanech pánovi některémу (caru, crkvi neb vlastelinu) podčiněných: o osobně svobodných sedlácích, jinak meropsi zvaných.

⁶⁸⁾ Les pâtrages sont, de temps immémorial, divisés entre les différentes tribus nomades; et leurs chefs, en vertu de l'autorité patriarchale en font annuellement la répartition par familles ou associations . . . (Pouquille, II, 209. — 2. vyd. str. 383).

⁶⁹⁾ Dragutin stanoví o své donaci (as 1276—1281) Chilandaru: *И сиа села, коиа прида кралекстко ми сен светкии цркви, земле цркви половына а людемъ пологинна* (Споменик III, str. 11).

⁷⁰⁾ Tak darována Chilandaru 1355 Dušanem »ѹ Зете п о л о в и н а Каменицк сь людкми именемъ Момински, и на Мораве п о л о в и н а локиця, како то је и прѣждѣ было« (Флоринскій, Афонскіе акты str. 74. — Nov. 238).

⁷¹⁾ V chrysobullu Uroše I. manastiru limskému (kol 1254—1264): . . . Село Поникки . . . а заселы юмо Бюка ѹ Чркви Гора [п]оак земле и съ мегамы, како ю штк приде вилод (Споменик, III, 10. — Nov. 164.)

⁷²⁾ Dečanský chrysobull: *Земля црквица да се никомоѹре ѹ въхъ не даја. Я кто приде к цркви: ако је сокаликъ, да се к'сокаликомъ посади; ако ли је мѣроп'хъ, к'мѣроп'-хомъ, г'де вонде ѹбнане земли. — Штеса да ик ни ут когде села ни болгариноѹ, ни сокаликоѹ никомоѹре (patrně proto, aby nebyla zkracována pastva na strništích a úhorech), разикъ комоѹ га крал дада. Я за ратаје колико има игоѹменъ плоѹтекъ ѹ којемъ селкъ, шта тога села да постави ратај, кога хоје (chce) . . .* (Гласник, II/XII, str. 62.) — Chrysobull svetostefanský: *Земля црквица ни ѹ въхъ ни ѹ подорание ни ѹ стѣдение никомоѹ да се не даје. Откјеса ѹ кеси власти црквици да ик. И ако ик ратани, да мѣроп'чи редомъ црквицими колиши ѿрю (vyd. Jagićovo str. 26, Kovačevićovo 7).* Tato místa jsou velice poučna. Králové srbští byli patrně dobratí lidé a výborní zemědělci. Vyměřili přesně všem trídám obyvatelstva daně i roboty, nad něž žádný pán nesměl více požadovati; zde pak hleděli půdu cirkvnou udržeti v dobrém stavu, nařizujíce, by byla sdělávána v režii vlastní skrže rataje (patrně otroky) neb subsidiarně skrže meropchy. Nikdy neměla být dávána v jakýkoli druh nájmu, neb podorání, t. j. asistolik jako na polovinu, neb jinak. Tento způsob, kterým hynula půda i stavení zanedbáváním, znám byl Slovanům balkánským již z dob byzantských (*ημισεία*), jak nás poučuje Konst. Jireček (Cesty po Bulharsku str. 129 sq., 409). Ispolica jest vždy úkazem zemědělského úpadku. Friedrich II., král pruský, jí potlačoval a nic se neohlízel na nářky sedlákův, zvyklých dávat jen půl osevu, kdežto přišly Polák svým

nosti sedívali »zajedno«, t. j. pohromadě v jednom panském selu otroci i meropsi a následek toho byl, že těm a takovým meropchům bylo úročiti a robotovati s otroky stejně.

O tom jedná onen článek 67 (48). Dušanova zákonnika (Jir. str. 284 čl. 66; str. 316 čl. 66. — Flor. I, 24; II, 70; III, 58.) Jagičem uvedený, jemuž však lépe lze porozuměti v souvislosti s článkem jiným, který ve všech rukopisech následuje hned na to (u Novakoviče čl. 68 (47). — Jir. str. 284 čl. 67; str. 316 čl. 67. — Flor. I, 25; II, 71; III, 59):

čl. 68 (47): **Меропкхомъ законъ по късн земли: оу неделис да работаю два дкни прониароу** (ravan. ruk. má místo tohoto slova: гospодароу, t. j. vrchnosti) и да моя дара оу године перкперв царекоу, и заманиломъ⁷³⁾ да мъ сена коси дкни едник и виноградъ дкни едник: а кто не плая виноградъ, а ини да мъ работаю ине работк дкни. И што оуработа меропкхъ, то-зи късе да стежи и ино прѣзъ законъ иштио да мъ се не взме.

čl. 67 (48): **О отропѣкхъ и меропѣкхъ. Отроци и меропкии, кон сѣде заедно 8 едномъ сѣкаѣ, късака плаака коя приходи, да плаакио къси заедно на людин; како платъ плаакио и работоу работаю, тако-зи и землю да држке** (ruk. Prizrenský).

Dušanův zákonník článkem 68 (47). stanoví meropchům po celé monarchii povinností veskrze pevně vyměřené, nad něž proniar, čili gospodar, t. j. pán, vrchnost, nechť již církevní, či světská (král neb vlastelin) nic žádati nemá.⁷⁴⁾

Leč čl. 67 (48), jedná o meropsích bezzemcích, jak Novaković (str. 174) bystře postřehl, tudíž o lidech osobně sice volných, leč osedlých na půdy polovině panské, jinak kolonisované otroky a kým kdo přišel. Tato panská půda zatížena byla ovšem dle zcela jiného principu, než baštiny meropské, ne dle kučí, nýbrž jak se zlíbilo gospodaru (vrchnosti), neb jak tento v zákupech ujednal; čl. 67 (48). předpokládá rozdělení platu,

---

potahem a nářadím půdu sdělával a půl semene dodával, půl sklizně odváděl a druhou odvázel pro sebe. Po zákazu sedlák majitel nějaký čas třel nouzi ale znehnáhu, ježto se musel přičiniti sám, statek zvelebil, a říše, tolika válkami navštívená, zotavila se v málo létech (Jacobi, Ländliche Zustände in Schlesien während des vorigen Jahrhunderts. Breslau, 1884, str. 20, 21, 30 sq.). Co zde Friedrich II. na veliký prospěch státu zavedl, to bylo téměř půl tisice let dříve předmětem promyšleného zákonodárství slavných králů srbských.

⁷³⁾ o замани jedná Nov. str. 216.

⁷⁴⁾ Arhang. chrysobull Dušanův: ... а да ороу цркви... про иак је законъ... а ине работе да имъ икстк. (Гласник XV, 277).

tudíž i půdy »na ljudi«, dle hlav, tedy ne jinak, než na ždrebíje, rovnoměrně, asi jako u nás dle lánu, mansu. Tu nemá meropch práva odvolávati se na privilej stavu svého — čl. 68 (47). — odmítati povinnosti, koja prichodi da plačaju vsi zajedno na ljudi; zde, na panské půdě, jest roven otroku; nechce-li se tomu podvoliti, tož nechť opustí ždrebíje. Vždyť i pop bezbaštinik, jak hned doleji seznáme, převzal-li více půdy panské, než co mu jako popu bylo zákonem stanoveno, od tohoto plus povinen byl robotou po zákonu; ba i **властелε, кои сε шврктаю оу цркве, да широу всакога жита** (t. j. k ozimu i jeří) **бѣдѣ**⁷⁵⁾, **и це оузоре, да звлачи, и скна да коси дѣни . . .** nařizuje Dušanův chrysobull arhangjelovský⁷⁶⁾; a že mohl gospodar na své, panské půdě naseliti, koho mu libo bylo, vidno n. př. z chrysobullu dečanského z r. 1326: **и по томъ колико си можетъ населити светлата цркви, да си населитъ люди, или црковныхъ или скводныхъ оу всакоу скводоу штѣ вѣхъ работѣ краљевскага ли малыхъ и великихъ.** (Nov. 142).⁷⁷⁾

Způsob, jakým si vrchnost na půdách panských zakládala kolonie, byl celkem jednaký po celém světě: země kus jako kus, osedlý jako osedlý; ustavoveny roboty a platy podle kusu půdy; bud' dle drobného výměru, dle kbelu, jako v chilandarském Praktiku vydaném Uspenským, neb dle hospodářské jednice určitého rozsahu, lánu, mansu, **жлѣбнѣ**; na koloniích takových nic, pranic není lidového, svobodného, neřku-li prastarého, a co v článku 67 (48). Dušan, totéž mohl stanoviti i stanovil kterýkoli panovník světa, slovanský i neslovanský.⁷⁸⁾

⁷⁵⁾ o bedbě jedná Novaković str. 219.

⁷⁶⁾ Гласник XV, 305 – 6.

⁷⁷⁾ Гласник XLIX, 363.

⁷⁸⁾ Tak na př. 1086 Vladislav (Erben, Regesta str. 72) daruje klášteru opatovickému . . . villam Ossicz cum omnibus servitute mancipatis . . . Sciendum quoque est, ut si quis liber in eorum possessiones transierit et predictas terras . . . possiderit, simili servitute sit adstrictus et servilia opera impendat et absque tributo regis permaneat; dle toho daroval i kdosi r. 1115 klášteru kladrubskému (Erben 90) . . . terram ad aratrum . . . ea conditione, ut si filius ejus voluerit abbati servire, serviat pro terra; et si noluerit abbati servire, solvat hospitalitem et cetera. (Srovnej str. 52 mojí »Knechtschaft in Böhmen«. Prag 1890).

777 bavorský vévoda Tassilo III. dává Kremsmünsteru mezi jiným totum et integrum . . . locum et XXX Sclavos (tři dekanie) ad Todicha cum opere fiscali seu tributo iusto. Tradimus autem et terram, quam illi Sclavi cultam fecerant sine consensu nostro . . . 791 Karel Veliký donaci tuto potvrzuje a dále praví: . . . Similiter et in alio loco . . . Eporestal, terram illam, quae simili modo absque licentia Thassilonis fuit stirpata . . . Homines tamen . . . supra ipsam terram commandentes, si voluerint jam fatam terram tenere ad serviendum . . . casae Dei, teneant, si vero noluerint, liberi discedant (Urkundenbuch des Landes ob der Enns. II. 3. 5).

Zemlje polovinu selskou a polovinu panskou předpokládají impli-
cite články Dušanova zákonniska o popech (Nov. 166 sqq.)⁷⁹⁾.

Pop baštinik měl svou po otci zděděnou baštinu zemlju, stas, skládající se nejméně z tří »niv«, rovnoměrně rozložených po všech obůrech⁸⁰⁾, a to ovšem v polovině, která náležela sedlákům meropchům; proto se také v zákoně podotýká, že pop baštinik jest osobně svoboden a že nesmí býti s baština své sehnán, což se ostatně rozumí samo sebou i o každém meropchu baštinikovi. Pop, který nemá baština, který nemá svého stasa, tomu byla vrchnost povinna dát — ovšem z poloviny své, panské — tři nivy zákonité, t. j. v každém ze tří obůrů přiměřený kus, což vše dohromady slulo ždrebijem⁸¹⁾ jako u každého jiného kolonisty.

Všímne si, že hospodářství popa baštinika slove v čl. 65 (73), stas, ježto půda meropská, potomstvenno zděditelná rozpadala se v usedlosti nestejně veliké, na které se terminus ždrebije nehodil.

»Stas« by tudiž znamenal zde tolik co v Slezsku »dziedzina« (hereditas), ždrebije tolik co laneus, mansus. V četných případech terminu ждreibиє užíváno bylo ovšem nesprávně.

---

⁷⁹⁾ (dle Nov. čl. 31 (72). a 65 (73). III 33, 34): — Jir. str. 278 č. 29. — Flor. II 38, 39,

čl. 31 (72): И попокъ баштиници да си имаю свою землю баштиниоу и да се сководни. Я иши попокъ, кон не имаю баштине, да имъ се даде три инкъ законитъ, и да есть попокъска кана сководна. Яко ли кие оўзме ить тѣ-зи земли, да работа црквамъ тѣ по законоу (Prizr.).

čl. 65 (73): Попъ, кон не има скога стаса, да мѣ се даде -г- инкъ законите, и попъ кон є годѣ, итъ скога господаръ да не греде никамо. Яко ли га господаръ не имѣ хранити по законоу, да донде къ скосмоу архіерею, и архіерею да рече чюмоеу-зи властелиноу, да храни попа по законоу. Да ако ши-зи господаръ не имѣ чюти, да іестъ попъ сководникъ коудѣ моу годѣ. Яко ли боудѣ попъ баштиницъ, да га іестъ волынъ штгнати, тккмо да іестъ сководникъ (Prizr.).

⁸⁰⁾ jinak by se mu nedostávalo jeden rok ozimu a druhý rok jaře.

⁸¹⁾ Dečanský chrysobull: Попокъсци синове кто книгоу изоучи, да стон с оцемъ на скосемъ жарѣбию; ако ли книге не изоучи а шик да є лѣкопрѣ... (Гласник II/XII, 62. — Nov. 227.). — Dušanův arhangj. chrysobull: И отъ Ставици попъ Трошанъ и братъ моу Толою и Принбою [сь] скончъ жарѣбию и с мегими... . Попъ Хрипиславъ... . съ вѣсѣмъ скончъ жарѣбию и с коупленциами и съ всѣми правнуками, на чемъ га є застала црквъ... . (Гласник XV. 275—276) Nov. 163, 249.

Rukopis Ravanický má čtení: Попоки, кон соу баштиници, да имаю свою баштинеу и землю, да соу сководни; а оне попоки, кон не имаютъ свою баштине, не соу соу баштини црквовнои, да имъ се дадоу -г- инкъ законитъ и да идѣ цркви доходакъ по законоу; и баштинеу црквовноу икто же продати пі коупити можетъ, кроме пременити башт. цркви.

Přijav pop bezbaštinik ždrebije na půdě poloviny panské, eo ipso stal se nevolným (od svoga gospodara da ne grede nikamo), ale z toho ždrebije neúročil, aniž robotoval (i da jest popovska kapa svobodna).⁸²⁾ Převzal-li však více půdy panské nad ždrebije (t. j. nad ty tři nivy zákonité), tož byl povinen z tohoto plus robotovati crkvi (po mém soudě gospodaru svému vůbec, i světskému) po zákonu, t. j. jako každý jiný kolonista otrok neb meropch bezbaštiník.

Tím bych byl s výkladem obou pochybností páne Jagićových hotov i doufám, že se mi podařilo dokázati, že nic v oněch dvou citátech není, co by podporovalo domněnky Uspenského a ohrožovalo skálopevný a nerozborný důkaz Novakovićův, že velká zádruga srbská jakožto instituce lidová jest novotvar z dob tureckých. Dále jsme seznali, že zádruga vůbec, t. j. kuča o dvou neb více ženatých mužích, jichž společný předek na živu již není, jest nutným důsledkem recepce římské capitatio: caput=bini ac terni viri, quaternae vero mulieres. Dříve zádruhu nebylo a býti nemohlo, a hádání se o tom, zdali staří Slované žili v komunismu půdy neb inokosně, jest bezpředmětné, ježto půda tehdy byla sama o sobě bezcenná a vůbec nebyla předmětem vlastnictví nižádného, tudíž ani společného ani osobního. Jen těžení, dočasné těžení z půdy dá se předpokládati a to nikoli těžení komunistické, nýbrž individualné, jak to víme o všech primitivních národech světa bez vyjímky; vůči této bezvýjimečné souhlasnosti představa o staroslovanském jakém komunismu neobstojí.

* * *

Když jsem tuto práci in merito zakončil, vyšla kniha: Rodinný nedíl čili zádruga v právu slovanském. Sepsal Karel Kadlec. S podporou České Akademie. V Praze 1898, kterou pan autor sám charakterisuje (str. 40) slovy:

»Uváděti doklady zádružného zřízení jihoslovanského z dob starých nebylo by vlastně ani třeba, poněvadž nikomu nemůže důvodně napadnouti, že by zádružné zřízení bylo teprve výtvorem poslední doby. Jeť naopak samozřejmo, že soudobé stadium slovanského zádružného zřízení jest jen vzdálenou fasí posloupného vývoje počínajícího se od dob zahalených temnotou šerého dávnověku.«

---

⁸²⁾ Jen robotami drobnými, bezodkladnými, jako kopání vinohradu, povinen byl každý, и попък и дници и штюек . . . и на накесицоу всакъ да излѣзе, кто може косоу дръжати . . . развѣкъ попа . . . наřizuje chrysobull svetostefanský (vyd. Jagićovo str. 24, Kovačevičovo 6.). Nov. str. 217, 220.

Z těchto slov, s obsahem knihy souhlasných, vysvítá, že práce páně Kadlcova se má k práci mojí jako *a* k *non a*. —

V listopadu vyšla stať: *Gemeinderschaft und Hausgenossenschaft*. Vortrag gehalten... von Georg Cohn, ord. Prof. a. d. Univ. Zürich. (Zvláštní otisk z *Zeitschrift f. vergl. Rechtswissenschaft*. XIII. Stuttgart 1898/99). Zde s úžasnou pílí sneseno vše, co kdy bylo o předmětu tom napsáno, pokud se mohl autor o tom dověděti, v celek po literarní stránce neocenitelný. Po stránce věcné ovšem nelze zamlčeti, že se tak stalo bez výběru, bez kritiky a že i celé nazírání Cohnovo jest staré, překonané: »Nach den Forschungen Laveleye's, Maine's, Hearn's, Kohler's, Leist's und Post's — tedy autorit v této otázce dnes již většinou nekompetentních — kann es als eine urgeschichtliche (!) Erscheinung von allgemeiner Geltung angesehen werden, dass sich mit den ersten Ansiedlungen der geschlechtsrechtlichen Verbände, Gruppen von meist blutsverwandten Personen unter einem Familienhaupt zu einer Rechtsgemeinschaft mit gemeinsamem Haushalt und gemeinsamem Vernögen, oft auch mit gemeinsamem Ahnenkult absonderten . . .« (str. 50—51).

O Slovanech pojednává na str. 99—113 s velkou chutí, ale nemaje zdrojů lepších, většinou na základě předloh dávno již zastaralých (Maciejowski) aneb přímo špatných (de Laveleye a j.). »Den festesten Halt hat die Hausgenossenschaft in Montenegro« (str. 105) jest nesmysl, za nějž zodpověden jest této chvíle Miler.

Bylo by nerytířské, příti se s Cohnem, jenž nemůže být ani orientován, o to, zdali jest pravost Rukopisu Zelenohorského pouze »dahingestellt« (109); fatálnější jest, že pan professor o tom, co jest ruský mīr, nemá ani nejmenšího ponětí, a hledá poučení o tom u osob věci naprosto neznalých.

Po stránce věcné jest práce Cohnova, pokud Slovan se týče, naprosto bezcenná. Ne jeho, nostra culpa, ježto sami o vlastní své minulosti tak málo správného dovedli jsme dosud vynésti na světlo denní.

Cohn učinil co mohl, snesl, co jest předmětem víry slovanských millionů, ultra posse nemo tenetur.

Neocenitelný příspěvek k poznání vzniku záduhy u Skandinavců i Švýcarů podává autor na str. 79: »Wie in Norwegen und beim Schweizer »Fall«, leisten auch die schwedischen Gemeinder, solange Gemeinsamkeit des Mahls besteht, alle zusammen nur Eine gesetzliche Abgabe (Vieh- u. Saatsteuer), auch wurden sie durch den Heerdienst Eines von ihnen sämmtlich liberiert; erst mit der Scheidung »in Malzeit und Mal«, mit der Aufgabe der gemeinsamen Küche trat die Leistungspflicht für jeden ein.«

Tedy totéž na germanském severu, co na slovanském jihu: zádruhu drží daň podymná!

Do jakých podrobností i v slovném znění může dostoupiti shoda na místech od sebe velmi vzdálených, poučuje srovnání jednoho odstavce ve westgötalagen (götském zákonníku ze stol. XIII.) se čl. 70. (49) Dušanova zákonníka:

Sitzen mehrere Leute auf Einem Hof, und geschiehen in Malzeit und Mal, so leiste jeder von denen seine gesetzliche Abgabe. Sind diese zusammen um Asche und Tisch, sollen sie leisten alle Eine Abgabe.⁸³⁾

Kdyby car Dušan nebyl měl do Švédska tak příliš daleko, tož by dnes byl v důvodném podezření, že opisoval z westgötalagen.

И кто се обяжет от единого копка, или братенци, или откако откако сконовка, или иначе кто отдаленка хлебомка и иманиемъ: и ако буде на единомъ отгништии, а темъ-зин одоленка, да работа тако ини малы людие.

* * *

V znamenité statí své o šlechtě starohrvatské V. Klaić⁸⁴⁾ předpokládá zádruhu i u hrvatských plemičů, a to jako již dokázanou učenci dřívějšími: Odvolává se na proslulou studii Račkého o pravěku hrvatském;⁸⁵⁾ Rački se tam odvolává na Herm. Jirečka, Slovanské právo, I. 40 sqq; Herm. Jireček stojí na půdě Rukopisu Zelenohorského.

Padl RZ, a řadě falsátorem podvedených není a nebude tak brzo konce!

Sám pak uvádí Klaić zádruhu šlechtickou as o 70 duších z r. 1490:

»Draškovići . . . su 1490 osnovali na vrhu Gradčina samostan sv. Pavla . . . i nadarili . . . svojom plemenitom plemenštinom. Iz dotične darovnice razbiramo, da je hiža Draškovića u ono vrijeme brojila preko 35 muških glava, dakle čitava hiža ili zadruga nekih 70 duša. Da su prosječno sve ostale hiže u plemenu imale toliko duša, to bi pleme Mogorovića u Lici na koncu 15. stoljeća brojilo do 3500 duša« (Rad, CXXX, str. 49)

Především třeba podotknouti, že předpoklad: da su prosječno sve ostale hiže u plemenu imale toliko duša jest nepomyslitelný, počet 3500 duší nepřijatelný, ježto povstal řešením rovnice o jediné známé a — o čtyřiceti devíti neznámých.

⁸³⁾ K. v. Amira, Nordgermanisches Obligationsrecht. I. Altschwedisches Obligationsrecht. Leipzig, 1882. str. 187.

⁸⁴⁾ V. Klaić, Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća; Rad Jugoslavenske Akademije, knjiga CXXX U Zagrebu 1897. 85 stran.

⁸⁵⁾ Fr. Rački, Hrvatska prije XII. veka glede na zemljiski obseg i narod; Rad, LVII. 1881, str. 130—131.

Nyní přihlédněme k listině samé:

» . . . Mi . . . plemeniti ljudi Draškovići iz sela Zažična Dolnega, fundaturi crikve i molstira . . . , na kih deli imin'ja e vrhl, ki se zove Gradčina, na kom' ta crikva i molstir rečeni postavlen' i sazdan' e . . .

Naiprija vsi kupno i edinno, buduće sa vsemi ostalimi općenici v seli našem' rečenom' Zažična Dolnega i kotara negova, ta isti vrhl dasmo i oslobođismo i dražicu više vrha rečenoga na stranu od sela, ka e z bure, i poredl drugu dražicu, v koi e japnenica bila, i tako vdile od pola do pola priko do zasel'ja.

[I:] I k tomu Petru, sin' Karinov' i s sinmi svoimi Tomašem' i Ivanom' daše zemlje vnutrne pod'košne [už'] 5 i po, pod put', ki grede od sela v zasel'e, poda-t' isti vrhl, na kom' e crikva i molstir više blata dugoga. I takoe daje blata pod lopatu uže 1 i po.

[II:] Iošće Šimun', sin' Jurjev' i s sinmi svoimi Tomašem' i Grgurom' i Mihovilom'; i takoe Petru, brat' Šimunov' i s sinmi svoimi Jurjem' i Dujmom' i Ivanom'; i takoe sinovci nihi, sinove Lukini, Barić' i Jurica; i Vid' brat' Šimunov' i Petrov', i s sinom' svoim' Mikulom', sinove i vnući bivšega Jurja Draškovića: ti vsi kupnice i edinno daše zemlje podkošne už' 12, li poli tu zemlju više rečenu.

Iošće Šimun' i Petru i Vidu i sinovci nihi i sinove nihi više rečeni daše vsi kupno i edinno vasel' svoi del' blata pod Marinac', poli lapat' Karinov', zovući se na selih.

[III:] Iošće Matijac, sin' Jadrijev', i s sinmi svoimi Ivanom' i Pavlom' i Petrom', i dva brata negova Mihovil' i Jakov' i treti brat' negov' Jurai: ti vsi kupnice daše zemlje podkošne 5 už' i po. Iošće daše blata 1 uže i po do pod' lopatu skupa poli Petrova, strica nihi.

[IV:] Iošće Pavalu i Petru, sinove bivšega Ivana, i sinovaci niju Marko, sin' Mihovilov', i sinove Pavlovi Stipan' i Tomaš': ti daše zemlje podkošne 5 už' i pol', li poli zemlju više rečenu, i blata edno uže i po, li poli više rečene dele.

[V:] Iošće Karin', sin' Stipanov', i Ivan' sin' Martinov', pridivkom' Rogutići, daše zemlje podkošne už' 9, li meju tom' zemlju više rečenom'. Iošće daše blata 2 uži pod' vrhl rečeni, li poli zemlju fratrsku rečenu; a na stinicaht' daše 2 uži sinokoše; v zasel'i daše už' 8, li meju zemlju više rečenu fratrsku.

[VI:] Iošće Juraj i Stipan', sinove bivšega Ivanuša, i sinovaci niju Ivan', sin' Jurjev' Šimun', i sinove Stipanovi Grgur' i Ivan': ti daše lapat' edan' už' 5 na selih, i blata daše 1 uže i po, li poli više rečene dele.

Iošće Petru i Matijaci [totiž: I a III] i s svoimi vsemi višerečenimi daše zemlje už' 11. — Iošće Šimun' i Petru i Vidu i s sinovci i s sinmi svoimi više rečenimi [II] daše zemlje za sinokošu v zasel'i už' 7 i po. — Iošće Matijac' z bratom' i svoimi više rečenimi [III] daše pod vrhl, kadi sanam' stae, 1 lapat' 3 uža. — Iošće Pavalu rečeni i z bratom' svoim' rečenim' i s svoimi više rečenimi [IV] li v zasel'i daše zemlje 2 uži i po. — Iošće Juraj i Stipan' više rečeni i s svoimi više rečenimi [VI] li totu daše zemlje 2 uži i po. — To mi vsi kupno i edinno više rečeni Draškovići vlastite i od nikogare neoporočne plemenite plemenštine naše više rečene punom' broem' više rečenom' vladanskom' merom' v mestih više rečenih va okruzi kotara našega . . . Zažična Dolnega . . . darovasmo.

I k tomu im' pridasmo vasel' del' vsemi općin naših k tomu pristoečih, vode i vodotiči, i malina i maliniča, i studenac', i jazov', i putov' kolnih i pričnih, i staz', i driv prudnih i neprudnih, i drv i drvosiči, i gore vse edne i druge prudne i neprudne, i vse . . . v maloi strani, i驱va i kamika, i vsega pristojan'ja mala i velika va vsemi općinah naših kotara našega rečenoga, da ovi . . . volni budite redovati i juživati i pasti i sići i voziti i vzimati, i gragu vsu vzimati, i vzemati i voziti i grabiti po redu s nami i brez' nasv sa vsom i sa vsakom' oblast'ju

í slobodščinom' . . . kakono vlastitu rič' svoju . . . I na to dasmo . . . ta našť list' otvoren' pod' našl pečat' plemenski navadni visući . . .^{1/XI. 1490 . . .} (Acta Croatica. Listine Hrvatske. Izdaje Ivan Kukuljević Sakcinski. U Zagrebu 1863, str. 140. Transkripci laskavě obstaral prof. dr. K. Štrekelj).

Třicet pět osob, potomků Draškových, zakládají klášter a k tomu cili především darují *vsi kupno i jedinno, buduće sa vsimi ostalimi opčenici v seli našem rečenom Zažična Dolnega i kotara negova:* vrch, který se zove Gradčina.

Z údaje toho především vidíme, že toto selo Draškovićům nenáleželo celé, nýbrž že na kotaru Žažična měli zboží i jiní ještě šlechtici, příbuzní či nepříbuzní. O jednom takovém zmiňuje se listina od 1. května téhož roku: Plemenit človík Ivan Račić, budući prokuratur svoj i svoga brata Martina, prodává Matijovi Draškovići svou plemenštinu v Zažičnu Dolnjem.⁸⁶⁾

Od těchto ostatních opčeniků, sousedů, byli Draškovići zbožím odděleni, jak se zdá, na dobro, nemajíce s nimi as žádných opčin společných, jak vysvítá z údaje: *I k tomu im pridasmo vas del vših opčin naših k tomu pristoječih.* Měli as tedy, opakujeme, Draškovići na kotaru Žažična opčiny pro sebe, od opčin druhých opčeniků oddělené. A na opčinném dílu Draškovićů ležel onen vrch Gradčina (: *Mi . . . Draškovići . . . na kih deli imanja je vrh, ki se zove Gradčina . . .*). Co všechno bylo opčinou, vyjménováno na konci listiny: Draškovići přidávají *vas del vših opčin naših k tomu pristoječih: vode i vodotiči, i malina i maliniča, i studenac, i jazov, i putov kolnih i pričnih, i stas i driv prudníh i neprudníh, i drv i drvosiči, i gore vše jedne i druge prudne i neprudne;* tedy opčinou jest tu, jako všude jinde na světě, vše, čeho na drobno rozdělit nelze. Mimo to, co v listině zde výslovně vyjménováno opčinou, Draškovići neměli společného mezi sebou nic, jest tudíž Klaić na omylu, že 35 Draškovićů žilo v zádruze.

Dle listiny zakládá šest rodin Draškovićů klášter a daruje k tomu cili z opčiny jím společné díl a vedle toho každá ze šesti rodin sama o sobě daruje ze svého vlastitého vlastnictví určitou část:

Rodina prvá: Petar, sin Karinov i s sinmi svoimi Tomašem i Ivanom, tedy otec se dvěma syny.

Rodina druhá: Šimun, sin Jurjev i s sinmi svoimi Tomašem i Grgurom i Mihovilom; i takože Petr, brat Šimunov i s sinmi svoimi Jurjem i Dujmom i Ivanom; i takože sinovci nih, sinove Lukini: Barić i Jurica; i Vid brat Šimunov i Petrov i s sinom svoim Mikulom, — sinove i vnuci bivšega Jurja Draškovića, tedy: tři bratři (Šimun, Petr, Vid) se sedmi syny a dvěma bratrovci (syny to po čtvrtém bratrovi zemřelém).

⁸⁶⁾ Klaić str. 51. — Kuk., Acta croat str. 138.

Třetí rodina: Matijac, sin Jadrijev i s sinmi svoimi Ivanom i Pavlom i Petrom; i dva brata negova: Mihovil i Jakov; i treti brat negov Juraj, tedy: čtyři bratří s třemi syny nejstaršího.

Čtvrtá rodina: Paval i Petr, sinove bivšega Ivana; i sinovac niju Marko, sin Mihovilov; i sinove Pavlovi Stipan i Tomaš, tedy: dva bratří, s dvěma syny staršího a s bratrovcem.

Pátá rodina: Karin sin Stipanov, i Ivan sin Martinov pridivkom Rogutići, tedy: dva snad bratranci.

Šestá rodina: Juraj i Stipan, sinove bivšega Ivanuša; i sinovac niju Ivan; i sin Jurjev Šimun; i sinove Stipanovi Grgur i Ivan, tedy: dva bratří s třemi syny a bratrovcem.

Tážu se: Co zbylo z té prý 70tihlavé zadruhy Draškovićů?

V nejsilnější ze šesti rodin shledali jsme 12 mužských hlav; ale tu dlužno tázati se: byli-li všichni ti také již dospělí!

Po mém soudě u plemičů hrvatských o zádruze ani vůbec mluviti nelze, nýbrž pouze o šlechtické nedílnosti a to jest od sedlské zádruhy původem i podstatou naprosto rozdílno. Seznaliť jsme, že zádruha sedlská u Srbů povstala jistým systemem fiskálním, o němž u hrvatských plemičů již proto nelze mluviti, ježto jich plemenite plemenštiny byly všech daní prosty.⁸⁷⁾

Slova nedílnost užívám tu jen z nouze o terminus konkretnější a velmi nerad, ježto má dnes význam zcela jiný (*indivisibilis*), než mělo dříve (*indivisus*) a náleží do oné části terminologie, která do vědy přivedla jen zmatek a smyšlénky.

V jedné listině z r. 1498 nazývají se nedílní plemiči *condivisionales*⁸⁸⁾; týž podivný terminus opakuje se u švýcarských Gemeinderschaftů po německu »Zusammentheilung« a po francouzsku vulgairement »rafrarachement«, ve smyslu *indivision*, a osoby slovou »*condiviseurs*«.⁸⁹⁾

Všimněme si, že všechny tyto významy, stejně s naším »nedílný« jsou velice ubohé, nepregnantní, nevyjadřující, co jest, nýbrž co neni.

»Bratří nedílní« přece značí především jen tolik, že odděleni nejsou, tedy negaci něčeho; uvážíme-li pak, jak opravdu staré terminy právní jsou vesměs velmi konkrétní, tož již z té příčiny budeme jednat opatrně, nebudeme-li míti v starobylost neb dokonce i staroslovanskost nedílnosti již předem příliš velké důvěry.

⁸⁷⁾ . . . quod non teneantur aliqua predictarum generacio[um], nec eorum homines, regie maiestati solvere censem. A jinde zas: quod iidem nobiles nunquam dederint aliquod tributum, nec dacia comitibus . . . Klaic, I. c. str. 9, 7.

⁸⁸⁾ . . . fratribus et consanguineorum ipsorum condisionalium . . . Klaic, I. c. str. 79.

⁸⁹⁾ Cohn, Gemeinderschaft u. Hausgenossenschaft, zvl. otisk z Zeitschrift f. vergl. Rechtswissenschaft. Stuttgart 1899. str. 6, 18, 20, 41.

Již dlouho prou se sociologové o to, bylo-li původním stavem lidské společnosti vlastnictví půdy komunistické či individualné; se všech končin světa a ze všech věků snášeji se doklady pro et contra, a výsledek není žádný, ba žádný být ani nemůže, ježto již samo dilemma jest nesprávno, oba protiklady nejsou žádnými protiklady, není pravda, že *tertium non datur*. *Datur tertium*, totiž stav, ve kterém není ani vlastnictví půdy komunistického, ani individualného.

Dnes u vzdělaných národů takměř není půdy, která by neměla vlastníka. Ale byly doby, kdy bylo půdy tolik, že sama o sobě neměla ceny žádné, že se k ní tedy na trvalo nehlásil nikdo; tehdy nebylo vůbec žádného vlastnictví pozemkového, ani osobního, ani společného. Ne půda sama o sobě, nýbrž požitky z ní byly předmětem vlastnictví; a tu dlužno hned předem si zapamatovati, že 1. půda tehdy nevydávala pěstěného plodu stále jako dnes a 2. že primitivní člověk těžil z půdy prací ne společnou, nýbrž prací osobní, každý pro sebe sám. Z obou těchto jevů spřádal se celý, nám dnes cizí, hospodářský system, system nevázané, dočasné okkupace půdy skrze sedláky jednotlivce.

Kdo kus půdy okkupoval, spracoval sekerou, rádlem, kosou, toho byla půda ta na tak dlouho, jak chtěl; chtěl jen pokud mu dávala užitek ne menší, než kdyby okkupoval kus jiný; dávala užitek takový jen dočasně, dokud znova nezarostla travou a hložím; pak se člověku stala nehostinnou a on táhl dále.

Dokud tedy kdo kus půdy sdělával a ho užíval, dotud pokládal jej za svůj; pak se oň již nestaral, pak kus ten již jeho nebyl: derelinkován, splynul s ostatní divočinou okolní.

Druhý, maje sám po ruce dost půdy panenské, neokkupoval hned tak půdu, kterou před ním derelinkoval jiný. Ježto pak všichni si tak počínali, byl tu stav, který nemůže se zváti ani vlastnictvím osobním, ani společným: jest zde něco, co nejlíp lze pojmenovati revírem, na venek sice přesně ohrazeným vůči cizím, který však uvnitř, vůči domácím a mezi ně nikterak nebyl předělen. Revír jest původně oblast pastevná a uvnitř něho probíhá, ba těká turnem z prvu zcela libovolným a nespořádaným a jen znenáhla a postupně upravovaným sedliská »země«, kus to půdy ad hoc, dočasně okkupovaný k osevu. Půda nesdělaná: les, porostlina, pastvina, louka, má zde stonásobnou převahu, ten kousek ad hoc k osevu sdělaný mizí v ní; krajina má tu vzhled takový, jak jej líčí o sídlech Slovan pomohanských na počátku XI. věku biskup würzburský Jindřich: *tota illa terra pene silva est, Sclavi ibi habitant*⁹⁰⁾.

⁹⁰⁾ Ludewig, Scriptores rerum episcopatus Bambergensis, vol. I. Francosurti & Lipsiae, 1718. col. 1116.

Sedlák tehdy nikde nebyl na půdě sám, vždy měl nad sebou vrchnost, které úročil a později i robotoval za to, že k své obživě směl půdu kus za kusem okkupovati a dále za to, že mu panská stáda osev nespásala.

Dokud vrchnosti, t. j. šlechtě pastýřské, stačil obilný úrok sedlský, dotud si šlechta zemědělství vůbec nevšímala, a teprv když stačiti přestal, počala ve vlastní režii chápati se orby; to však bylo lze zas jen tím způsobem, jakým zemědělil sedlák sám: rovněž okkupatorsky. Tu země panská podle země selské a s ní zároveň revírem probíhala, ba těkala turnem z prvu zcela libovolným a nespořádaným a jen znenáhla postupně upravovaným; sedlák úročil pak vrchnosti za zemlju svou a mimo to sdělával robotou i zemlju panskou.

Ani tehdy nebylo ještě pozemkového vlastnictví ani společného, ani osobního; nikdo, ani pán, ani sedlák nemohl říci: tento či onen kus půdy jest můj; pán mohl jen říkat: Ti a ti sedláci v chataru sela xy úročí mi a sdělávají pro mne dočasný kus půdy, kolik třeba, jako činili jich předkové předkům mým a budou činiti jich potomci mým potomkům.

Co sedláci vrchnostem odváděli, to bylo v podstatě rentou, a ta byla ovšem bez obtíží sdělitelná; synové pána dělili se po otcově smrti o rentu tu, což vlastně vypadalo, jako by se dělili o sedláky samy. Ted' pochopujeme, proč za staradávna se nezcizovala půda, nýbrž lidé.

Nahoře jsme seznali, že ještě před 30 léty v západním Bulharsku na chatarech vesnických nebylo ani vlastnictví společného ani soukromého; každý sedlák zabral z půdy, které bylo nadbytek, co mu libo bylo, k soukromému, dočasnemu užívání. Tomu bylo před časy i všude jinde stejně tak.

Představme si, že na takovém chataru zemědělí na př. 30 sedláků; z nich několik úročí a robotuje zeměpánu, několik církvi, a ostatní různým pánum světským; ba může se státi, že dělbou dědičnou drobí se vlastnictví renty tak, že úrok a robota jednoho sedláka náleží čtvrtinou pánu *a*, čtvrtinou bratru jeho *b* a polovicí strýci obou *c*, aniž lze tu mluviti o jakémkoli vlastnictví pozemkovém.

Klassickou půdou pro poměry takové bylo Uhersko ještě do nedávna, jak svědčí knihy pozemkové, zakládané za Marie Teresie, v nichž hemží se drastickými doklady. Na př.: *agri non sunt sub calcaturis (v obřech), sed quoniam esset amplum territorium, ubi quantum cui placet, ibi arare potest.⁹¹⁾*

Statut města Debrecína z r. 1673 stanoví: *kdo okkupuje kus lada, neb chce zorati senokos, může si sdělati, kolik chce, leč učini-li v práci přestávku, tož může*

⁹¹⁾ Tagányi Károly, A földközösseg története Magyarországon. Zvláštní otisk z »M. Gazdaság történelmi Szemle«, Budapest, 1894. str. 12. Po německu, bez citátového apparátu, s názvem: »Geschichte d. Feldgemeinschaft in Ungarn« v »Ungarische Revue« XV. 1895. str. 108.

kdokoli jiný půdu tu si přivlastnit, kdo právě přijde dřív. — V konskripci Jazygie z r. 1720 čteme: *ubi quis primam cespitis araturam faceret, eandem terram quasi pro sua reputaret*, a v stejnoodobé konskripci župy Bikešské: *agros juxta praxim loci pro lubitu eligere, ac ubi melius placeret, usuare et colere solerent*. I město Pešť mělo ještě r. 1720 veškerou půdu v nedílu, *ubi quis in campum invenit aptiorem et alicuius spei terram, libere erga vires suas excolit et inseminat*.

Zajímavé jest, jak si počínaly různé ty vrchnosti uvnitř takového chataru: Dokud bylo půdy až nazbyt, ponecháváno vše přirozenému rozrodu lidu osedlého. Tak čteme v jedné listině konfirmační kapitoly Aradské z r. 1197, v níž napřed vyjménováni byli u každé vesnice osedlí zejména: *Unusquisque istorum sortem habet cum villanis et si numerus ipsorum creverit, crescunt et sortes*.

Tyto sortes těkaly prostranstvím ohromných chatarů vesnických a selliska stěhovala se s sebou. Ale kostely nemohly se stěhovati i nařídil král Ladislav Svatý, aby vesnice se příliš od svých chrámů neoddalovaly.

Ačkoli pak požívací práva lidu osedlého byla dědična a vrchnost práva neměla, cizí lid mezi osedlé své sázeti a takto na škodu lidu domácího sortes rozmnožovati uměle, tož se to přece ve skutečnosti dálo; kde chatar selský náležel vrchnosti jediné, tam taková vsouvání ucházela pozornosti zeměpanské, jinak však bylo tam, kde chatar náležel vrchnostem několik, které si zvykly, osazovati na chataru každý pro sebe osedlých co nejvíce; měla-li na př. vrchnost A ve vsi B jen 4 sedliska, na něž však posadila 10 osedlých, tu chtěla míti z chataru, který nebyl nijak předělen, pro všech deset tolik půdy, co potřebovali, tudíž tolik, kolik připadalo na deset skutečných sedlisk vrchnosti druhé. Proto vydán byl r. 1640. zvláštní zákon, stanovící, že na chataru, náležejícím více než jedné vrchnosti: luka, lesy i role přidělovány býti mají v poměru k počtu a velikosti sessionis antiquae, a že má každý svou ratu portione býti contentus.

Ba byly i veliké plochy, nepředělené ani mezi jednotlivé vesnice: *Puszta-Bogáth byla r. 1720 $\frac{1}{2}$ mile sdělá a $\frac{1}{4}$ m. na šíř, výborné půdy orné i luční, náležející osmi okolním vesnicím spolek; tu platilo ještě r. 1828 právo první okupace, každý mohl zabratи tolik co chtěl, leč nic nesměl prodati; a když půdu zabranou po tři léta ladem nechal a jiný tam rádlo své mohl veknouti, strácel ji, zrovna tak jako do nedvou v Záp. Bulharsku.*

Tento system agrarní objímal pána i sedláka, půdu dominikalní i rustikalní měrou stejnou.

K domainám šlechtickým náležela půda dvoje: statky urbarialné, t. j. usedlosti selské, a tak zvané statky allodialné, oněch nepoměrně menší, obdělávané robotou selskou ale pod správou pánovou.

Půda allodialná od rustikalné ovšem předělena nebyla, ani tam, kde vesnice náležela více než jednomu pánovi, a odtud pochází formule v dílčích listech šlechtických stol. XIV.: *terras arabiles . . . ad communem usum deputassent*, jakož i údaje, jako: *tota terra nobilium de Ayka mixta habetur . . .* z r. 1248.

V stol. XIII. užíval celý téměř národ madárský půdu v ohromných chatarech mixtim, nejrůznější společenské vrstvy a stavy byly tu proházeny v pestré směsici. Magnáti, drobná šlechta, veškeré církevní korporace buď samy neb skrze své lénníky, s čeleďí dvorskou a nejrůznějšími hodnostáři a služebníky: komorníky, zbrojnoši, kuchtíky, pacholky, rybáky, psáry, sokolníky, sviňary, kejkliři a j., neb s lidmi hradskými, kteří opět mezi sebou třídili se dle nejrůznějších hodností a stupňů ve zvláštní obce, a přec nikdo neměl půdy vlastní, nýbrž dle zvůle zabíral co a kdy chtěl. Ondřej II. a zvláště Béla IV. usilovali o to, aby aspoň pro korunu a obvody hradské získali půdu od půdy ostatních obyvatel přesně oddělenou, i byli k tomu cíli rozesláni do všech krajin země královstí komissaři, kteří v prvé řadě separovali

zboží soukromníků od zboží zřízených hradských a královských, a těmto dle hodnosti a stupně jednotlivcova přiměřovali kommassovanou část, a osazovali ji mezníky. Kde však lidé sami takové separace si nepráli, a v dosavadním mixtim chtěli dále setrvati, tam každý obdržel na svoje právo listinu. Pracemi těmito ztráveno téměř půl století; tím však nevzala za své nepředělenost půdy vůbec, nýbrž učiněn konec pouze promíchanosti živlů různorodých a to ještě jen zhruba, ježto separace ukázala se být v mnohých krajinách holou nemožností. Lidé hradští a královští totiž tak srostli s dosavadním systémem, že se báli zkázy všech, kdyby větší kusy z celku byly odloučeny. Tak naříkají 1277 castrenses, *se super sua propria terra non posse commorari, si... comes... suam terram separaret ab eisdem.*⁹³⁾

Takovou kommissi zřídil král i pro Hrvatsko⁹³⁾; té by byl nezříditel, kdyby tam bylo chatarů nepředělených nebylo. Chatary takové dokázaně byly ještě do nedávna v západním Bulharsku a jak jsme seznali z historie sel i záselků srbských o jediném chataru nepředěleném, byly též i v dávném Srbsku. Co tedy bylo i na sever i na jih Hrvatska takořka pravidlem, to nemohlo býti ani v Hrvatsku samém věci neznámou.

V Hrvatsku ovšem, zejména v jednotlivých krajinách, věci rychleji zrály a uzrály než v Uhrách, i máme na půdě hrvatské dokladů o pozemkovém vlastnictví individualném dost a dost již z dob starých. Nicméně nesmíme přehlížet, že instituce retraktu, pak instituce práva o důmrtného, jakož i instituce nedílnosti, nemohly vzniknouti teprv na půdě vlastnictví individualného, musíme tudíž hledati kořeny jejich na chatarech nepředělených, aneb přesněji řečeno: na přechodu z nepředělenosti k vlastnictví individualnému.

Seznali jsme, že za systému volné okkupace na chataru nepředěleném není vlastnictví ani společného ani osobního, nýbrž jest zde pouze dočasné užívání půdy a to individualné. Právo na okkupatorské užívání půdy na chataru nepředěleném jest po předcích z děděnō, náleží tudíž jen domorodcům, *con terraneis* a jest nezcizitelnō; cizinec, advena, est extorris a práva toho tudíž nemá, leč jen, když mu *conterranei* právo toto dají, aneb když dají svolení, aby mu někdo z nich své právo odstoupil; advena nabývá tedy práva toho vždy jen za souhlasu *conterraneorum* neb aspoň *vicinis non contradicentibus.*⁹⁴⁾

⁹³⁾ Tagányi, l. c. po maď. str. 12—13, 15, 20—21, 34 sqq. — po něm. str. 109, 110, 113—115, 121 sqq. — Fejér, Cod. dipl. Hung. VII, 1. Budae, 1831 str. 298—9.

⁹⁴⁾ 1248. *Nos Stephanus, totius Sclavoniae banus... Quod cum nos ad praecettum domini regis Hungariae ad partes Croatiae ad distinguendum et separandum terras nobilium a terris castrensis suissemus destinati...* Klaić, l. c. str. 50.

⁹⁴⁾ Tagányi, 39 (124). — Zásadu tuto znali a znají snad všichni národnové světa, dlužno ji původně hledati všudy tam, kde potkáváme se s právem retraktu Obsažena jest i v Lex Salica, tit. 45 »de migrantibus«: 1. »Si quis super alterum in villa migrare voluerit, si unus vel aliqui de ipsis qui in villa consistunt, eum suscipere voluerit, si vel unus exteterit, qui contradicat, migrandi ibidem licentiam non habebit... 3. Si vero quis migraverit, et infra duodecim menses nullus testatus

Vznikem pozemkového vlastnictví stává se toto právo conterraneorum ve své absolutnosti neudržitelným, ježto jest oslabováno dispozičním právem vlastníkovým; tu vzniká kompromiss mezi oběma těmi právy ve formě retraktu, dle kterého conterranei mohou zcizení pozemku z chataru kdysi nepředěleného zabrániti, když nabídnou odstupujícímu výkupem hodnotu, kterou nabízí cizí.

A tu všudy, kde vůbec jest v platnosti, bývá právo předkupu právem nikoli conterraneorum jakožto celku, nýbrž učleněno jest jako právo dědické přesně dle stupně parentel a to u národů nejrůznějších.

Podrobně můžeme je sledovati zejména u Semitů, mezi nimiž zastoupeni jsou národní všech systemů zemědělských od nejčířejšího nomada až po nejintensivnějšího zemědělce-zahradníka.

U Kabylů alžírských přechází právo předkupu postupně od rodiny k rodu, od rodu ke vsi, ode vsi ke kmenu,⁹⁵⁾ čemuž dlužno rozuměti tak, že jen vždy postupně nejbližší příbuzný má právo to a když ho užiti nechce, právo to přechází na příbuzného, který po něm jest nejbližší. Pak celá věc zevně vyhliží tak, jako by bylo právo předkupu teprv důsledkem neobmezeného práva dědického ascendentů, kdežto ve skutečnosti bylo již dávno a dávno před ním.

U Židů nikdo nesměl prodati dědiny své komukoli, nýbrž jeden z agnatů — postupně dle parentel — ujal ji, když nabídl tolik, jako člověk cizí.⁹⁶⁾

Právo předkupu a výkupu bylo u Židů tak dokonalé, že nedalo vzniknouti zeměpanské odúmrty a srostlo úplně s dědickým právem vůbec, o němž dí Talmud: »Dědictví hmatá, hledajíc, vzhůru, vzhůru (k descendenci děda, praděda, prapraděda atd.) až nalezne (nejpříbuznějšího v) ještě živoucí linii.« A Šulchan Aruch: »Dědictví může až i k Rubenovi, jednomu z praotců izraelských, být odvozeno.⁹⁷⁾

Mezi Semity po zádruze není nikde ani stopy, právo předkupu nemohlo tudíž u nich povstat z nějakého agrárního komunismu.

Právo předkupu, se semitským úplně shodné, bylo i u plemičů hrvatských:

1448 ... Mi... knes... i... suci rotui stola Lapačkoga, damo viditi... da... pride pred nas plemeniti Žuraj... iz Strižiče govoreći...: moguli moju plemenštinu komu prodati ali zažožiti? Totu mi... odlučismo...: ako ti hote twoja bratja Strižiči dopustiti, da moreš; tako njim najprvo, ako te oni kupiti; ako li nechtit oni, a ono inu Lapčanin, ali inu plemenit rusački človík, komu oni dopuste. I poslasmo š njim... pristava..., da vidi i pita njegove brat'e Strižice vsih, ako se ki hoče za svoje blago (penise) pohititi za njegovo imanje; ako li oni nehtiti, da pita, ako inomu komu dopuštaju mu prodati je ili zažožiti, i ako mu dopuste, da nudi po zakonu njih i ine Lapčanc. A kada bi na sedmo pitanje, ta da pride pred nas... pristav... i Žuraj... i š njimi... vvi iz Strižiče. I povida nam... pristav, da je kodil vele krat

⁹⁵⁾ *uerit, securus sicut et alii vicini maneat.* Srovnej: R. Hildebrand, Recht u. Sitte auf den verschiedenen wirthschaftlichen Kulturstufen. I. Jena, 1896, str. 158 sqq.

⁹⁶⁾ Kohler v Zeitschrift f. vergl. Rechtswissenschaft V. 1884. str. 456.

⁹⁷⁾ Jer. 32, 7—15. — Srovnej Ruth 4, 4.

⁹⁸⁾ Fassel, Das mosaisch-rabbinische Civilrecht. Wien 1852, §§ 720, 721, 731. — Seldeni de successionibus ad leges Ebraeorum in bona defunctorum. Ed. nova. Francosurti 1695, cap. XII. a XIII.

s... Jurjem... i da je pital... Strizić vših, ako hoće ki ono imanje kupiti ali u základ vzeti, ili ako oni nete, ako mu dopuščaju, inomu komu prodati ali založili; i da je takoje nudil on Juraj pred njim ine Lapčane; a Strizići ni iní Lapčane da je nisu hotili kupiti ni u základ vzeti a da su rečeni Strizići vši dobrovoljnim zakonom dopustili... Jurju Karloviću, da more prodati všu svoju plemenštinu i imanje, na vlastito plemenitu mužu Mikuli...

1499. Mi... knez plemenitoga stola kraljeva meju plemenitimi ljudi Mogorovići v Lici i mi sudci li togaje stola... dajemo na znanje:... tu pristupi pred nas... plemenit človik Pavel Slavković od plemena Mogorović... i uzgovori:... Pitam u vas zakona... hotil bim prodati moje prave plemenštine didinu, otdijene i slobodne ot brata moga i v sих, ki mene pristoje, pače i v sake vrste ljudi... Tomu mi... rekosmo...: Ovo je naš zakon, da gre s tobom rotni pristav, i da ždribi, ki prodaješ, nudi pred njim bližnjih i dalnjih, — a za pol ždribja, ki bi hotil dati crikvi i kloštru... toliko ne moreš dati po zakonu našem, ako ti ne dopuste bližnji i dalnji i kih pristoji, prosi njih, da ti dopusta učiniti ta dar pred našim pristavom...⁹⁸⁾

Že plemičské právo předkupu bližnjích i dalních učleněno bylo přesně dle parentel, vysvítá z údaje:

Circa a. 1076. Petrus abbas fecit scribi, qualiter Lampadius, eius... cognatus... cessit... monasterio terciam partem totius sue possessionis... ut, eo defuncto... rediret in potestatem abbatis... et hoc absque ulla contrarietate seu fratrum, siue parentum, aut consobrinorum, uel cognatorum, uel auorum, uel proauorum, uel uxoris, uel nurus, uel socii, uel socrus, uel nouerce seu matertere, siue quorumlibet ex suo genere.⁹⁹⁾

Z toho všeho vidíme, že ani na plemičském právu předkupu nic není, co by vedlo k předpokladu nějakého někdejšího komunismu pozemkového, ježto právo to vždy se jen váže na jediného ascendentu, reprezentovaného, ježto jest ovšem mrtev, potomkem z přítomnosti a to vždy zase jen jediným, postupně. Dále jsme shledali, že plemičské právo předkupu dle vší pravděpodobnosti povstalo při vzniku separovaného pozemkového vlastnictví osobního na chatarech do té doby nepředělených, a že jest toto právo předkupu vlastně jen pokračováním oslabeného někdejšího výhradního práva conterraneorum na celý chatar nepředělený, na němž extorris smí se usaditi jen s jich souhlasem.

Ale vznik osobního vlastnictví pozemkového vyvolal ještě jiné instituce. Když vlastník od svých agnatů oddělený zemřel a syna zanechal, tož nenastala v hospodářství jeho přestávka, ježto syn v dědictví vrostl. Jinak bylo, když oddělený vlastník syna nezanechal. Musela být jednou doba, kdy případ tento byl novum, a to bylo, kdy půda předmětem osobního vlastnictví býti teprv počínala. Řády dosavadní na to novum pak již se nehodily a nových dosud nebylo. Řády dosavadní proto se na toto novum nehodily, ježto předpokládaly jen právo okupace toho, co jiný derelinkoval jakožto pro sebe bezcenné.

⁹⁸⁾ Klaić, I. c. str. 65 a 52. — Kukuljević, Acta croat. str. 71—73, 173—175.

⁹⁹⁾ Libellus Pollicorion, qui Tipicus vocatur. ed. S. Ljubić: Starine, knj. XXIII. U Zagrebu 1890, str. 171.

Ale zde půda po bezdětném vlastníkovi nebyla již bezcenna, ježto vlastnictví pozemkové mohlo teprv povstati, když právo dočasné okkupace mezitím přestalo a to zdokonalením zemědělství. Toto zdokonalení vynuceno bylo vzrůstem obyvatelstva, které již nemohlo půdou plýtvati způsobem dosavadním; turnus hospodářský se zkrátil, až konečně půda jednou okkupovaná nebyla z pravidla již derelinkována nikdy, ježto již nebylo za ni náhrady; tím právě vlastnictví vzniklo. Když tedy v dobách, kdy vlastnictví samo o sobě bylo ještě novum, vlastník zemřel bez syna, pak zboží jeho stalo se učiněným res nullius, na něž nikdo práva neměl, ježto dědického práva na pozemkové vlastnictví tu vůbec ještě nebylo. Ale že zboží toto mělo již cenu, třeba i velice značnou, tož táhl se k němu kde kdo, aby je zabral právem volné okupace. Povstal spor a ten řešen buď násilím, neb rozhodnutím mocí veřejné; v druhém případě dostalo se zboží tomu, komu je přiřkl panovník, a to dle zvůle, ježto tu nemohl ani žádného práva porušiti.

Tím vzniklo v následcích svých hrozné ono, houževnatě držené právo panovničí, rozhodovati o odúmrtech a přiřknouti je komukoli, i sobě samému.¹⁰⁰⁾

Právu tomu šlechta mohla čeliti jen nedílností, když se to dalo, aspoň fingovanou, dokud nevymohla na panovníkovi uznání práva dědického i pro kollateraly oddělené.

Uvnitř nedílnosti bylo právo dědické vůči mužským členům dokonalé a všeestranné, každý člen ví tu zevrubně, kolikátý díl zboží mu náleží, i ví též, že při příští dělbě díl ten bude jemu, neb synům jeho jistojistě vykázán. Díl ten nemůže se ničím zmenšiti (leda přibude-li mu bratr) ale zvětší se jistě, zemře-li mezitím některý z bratří jeho bez syna, ježto díl po bratru bezdětném připadne vždy jen parantele otcově a nikomu jinému.

Až do kolika osob bývali plemiči hrvatští nedílni, pověděti nedovedu, ba mám za to, že počet osob jest tu věcí vedlejší a že zde jakous váhu má jen stupeň parentelový. Mezi Draškoviči viděli jsme dva nedílné snad bratrance, a co do počtu členů nebyla žádná hiža četna, oprávněna-li domněnka, že mezi 10ti Draškoviči pod starešinstvem Šimunovým byli někteří ještě nedorostlí.

Že o hrvatských plemenech možno již dnes také uvažovati po stránci socialné, to velikou zásluhou jest V. Klaićovou, který v pracné statí své snesl a vzorně urovnal bohatý material.

---

¹⁰⁰⁾ 1360. Ludovicus... Hungariae, Dalmatiae, Croatiae rex... quod... eodem Winika absque heredum solatio ab hanc luce decesso, dicta terra Karin juri regio fuisse et esset devoluta, sicque dictis nobilibus in nullo attineret... Klaić l. c. str. 63

Podmínkou sine qua non pro podrobnější studium předmětu toho ovšem jest, aby glagolská »Acta Croatica« Kukuljevićova vydána byla i v transkripci přístupné též i širšímu kruhu badatelskému takto jsou po-kladem zakopaným.

* * *

»Slovanský komunism« rodový, St. Novakovićem z Balkánu vyob-
covaný, dlouho bez přistřeší nezůstal, J. Lučickij poskytl mu dočasný
útulek v gubernii Černihovské a Poltavské na Malé Rusi.¹⁰¹⁾ Mezi jiným píše:

Извѣстно, что на фактъ, частыхъ семеиныхъ раздѣловъ, обособленности семен,
стремлениія каждой изъ нихъ къ независимому и вполнѣ самостоятельному существова-
нію указываютъ, — и совершенно справедливо, разъ дѣло идетъ о современныхъ намъ
явленіяхъ народной малорусской жизни, — какъ на нѣчто характеризующее данную
народность. Но мы сильно ошиблись бы, если бы эту черту перенесли и въ прошедшее
Малороссіи. Факты этого рода не суть некошные или старинные. Они сравнительно ис-
давнаго происхожденія, и около столѣтія тому назадъ, во время даже составленія
„Описи малороссийскихъ полковъ“, явленія совершили иного и прямо противоположнаго
характера встрѣчались еще нерѣдко на всемъ пространствѣ, занятомъ теперь губерніями
Черниговской и Полтавской. Въ наше время отъ прежнихъ порядковъ сохранились
только жалкіе обломки, и полтавскими, напр., статистикамъ удалось отыскать лишь не-
значительное количество такихъ семеиныхъ организаций, которыя представляютъ собою
тиль сводной семьи, состоящей изъ соединеніи хъ въ одно цѣ-
лое группы, большей или меньшей, родственниковъ, веду-
щихъ хозяйство сообща, владѣющихъ общую землею и отчасти
и напоминающихъ собою сербскую задругу.

Но еще въ половинѣ XVIII. ст., не смотря на то, что въ Малороссіи проноходилъ тогда кризисъ, подвергшій сильнейшимъ поземельнымъ и поселеній, и сословный,
и семеиный, и общественный строй страны, отразившійся самыми рѣшительными обра-
зовомъ на распределеніи поземельной собственности, число случаевъ существованія свод-
ныхъ семеин было еще весьма значительно, и если они не давали главного тона всей
тогдашней жизни, то за то не были вовсе исключеніемъ изъ общаго правила... Не
рѣдки дворы, въ которыхъ мы насчитываемъ по 3, 4, 5, 6, 7 и болѣе семеин, семеин, состоявшихъ
не только изъ родныхъ братерь, но и братерь двоюродныхъ, братаничей, дядей, тетокъ,
племянниковъ, зятей, деверей и т. д. И что наиболѣе важно, это то обстоятельство,
что большинство такихъ сводныхъ семеин, живущихъ совмѣстно, не представляли собою
обособленныхъ единицъ, лишь живущихъ въ одномъ дворѣ. Если существовали и такія,
то это было новымъ явленіемъ. Въ значительномъ числѣ случаевъ, напротивъ, эти сво-
бодныя семеин составляли одно неразрывное цѣлое: они владѣли сообща
нераздѣльно, всѣмъ имъ въ совокупности принадлежащею
землею, вели сообща хозяйство, имѣли нерѣдко и общий скотъ... Понада-
ются случаи существованія двухъ, трехъ, а иногда и большаго числа дворовъ, населен-

¹⁰¹⁾ Lutschizky J., Zur Geschichte der Grundeigentumsformen in Kleinrussland. »Jahrbuch f. Gesetzgebung, Verwaltung u. Volkswirthschaft im Deutschen Reich.« XX. Hg. v. G. Schmoller. Leipzig, 1896 str. 165—196. Jest to doslovny překlad pojednání: Слѣбы и сябриниос землевладѣніе въ Малороссіи, вышлѣго седьмь let dříve v měsíčníku »СЪВЕРНЫЙ ВѢСТИНИКЪ«, 1889, Январь. No. 1, str. 69—88, Фебраль. No. 2, str. 37—50. My se ovšem přidržíme originálu. Místa zde proložená v originálu proložena nejsou.

ныхъ родственными семьями и пользующихся сообща одною общюю нераздѣльною землею. Факты эти, впрочемъ, сравнительно рѣдки; видимо, что этотъ порядокъ вещей вытеснялся все болѣе и болѣе изъ жизни. Земли, принадлежавшія своднымъ семьямъ и носившія название то „спольныхъ“, то „гуртовыхъ“, то „общихъ“, были еще весьма значительны по своему количеству и по отношенію къ общему числу всей земли. То были по преимуществу прадѣдитныя и дѣдитныя, предковскія земли, иногда и купленные сообща, но и въ томъ, и въ другомъ случаѣ продолжавшія составлять предметъ совместнаго пользованія группы семей...

Какъ сильно въ тогдашніе времена въ Малороссіи была проникнута началами семейно-общинного быта, яснымъ доказательствомъ служитъ сильно выраженное и постоянно практикуемое тогда право ограничения продажи и отчужденія семейной земельной собственности и выкупа такой собственности, право, съ проявлениями которого мы встречаемся въ массѣ документовъ какъ XVII, такъ и XVIII в., и которое несетъ явные слѣды переживанія недавнаго прошлаго. Обычное право не считалось съ фактомъ давности, разъ шелъ вопросъ о родовыхъ земляхъ: родичи всегда могли выкупить отчужденную землю. Даже болѣе. Въ случаѣ отказа нового собственника взять выкупъ, родичи имѣли право просто положить при свидѣтельяхъ выкупные деньги и завладѣть родовою собственностью. Если продажа земли происходила, то не иначе какъ „съ вѣдома, соглашія и соѣзда“ всѣхъ родичей, „кревніхъ близкихъ и далекихъ“, всего „домовства“ и притомъ если вся группа родичей и каждый въ отдѣльности отказывался „положить за нее гроши“ или былъ „неспроможенъ“ сдѣлать это. Очевидно, всѣ родичи разматривались какъ заинтересованные въ землѣ, никогда составлявшей собственность всей ихъ группы, какъ единаго цѣлага. И это было до такой степени присуще тогдашнимъ понятіямъ, что нерѣдко накладывалось или запрещеніе на продажу, или, если дозволялось она, то лишь родичу, а то прямо предписывалось продавать ее родичу же. Правда, въ значительномъ числѣ случаевъ продажъ такого рода мы имѣемъ дѣло съ продавцами уже вышедшими изъ единой семьи, но тѣ затрудненія, которыми была обставлена продажа, широкое право выкупа ясно свидѣтельствуютъ о той силѣ вліянія, какую сохраняли кровныя связи въ средѣ тогдашнихъ жителей Малороссіи.

Чѣмъ далѣе мы отступаемъ назадъ въ прошедшее, тѣмъ рѣзче выступаетъ фактъ существованія сводныхъ семей, или владѣющихъ еще сообща землею, или уже распавшихся на отдѣльные дворы, но съ сохраненіемъ части угодій въ общемъ нераздѣльномъ владѣніи. На это указывается прежде всего самій характеръ заселенія и лѣваго берега Днѣпра вообще, и западной Сіверщины въ частности. Большая часть сель и деревень этой послѣдней области (я ограничиваюсь здѣсь ею одною) возникли несомнѣнно изъ хуторовъ, основанныхъ большою частью какою либо одною группою родичей, придавшихъ и название самому поселенію...

Все равно; идетъ ли рѣчь о лѣвомъ или правомъ берегѣ Днѣпра, о югѣ или сѣверо-западѣ Россіи, о боярахъ или крестьянахъ, мы встречаемъ въ актахъ нерѣдкія указанія на соединенные семьи, на кровные союзы, на общность земель, владѣемыхъ ими... Въ 1514 г. некто Полозовичъ отдаетъ даника своего съ его „дядкевичи“ Немиричъ-Олексея „съ братію его“, причемъ прибавляется, что они „постомъ живутъ“. Въ 1512 году въ другой грамотѣ говорится, что дается 20 человѣкъ съ ихъ „братью, братаничи и сестренихъ ихъ“... 1409 г., гдѣ продавецъ совмѣстно съ „братію свою и съ зятемъ и сестрою“ познали то, иже суть продали остаточное свою *половину* дѣдьинны*. Въ актѣ 1378 г. говорится, что такая-то явилась „съ дѣтьми своими, и съ зятемъ и съ внучаты, и со всѣмъ родомъ, илеменемъ своимъ“. Подъ 1366 годомъ, что такой-то купилъ дѣдцичество у такого-то и у брата его и у дѣтей, а подъ 1351 г., что покупка сдѣлана у такого-то и брата его и въ сыновця, которые, „принешиши виноградъ съ своимъ илеменемъ, уздали“, такому-то „дворище съ землею со вжитками“. Всюдѣ и повсюду мы

имѣемъ, очевидно, дѣло съ ясно выраженнымъ фактомъ существованія крупныхъ родовыхъ группъ, носящихъ названіе „рода, племени“, связанныхъ кровною связью, действующихъ какъ одно юридическое лицо. Когда мы читаемъ, напр., въ актахъ о шлихетскихъ родахъ, что „Иванъ Макаровичъ Лодвиковскій, самъ за себя и именемъ всей братіи своей, Лодвиковскихъ, Левковскихъ и Булгаковскихъ“ совершаєтъ то-то и то-то, что все онъ владѣютъ „отчизною землею, своюю совмѣстно съ братіей своей“, отчизною землею „со всѣми лѣсами, рѣками, озерами, сѣножатями“ и проч., что, иаконецъ, они дѣлятъ между собою и по группамъ эту ихъ предковскую землю, то-какое иное представленіе, кроме представления о существованіи съодинныхъ семействъ, не уже начинаящихся подвергаться разложению и распаденію, можемъ мы вывести изъ этихъ актовъ.

... Въ какомъ же отношеніи эта организація семьи стояла къ такъ называемому сябриному владѣнію?

Чтобы выяснить это отношеніе, я позволю себѣ привести нѣсколько примѣровъ изъ исторіи какъ лѣвобережной, такъ и правобережной Украины. Примѣры эти сами по себѣ будутъ убедительны всевозможныхъ разсужденій.

Въ области Сѣверщины... встрѣчаемъ въ XVI и XVII вв. цѣлую группу поселеній, составлявшихъ въ болѣшии тѣ случаевъ „иѣчную“ собственность такъ называемыхъ бояръ. Люстраціи начала XVII вѣка показываютъ намъ, что бояре эти владѣютъ землями не индивидуально, а цѣлыми родственными группами, всѣ члены которыхъ носятъ название: „*uczestnikow* , т. е. сябровъ. „Владѣтели этой земли, гласитъ напр., люстрація 1615—16 г., суть Федоръ Марашенко съ Жуками, сябрами своими, а также и съ Лудченками, которыхъ теперь насчитываются восемь съ ихъ домами“ ...

Въ грамотахъ польскихъ королей XVI и XVII вв. права на земли этихъ бояръ подтверждаются не за одинъ какимъ-либо лицомъ, а всегда и неизмѣнно за цѣлую родственную группу лицъ. „Было намъ чадомъ бояре или земяне наши любецкіе“, гласитъ, напр., грамота Владислава IV отъ 1645 года, Омелянъ, Петръ и сыновья ихъ Решинскіе, Пушкарь, и Федоръ Пузикъ, дабы мы имъ силу и позволение... дали... на островъ (t. j. les) Лиственскій... и тому на особи братовъ своихъ родніхъ и двогородніхъ, Ивана, Гаврила, Лукяна, Матвія и Федора, візть“. Король даетъ имъ просимое ими право, всѣмъ въ совокупности, и утверждаетъ въ ихъ владѣніи островъ „со всякими принадлежностми“, чтобы „они, Пушкари, владѣли и користовались имъ, з землями, нашами, борами, лѣсами, сѣножатами, рѣками, озерами и т. д.“... Люстраторы всегда отмѣчаютъ фактъ раздѣла земель, если онъ имѣлъ мѣсто въ какомъ-либо изъ владѣній семейной группы. Они указываютъ либо то, что данною землею владѣютъ известныя семейныя группы пополамъ, либо, что она подѣлена на части, *sortes*, между меньшими семейными группами.

Когда, во времена Богдана Хмѣльницкаго, началась борьба съ Польшей, — громадное большинство этихъ родовъ пришло сторону, враждебную Польше, и, съ отдѣлениемъ Малороссии отъ Польши, прежніе бояре превратились въ казаковъ. Но они удержали за собою свои прежнія владѣнія, сохранили и тѣ порядки пользованія землею, которые существовали у нихъ изстари.... Всѣ эти бояре — казаки... сохраняютъ въ общемъ владѣніи не мало угодий, и именно тѣхъ самыхъ, которые утверждены были за ними польскими королями. А въ... документахъ... всѣ они, какъ и многіе другіе, мѣщане и крестьяне, значатся *сябрами*.

Чтобы все сказанное не показалось читателью голословнымъ, привожу одинъ въ высшей степени характерный примѣръ. Я имѣю въ виду д. Бѣлики остерекой еотин.

Мы не знаемъ, когда была она основана, не знаемъ въ того, когда Бѣлики стали деревнею:... Основою ихъ былъ, несомнѣнно, хуторъ (*poplužní dvůr*), устроенный семейною группою бояръ Бѣликовъ. Еще съ 1569 г. этимъ послѣднимъ выдана была

подтверждительная грамота на Дукаревскія земли... До конца XVI в. бояре Бѣлыкы, видимо, составляли одну семейную группу, разнадшуюся только въ XVII в. на 8 семейныхъ группъ: трехъ группъ Ярмоличей, двухъ Смоличей и трехъ Билковичей, которыхъ вѣмъ въ совокупности выдана была Владиславомъ IV въ 1646 году подтверждительная грамота на владѣніе землями ихъ „предка“ Билка. До начала XVIII в., когда часть земли была раздѣлена между семейными группами по „миролюбивой сѣдѣлкѣ“, все земли, принадлежавшія роду Билковъ: пахоть, сѣнокосы, луга, лѣса и т. д., находились въ общемъ владѣніи всѣхъ... Въ 1766 году деревня состояла изъ 10 дворовъ, въ действительности же изъ 8 семейныхъ группъ такъ какъ дворы 2 и 3 опиши и 7 и 8 владѣли сообща, а не раздѣльно „спадающею на нихъ“ землею...

Въ силу разнаденія единой семьи на отдельные дворы, но съ сохраненіемъ общаго владѣнія, на долю каждой группы пала въ общихъ угодьяхъ восьмая часть, соподобно тѣмъ 8 группамъ, которыя образовались въ XVII в. Владѣтель одного такого надѣла продалъ въ 1747 году свой пай, всѣ въ Иосовской дубровки, въ лузѣ дубовомъ, въ бору до Иосовщины, въ полѣ на хатномъ, въ озерахъ и въ проточкахъ отъ жителей Билковцовъ звѣхъ добрь восьмую часть⁴. Опѣ не обозначаетъ въ своей куничѣй граней продаваемаго пайка, такъ какъ вѣ означеннаго имъ уроцища составляли общес владѣніе звѣхъ родичей. Продажа его заключалась лишь въ уступкѣ другому лицу принадлежавшаго ему права участія во вспомогательныхъ угодьяхъ деревни. Два года спустя двѣ семьи, входившія въ составъ одной семейной группы, состоявшей изъ 6 семей, продаютъ свое право участія, но уже не въ размѣрѣ $\frac{1}{8}$ части цѣлаго, а въ размѣрѣ одной трети этой восьмой, т. е. $\frac{1}{24}$ долю, „спадающую“ на нихъ...

... Солуянъ Сидоровичъ, господарь невиницкій, съ своими сыновьями, съ одной стороны, Григорій и Оникій Сидоровичи, Федоръ, Андрей и братья ихъ Григорьевичи, съ другой, т. е. двѣ семейныя группы, которыя въ актѣ прямо названы всѣ въ совокупности сябрами, себрами... Ихъ отцы, отецъ Солуяна, затѣмъ его братья: Нестеръ и Ешута, жили еще совместно (*spolnie*), но въ силу неизвѣстныхъ причинъ, разошлись и приступили къ дѣлежу своихъ общихъ, „оѣчистыхъ“ добрь, доставшихся имъ отъ предковъ. Подѣлить былъ „на трое“ островъ (т. е. лѣсъ) и распределить между ними по жребію. Потомки поссорились между собою, какъ изъ-за этого острова, такъ и изъ-за земли, „спадающей“ между ними...

Дѣло было рѣшено въ пользу Солуяна, который съ двумя сыновьями своими получилъ, согласно родовому раздѣлу, равную долю съ болѣе значительно количественно группою своихъ родственниковъ, сябровъ [ovšem dle stupně parentelového, итакомъ ственио!]. Оба острова, каждый отдельно, должны были составлять спарватное владѣніе каждой изъ семейныхъ группъ, но съ взаимнымъ правомъ входа въ борти (brte). Выгонь, находившійся подлѣ дворовъ ихъ звѣхъ и прежде состоявшій въ безраздѣльномъ ихъ пользованіи, тоже „поделили на полы и рубежи“ (meze), были „зарубаны“. Что же касается до „иныхъ ихъ неделинхъ иныхъ и доброгъ, то маєтъ Солуянъ зъ сыщами своими зъ пими (сябрьми своими) по половицѣ держати, водлугъ стародавнаго обычая⁴.

... Такъ, при разборѣ въ 1799 году... дѣла, возникшаго изъ-за одного „острова“ между владѣльцемъ села Ваганичи, Еврениовымъ, и сябрами села Переписи, послѣдніе заявили слѣдующее: „что подлинно значащіесь при с. Переписи шестнадцать лѣсовъ... суть падревле села Переписи и владееміе даже до ини безъ раздѣлно того села стрѣлцами, бобровниками и козаками, тому доказательствомъ... купчие крепости отъ участниковъ къ участникамъ перепискимъ на владѣніе тѣми лѣсами“... 1762...: такой-то продасть „въ грунтахъ, прозвищемъ величковскихъ, въ островахъ, называемыхъ Коропѣ, Верескахъ, Семяницкомъ, Подсадѣ, съ принадлежащими въ род Кривопишинъ частей во всемъ $\frac{1}{4}$ части, собственно на меня спадающей“.

... Въ 1700 году продаётся целовина *отчимы* въ сѣножатяхъ, островахъ и проч. Въ 1705 г. некто Говбръ продаётъ грунтъ *отчиму* съ угледами, подтребами и т. д., въ разныхъ мѣсяцахъ". Въ 1754 году продана часть "въ вутчицкихъ (oteckých) сибиринскихъ островахъ". Въ 1757 году два брата... продаютъ "борь и въ ономъ бору *вотчина* поле пахатное, лугъ, сѣножати, озера, криница и всякое угодье. И что всего интереснѣе, — это то, что прямой наследникъ продаётъ отдаленному родственнику свое участіе, послѣдний своему родственнику, но всякой разъ въ актѣ продажи слово; "*моя вутчина*", неизбѣжно повторяется и въ первой, и въ послѣдней продаже.

... "Мѣючи я, пишетъ сибръ с. Кротыня въ 1739 г., мѣючи я зъ другими того же села Кротыня сибрами уступъ (podil) свой власпій... продалъ онъ уступъ". Сибръ Недончицкій заявляетъ, что, онъ "имѣеть участіе въ недончицкихъ лѣсахъ".

... 1782... "мы тоже то, продаляемъ земли наследніе, памъ спадшіе, которое наши части и поименовать и смижности написать за неимѣніемъ съ сибрами правной раздѣлки невозможнѣ". И это повторяется постоянно... При продажѣ этого участія обыкновенно продавецъ, "вливая свое природное право" покупщику, прибавляетъ, что даетъ "вливать", ему также и право требовать отъ сибровъ "правной раздѣли", или что тоже, уступаетъ ему право на тотъ реальный пай, который *будетъ* выдѣленъ при окончательномъ раздѣлѣ сибиринихъ, общихъ угодій. Онъ, очевидно, продасть не ту или другую опредѣленную землю, а идеальную, "спадающую на него" долю ея.

И что это такъ, — въ томъ убѣждаютъ насы обычныя формулы купчихъ на сибириняя земли. Достаточно привести два-три акта, чтобы иллюстрировать вполнѣ эту мою мысль... 1663...: продаляемъ "власте добро свои лединые отчинис... у грунтѣ величковскому, а въ части Иесторовича и Евесича, а часть свою власеную отчизну... с полями, ролями, борами, деревомъ бортнымъ з ичолами и до борти згодиними, з дубровами, лесами, з речками, сзеромъ, ставомъ, бобровыми гонами, сеноожати и зо вѣми... пожитками, якъ отцы наши уживали". Въ 1781 г. казакъ Голодъ... говорить, что продасть наследнія отъ предковъ по привилегіямъ, польскимъ... во вѣхъ трехъ земпахъ поле пахатное, которое ограничить невозможно, заложъ въ борахъ, лѣсахъ, пущахъ, озерахъ, криницахъ и во вѣхъ сѣнокосахъ на меня во вѣми спадающую отъ казаковъ Евтуховъ и въ лузѣ третяя часть". Въ 1747 г. житель д. Мины продасть "сеноожати, озеро, сенидбу, боръ и з землею и деревомъ бортнимъ и зо вѣми угодьями, что въ той части на мене належитъ отъ сибровъ". Или въ 1726 году: "частку на пасъ спадающую ровно противъ прочихъ сибровъ нашихъ... въ... грунтахъ, въ лѣсахъ, дубровахъ, гаяхъ и сѣножатяхъ". Или, еще въ 1703 г.: "мѣючи грунтъ... по половинѣ, якъ ся въ собѣ маєть, з лѣсами, полями пахатнimi и не пахатнimi, з зарослями, деревамъ бортнимъ и до борти згодицемъ, з сеноожати, племциамъ осѣдлими, з огородами и вѣми принадлежностями, що ли кольсъ въ томъ грунтѣ до ихъ половини належитъ по дѣду ихъ сукcesии спадающей".

... въ 1698 г. сибрь (následuje výčet 5 rodin), мающи единостайне и нераздѣлно въ острове... часть грунту своего власного, со вѣми принадлежностями, якъ ся въ собѣ маєть и якъ ми, сибрь, въ своемъ держаню мѣлл, продалнemo всѣ единостайнѣ". Въ 1720 г. одна выдѣленная семья продасть всю свою отчину: дворище с хатою и будовлею и гумно часть третью, з нивемъ, дубровами, сеноожатми вутчицкими намъ належную, въ грунте гуньковскому третью часть, въ пушкаревскому островѣ третью часть въ грунте решинскомъ шестую часть и т. д. Но въ 1780 г. сибръ продасть, напр., только часть своего "уступа": "часть по предкамъ при д. Козлахъ въ полѣ пахотномъ и въ бору, кроме дерева бортного и сеноожатей"; въ 1736 году три сводныхъ семьи продаются "въ половинахъ пущи [=lesa] кротинской двѣ части своихъ"; въ 1744 году двѣ сводныхъ семьи уступаютъ изъ части грунту въ с. Недончицахъ лишь одну ниву...

Но то не была абсолютная, неограниченная свобода отчуждения. Не только продажи въ постороння руки,名义上 родственныя, но и между сябрами, между „родотравного состоянія людьми“, подлежали тѣмъ же ограничениямъ, какъ и продажи родового имущества. Для совершнія купчей требовалось согласіе сябровъ. Они должны быть „всегда и добре того (т. е. продажи) сѣбѣ дома“; имъ объявлялось о продаже на ихъ сходѣ, „зебраню“, ихъ присутствіе при отчужденіи — обязательно: фраза — „при бытиности сябровъ“ — общеупотребительна въ купчихъ . . .

Разсмотрѣнное право лишь участія или „уступа“ въ сябринныхъ угодьяхъ, право пользованія идеальной долей въ нихъ, долей, свободно отчуждаемой и въ цѣломъ, и въ частяхъ, было тѣсно связано съ другимъ явленіемъ, съ другою характерною чертою сябринаго землевладѣнія. Я разумѣю тѣ передѣлы, которые совершались въ сябринныхъ, передѣльныхъ земляхъ, передѣлы „вутчицкихъ сябринныхъ частей“ или паекъ.

Мы не знаемъ, были ли передѣлы паекъ неконною чертою сябринаго землевладѣнія или онъ развился въ болѣе позднее время . . .

За то относительно XVIII в. имѣется рядъ факторовъ, ис оставляющихъ на счетъ существованія передѣла и мѣста сомнѣнію.

Передѣлы этотъ происходили „на зебраню“ всѣхъ сябровъ, какъ то видно изъ акта 1705 г., где одинъ изъ сябровъ заявляетъ, что часть его въ грунтѣantonовскомъ, шибирановскомъ и гирманскомъ, „таковая же, яко и другимъ сябрамъ“, „присуждена ему подчасть зебраня всѣхъ сябровъ“ . . . 1716 . . . сябры учинаютъ „подѣлъ“ однодо изъ сябринныхъ угодій, „сѣножати Ястребницы“ на иам. Они выдѣляютъ 17 паевъ, которые распредѣляются между 17 сябрами; оставшуюся отъ паевъ часть сѣнокоса даютъ семейной группѣ, состоящей изъ 4 семей. „Имъ отрубомъ (v celosti) дали, где они сами хотели“, гласитъ актъ, и это фактъ, встрѣчающій себѣ полную параллель съ тѣмъ, который намъ уже известенъ изъ дѣла 1552 года. Въ другомъ актѣ отъ 1733 года мы встрѣчаемъ коеинное указаніе на совершение такое же явленіе. Жители грабовскіе, подданные троицкаго черниговскаго монастыря, заявляютъ, что „въ прошлыхъ де старыхъ годѣхъ . . . предки ихъ имѣли общѣ грунты въ окрестности грабовской найдующиъ зѣ угодьями, зѣ дворами, полями пахотными и не пахотными, борами, лѣсами, лубровами, сѣножатми . . . „которыя всѣ части „общѣ“ продали монастырю . . .

Каковы же были эти передѣлы? Были ли они периодическими или ежегодными? Категорически отвѣтить на этотъ вопросъ мы не беремся. У насъ нѣть данныхъ для всѣхъ мѣстностей нашего района. Но изъ нѣкоторыхъ документовъ видно, что они были ежегодными . . .

Brillantně psaný článek Lučického omráčil socialní historiky tak důkladně, že do dnes nevědí co si počítí s těmito kozáky ukrajinskými; vždyť velezádruhý tak kollosální, »сводной семьи«, »Familien-gemeinschaftu«, »Familiengenossenschaftu« přímo nekonečného, učený svět ještě neviděl! Sám Lučickij neví si rady:

Спрашивается теперь, каковъ же былъ размѣр той идеальной доли пользованія, которая принадлежала каждому изъ членовъ „сябровства“? Вопросъ — капитальны й, но представляющій крайнія трудности для решенія. Трудности эти заключаются въ томъ, что въ румянцевской описи, въ вѣдомостяхъ селъ и деревень, лишь отмѣчается въ самыхъ общихъ чертахъ фактъ пользованія въ общихъ угодьяхъ, безъ всякаго обозначенія дѣйствительнаго размѣра его . . .

Klíč k celému tajemství sjabrovskému že spočívá v poměru a rozměru plošném, ve věci za potomstvenné dědičnosti zcela vedlejší? Nikoli! Ne kolik desjatin půdy ten onen držel, ale jak hospodařil,

to jest ten вопросъ капитальный, leč г. 1896 nikterak ne представляющій крайнія трудности для рѣшенія, ježto jej dokonale rozřešil šest let dříve Sergějevič¹⁰²⁾ a to na základě materialu, jejž snesl sám Lučickij¹⁰³⁾. Sergějevič vykládá:

У казаковъ и посополитыхъ лѣваго берега Днѣпра были пахатныя земли и сѣнокосы, принадлежавшіе имъ на правѣ частной собственности. Они называются „отчизными и дѣдовыми грунтами, предковскими инвами, своими власными землями и водами“ (ставками, стр. 26, 127, 128, и др.).

Этимъ освоеннымъ землямъ и водамъ противополагаются „вольная, свободная степи“ принадлежавшія цѣлому обществу казаковъ и посополитыхъ. Отдельные члены общества пользуются степями, по ихъ убилю, безраздѣльно.

Можно думать, что такое безраздѣльное использование свободной степью предшествоvalо освоенію земель въ частную собственность; освоеніе явилось, какъ результатъ наслѣдственнаго пользованія землей въ однихъ и въ тѣхъ-же мѣстахъ.

Еще во 2-й половинѣ XVIII вѣка были села, жители которыхъ еще не имѣли частной собственности а пользовались общественными землями безъ раздѣла.

Горошинское сотенное правленіе на вопросъ . . . сколько за каждымъ казакомъ и посополитымъ состоять собственной его пахатной и сѣнокосной земли, отвѣчало:

»Вѣ сотни же Горошинской, при селѣ Буромицѣ поле пахатное, тамъ же вмѣсть за ономъ и сѣнокосное, по дреинему тамо установлению, общѣ всѣми жителими, казаками и посополитыми ранговыми исподина полковника Лубенскаю . . . употребляется, сколько кому якого лѣта кѣ паханію и сѣнокосу падобность укажется, и тѣль кто себѣ застигнеть, тамо оретъ либо коситъ а собственною иль якою не имѣется «¹⁰⁴⁾)

Слова: „гдѣ кто себѣ застигнеть, тамо оретъ либо коситъ, а собственною иль якою не имѣется“ такъ и напрашиваются на сравненіе съ свидѣтельствомъ Цезаря о Суэвахъ: sed privati ac separati agri apud eos nihil est. Stejně bylo za stara v Srbsku a ještě do nedávna v západním Bulharsku i v Uhrách (srovnej shora str. 62 sq. a 84 sq.).

Также безраздѣльно пользуются свободной степью и посополитые мѣстечка Печанаго:

»По природѣ нашей, будучи мы посополитые, и живущи въ мѣстечку Пышаниемъ подѣ ратушемъ, равно какъ въ давнину и предки наши, общѣ съ казаками, жителями Пышанскими, въ свободномъ и мѣстечку . . . принадлежащемъ степиу сѣнокосомъ и паханиемъ хильба довольствовались вообще, деярепитенно и безошибочно, одинъ передъ другимъ, на перемѣниахъ мѣстахъ, иль кто поселалъ . . .¹⁰⁵⁾)

Это пользованіе вольной степью называется въ актахъ пользованіемъ »вобщѣ«. Но изъ приведенныхъ мѣстъ надо заключить, что это не есть какой-либо видъ общипаго пользованія; это индивидуальное пользованіе. Výborně! Земли такъ еще много, что каждый можетъ косить и пахать, гдѣ и сколько ему нужно. И право-же собственности на вольную степь принадлежитъ цѣлой общинѣ, которая можетъ ее и отчуждать въ частную собственность. Въ материалахъ есть указанія на передачу вольныхъ земель отдельнымъ лицамъ „въ вѣчнѣсть съ дѣтьми и потомками“ (стр. 130, 133), есть и акты отчужденія такихъ „власныхъ земель“ (кѣмъ-либо уже освоенныхъ) отдельными лицами.

¹⁰²⁾ B. Сергеевич, Рус. юр. древности. I. С.-Петербургъ, 1890 str. 222 sqq.

¹⁰³⁾ И. Лучицкій, Сборникъ материаловъ для исторіи общинъ и общественныхъ земель въ лѣвобережной Украинѣ XVIII. вѣка. Киевъ 1884.

¹⁰⁴⁾ Лучицкій, Сборникъ, str. 166, г. 1766.

¹⁰⁵⁾ Ibid. str. 202, г. 1767.

Освоение въ частную собственность земли, не обороною земли происходит и помимо воли общины. Отдельные лица, занимая постоянно одни и тѣ-же участки,¹⁰⁶⁾ этимъ самыи выводятъ ихъ изъ безраздельного пользованія членовъ общины; а въ сѣдующихъ поколеніяхъ они становятся уже частной собственностью дѣтей занимающихъ. Въ знакъ освоенія такие участки оканчиваются рвомъ. Въ силу такой замкнѣ отцомъ казаковъ Панфиленковъ Андреиченковой балки, сыновья Панфиленки, считаютъ уже себя собственниками балки, предъявляютъ искъ къ сотинку Гулаку, который порубилъ въ ихъ дубровѣ лѣсъ, и выигрываютъ дѣло.

Вотъ нѣсколько характерныхъ показаний свидѣтелей по этому дѣлу:

«Прокопъ Гелевера, Петро Вакуленко, Никита Болгай показали: Заслугото де они въ давнѣхъ годовѣ, что . . . около балки Андреиченковой поле лико и не-оранное было, на которомъ полѣ житель винограднїй, Кирило Афричченко чрезъ 12 лѣтъ пасъ мирское стадо. Когда-жесъ тое поле обитатели обложомъ (ципшию) на проса начали подниматъ, то на полковника переславского, Ставбана Томару, тамо по юрѣ десятина собиралась; а послѣ того, когда десятина собирались на ею, полковника, не стала, то отецъ Панфиленковъ въ той балки становилъ ичоны, и около той балки подѣ юре полѣ болѣше двохъ недель стало сеять и боронить, а почему боронили, они [стѣлкотѣ] тою не сѣдаютъ. И въ томъ бороненіи . . . полѣ нѣ отъ кого сїдѣ въ обитателяхъ . . . приспѣствіе не читено». „Пасло Зюминченко по земли истцовѣ показало: Быдетъ де тому годовѣ въ 20, какъ онъ . . . въ отца Панфиленкова ходилъ въ атру и оборовала дубники на полѣ . . ., якои дубники были давнѣо времени окопаны рвомъ . . .; а покамистъ тогдѣ дубники обораны не были, то въ ономъ дубнику волно было кому хотѧ рубатъ. Когда же отецъ Панфиленковъ тогдѣ дубники обораны и сталъ тамо пасъкою сидѣть, то отъ тихо порѣ отецъ ихъ . . . заборонилъ и рубать въ ономъ никого не допустилъ. И тою же времени онъ, Зюминченко, по узѣ тогдѣ же дубники отцу Панфиленкову обложомъ на просо орали днѣй за 3 или болѣше, того, за давнѣостью, не упомнилъ».

А вотъ и началъ разговоръ . . . полковой канцеляріи:

«А именае, какъ въ дыла видимо, что отвѣтишь, сотникъ Гулакъ, въ противность указовѣ и правѣ малороссийскихъ . . . истцамъ во владѣнїи групповѣ, отцемъ и дыломъ илъ, истцовѣ, и имъ наследственно владѣніемъ, самоизволно обиду въ виораніи истцовѣо полѣ и порубъ таи, присовокуплія то себѣ ко владѣнію приключивъ напрасно, и виняя себя тимъ, икоби онъ поле изоралъ и тай порубалъ не истцовѣ, Панфиленковъ, но въ тое, иль всякому обитателю полѣ пахать и лѣсъ рубать невозбранио . . .» (No. XX, годъ 1745).

Такимъ образомъ, судъ призналъ, что замѣка, сдѣланная отцомъ Панфиленковъ, обратила вольное поле, гдѣ всякому обывателю было не возбранено пахать и лѣсъ рубать, въ частную собственность его и его сыновей.

. . . Владѣли члены общины безраздельно, распахивая то тамъ, то здѣсь (переложная система) въ предѣлахъ иѣкоторой, приблизительно сохой, косой и топоромъ опредѣленной мѣстности, они и признавались ея собственниками. Но если кто-нибудь изъ нихъ уезжалъ на опредѣленномъ участкѣ „за особы“, онъ тѣмъ самыи исключалъ этотъ участокъ изъ пользованія другихъ и освояя его себѣ.

Переложная система,¹⁰⁷⁾ ladový způsob zemědělský, toť rozluštění Sergějevičovo pohádky Lučického.

¹⁰⁶⁾ Tohoto terminu bych na místě Sergějevičově zde byl neužil; to není участокъ v běžném, mirovém slova smyslu, ježto zde se míní zabraný kus divočiny libovolného rozsahu!

¹⁰⁷⁾ Перелогъ s našim přílohem [=úhorem] věcně se nekryje, znače asi tolik co naše lido.

Ladový způsob zemědělský rovněž předpokládají téměř všechny citáty, na jichž základě vykouzlil Lučickij vidinu maloruských сводных семейств, Familiengemeinschaftu, Familiengenossenschaftu, совместного пользования группы семей, gemeinsamer Nutzniessung einer ganzen Familiengruppe.

Čeho se týkají citáty Lučického? Ponejvíce lesův, lúk a pastvin; jen tu a tam kmitne se — v popise faktického stavu roku toho — role. Lesy a pastviny vzdorují i na západě evropském rozdělu nejdéle, a kde obec má vůbec občinu, tam jest to les a pastvisko! K čemu to bylo i v Ukrajině? Přec ne, aby divoké včely měly zabezpečenu pastvu, ty si ji najdou samy; byl to tedy dobytek! Ukrajinci žili se totiž hlavně chovem dobytka a orba byla jim věcí vedlejší.

Potřebovali tudíž mnoho lesa k pastvě a mnoho senokosů na zimní krmení; na osev jim stačil malý kus země, zprvu každý rok kus jiný, ježto hned po prvé sklizni půda stepní zarůstá bujnou travou a půda lesní, nedbale tříbená, podrostem. Dokud bylo panenské půdy nadbytek, Ukrajinec nebyl tak pozdilý, aby se pečlivějším tříbením zbytečně dřel.

Půda, o níž jednají citáty, jest půda bojarská, tedy panská, nabytá privilejemi; jest to půda lesní a převahou lesem zůstala vždy. Ti, jimž náležela, nebyli žádná »сводная семья«, »Familiengemeinschaft, tím méně »Familien genossenschaft«, »владеющие общем землею«, »gemeinsamen Grundbesitz«, ježto půda byla děditelná potomstvennou: jeden syn bratra jednoho držel a vždy držel fakticky, realně tolik, co dvacet synů bratra druhého. A každý měl podíl — opakuji — realný; že ne trvalý, to na vlastnictví samém, jakožto individualném nemění nic, pranic. Každý přesně věděl, mnoholi mu náleží a dle toho mu bylo ročně z půdy realně vykazováno,¹⁰⁸⁾ jinak se dobře znalo, kolik dobytka smí kdo na pastvu vyháněti. Sjabrové společně nechlebili, žili jsouce tu a tam v malých zádružkách: kdesi na Poltavsku nalezli na jednom dvoře tři bratry ženaté, čtvrtého svobodného a macechu, která byla hlavou rodiny, jak se u otce a matky, třeba nevlastní, rozumí samo sebou (V jedné závěti z r. 1685 stojí: Жона моя маєть быти панею и веъмъ домомъ радити. Ibidem Nr. 1, str. 76. pozn.). Z ženatých měl z pravidla každý svůj zvláštní dobytek, jehož počet patrně odpovídal podílu na pozemcích, jaký každému náležel osobně. — Jinde zas žili, na Maslovském dvoře, strýc s dvěma bratrovci (syny různých bratrů), vše majíce společno; jinde chlebili čtyři bratří ženatí a pátý neženatý společně,¹⁰⁹⁾ tot vše!

¹⁰⁸⁾ 1705 jeden sjabr prohlašuje, že část jeho na pozemcích „таковая же, яко и другими ся брамъ“, „присужена ему под часъ зебраия всѣхъ ся бровъ“. (Lučickij v. »Сб. Вѣстникъ« 1889, No. 2, str. 43).

¹⁰⁹⁾ Ibid. No. 1. str. 76.

Не рѣдко дворы, міні prof. Lučickij, въ которыхъ мы насчитываемъ по 3, 4, 5, 6, 7 и болѣе семействъ, семействъ, состоявшихъ не только изъ родныхъ братьевъ, но и братьевъ двоюродныхъ (*bratranců*), братаническихъ (*bratrovčů*), дядей (*ujců*), тетокъ, племянниковъ, зятьевъ, деверей (*švakrů*) и т. д. (ibid. Nr. 1 str. 77).

To se náramně krásně čte, ale správné to není; žijí-li v jednom domě dva bratří, v druhém dva bratranci, v třetím tetka s bratrovcem atd., tož pro Bůh nelze z toho skonfundovati uvedené tvrzení! Dlužno o každém jednotlivém případě, o každém domě zvláště udati, kdo v něm jsou a v jakém vzájemném svazku příbuzenském, jinak jest údaj klamný, ba záludný. Žije-li na př. na dvoře otec s dvěma syny a zetěm a každý z těch má jen i po jednom synu, pak jsou tu: bratranci, bratrovci, ujci, tety, zet, švák a přec jest to všechno rodina jediná, ježto společný otec žije!

K řádnému hospodaření na dvoře jest třeba aspoň dvou mužů dospělých a ježto není koho, jehož by najal aneb nemá, zač by mu platil, tož ten, kdož dospělého syna nemá, neb dokud mu nedorostl, chlebí s bratrem, neb bratrovcem a p., neb si přibere — jak by Jihoslovan řekl — skupnika, který, stejně jedinák, by sám o sobě na svém vlastním rovněž nestačil.¹¹⁰⁾

Hlavní práce hospodářská jest tu pasení v lesích i pasekách a shromažďování píce na zimu. Lesů, pastvisek a senokosů při málo pokročilém způsobu hospodaření na drobno trvale dělit nelze, ježto úroda trávy jest nestejna, nejista, zahynuli by postupně všichni; a co pravili 1277 maďarští castrenses de villa Mogorey: ... se super sua propria terra non posse commorari, si .... comes Johannes suam terram separaret ab eisdem (srovnej shora str. 86), sami o sobě, to má platnost všeobecnou, a též i na Malé Rúsi.

Leč ani polí nebylo lze dělit na trvalo, ježto žádných tu ještě nebylo, nýbrž pouhé krčeviny, třebeše, jitro, žďáry, lazy, neb jak se jim říkalo jinak, vždy ad hoc z lesa¹¹¹⁾ neb stepi¹¹²⁾ sdělané.

¹¹⁰⁾ Na př. 1706: „Я, Лукашъ Дмитренко, обиватель села Козиць, вѣдомо чиню, ижъ усмѣтреши по себѣ человѣка, а звлаща сродка (пříbuznѣго) своєго, а бывши одионоким человѣкомъ въ господарствѣ, прїйму до третий части во всякомъ въ грунтѣ, въ полѣ, въ сѣножатихъ, въ горожахъ, въ дворѣ, въ товарѣ и во всякомъ пабытку, на имѧ Никиту Головенка, обивателя козловскаго, а потом во всем нашемъ набытку, въ товарѣ рогатомъ, яко тож въ коняхъ и дробишъ а въ хлѣбъ совокупно жити... не токмо намъ... але и дѣтемъ нашимъ, обосталисе монмъ... такъ теж и Никитинимъ“. Poměr, jaký tu nastal mezi Dmitrenkem a Golovenkem, definován jest v obdobné listině z r 1687 slovy... мѣю себѣ братерство названное ие Федоромъ Гиренкомъ... (ibid., No. 1, str. 87—88). Podobně jsme shledali v Srbsku: г. 1835... да га је Дамјан... у братство узко... (viz shora str. 47. pozn. 15. a str. 48). Komu by horká krev nedala a on z věcné i slovné shody mezi »braterstvem« a srbským »bratstvem« chtěl odvozovati zdroj staroslovanský, oběma společný, ten se ochladil shodou mezi čl. 70 (49). Dušanova zákoníka a jedním odstavcem ve westgötalagen (viz shora str. 79)!

Za podmínek zemědělstvu obzvláště příznivých, na př. hned kolem sedlisk, aneb když vzhůstem obyvatelstva půda stávala se vzácnější, pole hned pak již nezaniká v pustině po sklizni prvé,¹¹³⁾ a tak zvolna stávají se jednotlivé, nejúrodnější části polstvem stálým a připravuje se možnost konečného rozdělení polstva na trvalo.

O nějakém komunismu pozemkovém a o nějakém rodovém chlebení společném nelze tu mluviti.

Lučickij přehlédl, že dlužno především zápisu podrobiti analysi po stránce земедělské, i namáhal se podati юридическое определение (I, str. 72.), právnickou definici předmětu dříve, než poznal věnu jeho podstatu.

* * *

Víra v staroslovanský komunismus rodový činí největší potíže historii polské, kde nic není, nač by se dal navázati. My jsme měli — ach měli! — aspoň ten Rukopis Zelenohorský — ale Polákům jest

¹¹¹⁾ 1698: . . . сябрн (5 родин) мающи единство и нераздѣливо въ острове (= в лесе!) . . . часть грунту своего власного . . . (ibid. Nr. 2, str. 40).

1747: х. у. продава „сѣножати, озеро, селідбу, боръ и з землею и деревомъ бортнимъ и зо всѣми угодиями, что въ той части на мене належитъ отъ сборовъ“ (ibid.).

1757: два братра prodávají „боръ и въ ономъ бору вотчина поле пахатное, лугъ, сѣножати а т. д. (ib. I. 87). Tedy tito dva bratři měli 1757 sami pro sebe pole orné, ve svém lese, tudíž s polstvem druhých příbuzných ne souvislé; leč tím ovšem není řečeno, že pole toto i na dále polem zůstane, nýbrž zde se prostě vypočítává faktický stav z r. 1757! Celý způsob zemědělský popisuje linstina z r.

1703: „мѣючи грунты . . . по половицѣ, якъ ся въ собѣ маєть, зъ лѣсами, полями пахатными и не пахатными, зъ зарослями, деревомъ бортнимъ . . . , зъ сѣножатни, плецамъ осѣдлыми, зъ огородами и всѣми привилѣгіями . . .“ (ibid. II, str. 40.) Zde vytčen celý postup: z hruba vytríbený kus lesa se zaseje, po sklizni jest úhorem, který časem zaroste a zdivočí.

¹¹²⁾ Viz shora, str. 96., ve vývodech Sergějevičových zprávy z r. 1766, 1767 dle Lučického Сборнику str. 166, 202.

¹¹³⁾ 1781: продава козák Golod . . . во всѣхъ трехъ земенахъ поле пахатное, котораго ограничить невозможно . . . и во всѣхъ сѣнокосахъ на меня во всемъ спадающую отъ казаковъ Евтуховъ и въ лузѣ третяя часть. (ib. II 39).

Půda orná byla tu na třech různých místech a na nich střídavě bylo seto, proto, aby ty ostatní »zeměny« věnovány byly ten rok zcela senokosu a pastvě, a dobytek aby osev nespásil. Slova: котораго ограничить невозможно svědčí, že ty tři »zeměny« neznamenají naše tři obůry, zvůry, strany, v trojoburném systému (Dreifelderwirtschaft); obůr jest kus půdy pevně vymezený a celý buď jest sdělan, neb leží úhorem, kdežtoto zde i uvnitř každé z těch tří »zeměny« hospodařeno bylo extensivně, po částicích, jako jsme již seznali ze zápisu z r. 1767: . . . мы . . . степку сїнокосомъ и паханиемъ хлѣба довольствовались вообще . . . на перемѣнныхъ мѣстахъ, где кто пожелалъ (Сергѣевичъ, I. c. str. 223.). Stejně poměry v západním Bulharsku seznali jsme na str. 63.

spokojiti se drobty jako: Russota cum filiis et fratribus.¹¹⁴⁾ Poláci jsou tudíž odkázáni k reflexím per analogiam, podle vzorů jihoslovanských a českých, za něž ovšem nejsou zodpovědni oni. Této cestě žádný Polák, jenž onen stav předpokládá jakožto prvný, vyhnouti se nemohl, jí kráčí nejnověji Balzer contra Piekosiński.

Piekosińskemu náleží zásluha veliká, že prvý z historiků polských vybájenou wspólnośc majatkową rodów zahodil a vedle toho, nedav se neúspěchy Szainochovými¹¹⁵⁾ zastrašiti, vznik dvojvrstevnosti národa polského — szlachta a chłopi — nějak hleděl vysvětliti.¹¹⁶⁾

Slované polští, »Lechici«, našli na své pouti — odkud, jest věc vedlejší; já proto Piekosińskiego za slovo chytati nemínim! — kraj mezi Vislou a Odrą prý »zupełnie pusty i bezludny« (5). Lechici osiedlali si w nowej swej ojczyźnie swobodnie . . . nie gromadzili si po miastach, lecz każda rodzina zakładała sobie osobno swoją wiejską osadę . . . daleko jedna od drugiej, tak daleko, ile potrzeba było, aby bydło jednego osadnika mogło się paść swobodnie nie stykając się i nie-międzując z bydłem sąsiada. Obszar zajęty w ten sposób przez każdego praojczyca, odpowiadał całkowicie jego potrzebom gospodarskim . . . ; gdzie się bydło sąsiadów z sobą spotykać zaczęło, tam poczęły się wytwarzac granice pierwotnych stanów czyli dziedzin czyli osiedlisk . . . Gdzie osiedlili się Dalech, tam sąsiedzi nazywali tę jego osiadłość albo Dalechów [stan] albo Dalechowa [dziedzina], albo Dalechowo [siodło] albo Dalechowy [syny] (str. 6)... Drugą kategorię stanowią wsie biorące swe nazwy również od imion osobowych własnych lecz zaopatrzone końcówką patronimiczną na -ice, n. p. Dalechowice, Bolechowice i t. p. Jaka może zachodzić różnica [rozdíl] między Dalechowem a Dalechowicami . . . , jakie były powody, że sąsiedzi nazwali jeden stan Dalecha Dalechowem a drugi Dalechowicami, odpowiedź stanowcza, których nie zawierała w sobie żadnej wątpliwości, jest narazie prawie niemożebna i tylko możemy stawiać przypuszczenie na zasadzie charakteru patronimicznego końcówki ice . . . , z czegobyla można wnosić, że dopóki żył ojczyc Dalech, sąsiedzi nazywali stan jego Dalechowem, lecz gdy umarł a miejsce jego zajęli jego potomkowie . . . , mianowicie Dalechowici, to ów stan Dalechów poczęto odtąd nazywać zgodnie z rzeczywistym stanem rzeczy Dalechowicami (str. 7). Ale gdyby to przypuszczenie było trafnym, to właściwie wszystkie wsie noszące dziś nazwy z końcówkami dzierżawczemi, powinny nosić nazwy patronimiczne, gdyż wszyscy ojczyzce dawno już pomarli a miejsce ich zajęli ich potomkowie czyli — ice . . . Tymczasem statystyka wykazuje, że wsie patronimiczne są stosunkowo dość rzadkie, że są okolice, w których ich prawie wcale nie ma, i że ich liczba ogólna wynosi zaledwie około 3100 [místních jmén na -ów, owa, owo a -in, ina, ino, napočet] Piekosiński přes 7700, str. 4] . . . Ja jestem zdania, že w prawdzie niekiedy, jak to zresztą źródła historyczne średniowieczne wskazują, wieś nosząca pierwotnie nazwę o końcówce dzierżawczej, zmieniała takową po śmierci ojczyzca na nazwę o końcówce patronimicznej i z Dalechowa tworzyły się Dalechowice, lecz że główny zrąb wsie o nazwach

¹¹⁴⁾ To prý je zbytek »rodu«! Ti ostatní patrně — umřeli.

¹¹⁵⁾ Szainocha Karol, Lechicki początek Polski. We Lwowie 1858.

¹¹⁶⁾ Piekosiński Franciszek, Ludność wieśniacza w Polsce w dobie piastowskiej. W Krakowie 1896. 8°, 151 stran. Osobne odbicie z tomu I Studyów, rozpraw i materyałów z dziedziny historyi polskiej i prawa polskiego. W Krakowie 1897.

patronimicznych powstawał w ten sposób, jeśli już w chwili pierwotnego osadnictwa nie żył stary ojczyc a stan czyli dziedzinę czyli siodło zakładali sobie już od razu jego potomkowie zwłaszeza synowie, t. j. jeśli stary Dalech umarł podczas wędrowki z Azy do Europy, a do nowej ojczyzny zdołali przyjść tylko jego synowie Dalechowice i tu sobie wspólnie jeden stan czyli jedną wspólną dziedzinę założyli. Taki stan, taką dziedzinę zwali sąsiedzi od razu Dalechowicami...« (8).¹¹⁷⁾

Těchto výsledků došel Piekosiński řadou syllogismů, cestou číre spekulativní a předpokládaje věc nemožnou: že pod čas wędrowki přešla část národa z živubytí pojedinného v spólnośc a to z příčiny sociologicky malicherné, dle toho, zdali otec cestou zemřel či nezemřel.

Gdy bowiem wedle wszelkiego prawdopodobieństwa pierwotni Lechici przedstawiali tylko jedną i jedynę klasę w ówczesnej społeczeństwi, gdy byli ludźmi zupełnie swobodnymi i co do osobistej swej wolności niczym nieograniczymi, gdy nadto posiadają na nieograniczoną własność ziemię, którą swobodnie zawłaszczać mogły, o ile takowa już przez innych współbraci zawłaszczoną nie jest, gdy zatem przedstawiają się oni jako obywatele kraju w calem tego słowa znaczeniu, to jakiś związek może zachodzić między nimi a wieśniakiem z doby piastowskiej, ograniczonym w wysokim stopniu tak co do osobistej swej wolności jako i co do posiadanej przez siebie ziemi? A jednak ten uciśniony w każdym kierunku wieśniak nasz z doby piastowskiej, to w prostej linii potomek owego swobodnego Lechity z doby żupańskiej.

¹¹⁷⁾ Theorie tato neobstojí již ani vůči známé listině slezské: 1306 . . . Lucas, filius quondam Domizlai prodává de hereditate . . . Lucaschowicz dicta, que olim Domslawicz vocabatur (Cod. dipl. Silesiae IV., str. 5). Místo aby, dle theorie Piekosińskeho, teprv za dob Domislavce Lukášových slula osada Domislawice a před tím Domislaw, sluje naproti tomu Lukaszewice a před tím slula Domislawice, a ještě dříve, za otce Domislavova, slula patrně zcela jinak. (Srovnej s tím, co jsme shora na str. 70. pozn. 61. uvedli o nestálosti patronymik jihoslovanských).

Tolik o jménech samých. S tvary jmen jest nejinak, jak svědčí místopis jihočeský.

»Registrum bonorum Rosenbergiorum anno MCCCLXXIX. compilatum (vyd. J. Truhlář v Pojednání kr. č. spol. nauk VI. 10. tř. pro fil. děj. a fil. č. 5. V Praze 1880) uvádí řadu osad panství Rosenbergského v singularu: Drochov (č. 30), Mikulov (33), Mladoně (36), Certlov (70), Velencov (73); jiná tato převzata jsou z registra staršího, ze stol. XIII., a roku 1379, kdy sděláno Truhlářovo »Registrum«, nebyla již lidem užívána, jak vysvítá ze seznamu lesů, ad hoc, na místě samém r. 1373 pořízeného (čís. 234), kde se uvádí Silva . . . sub Welencowicz: osada tudíž, která slula v stol. XIII. Welencow, nazývala se r. 1373 Welencowiczie; od stol. XV. slove Bělenče (zkažené z: Welencze). Ostatní uvedené osady slovou od stejné doby: Drochy, Mikuly, Mladoně, Cartle. Mikulov-Mikuly sluly však ve XIV. stol. jistě Mikulovice, jak svědčí německé jich jméno Migolz. Dnešní Šeměry sluly 1373 Šeměřice (silva Semy[e]rziczky, č. 234) a před tím jistě Šeměrov, jak dokazuje starý název německý: Schemersdorf (z: Šeměrsdorf). Dobrkov (Palacký, Popis král. Českého. W Praze 1848, str. 325) jest nejstarší listinný název vesnice zvané vulgo Dobrky; leč německý název: Turkowitz dokazuje, že slula kdysi Dobrkovice.

Koncovky: -ov, -ice, -y nedokazují tudíž pranic.

Zdaje się, że w dziejach naszych pierwotnych, mianowicie w chwili pojawienia się u nas władzy książęcej, co mogło nastąpić na samym początku IX. lub na samym schyłku VIII. wieku, zaszedł jakiś fakt niezwyklej doniosłości, który wywołał zupełny przewrot w ówczesnym naszem społeczeństwie i wolnych obywateli prabylków Lechitów zdegradował do rzędu uciśnionych i ograniczonych wieśniaków. Jaki to był ten fakt, nie wzpominają żadne z naszych źródeł historycznych średniowiecznych, a na istotę jego rzuca pewne światło ta okoliczność, iż równocześnie z poniżeniem wolnych Lechitów do klasy niewolnych wieśniaków, zjawiają się w społeczeństwie naszym średniowiecznym dwie nowe klasy społeczne przedniejsze, dawniejszemu ustrojowi społecznemu z doby żupańskiej zgola nieznane, mianowicie liczna klasa półszlachty-włodyków czyli wojów i nieliczna klasa rycerstwa-szlachty . . . (9–10).

Tą katastrofą jest zdaniem moim najazd nadłabskich Lechitów na Lechitów nadwiślańskich, dokonany prawdopodobnie na pocz. IX. lub też na samym schyłku VIII. wieku, przy którymto najeździe Lechici nadwiślańscy, żyjący rodami w gminowładnem (!) urządzeniu pod swymi starostami rodowymi, nieznający ani władzy książęcej, ani centralizacji, ani siły zbrojnej, ani sztuki prowadzenia wojny [ejhle holubičí povaha staroslovanská!], ulegli z łatwością Lechitom nadłabskim, u których rycerstwo i sztuka prowadzenia wojny z powodu ciągłego sąsiedztwa i ciągłych utarczek z dwoma najwybitniejszymi podówczas narodami: Sasami i Skandynawami (duńskimi) w wysokim stopniu rozwiniętą była. — Podbici Lechici nadwiślańscy stali się jeńcami wojennymi wraz z posiadanemi przez siebie dziedzinami księcia-wojewody najeźdzyczych Lechitów nadłabskich i w ten sposób stracili swoją wolność osobistą i własność posiadanych przez siebie dziedzin, którymi książę swobodnie rozporządzać mógł . . . « (18–19).

Kde vězí základný omyl, kterým celý tento, jinak genialný vývod padá?: ve víře, že pierwotni Lechici przedstawiali tylko jednę i jedyną klasę w ówczesnej społeczeństvi!

Piekosińskym zahrozeného komunismu staroslovanského ujal se s velikou horlivostí Balzer.¹¹⁸⁾

U Słowian południowych utrzymywała się aż do najnowszych czasów nie tylko w pierwotnej niemal sile, organizacja rodowa, ale i wspólna własność (vlastnictví) rodów; co do Czech najnowsze badania bardzo silny kładą nacisk na wspólność majątkową rodów, jako pierwotny przejaw urządzeń gospodarczych¹¹⁹⁾; wątpliwy, i tyle uczonym kłopotu przysparzający wyraz *ogniszczańin* Prawdy Ruskiej wytlumaczono ostatecznie jako: należący do (wspólnego) ogniska (rodowego), przyczem dawna teoria o współwłasności gmin russkich jako jednostek terytorialnych należy już do historyi, natomiast teoria o rodowem ich zasiedleniu i rodowej współwłasności wykazuje poważnych zwolenników. Dlaczegoż w Polsce stosunki własnościowe mamy koniecznie zaczynać od razu od własności indywidualnej? . . . (str. 12) . . . geneza [całego społeczeństwa i państwa polskiego] da się wyjaśnić bez przyjęcia hipotezy najazdu, a owszem przez powolną, prawidłową ewolucyą stosunków pierwotnych; . . . rycerstwo polskie wyprowadzić należy z tego samego źródła, co i ludność wieśniaczą, skąd wniosek, że widoczne w późniejszym prawie tegoż rycerstwa zabytki pierwotnej organizacji majątkowych wspólnot rodowych mogą też

¹¹⁸⁾ Balzer, Oswald, Rewizja teorii o pierwotnym osadnictwie w Polsce. Lwów 1898, 47 str. Odbitka z Kwartalnika Historycznego XII.

¹¹⁹⁾ Balzer míni tu vývody Lippertovy, v nich se mu velmi zalíbilo.

służyć za świadectwo istnienia analogicznych urządzeń u pierwotnych zasiedleńców polskich (str. 15.).

S dovolením, odkaz na »wspólność majątkową rodów« u Jihoslovian a Čechů jest dnes již bezpředmětný; jihoslovanská padla Novakovičem, česká zároveň s Rukopisem Zelenohorským klaté paměti. A že ogniščanin Ruské Pravdy náleží k »společnému« jakémus ohnisku »rodovému«, kde toho jsou doklady? Vždyť to nedává ani smyslu, ježto každý člověk náležel k nějakému »rodu«! V Pravdě Ruské, rukopise akademickém, 32, stojí: А въ (о)гипщании и въ тивуницѣ и въ мечници - BI - гравънъ. V rukopise Trojickém: О княжи мужѣ. Аже въ книжи отроци или въ конюсѣ, или въ поварѣ: то - М - гравенъ. А за тивунъ, за огнищныи и за конюшни: то - П - гравенъ. А въ сельскомъ тивунѣ княжѣ, или въ ратании, то - BI - гравенъ . . . (Tp. 9-11)¹²⁰⁾

Zde zřejmě náleží ogniščanin ke dvoru knížecímu, jest to patrně nějaký úředník či zřízenec, který má co ciniti s knížecím ohništěm.

Další důvody Balzerovy jsou:

»Wyniki, do jakich doszła najnowsza nauka etnologii i porównawczej historyi prawa, wykazują, że ludy pierwotne organizują się rodami, i że rody wspólnemi siłami podejmują pracę gospodarczą. W przeważnej części rzecz taka staje się prostą koniecznością: w ciężkiej walce z nieużyta zrazu przyrodą, której wydrzeć należy środki utrzymania, sily jednostki, a chociażby i najbliższej jego rodziny (jej dzieci), zazwyczaj nie wystarczają« (str. 8.).

S dovolením, etnologie neučí, že v dobách prvotních rodów wspólnymi siłami podejmują pracę gospodarczą ve smysle totiž wspólności majątkowej, nýbrž učí pravému opaku: individualismu; názor o těžkém zápase primitivního zemědělce s přírodou jest názor nesprávný; nebyloť prvotné zemědělstvo těžké, nýbrž lehounké, povrchní: vyžádat kus lesa, nechat vězet kde který kámen a kořen, zasít neb zasázet do popelu zrno a suřezat zralé klasy, to prosím ještě neudřelo žádného, leností pověstného Urálce a neudřelo ani nikoho ze starých Poláků a Čechů.¹²¹⁾

¹²⁰⁾ H. Jireček, Svod zákonův slovanských. V Praze 1880, str. 15, 18.

¹²¹⁾ To Polákům vyložil již před jedenácti léty Rostafiński:

»Nowe niwy . . . i na pašnik wyrabiano w gajach. Zazwyczaj czyta się u postronnych i naszych historików, że to była praca ciężka, bo połączona z karczowaniem. Wyobrażenie to jest oparte na stosunkach XIX. wieku i zupełnie błędne. Nigdy człowiek nie zadaje sobie więcej trudu, niż go do tego zmusza konieczna potrzeba. Wycinanie lasu jest ciężką pracą, karczowanie jeszcze cięższą. Dokonywa się dziś obu dla tego, że ścięte drewno jest cennym przedmiotem handlu . . . W przedhistorycznych czasach . . . drewno nie ma żadnej wartości handlowej i karczowanie lasu nie miałoby żadnego celu, tem bardziej, że chociaż przy pozostałych pniakach uprawa roli jest cięższą . . .

W całej, przynajmniej północnej Europie, postępowano sobie wówczas w zupełnie odmienny sposób i to w taki, jaki się praktykuje dotąd nietylko w Małej Azji i Algierze, ale i w Europie i znów nietylko w Rosji, ale u nas w Galicyi, tam właśnie, gdzie drzewo nie ma żadnej handlowej wartości a więc wyjątkowo gdzieś na Beskidzie albo w okolicach Gorlic.

Tento důvod Balzerův tedy padá.

»Ponad wszystkie poprzednie wywody — za pierwotnym istnieniem gospodarczych wspólnot rodowych przemawiają dwa powszechnie znane i niewątpliwie poświadczone fakty.

Naprzód: utrzymujące się przez dłuższy czas w wiekach średnich prawo stryjców rodowych do udzielania przyzwolenia na pozbycie własności gruntowej w ręce osób obcych, w którego braku alienacja mogła być wzruszoną, jako też

Sposób ten polega na tem, że w jesieni odziera się s drzewa korę na całej wysokości pnia, a skoro las uschnie, podpala się go w następnym roku, i tak *popiołem użysioną ziemię* zasiewa się, lub zapuszcza na bujny paśnik. Na takich, jak je nazywano łazech, opierało się gospodarstwo. A jeżeli w XII. stuleciu o cztery mile od Paryża rzeczywiście najpewniej w ten sposób gospodarowano, to jakże przypuścić nawet, żeby się u nas wcześniejsz mogło działać inaczej... « J. Rostafiński, Polska z czasów przedhistorycznych pod względem fizjograficznym i go spodarskim (Rocznik zarządu akademii r.m. 1886. W Krakowie 1887, str. 138 sqq).

Leč Piekosiński výklad Rostafińskiego zamítá touto — pán mi ráčíž prominout! — trochu dětinskou námitkou: »... jestem tego zdania, že wyczynianie u nas roli w prawieku drogą palenia uslych lasów nie dokonywało się nigdy. Ogień bowiem jest elementem, nad którym trudno bardzo a czasem wręcz niepodobna zapanować, kdy się rozwiemožy . . . cały kraj przedstawiał się jako jeden wielki szmat lasu, który zažeglszy w jednym punkcie, nie można było przewidzieć, gdzie się ogień zatrzyma i czy nie obejmie całego nawet kraju, robiąc zupełne spustoszenie, tem bardziej, gdy ówcześni osiedleńcy czyli praojczyce nie znali ani sikawek, ani posiadały dość metalowych narzędzi do wycinania przesiek, aby postępowi pożaru tamę polożyć. W takich więc warunkach nie mogło być absolutnie mowy o wypalaniu lasów w celu wyczyniania roli« (str. 95.). Takové nápady by se přec jen psati neměly!

O hrůzách rozpoutaného ohně psal tuze krásně již starý Schiller; ale ještě mnohem staršímu Polákovi, Čechovi atd., atd. — zrovna jako do nedávna Urálcům, dokud jim to nezakázala vláda — hrozně málo na tom záleželo, shoří-li z lesa jen tolík, co právě potřeboval, anebo třeba půl Evropy. O zhoubných lesních požárech způsobených neopatrným žďářením lze se dočísti v každém starším cestopisu po Rusi, a v dobách starých čím dál oheň zasáhl, tím líp, tím víc bylo — pastvy. To náleží do agrarně-historické abecedy. Dle Piekosińskiego neměli starí Poláci dość metalowych narzędzi do wycinania przesiek ale k porubam celeho lesa uvnitř takových przesiek jich měli dosti??

Že se prý odmítáním žďáření Piekosiński nemýlí, »klasycznym na to dowodem są nazwy miejscowości na obszarze Polski piastowskiej. Každy bowiem wybitniejszy objaw w dziedzinie gospodarstwa wiejskiego odbił się w nazwach naszych wsi . . . Gdyby więc wypalanie lasów u nas w prawieku było rzeczą tak pospolitą, jak to kolega Rostafiński twierdzi, musielibyśmy znowu pomiędzy wsiami naszemi znaleźć co najmniej kilkaset takich, którychby nazwy na taki ich początek wskazywały, jak n. p. gorenice i gorlice, žary, žarki i zgorzenice; gdy tymczasem wsie o takich nazwach w geografii naszej wiejskiej należą do tak rzadkich wyjątków, že je na palcach policzyć można . . .« A priori lze směle tvrditi, že pán po čítal špatně; když v samých jen Čechách jest vedle nepočítaných Záhořů a Záhoří 40 osad jménem Žár, Ždár, Ždirec, 18 osad jménem Zhoř, Zhorec, Zhuře, nehledě k synonymům jako: Horec, Hořelec, Hořelice, Hořenec, Hořenice, Hořetice, Hořice, Hořin; Opalice, Opalka, Ožice, Žíče; Paleč, Palič, Palivo, Praha a přemnoha jiným, pak sotva tomu v Polsce as jest jinak.

prawo ich do skupienia pozbytych dóbr z rąk tychże osób, za zwrotem ceny, jaką za nie zapłacili. Wewnętrzna racya istnienia tych praw nie dałaby się rozumowo uzasadnić, jeżeli nie przyjmiemy, że cały ród zostawał niegdyś w bezpośrednim stosunku do całego majątku rodowego, t. j. że istniała niegdyś wspólnota majątkowa rodu» (str. 14.).

Právo retraktu ovšem souvisí nerozlučně s rodovým bytem národa. Leč rodový byt nesouvisí s rodovým komunismem a nikdy nesouvisel, vždyť nikdy a nikde nebylo komunismu takového. Nejrozsáhlejší, personalní právo retraktu, přesně učleněné dle stupně parentel, přecházející postupně od rodiny k rodu, od rodu ke vsi, odc vsi k celému kmennu, nalézáme — jak jsme nahoře, str. 87 sq. obširněji vyložili — u národů semitských, mezi nimiž zastoupeny jsou všechny odstíny agrárního rozvoje od čirého nomáda až k nejdokonalejšímu zemědělci. Život národů semitských v starém i novém věku jest nám přezevrubně znám, leč marně bychom hledali mezi nimi i té nejmenší stopy po zádruze, po rodové wspólwlosnosti. I Starý Zákon zná jen a jedině nejužší rodinu a majetek osobný, potomstvenno děditelný a vedle toho zná nekonečné, personalní, ne rodové právo retraktu, dle stupně příbuzenského.¹²²⁾

I tento důvod Balcerův tedy padá.

»Powtóre: prawo krewnych do wykonania zemsty na zabójcy swojego kreniaka, względnie do uzyskania okupu za jego głowę. Jaka była ostateczna przyczyna tego, że zabójca zobowiązany był płacić okup na rzecz rodu? Nie będziemy jej zapewne chcieli szukać w pobudkach czysto etycznej natury: w miłości i wzajemnym przywiązaniu współrodowców; ludy pierwotne mają pod tym względem bardzo materyalistyczne zapatrywanie. Jeśli za głowę zabitą brano okup, to tkwiło w nim wynagrodzenie materyalne za materyalną stratę, jaką ponieśli ci, którym się on należał. Jaką stratę — odliczając członków rodziny w znaczeniu ścisłym — ponosilby ród (stryjcowie dalsi), jeśliśmy przyjęli, że własność gruntowa była od samego początku indywidualną? Żadną. Z tego punktu widzenia instytucja okupu nie dałaby się zatem wytlumaczyć. Można ją uzasadnić tylko przypuszczeniem, że własność była zrazu wspólną; wtedy bowiem zabójstwo jednego z członków rodu umniejszało ilość sil roboczych, w spólnem gospodarstwie zajętych; zadaniem okupu było ową stratę wyrównać« (str. 14—15.).¹²³⁾

Prawo zemsty, względnie do uzyskania okupu není jedno jako druhé; to jsou věci, mezi jichž vznikem leží půl věčnosti. Jsou národnové — právě ludy pierwotne — okupu, odkladu neznající, nýbrž jen zásady: oko za oko, Zub za Zub. Cit pomsty nevznikl z materyalistycznego zapatrywanie, nýbrž jest czysto etycznej natury, pudovým hnútím myslí, jak každý člověk sám na sobě může pozorovati co den. — Není správno, že okup, odklad se běže za hlavu zabitého, nýbrž vrah vykupuje hlavu

¹²²⁾ Jer. 32, 7—15; Ruch 4, 4.

¹²³⁾ Vážně psali o krevní mstě u Slovanů: Miklosich v Denkschriften d. kais. Ak. d. W. phil. hist. Cl. XXVI. Wien 1888, str. 127—210. — Vesnić v Zeitschrift f. vergl. Rechtswissenschaft VIII. u. IX. Bd. Stuttgart 1889, 1891. — Hobenovič, Čelo. 1891, str. 90 sqq.

svou, odvetě propadlou, »da se za krv ne bi opet krv prolivala«.¹²⁴⁾ A ku podivu, že právě zase u národů semitských msta krevní tak jest rozšířena a že u starých Židů, národa naprosto nezádružového, poměr mezi agnaty vynikal dvěma hlavníma vlastnostma: právem retraktu a povinností pojsty, což vyznačeno i slovně tím, že znamená »goel« 1. agnata, 2. krevního mstitele, 3. vyplatitele (zastavené dědiny neb z poroby, redemptor), což věděl již Michaelis.¹²⁵⁾

Staropolský komunism rodový jest vyvrácen, mrtvého Balzer nevzkřísil.

Leč nadarmo zde nepracoval tento nám tak sympatický učenec polský a výtečně rozpoznává charakter opole:

». . . sama naswa opole nie odnosi się w nicsem do swiązku rodowego, tkwi w niej tylko pojęcie sąsiedstwa terytorialnego; toż samo pojęcie mieści się też w spółczesnych tłumaczeniach tego wyrazu: łacińskiem vicinia, i niemieckiem gegenote (gegend). Jest w tem jakoby sześciętnie świadectwo na to, że opole nie jest jednostką rodową, ale terytorialną« str. 33.

Výborně! territorialnou a zemědělskou: vlasti, revírem, kterým probíhala chlopska země; revírem, který živil žďárem zemědělce chłopa a ladem pastýře-župana: nebyl ani staří Poláci národem jednovrstevným, tylko jedne i jedinou klasou w ówczesnej společnosti (Piekosiński 9), nýbrž národem od jakživa dvojvrstevným, a k vyložení původu šlechty polské není třeba sáhat ani k nazrodu Piekosińského ani k ewoluci Balzerově; ale jednoho jest třeba především a gruntovně: zapomenout Rukopis Zelenohorský a zaměnit Lipperta Novakovićem. Každé vzpírání a smlouvání marno jest, jinak škoda práce a papíru.

* * *

Socialní historikové, zejména ti, kteří kráčejí je n cestou retrospektivníou, představují si agrarní vývoj obyčejně jako velice složitý a především důsledně účelný. Kde však se nám udá, pozorovati rozvoj ten na pevném základě faktů a ne pouze z domyslu, tam nás přímo zarází, jak jest to vše jednoduché a prostícké a jak i ty nejrozmanitější příčiny vodívají k stejným koncům, nám na poučenou, že stejné neb domněle stejné jevy u různých národů neradno hned tak redukovati k jakémus předhistorickému zřídlu společnému.

¹²⁴⁾ M. І. Милчевић, Нешто о Вацојевићима. Гласник, XXII. 1867, str. 74
pozn. — Новаковић Село, str. 99, pozn. 1.

¹²⁵⁾ Michaelis, Mosaisches Recht. Frankfurt a. M. 1772—1875. II. str. 402.

Jest ovšem těžko, tápeme-li ve tmách, držeti se cesty, vedoucí k cíli, jehož neznáme; tu i nejbystřejší a nejopatrnější badatel nadělá marných kroků s prava leva dost, a kolik jich zbloudilo a ještě zbloudí úplně! Dobrou službu prokazuje tu — nihil sub sole novi — studium dnešní kolonisace krajin pustých, ježto lze nám tu promítání se různých činitelů pozorovati bezprostředně. V prvé řadě jest to kolonisace Sibiře, o níž napsali Rusové bohatou již literaturu; leč z té jest nám zde na západě málo co přístupno, a když nám z ní co vypíše ve své dissertaci ten onen ruský doktorand některé university německé, tu žasneme, nechtice ani věřiti, jak to, co našemu intellektu u výkladu agrarií staroslovanských a germanských činí tak hrozné obtíže, tam na Sibiři leží na bílé dni.

Stejnou dobou, co Lučickij převodem nezdařené své studie o sjabrech učený svět německý uvedl v hrubý omyl, Arsenij Jarilow uveřejnil poučnou svou dissertaci o zemědělstvu sibirském¹²⁶⁾:

Vlastníkem půdy sibirské jest koruna, obyvatelé mají pouhé právo požívací, ovšem de facto tak obsáhlé, že půdou, na níž sedí, volně mohou nakládati. Záběr půdy dosud neujaté děje se právem volné okkupace a to jest v gubernii irkutské a na Amuru pravidlem. Půdy jest tolík, že kde kdo, může libovolnou plochu zorati neb posíci a ohraditi na zahrádu či k pastvě, bez újmy druhého. Znakem takové okkupace jest chýžka, kterou sedlák, třeba že má ve vsi obydlí své, postaví na ladině neb v lese, v níž pak bydlí v létě neb i po celý rok a již tím stává se vše, co leží vůkol, výhradním a věčným majetkem jeho i dědiců. Takým krokem zemědělstvu otevírá divočinu sibirskou nejen domorodec, nýbrž i přistěhovalý Rus, jenž zde ihned zapomíná, že žil doma v úvazku občinném, v »mipy«; zde pracuje jen pro sebe, na vrub vlastní, a půda, kterou sdělal, jeho jest neb toho, komu ji postoupil. Rozsah její závisí na zdatnosti okkupatorově, jeden okkupoval třeba stokrát více druhého, leč přes to jest oběma daň stejná, podušná, dle revisní duše (poslední sčítání revisní, desáté, jest z r. 1859). Tento nepoměr ovšem pobuřuje právní cit chudšího, který málo mohl okkupovati a sotva na daně stačí, kdežto jiný žije v přebytku, z něhož neplatí nic. Nejjednodušší prostředek byl by, zrušit berní system podušný, zdanit půdu a odstranit takto krutý boj zájmový mezi sedláky velkými a malými; ale na to se nepomýšlí.

Na obranu malých vytvářila se místy moc obce, omeziti právo okkupační na půdu vskutku sdělávanou, takže to, na čem kdo síti přestal, ipso facto přestalo býti jeho a může býti okkupováno od jiného; tuto formu nazývají okkupačně občinnou. Tam, kde jest forma okkupace na-

¹²⁶⁾ Jarilow, Ein Beitrag zur Landwirtschaft in Sibirien unter besonderer Berücksichtigung des Minussinschen Bezirks im Gouvernement Jenisseisk. Inaug. Dissertation der Univ. Leipzig. 1896.

prosté na přechodu k formě této, tam naskytují se zajímavé spory, jichž konce řídí se dle toho, jestli dle místního názoru v popředí moment okkupační — zde zároveň rodově, či spíše rodinně dědický — neb moment práce. Tak rozhodl soud kdesi, že půda má být vzata tomu, jenž ji zoral a zasel a dána druhému, jenž ji zdědil, ačkoliv jí přes dvacet let neužíval a o ni se nestaral. Za práci onen neobdržel nic. — Jiný případ: Kdosi žil dlouho na témž místě na půdě vlastní, kterou vykořistiv opustil a odstěhoval se jinam. Když se zotavila, okkupoval ji jiný a prodal pak po několikaletém užívání třetímu, a ten ji melioroval drenáží. Tu na jednou vynoří se vnuk prvého okkupatora a požaduje místo dědovské zpět, ježto bylo okkupováno druhým beze svolení dědova. Při vyhrál.

Aby tento brutalní princip rodově-okkupatorský byl oslaben, dochází místy platnosti zásada, že derelinkovanou půdu stepní druhý může okkupovat již po letech třech, ale lesní ani ne po dvaceti, ježto »vytríbení mnoho stálo«. Kde však rozdíl mezi půdou lesní a stepní zmizel, neb ho nebylo a neurčitost terminu stala se nesnesitelnou, tam obmezena lhůta přesně; místy tříletá; leč jinde zas upuštěno od vymezení vůbec a každému dovoleno okkupovat ihned, co druhý ladem zanechal, a tím vzniká kriterium nové, čirý princip práce: Sedlák *X* vyoral několik brazd na znamení, že půdu tu okkupoval; leč nezdělal jí ani roku toho, ani druhého. Na to ji zoral sedlák *Y*, a sedlák *X* ji osel přesvědčen, že jeho jest na základě okkupace prvé. *Y* žaloval a odvolával se na to, že on sám prvý ji skutečně rozoral a soud mu půdu přířkl, leč s klausulí, aby *X*-ovi v nahradu za osev postoupil sklizně půl. Oproti rozhodnutím shora uvedeným jeví se tu změna radikální.

Leč ani forma okkupačně-občinná nevyhovuje, ježto malého nechrání a velkému nebrání: velký malého vždy »přeорá«; malý zamýšlí na př. okkupovat tři desyatiny, ale sotva že zoral $\frac{3}{4}$ desyatiny, ostatek dávno již mezitím zabrán sedlákem velkým. Proto vlastní tihou neudržitelnosti stavu takového vzrůstá zakročovací moc obce a princip okkupační ustupuje víc a více tendenci vyrovnávací: sedláku *X* vezme se prostě kus a dá jinému, ježto má *X* »půdy dosti«. Vzrůstem obyvatelstva roste nouze o půdu a tím i roste dispoziční právo obce; malí nabývají číselné převahy nad velkými a dosahují konečně toho, co při podušném systému berním konečně vůbec nastati musí: že k stejným povinnostem příkrou se i stejné výhody: jednoho krásného dne obec zabere veškerou půdu všech, velkých, malých, roztrídí ji dle jakosti v několik poloh, konů, a přidělí v každém z nich každému příslušníku stejně velký padělek losem na určitou řadu let, a když doba ta vyprší, nastává pereděl nový, na zcela jiný počet účastků, dle toho, kolik jest právě účastníků v obci. Tím pověstné общиное землевла-дѣніе jest hotovo, jako na Velké Rusi, ačkoliv pro ně na

Sibiři jinak není v lidu podmínek, jako jich stejně nebylo ani na staré Rusi.

A příčina všeho toho?

Žádná jiná, nežli forma zdaňovací: bez systému podušného nebyla by mohla vzniknouti ruská občina, miprosto, jako by nebyla vznikla bez systému lánového, berní jednotky půdové, německá hufenverfassung, a bez systému podymného »slovanská« zádruha.

Nic tudíž není lidového, samorostlého, aniž národního ani na miru, ani na markgenossenschaftu ani na zádruze.*)

Oprava. Na str. 51. řádek 22. shora místo: zádruhu čti *dnešní* zádruhu.

Moravské Valašsko v písemnictví českém i cizím.

(Doplňky.)

Podává Matouš Václavek.

K uveřejněné bibliografii valašské v »Národop. Sborníku« (III., 1898, 49—59) přiřaduji tuto některé doplňky, jež jsem od té doby sebral. Na některé jsem byl laskavě upozorněn. Zachovávám i zde, pokud možno, pořadí časové, jak kdy který spisovatel o našem Valašsku něco napsal buď do odborných listův a časopisů, nebo samostatnou vydal knihu.

Naději se, že přítomným i budoucím ethnografům a folkloristům poukazy těmito poslonžím, budou-li se chtítí obšírněji či soustavněji poučiti o svérázném namnoze ještě lidu valašském, o životě jeho hmotném i duševním. —

Millian Thaddaeus, *Der Molkenkurort Rožnau in der mähr. Wachalei*, Vídeň, 1853. Kniha pěkná u vzhledě přírodovědeckém, topografickém a národopisném.

Dr. Joh. Enders, *Der Molkenkurort Rožnau in Mähren und seine Umgebungen. Topographisch, historisch-romantisch, ethnographisch und therapeutisch geschildert*, Vídeň — Nový Jičín — Lipsko, 1872. Už titul knihy naznačuje všeestrannost a zajímavost obsahu.

Karel Jonáš, redaktor »Plzeň. Listů« v Plzni, vydal r. 1893 drama »Oplancija« (=zvrhlá žena), jehož děj odehrává se na Valašsku (Vsacku).

P. Vojtěch Plotěný, »O vojvodech v Kozlovičích (u Frenštátu) a valašských vojvodstvích vůbec« (»Obzor« brněnský

*) Redakce požádala p. dr. K. Kadlce, spisovatele »Rodinného nedílu«, aby v nejbliže příštím svazku NSborníku své zásadně odchylné stanovisko vyložil. P. dr. Kadlec ochotně přislíbil.

1894, 289, 306). Velmi poučná stať o vojvodech val., jimiž bývali z pravidla fojtové, a kteří mívali vrchní dozor nad salašnictvím veškerým v dotyčném kraji, resp. panství na Valašsku. (Viz svého času v Ottově Slovn.)

Václav Prasek, professor v Olomouci, Valaši na Frýdecku (Věstník Matice Opav. 1895, číslo 5.). Ve statí této má výborný znalec slezských poměrů na zřeteli hlavně stránku hospodářskou, totiž »valašství«, pasení dobytka valašského (ovec a koz) na panství Frýdeckém. Valaška vlastního se nedotýká, ačkoli co do jména Vlach, Valach přijímá rumunský původ dle Miklošiče.

Čeněk Kramoliš, říd. učitel, povídkář valašský, v brněn. »Obzoru« povídky ze života mor. Valachů: Vyzráli na pána (1892); Conevyvedl špírek (1893); Vzpomínka na sv. Mikuláše (1895); Jak naši předkové krádež trestávali (1897); Drobty z Valašska. Fotografické obrázky lidu valašského (1897, 1898).

Karel Hugo Sýkora, říd. učitel, básník valašský, přispíval básněmi do »Koledy«, »Vesny« »Obzoru«, Osvěty«, »Zlaté Prahy« a j. Též povídky a humoresky se mu daří. Valašské motivy má zvláště v samostatně vydané knize: Z rodné půdy, básně a povídky pro mládež, Velké Meziříčí 1888.

MUDr. Vladislav Mladějovský, lékař lázeňský v Rožnově, knihu: Léčební místo Rožnov p. Radh., Praha 1895. Též v časopise Českých turistů pěkné popisy (cestopisy), zvl. po Rožnovsku (1897).

Prof. Ed. Domluvil, Různé úvahy, Valaš. Meziříčí 1890. Sbírka to různých článkův a statí, uveřejňovaných v různých listech (»Mor. Orlici«, »Hlasu«, »Radhošti«, »Čechu«, »Mor. Novinách« a j.) v letech 80tých, z nichž některé se týkají Valašska (»Naše museum«, »Slovan všude bratry má« a j.)! — V IX. Zprávě c. k. státního gymnasia ve Val. Meziříčí uveřejnil (1889) Listiny týkající se dávnověkosti města Meziříčí nad Bečvou a okolí jeho, zvláště všeliká nadání a práva, udělená majetníky panství Rožnovsko-Meziříčského. Pokračování Listin je pak také v XI. Zprávě (1891). — Ve »Sborníku« Musejní společnosti ve Valaš. Meziříčí, číslo II. (1898) jest jeho stať Bernard z Žerotína a zřízení jeho našim předkům daná (1568). Tamže: Zpráva o činnosti na Valašsku pro Národop. výstavu českoslovanskou.

Josef Škultéty, redaktor a vydavatel »Slovenských Pohledů«, ve statí Slavistika u Maďarov vystupuje proti rumunismu Valachů (1897, 444).

Adolf Liebscher, akad. malíř v Praze, po několik prázdnin letních meškával na Novém Hrozenkově na Vsacku studuje kroj lidu valašského. Své dojmy na Valaších uložil ve krásné statí: Na horách valašských. (»Květy« 1896, II. 336.)

Dr. Václ. Tille, skriptor univ. knihovny v Praze a důmyslný znalec a srovnavatel pohádek slovanských i cizorodých, uveřejnil rozmarné *Dvě valašské pohádky* ve »Švandu Dudákovi« 1896, II. 245.

Michal Srubjan (Prügl), žurnalist a pilný přestitel lidovédy moravské v žurnálech pražských, podal u příležitosti recenze Václavkova spisu »Moravské Valašsko, lidopisné obrazy« ve dvou feuill. »Hlasu Národa« (1896, č. 201. a 202.) pěkný, misty rozmarný obraz našeho Valašska.

Matouš Václavek uveřejnil *Examen blouznivce náboženského Josefa Seidla* před právem Vsetínským (1736) v »Časop. Spol. přátel starožitnosti českých« 1897. — Tamže: *Hra s v. Tří králů na Mor. Valašsku* (od Vyzovic) r. 1898. — Ve »Sborníku« Musejní společ. ve Valaš. Meziříčí číslo II., 1898 má statě: O původu a jméně Valachů, v níž se staví proti theorii Miklosichově o rumunském původu Mor. Valachů, dovozuje na základě spisu prof. Píče: »Zur rumänisch-ungar. Streitfrage« a jiných závažných věcí, že »Valaši jsou čistý, ryzí kmen slovanský, a že jméno své dostali od svých sousedů slovanských. Zaměstnání jejich nejhlavnější, totiž ovčáctví, salašnictví, že bylo podnětem názvu toho.« — V »Pamětním listě fondu Palackého«, vydaném k slavnostem valašským dne 13.—15. srpna 1898 »Mor. Slez. Obcí Sokolskou« jest od něho národopisná črta: Moravské Valašsko, seznamující Sokoly aspoň letmo s krajem a lidem valašským. V tisku nalézájí se jeho práce: Moravské Valašsko, popis krajinný, histor.-topografický a lidový, s četnými illustr. (u Bratří Chrastinů ve Val. Mez.); bude se hoditi zvláště turistům; pak Hry a jiné zábavy mládeže valašské (tamže). Do »Letem českým světem« podal popisy měst valašských: Vsetína a Meziříčí, Vlárského průsmyku, Fojtství v Karlovicích, Štramberka, Lysé Hory, Hostýna, kromě jiných míst moravských a slezských.

Karel Bedřich Číha, učitel v Horní Jasence (u Vsetína) vydal *Zpěvník sokolů valašských*, Val. Meziříčí 1898. Sbírka to více než sto pochodových písní, mezi nimiž několik krásných písní valašských, hlavně však písní slovenských (uher.) na Valaších zpívaných.

Ferdinand J. Černocký, odb. učitel ve Val. Meziříčí, ve »Sborníku« Musejní společnosti II., 1898, podal pěkný příspěvek ke kulturním dějinám Valašska: *Z obecních počtů (register) města Val. Meziříčí z r. 1640*. V téžem »Sborníku« má pěkný článeké pí. H. Němcová: *Vyšívání v okolí města Valaš. Meziříčí* a učitel Frant. Táborský článek. *Zahrádky lidu valašského na Hrubé Lhotě*.

Dr. Frant. Xav. Krištufek, prof. univ. v Praze, »Dějiny církve kat. ve státech rak.-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny České (1740—1898)«, Praha 1898. Ve Vzděl. knihovně kat., sv. VI. — Ve znamenitém spise líčí spisovatel v § 9.

pěkně a objektivně náboženské nepokoje na mor. Valašsku (str. 81.—95.) v letech 1777—1780, k čemuž použil mimo jiné vhodně i mých »Dějin města Vsetína a okresu Vsackého.«

Jiří Janda, professor gymn. ve Valaš. Meziříčí, uveřejnil v XVIII. Zprávě c. k. vyšš. stát. gymn. ve Val. Meziříčí (1898) velmi zajímavé Poznámky ornithologické z okolí Val. Meziříčí v l. 1895—8. Pozorování jeho obmezilo se na ptačstvo v území proti Bečvě Vsacké až k Rouštce, proti Rožnovské až k Zubří, a pak po spojených Bečvách až k Miloticům.

O národní a politické probuzení lidu na Valašsku pokusil se již v letech 90tých (1885—1887) Frant. Vaněk, knihkupec ve Valaš. Meziříčí (nyní v Kroměříži), založiv ku podnětu hlavně mému periodické listy »Valašské Hlasy« a »Radhošť«, jejichž hlavním spolupracovníkem byl na listech jmenován Arnošt Dádák, učitel v Miloticích u Hranic. Účastnil jsem se též dle možnosti spolupracovnictví. Nepříznivými poměry však oba listy zašly, až pak Fr. Sokol-Tůma název listu »Radhošť« opět jako harcovníka pro vzdělání lidu valašského vzkřísil.

Slezský časopis »Opavský Týdeník« rovněž má nemalou zásluhu o národní a polit. vzdělání lidu valašského, podávaje od roku 1892 ve zvláštním oddíle zprávy rozličné, úvahy a dopisy z Valašska. Ve feuilletetu pak vyličoval občas mimo mne (viz III., str. 55.) některé stránky života Valachů J. R. Podhorský (J. K. Vitásek, učitel ve Frenštátě).

Fr. Sokol-Tůma, majitel a redaktor »Ostravského Obzoru« v Moravské Ostravě, velmi účinně působil na probuzení národní a zvláště politické svým listem »Radhošť«, vydávaným ve Valaš. Meziříčí od r. 1894—1895, odtud až do září 1897 v Mor. Ostravě. Tam spojil svůj list s místním listem »Ostravicí«, a z toho vznikl »Ostravský Obzor«. Jak v »Radhošti«, tak i v »Ostr. Obzoru« všímal si bedlivě mimo politiky i kulturní stránky valašského lidu, podávaje ve feuilletonech četné povídky ze života Valachů, jež všude a vždy na reální spočívaly půdě. V »Radhošti« zasluhuje zmínky zvláště povídka Staříček (zobrazující velmi případně život výměnkáře se synem); v »Ostr. Obz.«: Půl dne na Valašsku (kde kreslí se podělování chudých horských dětí), Valašským rájem (kreslena děsná bída lidu valaš.). Nejlepší poměrně povídou, z poloviny valaš. nářečím psanou, jest tam r. 1898 uveřejněná pode jménem Za právo a pravdu (sudílství dvou sousedů Machaty a Orsaga přivádí oba v záhubu), která vyjde také samostatně nákladem Ottovým v Praze.

R. 1894 vydal samostatně Dějiny Sokola Valašsko-Meziříčského (r. 1864 založeného, první to jednoty Sokolské na Mor.). V rukopise má povídku val. Soud lidu, pak sbírku básní z val. hor pode jménem Valašské album. Ve svém dramatu Haná o 4 jed-

náních dává čtvrté jednání odehrávat se na Valašsku (lidovou slavnost »Dožatou«). Vůbec v celém kuse jsou 3 podařené typy valašské!

Ve směru hospodářském účinkuje na Valaších už na devátý rok, a to na mnoha místech s patrným zdarem, A. Dadákův »Milotický Hospodář«.

Jest se mi třeba ještě zmínit, kterak umělecká a národopisná výstavka, pořádaná ve dnech 14.—28. srpna 1892 na Vsetíně, byla mocným podnětem ku seznání našeho Valašska, právě tak, jako letošního r. (1898) oslava Fr. Pałackého ve dnech srpnových ve Valaši. Meziříčí a v Hodslavicích. Tenkráte ponejprv zavítalo slušné množství cizích návštěvníků do Vsetína a shlédnuvše výstavu, v každém ohledu zdařilou, rozlétli se po horách valašských, aby spatřili jejich krásy, navštívili dědiny valašské, aby seznali lid, jeho kroj, zvyky a obyčeje, jeho písni, jeho řeč, slovem jeho duševní i mravní život. Odtud pochodily četné zprávy a úvahy uveřejňované od zvláštních zpravodajů v různých listech českých, dennících (»Nár. Listech«, »Hlase Národa«, v »Politice« a j.), v týdennících (krajinských) a zábavných (»Světozoru«, »Zlaté Praze« a j.), a to nejen o výstavě Vsacké, ale i o věcech výše vzpomenutých, kulturních, pak hospodářských, zemědělských, průmyslových a j. Zkrátka, tehdy teprve vešlo mor. Valašsko u všeobecnější, pronikavější známost. Odtud možno si vysvětliti, že letošní velkolepé oslavy »Otce národa« súčastnilo se na Valaších více než padesát tisíc lidí ze všech zemí koruny Svatováclavské!

V čas výstavky Vsacké (1892) prodlévali na Vsetíně francouzští korrespondenti, manželé Guillema inovi (A. a Lucie), vzdělaní a zruční to novináři (zvl. manželka), kteří neobyčejný zájem na všem, co se lidu valašského týkalo, na jevo dávali. Pobyt svůj prodloužili na Vsetíně až do konce skoro září, pilně si všeho všimajíce, si zapisujíce a kreslíc. Pokud bylo možno, šel jsem jim já i jiní ve všem na ruku. Spisy mé, o Valašsku jednající, všecky si zaopatřili, jež si dali pak překládati. Již ze Vsetína pilně zasílali zprávy do franc. listův a slibovali pořídití větší studie o Valašsku.

Skutečně také r. 1896 vydala Lucie Guillemainová (pod pseud. Jean Pommerol) v Paříži u Léona Cholleya román »La faute d'avant« přidavši k němu obsáhlou povídku valašskou Frania Mikoulík (Františka Mikulíková), líčící osudy zpanštělé dívky, dcery fojtovy z Polanky (u Vsetína). Povídka vyzná tragicky. Ale myslíme, že se spisovatelce hlavně jednalo o popis Valašska, kraje a lidu jeho, a že »Frania« byla tentokráte pouhou její stafází. Dosti dobře vystihuje charakterysty jednajících osob a podává zajímavé popisy života na Vsetíně, života a mrať lidu valašského na venkově. Líčí zařízení vesnických chalup a způsobu jejich stavby, mluví o právu dědičném, popisuje střásání a sušení švestek, pálení slivovice a borovičky, uvádí dosti obšírně zvyky svatební, doprobna skoro kroj lidový, a s pravým nadšením podává v překladě několik

písní valašských. Při svých popisech ponechává spisovatelka výrazy české, zvláště uvádí-li hovor lidu venkovského (foíte, slečinka, izba, cordulka, krcma, neviesta, brinza, kyselica a j.), usilujíc přizpůsobiti řeč francouzskou řeči české. — Jak doslýcháme, nebude to první a poslední kniha vážené spisovatelky o mor. Valašsku!

* * *

K oslavě stých narozenin znamenitého rodáka valašského Františka Palackého vydal r. 1898 »Odbor klubu Českých turistů ve Štramberku« péčí MUDra. A. Hrstky překrásné »Album valašské« obsahující 39 obrazů, pohledů to na rázovité typy lidové, na města a vesnice valašské, na krajiny, zaměstnání lidu a j. V čele je podobizna oslavence a jeho rodný domek v Hodslavicích.

Rukopisný sborník Josefa Bláhy, přirozeného veršovce a spisovatele.

Pan Gustav Svoboda, ředitel měšťanských škol kolínských, pořídil pečlivý přepis sborníku Josefa Bláhy, chovaného v městském museu v Kolíně. Sborník ten obsahuje tyto části:

1. Přepis známé listiny Leopolda I., dané 27. listopadu 1704, a listiny Josefa I., ode dne 15. července 1709, jež potvrzuje nově zřízený cech ovčácký.

2. Verše kratonožských hospodářův Lukáše a Václava Volného: »Leopold, císař pán římský, tenkrát mdlé posilnil hezky« atd., roku 1710 na Starém Městě pražském vydané tiskem na poděkování vznešeným příznivcům a na oslavu stavu ovčáckého. O verších těch viz moje Dějiny české literatury, druhého dílu část první, v Praze 1894, str. 77 sl.

3. Některé jiné, hlavně pobožné písni od Lukáše Volného i syna jeho Jiříka, přiléhající ke skladbám pardubského Kancionálu jejich (viz druhý svazek Národního sborníku 1898, str. 55 sl.), anebo povědomé již odjinud, jako Píseň o manželství: »Přeušlechtile manželstvo« (J. V. Kamártovy České národní duchovní písni II, 1832, 166), a Abeceda o ovčičce: »Ach, mne pastýře smutného« (V. Hankovo vydání Jiřího Volného Veselých písni, v Hradci Králové 1822, hned č. 2: Abeceda ovčácká).

4. Známý »Sedlský otčenáš« (»Pohled, kterak jsme souženi, od karabáčníků sedřeni«) a »Píseň o pozdvižení sedlském« z r. 1776 (»Radujte se, sedláci, budete mít regraci«).

5. Vlastní skladby Josefa Bláhy, sestavovatele sborníku, mezi nimiž i jedna od Václava Bláhy, snad bratra jeho. Pouštějice části 1—4, jakožto většinou známé, mimo, otiskujeme tudíž toliko jedenácte kusův, poznámenaných za vlastní práce Bláhovy anebo připojených k nim bez dalších poznámek. Jsou-li všecky od něho samého, zejména satirická, josefinsky protimnišská ‚Píseň o čihaři, ptácích a klášeřích‘ (č. V) a ‚Tak to chce tento svět‘ (č. VI), nelze nám zatím zjistit.

Josef Bláha (1754—1831), zemřelý jako mistr ovčáký v Uhříněvsi, tiskem vydal knížku jedinou: »Naučení pro mladé sedlské hospodáře, jak mají hodnost svého stavu poznati, moudrosti z přirozených věcí nabýti, domovní pořádek držeti, zkušeností se spravovati, a cíl, ku kterému člověk od Boha na svět postaven jest, znáti, aby mohli bohatí, šťastní, spokojení, a blaženi při svém povolání býti. Sebrané a v jedno uvedené od Josefa Blahy, mistra ovčáckého. V Praze 1829.« Spis obsahuje úvodní verše z Lomnického, potom prosou naučení Bláhova, a posléze dvojí obšírnější veršování: 1. Důležitost stavu sedlského (Všichni lidé svou potravu táhnou z sedlského stavu); a 2. O venkovské spokojenosti (Má chaloupka veská jest mi dosti hezká). Jsou to dozvuky horákovsko-rousseauovské chvály venkova proti městu, která od druhé polovice XVIII. století zní veškerou poesií evropskou. Josefу Bláhovi dle těchto vytiskněných veršů věnoval vzpomínku i Alfred Waldauf, Böhmischa Naturdichter, Prag, 1860, str. 45 sl. Neznámé posud, p. ředitelem G. Svobodou přepsané kusy veršování Bláhova fysiognomii tohoto samouka českého zajímavě doplňují.

Jaroslav Vlček.

Č. I.

Pjseň při uwaděnj novych Manželu.

Složena ode mně Jozef Blaha, Roku 1776 w Radboři sem ten čás doma slaužil, byl sem stár 21 rok.

Zpjwa se gako: Chtic aby spal, tak zpjwala Mila.

Iak gsy ó Bože w swé sláwě přeweliký, kterýž stvořil wssecky wěcy Tvor wsseliky, Adama z země prachu gsy učinjl, též Ewu za spomocnicy gemu zřidjl.

O wy! též nowý Manžele, genž gste nýnj gistě od Boha mocného zasnoubenj, hleděte se wždy w upřimnosti milowati a čistotu lože swého zachowati.

Za to wy přátelé Nyní zde pozwani Prosmé Pána Boha s nima za požehnánj, deg gim Pane Požehnánj, mnoho Sstěstj degž gim Syny k potěszenj Dcerý.

Ey wy též milý Rodiče, radost měgte, že gste toho dočekali Boha chwalte, že gsau pod wěncem odánj w počestnosti; dať gim Spasytel Korunu w swém králowstwj.

Falessnost wssecka bud od wás odehnána, Láska upřimnost a Swornost rozmnožena, budiž s njmi ó Angeli Rafaeli, ať by před Ďiablem Asmedem pokog měli.

Bogte se Boha wždy stále Nebeského — w přikázánj geho chodťe času wsseho, když se budete Boha bát, w společnosti, onť wám dá swé požehnanj, Pokog, sstěsti.

Lásku manželskau přede wssim zachowegte, bljžnjho swého gak sebe wždy milugte, chudým, nuzným udělugte statku svého, tak bude staw wáš požehnán času wsseho.

A wy též pane ženichu měgte w paměti, že gest stvořena z wasseho těla Choti, uwádime gi w čistotě do Komorý, abyste gi vždycky těsil sweyma slowy.

NB. Nyní se dá Newěsta do Komory a zpjwa se dále.

Hle wytám tebe sestro má a Choti má, tys mně od Boha mocného připravena, tebeť gá chcy milowati času wsseho, a tebe ve wssem ssetřiti co audu swého.

Ach! staň se tak a neginak ženichu můg, cos mně slibyl a gá tobě, ten slib náš stůg; abychom se milowali w upřimnosti, bysme mohli Boha slavit u wěčnosti.

Č. II.

Tato PIſnIČka gest sLožená na Iakoba a Labana; W PřeroWIE oDe MnJe Izefa BLahI.

Iiž každý pamatug, že gest Bůh žiwj twůg, a že tobě pomůže ze wssecky twé nauze, wem sy na paměť Joba y trpěliwost geho, též wssecky těžkosti a auzkosti geho.

On trpěl, nezaufal, ale w Boha daufal, trpěliwě wsse snássel, když ho Bůh tak nassel, On nereptal pro měn, ani pro swau Rodinu, Pán Bůh dal, Pán Bůh wzal, řekl k Hospodinu.

Zdařil mu Bůh Dcery, žeť byli wznessený, žeť gim nebylo rowno w swětě k nalezenj, On za swau trpělivost dostal welikau milost a potom po smrti w nebi wěčnau radost.

Ey wem gsy na paměť Abrahama geho wěk, toť byl Bohu upřimný, Bohu wěrný Člowěk, toho Pán Bůh prubowal, když gest od něg požádal Synáčka Izačka, by mu obětoval.

Faleš nemiloval, Bohu slib wykonal, a hned Synáčka swého gemu obětowal, Angel mu meč uchytíl, též y k němu promluwil: Bůh srdce twé uznal, hned Syna dolu snial.

Běž rychle do trnj, co tam za roch wězy, obětūg toho skopce, kdyžs tak Bohu wěrný; Dám tobě Požehnánj nade wsse Otce giný, rozmnožim twé symě nade wssecky giné.

Laskaw na něg Bůh byl, dwá syny gest splodil, a to gedné hodiny byli narozeny, Jakoba Bůh miloval, požehnánj gemu dal, časem y nesstěstjm geg — pronásledoval.

A když geg chtěl zabyt Bratr, musel odgjt až do Mezopotamě, tam čtrnácte let slaužil pilně, wěrně Labanu za Rachel swýmu Thánu, zymu, horko snassel pro swau milau ženu.

Hned gak čas doslaužil, Sedm let wyslaužil, potom od Thana svého s Ligau ossizen byl, on za swau milau Rachel, slaužil giných Sedm let, toť jest byl welice trpělivý člowěk.

A řka Laban k němu, toť k zeti Jakobu, služ u mně giných Sedm let, dám ti y tu Dceru, budū ti wěnowati, aby se moh žiwiti, gak ženy, tak sebe, též y děti swoge.

Slyš ty mně Jakobe, co se rodit bude, koliwěk strakatého, to twé wěno bude. Jakob mu poděkował a hned hulky maloval, klad ge do nápoge, kdež dobytek pjwal.

Když geg Bůh miloval, práce mu požehnal, wěčim dílem strakatý, inladý dobytek dal, gak krawyčky telátka, kozy Owce, Gehniatka, — rodily strakatý, Jakob byl bohatý.

LAskavě ho Bůh miloval, požehnánj gemu dal, tak že y Thána svého, w mnohém přewyssowal, — Laban byl omrzeli, že ge tak ochuzeli, wzal závist na něho a to pro Gměnj.

Dyž už to Jakob seznal, hned s Bohem raddu wzal; opustil Mezopotami a domů wandrowal, wzal swé ženy i ditky, čeleď y též dobytky, ginssj Gměnj k tomu, ubíral se domů.

A když w cestě byli, zas nesstěsti měli, Labán za njmý s lidma gel a ge sužowat chtěl, Pán Bůh mů w cestu wkročil, a přísně mů poručil, by nic protiwného gemu neučinil.

Tú, když gsau se sgeli, hnedky se hádaly, Laban mu hned domlauwal, že mu Bohy wzály. Jakob se tuze hněval a hnedky Ortel wydal, kdo by ty Bohy měl, aby smrti umřel.

Ey Rachel ge měla, na njch gest seděla; o tom Jakob newěděl, že ona ge skryla. Jakob řekl k Labanu: co máš k nám za přičinu, že sy nás tak honil, hněvem se rozpálil.

Laban řka k Jakobu: pod' weyděme w smlauwů, bysme geden k druhému nepřecházel k němu, stawěli gsau kamený, aby sy nesskodili, složili přisahu a ssel každý domu.

Č. III.

Pjseň o Domownjch Ctnostech.

Zpjwá se gako: Posliš Hagiteli Český ec.

1. Co pak gest to Domownj Ctnost? Gaká gest gegj Powinost, Co w sobě obsahuje? Anebo zabraňuge?

2. Ta Ctnost wede k poslussnosti, k lásce, společné swornosti, Powj-nosti k pánowj, Pána k služebnjkowj.
3. Manželka svého Manžela, A manžel manželky zcela, W wssem má zachovati, Láskawě milovati.
4. Djtky magj rodjče ctit; Ročiče djtky ossetřit, Wyučit ge dobrému, wzlásst Zákonu mrawnémů.
5. Bratřj, sestry swé milowat, W lásce milé se sraunawat, Sestry zase swé bratřj, tak gak na djtký patřj.
6. Kdo pak w té ctnosti nestogj, Domownj Pokog russegj, Gsau na cestě k chudobě, samý sskoděgj sobě.
7. Y při weliké hognosti, nemagj spokogenosti; Kdož neslaužj bljžnjmu, přicházý na mizynu.
8. Pokog gest prawé bohatstwj, daři se w něm hospodářstwj, Přibýwá statku Měnj, rozřimu oswjcenj.
9. Při tak domowjm pokogi rodiče swé djtky magi, Wycwjčené k dobrému, k obecnému y swému.
10. Láska, Gednota a Svornost k swému bljžnjmu náchylnost, Chránj města od boge, rozmnožj familige.
11. Tak učinil Král Cytecký, zawolal swé syny wssecky; Dal gim Ssipy swázané, by tak byli zlámané.
12. Nemohli gsau to učinit, na gedenkrát ge přelomit, Až on ge sám rozvázal, a po gednom polámal.
13. Z toho gde to Naučenj, gak dobré ge Sgednocenj, A tak swatá Gednota, gest dobrého Podstata.
14. Cyl gest nasseho zlepssenj, dobrých ctnostj zachowánj, Zdržuge nassj Bytnost, běže wznik až na wěčnost.

W BILaneCh sLožena oDe MnIe;

Iozef BLáha.

Č. IV.

K o l e d a

Aneb Pastyřské Rozmlauwánj: kdež dwá Pastyři Ma won a Dawon swé dary Krystu Panu obětovati Chtěj.

1. Když gsau z weychodnj straný, Tři Krale přigeli a gak slussj na pány drahé dary měli, nimiž narozeného Ježisse poctily, gehožto složeného v gesličkach spatřily
2. Nahodily se k tomu dwa dobři Pastyři Mawon a Dawon z domu gdaucij po wečeři, na to se umluvili, by to krásné dítě také dary poctili zeytra na úsvitě.
3. Dary tehdy sebrali, sedlský a domácý co gsauce lidé dbalí zey-skaly svau pracy, na cestu se wydali a gdauce společně o darech rozmlauwali řkauc takto srdečně:

M a w o n.

4. Gát dám narozenému djtětj Beranka, rovného nemám gemu w swém stádu howádka, gest gako snjh běličky, wssak na lewé straně má fliček čerweničky nápodobny k ráně.

D a w o n.

5. Gá gemu dám telátko, gegž matka kogila dýl než mnohé gehňátko twá owce krmila, swazuge a swázané přednesu malému, založím se Mawoné, že se zjibim gemu.

M a w o n.

6. A gá mu přidám k tomu kozlátko s mateří, bude moct v geho domu domu bydleti za dweřj, ač geště z prsůw žige a geg matko žiwj, wssak když se proskakuje, wssicknj se mu djwj.

D a w o n.

7. A gá mu gesstě přidám Jelinka mladého, kdykoliw na něg wzhledám, wydim spanilého, gehož gsem na ulici dopadl zelené, w horách dal se oblécy w konopě skraucené.

M a w o n.

8. Gá gemu gesstě přidám králička bilého, gehož obzwlasstě hlidám z tisyc wybraného, umý prowadět skoky, umý y bubnowat, nauči se měnit kroky y tancowat.

D a w o n.

9. Gá mu darowat myslým wewerku čerwenau, tak sy geště domeyssli, že gi nemassrownau, w skákánj a w lauskanj ořechů wsselikých nic gi twrdost nezbránj malich i welikých.

M a w o n.

10. A gá darugi gemu Zagjčka krotkého, gehož gseni přines domu gesstě malíčkého, ten se dá maličkému chytit, když gen ráčj, bude tancowat gemu a skákat negradčj.

D a w o n.

11. A gá mu přidám k tomu Psyčka pozorného, byť hlédal geho domu a dobytka wsseho, gest naučen hlidat stáda, naučen hlidat domů, tenť y na wlka trefj, můžeš wěřit tomu.

M a w o n.

12. A gá darugi gemu přemalé Kotátko; nebude wjc mit v domu mjssi to Paniatko, truc bude twému Psyku o ně se pokusyť, leč bi chtěl geho zwuku draplavého skusyt.

D a w o n.

13. A gá mu přidám k tomu něco podobného, nesnadno powjm komu, kromě tě gednoho, dám' gá mu past koženau vlastnosti kočici, ta polapi Miš každau, gak po nj poskočj.

M a w o n.

14. Gať k tomu gesstě přidám holaubka pěkného, gehož sám pilně hljdám s towaryškau geho, oba dwa barwu měnj, za den velmi zhusta nemám w swém celém gměnj tak howadka čjstá.

D a w o n.

15. Gá mu gesstě darugj par čistých hrdliček, ač ge welmi mylugj, nechť gsau u gesliček a swým tužebným hlasem, nechť lkagj, za chwjly snad znamenaj časem, proč to djtě kwjli.

M a w o n.

16. A gá gesstě přiložim Kohauta hrubého, o něho se založjm, že nemáš rowného, gest wysokého stawu, pyssně wykračuge, co labuť nese hlawu, wssem giným zdoruge.

D a w o n.

17. A gá mu gesstě přidám Slawjčka a Pěnkawu, budu mjť gak gá hádám z nich nemalou sláwu, neb když gim Intonugj Pjsnj třebas dewět, hněd za mnau opakuj magj dobrav pamět.

M a w o n.

18. A gá mu gesstě přidám pěkné tři Sykorky, ať se ze wsseho wydám, dám y dva skřiwánky; ty mně přinesl nedávno můg Kmotr z čjhadla, ssťastna geg tehda ráno hodinka napadla.

D a w o n.

19. Mně gesstě pozůstawa Kletečka běljčka, kterauž má ruka prawá zdělala z dřiwička, tu gá mu gesstě přidám s ptáčky naplněnau, snad geho zas uhljdám twář geho nachylnau.

Ma w o n.

20. Gá gesstě hůl nacházým, kterau mohu dátí, ač s ni často zacházým,
wssak mně mnoho plati, nebť gest mistrně ryta a černě zbarwena,
Chlapa se hodně chytá gako která gina.

Da w o n.

21. Gá gemu gesstě Kompas slonowy darugi, gakeg neyradčj u nás
dwořácy kupugj, gest w něm gakys gazeyček, genž se vždycky točj,
bude moct ten Synáček w něm kochat swé očj.

Ma w o n.

22. Gá gemu gesstě přidám, pěkných wěcy mnoho, co budu mjť — to
vydám pro Stůl Pána toho, Sliwy, Wořechy, Wyssně, Seyr, Máslo,
Koláče, Hrušsky a Gablka smlsne, přestane od pláče.

Oba spolu zawiragj:

23. A ať nic nezůstane, co bychom nedali, Ey hle přemilý Pane a
Andělský Krály, samy se ti dáváme, rač nas přigit wděčně a deg
ať s tebou máme Radost w neby wěčně. Amen.

Č. V.

Píseň o Čihaři, ptácyh a klassteřich.

Zpívá se gako: Dwanacte Pannen usnulo . . .

- Přissel na svět geden Čihař, o něm gde po wssech zemých hlas,
ten začal ptáky chytati, bystře do tenat lapati [: Čihadla byli kláss-
tery, Ptacy kněžj a fratej :]
- Chytil gest tučné Hawraný, Benedyktyň nazwáný, ti vysoce
litawáli Cihaře se nebáwaly [: Wssak nenadale do tenat, chytil se
i také Prelát:]
- Lapyl sem y tam Skřiwany, to byli Kartuziany, ti přelibezně
zpiwali, když dobré Wjno piwaly. [: Nebudau giž piwat wjce, pobrál
gim Čihař sklenice :]
- Dostal také Pre mosstáky, nad snich pěkny bjli ptaky, měli dosti
stříbra, zlata, předc ge chytili tenata. [: Přissli o swé drahé peři, ted'
gsau gako netopeyři :]
- Chytil gest také Pawlaný, ptáky olegem wycpaný, ti drahým
rybám sskodili, wssecky pro břicha skaupili. [: Ted' mjsto Senkrecht
Lososu, zwikagj každemū masu :] .

6. Potom chytíl Trynytařy, to gsau byli Ptacy staři, až do Turek litawali, wssudy mocně panowali, [: Nebudou více lítati, uťal gim Čihař Peruti :]
7. Zase chytíl diwné ptáky, u wody woss Polaky, chodili w bjli Hazuce, a na nj čerwene Srdce, [: Nebyli k žádné platnosti, pásli gen břicha w radosti :]
8. Pak Augustý a n j bosy, strčili do tenat Nosy, zůstali tam wězet taky, gako wssicknj gini ptácy. [: Wjno pily, prodávali, předce na nic zpiwávali:]
9. Pak taky chytíl Geptissky, ptáky chytřejssj nad lissky, Ty přelibezně zpiwáli a Gežisska prosywali. [: Když ulehnau do postelete, by gim dal wykupitele :]
10. Gsau wssak gesstě mnozy ptácy, kterj užjwag Regracy, ale giž se sytě strogj, kteriž se ti ptácy bogj. [: Pozorugau gen Čihaře, brzoli gim křjdla swáže :]
11. A tak pominau čjhadla, přestanau wssecka diwadla, žádny pták nebude k znánj, býli sywý nebo wraný. [: A tak swé barwý proměnj, budau genom ptacy černj:]
12. Wyletěg wssicknj z hnierzd swých pryč, byť gich tam bylo sebe wjc, musegi ljběgi zpywati, tak gak Čihař bude chtiti. [: Zpjwati lidem k užitku, nechat falessného zysku :]

Č. VI.

Píseň:

Tak to chce tento svět.

1. Když wěcy neprawé se děgj, a křiwdy přes křiwdy se segj — [: Tu ctný se zlobi hned:] Wssak když se k wssemu bliže stawy, hned umlkne a k sobě prawj — [: Tak to chce tento svět :]
2. Kde tyran s báznj na trůn sedne, a před stjнем co duchem zbledne — [: Ten zwraždj lidstwa kwět:] On panuge gen nad otroky, Strach, hrůza před geho gde kroky — [: Tak to chce tento svět :]
3. To drábowé též dobrě znaj Co gich Pán a počtagj — [: že dvakrát tři ge pět :] Když Pánu dagj půlku daně, pak druhá půlka padne na ně — [: Tak to chce tento svět :]
4. Když mnozy kradau na tisyce, A gjnj newezmau nic wjce — [: Než co by wětřjk smet:] Ti chudášové gdau po páru, A ti tam sednau do kočáru — [: Tak to chce tento svět :]
5. Že hřupák do se wjno ljge, A učený gen wodu píge — [: To pozná každý hned :], by hřišník gedl křehotinky, A cnostný chuť měl na topynky, — [: Tak to chce tento svět :]

6. Gen bohatstwj gest ona modla, gjž klaněti se wssecko hodlá — [Hned od A až do Z :] Ted' chudoba nic neprospěge, Giž mnohý darmožraut se směje — [: Tak to chce tento svět :]
7. Kde sprawedlnost se k nebi wznesla, tam auplatky gsau k sstěstí wesla — [:Cnost bez peněz gde zpět:] Kdo maže wsse má na swé straně, a chudým dá se na chrám páně — [: Tak to chce tento svět :]
8. Když právník s prawdau gde ku prawu, nic pořdit neynj w stavu — [:On prohrá, gak by smet :] Wssak co on nemohl dostat s řečj, Hned zmůže tele, gak gen bečj — [: Tak to chce tento svět :]
9. Když něgaký auřad prázdný, Tu čekanců gest počet rázný, — [: Dewadesat dewět :] Wssak kdo dá wjc, gest w sstěstj chrámu, Byť v kotrbě měl samau slámu — [: Tak to chce tento svět :]
10. Že chudé dívky bez wssi hany, Wždy zůstanou gen staré panny — [: A zbydau na ocet :] A lachna gen když má dukáty, Wám dlauho nebude u taty — [: Tak to chce tento svět :]
11. Kde rozum wisy na policy, Tam wolowé gsau na stolicy — [: A saudí na pohled :] Ač pak gim wssude wjdět rohy, ctj ge předc wssecko gak bohy, — [: Tak to chce tento svět :]
12. Zde krúta w lese skácy stromy, Tam sele dlouhý proces zlomj — [: Hus zginačj počet :] Zde prsten odewře žaláře, Tam dukát prosí o tasskáře — [: Tak to chce tento svět :]
13. Kdo hubu svou si nechce spálit — Ten musj mlčet — nebo chwálit — [: Syc gemu dagj ged :] Tak raděg lidičky gen mlčte — A na to nikdy wjc newrčte: — [: Tak to chce tento svět :]

Č. VII.

Píseň o Spokojenosti.

1. Gak krásně w světě žiw může býti, — — Kdož sstěstj sám sy nezmaři; A zbytnosti swé wždy radost pti, — — — — Giž od Boha sy danou zřj. Gak wsse co žige, — zde radost čige z tak welké lásky w každý čas — — Gak krásně w světě žiw může býti, kdož Stvořitele slyssj hlas.
2. Bůh stvořil wsse to, co země plodj, Y zvířat množstwj weliké; A wssecky wěcy, genž se ti hodj, dál ku potřebě wsseliké; On při řízenj měl také zřenj, Že k celosti nic nechybí; Bůh stvořil wsse to co země plodj, Bůh stvořil svět wssem přeliby.
3. Kdo život wede, wždy se wssj ctnosti, dle zákona, gimž chce byt ctěn; kdo přičini se s tau bedliwostí, By potřebnosti měl každý den; kdo w živobytí swým stavem cytj, se spokogena byti dost; kdo život wede wždy se wssj ctnostj — Ten poživá zde blaženost.

4. Když tworci swému hněd w ranj době, wždy za posylu děkugeš, a na dobrotu giž wsse dal tobě, w čas žádný nepochybuješ, tak požehnání vždy na konání Twé hogně s nebe bude dsstit, Když tworce swého, hněd w rannj době — též wečer hledjš z darů ctjt.
5. Když ctjš swé bljžnj pro Boha swého, když za bratří swé ge wždy máš; A činjš gim co gest prospěsného, že gim z gich nauze spomaháš, když muži ctnému, y nepravému, wsse sauženj rád odstrajš, když ctjš swé bljžnj pro Boha swého, tak wůli geho vyplnjš.
6. Pak powol a nás z té země milé, swé slauhy po té časnosti, by každý kdož chtěl, tám dosáh cyle, Gimž sstastnj budem w wěčnostj. Kde Boha wěčně, wždy chwálit wděčně, též budem znát y tagnosti; Pak swolá wssecký s té země mjlé, nás do nebeské radosti.

Č. VIII.

Píseň Ponocnýho.

Zpywá se gako: Poslyš hagity Česky w.

1. Zprostého gsem syce stawu, musým ale bystrau hlawu, s sebau vždycky nosyti! — Když mám w nocy chodjti.
2. Žádný neřika my pane! wim wssak mnoho co se stane, Po městě když blaudjwám, pjskám nebo traubywám.
3. Bezpečnost ta w každém mjstě, čjsta prawda gest to gistě, W nocy na mně zaleží, za to čest mně naleží.
4. Gá gen každičkého času, zlodějskau pryč plassim chasu, Na pořadek pozor dám, mnohému tu wypráskám.
5. Otce dobré w nocy nesu, pro ně hrozné sloty snesu, Když desst drčj prasstj hrom, s weselau sy chodjm w tom.
6. Často strassný wjtr bauřj, mrzne že se genom kauřj, Chumeli a prassj Snjch, z toho sy gen tropým smjch.
7. Mnohé mjsto chasu plassj, babky prawj že tam strassj, Nedělám sy z toho nic, bauřili co, bauřím wjc.
8. Ač se málo kdo mně bogj, neyljp přec wjm, gak kdo stogj, Každý když se wyslekne, neyspyš něco wyblekne.
9. W sladkém snu když lidé spěgj, směssné wěcy se tu děgj, Gá wssak wssecko přehlednu, w každau tagnost nahlednu.
10. Mnohy wyfintěny Heysek, bafne na mně gako peysek. Ze mně smých sy děláwá, sprošťaku my nadáwa.
11. Mlčjm neřjkám nic k tomu, w nocy sednu někam k domu, brzy býwá w moc mi dán, skusy že y gá sem Pán.
12. Nechceli tu čest swau ztratit, často musy mnoho platit; Uči se že lepe gest, pro mně vždycky mjti čest!

13. Panny schúsky držiwagi, na tmy hrozné nedbawagj. Často mnoha upadne, wěneček gj uwadne.
14. Mnohá gako Růže kwete, we dne hochům mozek plete, by gj w nocy wjděli! za to by se styděli.
15. Mnohá tichá gako pěna, ctnosti plná we dne žena, W nocy léckams chodjwá, muže za nos wodjwá.
16. Na cestu Pán mnohy gede, mjsli gak se panj wede? Zdálj snese sauženj, w hořkém po něm tauženj.
17. Ona za tjm slze sussj, hledj gak gi plač ten slussj; Diwné wěcy přemeyssli, rozkosse sy wymeyssli.
18. Počne dáwat Audyence, tu gá mjwam Akcydence, Když tám koho přepadnu, pěkný Tolar dostanu.
19. Mnohy genž má město w mocý, diwný aučet skladá w nocý, Tjm to potom přicházy, že wždy dobře wycházy.
20. Z ticha gá tu kolem chodjm, sobě na mjsl tak wodjm, gak ta smutná černa noc, chytrých klamu kryge moc.
21. Neywětssj pak bywá zmatek, w Neděli neb když ge Swatek, takowy to bywá schon, gako by Čert držel hon.
22. O tom umjm zpjwat mnoho, zatjm ale nechám toho!
Přjslowj gest: wssecko zwěz, každému to nepowěz!

Č. IX.

Pjseň o dobré Ženě.

Zpjwá se gako: Krystus Slovo Boha Otce.

1. Krásu stawu manželského gak dost wychwáliti, zvlásstě když se dobře zdaří — nemůž wyslowiti, když trwagj w mylowánj; — gak krásné gest podjwánj, když tak dvě ctné srdce, bez wssj falsse gsauce.
2. Dobrá upřimná manželka — manžela poliby, wssecko gemu hned učinj což se gemu ljby; objhá gako Křepelka, gsauce upřimná manželka, Nic gi teskno nenj, Při žádném sauženj.
3. Počneli Muž teskliw býti w něgaké úzkosti aneb začne sy rozmeysslet, gak bude w starosti, Ona ho w tom potěssuge na Boha mu ukazuge On že gim spořnůže — neb On wssecko zmůže.
4. Přičinugme se oba dwa; gá chci pracovati a Pán Bůh nám dopomůže, když budem dělati. Mužička sladce obegme, Mysslenky smutné odegme, tak maudrá žena gest, patřj gi za to čest.
5. Počne-li který při prácy trochu teskliv býti, Z toho se hned wyrážegj — začnauc sy zpýwati: Magj důwěrnost na Boha, těssegj se spolu oba; zněgj ljbě hlasy po wssechny gich časy.

6. A tak upřimné manželce nic za těžké neynj, Djtky ossetřit y může, s radosti to činj; Gak brzo gest po wečeři, děwečkám prácy wyměřj; Sama lůžko stele, zpjwa gsy wesele.
7. K modlitbě klekne s dítkama a Bohu děkuge z ochrany a zachowání, geho oslawuge, do lože lehne w tichosti, muže obegme s milosti; w báznj Božj spěgj, až kohauti pěgj.
8. Ranní hodinu nezaspi, přispissi k wstáwanj; Oslawuge stvořitele skrz wraucné modlenj, pracuge s weselau twařj, gak gen spatři ranj záři, pak běži k postýlce muže budj w lásce.
9. Tu se opět libé zpěwj sladce ozywagj, když oba pjsnjčky rannj w lásce prozpěwugj; Muž se ze ženy raduge, že swůg dům dobře spravuge, Laskau odměňuge gi wždy wjc miluge.
10. S takowau ženau každý muž musy wesel býti, byť by se mu y ne-wedlo wssecko gak chce mjti, když se k němu laskawě má, okolo něho objhá, můž za příklad býti, zlým ženám slaužiti.
11. Nad drahé perle, kameny, takovau milowat Gest zas powinnost mužowa, gi we wssem zastáwat; kdo to činj Zákon plnj, dogde cti a — — —
12. Nemůž beyt to Potěssenj při stavu swobodném, Neboť tolík Potěssenj nenalezá se w něm, gako w zdařilém manželstwj, Muž se ženau občerstwj, přál bych to každému — mít příkladnau Ženu.

Tato Pjseň gest složena ode mně. Jozef Bláha D. 2. února 1813.

Č. X.

Píseň Hrobnjka.

Zpjwa se gako: Co že chceš od nás Pane? . . .

1. Hrobnjka sy newssjma, Nadherný Světaček, Wssak kdo sy geg rozgimá tohoť gest Milaček.
2. Mně syce mužj zběhlj, Sproštačkem gmenugj; Předc swědčj y umělj, Učitel že slugj.
3. Wstaupis se na stolice, Učj spolu bratřj; Gá pak gen při motyce, Wjm i kam kdo patřj.
4. Dbeg neb nedbeg člowěče! Trop sobě wesele! Předc se tělo do-wleče, Na drobet popele!
5. Gá učjm w podobenstwj, Na lidském mrtwisstj, Hrob gest može tagemstwj, Mrtwoli v shnjgissti.
6. Sám pak myslivám sobě: dočekaš se těch dob, Že kopáš giným tobě Zas giný wykopa Hrob.
7. Trefjli se poctiwého, dostát do mé hrstj, Dám geg do hrobu tma-wého, zahrabám geg prstj.

8. Wjc radostně než žalostně, Složjm geg v božkau moc, Rozžehnám se s njm srdečně, Dám gemu dobrau noc.
9. Mnjm: Gak on wstane zase, W onen poslednj den, Až trauba w saudu čase, zawola gitи wen.
10. Nad rakwj, w njž bezbožnjk Ležj, mnjm w tu chwjli, Že sem gen geho Hrobnjk, Ne saudce zawjli.
11. Wzdychánj syrotkůw, wdow, Zlořečj naň w hrobě, Až hruza poslauchat slow, Kletby w gich syrobě.
12. Gá pohnut k autrpnosti, Gegich smutným hořem, Nelagi gen w sprostnosti, k Bohu wzdýchám hořem.
13. Když na tjsyce lidj, klátj přehrozný Mor, Neb kaule, meče klidj, Geden po druhem zbor.
14. Tuť diw že se mi srdce Žalostj nepuká, Když w krwji zbroden pruce, Muž hyna, nemuká.
15. Gá hazým ge do gámy, Slz mám plne očj; Hospodin budiž s námi! Illawa se se mnau točj.
16. Čas mjgi gako para! Wjc se nenawracy; Předc se v něm Člowěk párá, sám sy geg ukrácy.
17. Y mnohý umře boháč, Wssak zdáž proň kdo želj: Zwon hučj, wěge Sowač, Ale kam to čelj.
18. Ach! neokusylť chudý, Kausek chleba geho, Sám wsseho image wssudy, Giným nepřál čeho.
19. Gak bjdně tuhne tělo, Možného lakomce! Když nahrabáno mělo, Zlata stříbra kopce.
20. Co se za času svého Žiwota nastřádal! — Teď Hrobnjk geg samého mrtvého zahrabal.
21. Proň Přítel newyléwá gedinké slzyčky, Y nebe přát prodlewá, nedbá oň žádnicky.
22. Když ale hrobek smačj, Rod hoře wedaucy, Sám také hnedy pláčj, trnu se třesaucy.
23. Až musým zůstat státi, Nelzeť zaházet hrob, Leč gdau pryč děti s mätj, teprw na něg dám klop.
24. Tak tedy neylepe gest, Sslechetně žiw byti, Gho těžké pomáhat nest, Smrt w paměti mijti!
25. Do ran nalegt olege srdcem milosrdným, W čas dokud Bůh popřege, Bjdným opusstěným.
26. A hněw na protiwnjka ze srdce wypudte; Tak poznáte hrobnjka, w prawdě gisť budte.

Č. XI.

H ř b i t o w.

Zpjwa se obecnj notau.

1. Slawy swěta zbořenisstě, smutné lidstva práchniwisstě! Zde chcy w auplně měsycy, rozgjmati tu směsycy.
2. Genž tak tjsse w tobě ležj, až mi mráz po audech běžj, z hrobu pára stuchlá wěge, hroznau smutnost w dussi lege.
3. Swětská odsud pádj luza, hřjsnjka tu drtj hruza. Wětrjk wraty wrzá strassně, po hrobych stjn kmjtá plassně.
4. W njchžto odpočivá w Pánu, množstwj prostých též i Pánu, Chudobných gak bohaču, umělcu — sprostých woráču.
5. Wčera mnohý wýskal sobě mladík; dnes giž ležj v hrobě. Mnohý chtěl se s čerty práti; Peklo zbořit — složil hnáty.
6. S Bohem; genž mu řiditi měl swěty, tak gak on by gen chtěl. Wyzablá tu náhle co chrt, přihrkla tmau hladová smrt.
7. Studenau swau po něm chmátlá rukou; wtip mu wšecken zmátlá. Mnohý, an zde ležj w dole, žiw gsa, plesal w sstěstj kole.
8. Mnil se Bohem býti w swětě, rozkoss zkusyl w zymě w letě. Kořili se geho mocý Lidé we dne, též y w nocy.
9. Přes ně on sy hrdě kaukal, wždy gen na ně smutně braukal, Přissla Smrt, a zdaž ten to Pán, také as w mau moc gest wydán.
10. Neptala se a vzala ho, každého gako giného, Bohatstwj, cti, mjval mnoho, zde wssak musel nechat toho.
11. Na swět sy nic nepřinesl, též wjc z něho neodnesl, Běda! lidu wzpmjanj, kdož neměl ctné obcowánj.
12. Náhrobkem, ač zakaupeným, draze zlatem oblaupeným, Wěčnost chtěl sy gménu dátí, w hrobě geště — chwálu bráti.
13. Cnosteného tu gen drn kryge! — wěčnost mu wssak wěnec wyge — Mnohého gsau zbyli rádj — lidé; genž měl gazyk hadj.
14. Každému njm ubljžoval — na cti gménu utrhoval. Lidé w swár a rozbrog honil, množstwj hřjchu natroponił.
15. Slze cedil w chrám gak přissel — ponlauwal gak z něho wyssel. — Pln gsa skryté neprawosti — na hřjch láti nemoh dosti. —
16. Mnohého tu gako kwjtky — opusstěné krásné djtky, w těžké utiskánj padlj — giné, swedené gsau zwadly.
17. Wy pak genž we swé Mladosti — djwjte se swé pěknosti: Chodte sem, tu uhlídáte, za rok ze wsseho co máte.
18. Z krásy, sstěstj, swětské sláwy — wyroste ach trochu tráwy — — Gedině ten odnese dost — genž sy swatau obljbil cnost.

Psáno w Pitkowjcých, Jozef Bláha.

Posudky a zprávy.

Етнографічний Збірник. Видав етнограф. комісія наукового товариства імені Шевченка. Т. IV. Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Зібрав Володимир Гнатюк. Т. II. Казки, байки, оповідання про історичні особи, анекdotи. У Львові 1898. str. VIII. + 254.

Tímto druhým svazkem ukončil zasloužilý haličsko-ruský etnograf p. Voldymyr Hnatjuk první serii svých »Etnograf. materialů z uherské Rusi«, jichž I. svazek oznámili se v tomto Sborníku III., 107 sl. Jen něco málo zbylo ještě, a to p. Hnatjuk slibuje vydati později. Slibuje pak dále sbírku prosaických tradic zapsaných v Báčce, kteroužto budeme dychtivě očekávati, abychom mohli důkladněji poznati tento dialekt. Čtenáři našeho Sborníku (III., 65) poznali již částečně názory p. Hnatjuka a opáčný prof. Pastrnka.

Sborník haličskoruských tradic, které nyní leží před námi ukončen, naleží mezi nejvážnější národopisné publikace slovanské v posledních letech vydané. Nevím, pro koho má větší význam, pro jazykozpytce neb pro folkloristu. Oba budou velmi pilně a s velkým prospěchem studovati tyto »matериали«. Mimo hojně zajímavé jevy hláskoslovné a tvaroslovné obrátí na sebe pozornost jazykozpytcovu překvapující sledy maďarského vlivu na uherskoruské dialekty, jmenovitě na jeho slovník, vliv to snad ještě větší, než byl turecký na jazyky jihoslovanské. Pan vydavatel učinil »slovníčkem uherskoruských místních výrazů« (str. 234 – 251) do daleké většiny maďarského původu své materiály teprve přístupnými čtenáři maďarštinu neznajícímu. Bez něho mnohé zůstalo by nesrozumitelné. I předměty obecného života označují se na mnoze maďarskými slovy, a původní domácí slova zapomenuta. Ba též původní slovanská slova převzala se znova maďarským prostřednictvím, jako cerénc, mad. szerencse ze slov. сре́ча (slovin. a též prarus. ještě asi VIII. stol.), od toho znova utvořeno adj. се́речливий; баратóуство m. ópatóуство; гурица z mad. gerenda, a to ze slov. грëда (hřada), пôроиъч — mad. parancs, poručení, anebo slovanská slova s maďarskou příponou стóлош i столáш m. столярь, мîacápoli dle mad. mészáros masař, řezník; dle mad. říká se též ошкóла m. школа a j. v. Hojně ku podivu jest také živlů německých vlivem hlavně vojenského života převzatých.

Folklorista pak nenajde tu jen zajímavé varianty látek hojně rozšířených, látek mezinárodních, než obrátí s velkým prospěchem bedlivou pozornost na formu, jíž mezinárodní sujety na těchto místech nabýly, na pronikání čistě moderních pojmu a předmětu také do látek, kteréž mají dosud bájeslovne zabarvení. Rek zastaví se v kavárně a dává se instruovati od sklepníka; osvobodí z moci drakovy kišasonku. Vóron car chodil na vojnu vždy se svými třemi lidmi; byli to Hólod, Móroz, Stúdiň a Teplotá; přešli přes moře po mostě, který udělal Móroz a zničil Teplotá svým dechem. Přišli pak do jednoho velmi horkého kraje, do takového, jak dnes do Brasilie jdou. Drakové, kteř

unesli slunce a měsíc, klejí jako čistokrevní Maďaři Básama kújon teremtéte! atd.

Pro lepší poznání tradic bylo by důležité, poznati blíže životopis aspoň předních vypravovatelů; jmenovitě, sloužili-li na vojně, byli-li kde mimo domov, jaké jest jejich sociální postavení, umějí-li čísti a snad ještě psát, jich stáří. Pohádky své, počtem 38, v tomto sv. vytisklé čerpal p. Hnatjuk celkem od 15 vypravovatelů. Z těchto ale jeden jenom vynikl, Michal Pustaj ze Zbuje Zemplin. stol.: od toho zapsáno jest 12 pohádek, téměř třetina tedy všech; od jiného zapsáno ještě 5, od třetího čtyry nepatrné, od ostatních po 1—3. Škoda, že p. vydavatel nepřidal k zaznamenaným svým vypravovatelům bližších dát životopisných.

Vydavatel přidal v »dodatku« ještě parallely k pohádkám vydaným ve sv. I., a mimo to ještě ukazatel motivů pohádek vydaných v obou svazcích (str. 206—233). Lépe by bylo snad bývalo, kdyby byl vyd. seřadil motivy tyto abecedně. Tak jest jeho »ukazatel« vlastně jen stručným výtahem z jeho materialů.

Uvedeme nyní stručně jednotlivé důležitější verše, a poukážeme na parallely u jiných národů, pokud vydavatel sám ve svých hojných poznámkách jich nepřipomněl.

I. Pohádky str. 1—161.

Č. 1. str. 3. sl. »Baronský syn v Americe«. Povídka vymýkající se celkem z obyčejných pohádek; seskupena z nejrozmanitějších motivů: magnetova hora, obrové lidožrouti, na rožeň vrážejí lidi; rek obrovi do ucha vložil 25 patron, a tak ho zabil; s mrtvou ženou rek za živa pochován, ale jinak se z hrobu spasí, než v obyčejné pověsti, ve které pomocí léčivé trávy ženu oživil.

Č. 2. str. 12. sl. Modní »Robinson«. Robinsonada.

Č. 3. »O Franckovi«. Francko promarnil celé své jmění, vstoupil do služeb děblových, ten ho zavázal do velké kůže jakoby koňské; kůže se s ním vznesla na velkou horu, plnou démantů i zlata. Tam Francko zůstal, přišel do domu Psohlavcova, majitele této hory. Psohlavec měl jedno oko lidské, a druhé oko velké jako nádoba 16—20 litrová. Ten ho přijal za sluhu svého, spřátelil se s ním, slíbil, že mu vše po něm zůstane. Francko našel si tam ženu: k studni lítaly koupat se tam 4 dívky, zakleté; jedné z nich vzal pero; oženil se s ní. Po nějaké době zastesklo se Franckovi po domově, Psohlavec ho bohatě obdaroval a pustil. Doma našla žena jednou klíček skřínky, ve které pero její bylo uschováno. Uletěla i s dítětem. Muž ji hledá. Pomáhají mu zvířata, mezi které rozdělil kořist. Srv. Аѳанасьевъ Pye. нап. ек.³, I., č. 97. str. 244. Dowojna Sylwestrowicz II., 355. sl. Sven Grundtvig Dän. VM. II., 196. sl. Wolf Deutsche HM. 82. sl. Zingerle KHM. II., 2. sl. Nar. pripov. v Soškikh plan. III., 41. sl. Шапкаревъ Сборн. нап. умотвор. IX., 374. sl. Andrews Cont. ligures 215. Romania VIII., 241. a j. Promění se v myš, vrabce, lva, když si vlásek, pero položí pod

jazyk, do rtů, sv. Худаковъ Великор. ск. I., 16. sl. Weryho Pod. lot. 105. sl. Ul. Jahn V. M. Pommern Rügen I., 343. Pröhle M. f. d. Jugend 214. sl. Pineau Cont. pop. du Poitou 86., Basile Pentamerone (Liebrecht) I., 211. sl. a j. — Našel ženu, vyletěli pak na horu Psohlavcovu; žena jako holub, on jako vrabec.

Č. 4. str. 20. sl. »O 24 bratřích a o Paliroži«. Pro 24 bratry hledány 24 sestry za ženy. Srv. Аѳанасьевъ Рyc. нар. ск.³, I., 88. sl. č. 60 Сóори. мат. Кавказ. XIII., odd. 2. str. 308.; XV. odd. 2. str. 204.; XVIII., odd. 1. str. 64. sl. Radloff Türk. Stämme Süd. Sibir. IV., 444. sl. Lud III., 46. sl.; Kollár Zpěvánky I., 420., Archiv f. slav. Phil. V., 75. sl. Којанов Стефаповић Срп. нар. припов. str. 215. sl. Nejmladší zůstaven doma, ostatní bratří s otcem se vydali na cestu pro nevěsty. Čert nepustí průvod zpět, zaslíben jemu nejmladší bratr. Daruje mu život, dobude-li čertovi krásnou Palirožu ženu jednoho hrdého däbla. Rek to dokáže pomocí koně zázračného, »nejhoršího« to koně v konírně cárské, kde dříve sloužil s bratřimi.

Č. 5. str. 26. sl. »Krikus Kakus«. Dva vojáci dostanou se do nějakého sklepa, v něm mnoho prázdných sudů, jeden je plný, těžký: v něm ale stále menší a menší soudky, otevrou nejmenší jako lískový oršek, v tom byl lístek, a ná tom lístku bylo napsáno Krikus Kakus, jak se to přečtlo, objevil se čert a plnil každé přání páno. Srv. Pröhle M. f. d. Jugend 98. Opatřil pánovi bohatou krasavici, když byl splnil podmínky, vystavět totiž takový palác, jaký měl její otec. Čert sám ošálí reka, požádav ho o dovolenou a o lístek onen zpět. Na konec se ale rek lstí opět ho zmocnil a lístek spolk, aby mu více utéci nemohl.

Č. 6. str. 30. sl. »Honychmarnyk (který honí mraky) a jeho věští sluha«. Částečně nový variant známé látky o čarodějníku a jeho žákovi. Srv me pojednání ve Сóори. мшн. XV. 393 sl.

Č. 7. str. 33. sl. »Medvid' Ivanko, Tovčykamiň-Pečykolači, Sučy-motuzok«. — Rek syn medvědí a jeho soudruzi 1. rozbíjel kámen a pekl z něho koláče, 2. rubal les, trhal trávu a ze všeho dělal provaz. Při vaření překvapí a mučí je človíček sám loket velký s bradou po kolena. Medvid' Ivanko pronásleduje ho, vysvobodí z podsvětí z moci draků tři dívky, soudruhy zrazen Srv. Nár. sb. čsl. II., 104. sl. Zbiór wiad. antrop. IX. sl. 3. str. 97. sl. ČL. VI., 197. sl. Stumme Tunis. M. 5. sl. Sommer Sag Mär. Sachs. Thüring. 108. sl. Schiefner Awar. Texte 17. sl. Ochránil mládala orlí před ohnivým deštěm, orel ho vynese za to na svět. Srv. Добровольскій Смол. Сб. I., 509. Kołberg Lud III., 118. Dowojna Sylwestrowicz I., 16. sl., 255. sl., 360. sl. Шейнъ Matep. съверозап. кр. II., 108. Strohal Hrvat nar pripor. 97.

Č. 8. str. 39. sl. »Sučkyr Janko a jeho skutkové«. Bezdětná císařovna, počala, když pojedla z jisté ryby; zároveň její panská a čubka. Zrozeni tři chlapci. Idou hledat slunce, měsíc a hvězdu, které unesli tři šarkanové, 24hlavý, 12hlavý a 6hlavý; první má zlatý, druhý stříbrný, třetí měděný dům. Jich tchýně (тешца) jmeneje se Hyňdžibába, z* jedža, * jedža? (jaga-baba). —

Ukáže-li se na lžíci krev, znamená to smrt rekova, pod. přeteče-li na mísce krev. Драгомановъ Малор. пар. пред. 266. Рудченко Южнор. ск. II., 73. Добровольскій I., 413., 424., 436. — Na zpáteční cestě zastavil se rek Janko Sučkyr u tchýně a žen zabitych draků, vyslechl, jak chtí oklamati soudruhy jeho; první udělá se červeným šátkem, druhá krásnou hruškou, třetí přepěknou loukou. V. Нárodop. Сб. čsl. III., 114. — Čarodějnice proměnila se rekem přinucena v kobylu; bratr její Lakcibrada ji reku lstí vyval. Sučkyr Janko nebyl s to přemoci Lakcibradu, přistoupil na jeho návrh, že mu za tuto kobylu přinese dceru jednoho cáre. Na cestě té přidruží se k němu jedlík, piják, mrazivý, běhou, střelec bystrozraký, jich pomoci dobyl princezky. V. Нárodop. Сб. čsl. III., 114. Lakcibrada reka opětně obelstí krutě dobytou princezku unese, reka do bažiny zatáhne. Rek najde dům Lakcibrady i ženu; žena vyzví na ném, kde jeho síla schována: jelen stojí u studně; v jeleně srna, v srně zajíc, v zajíci kachna, v kachně dvě vejce: jedno vejce když se rozbije, polovice jeho síly propadla; když obě vejce se rozbijí, bude mrtev. — Celý dům Lakcibradův shrnuli rek a žena osvobozená do jablka, jako jinde do vejce neb mošny, kufříčku. Кулшъ Записки о юж. Руси II., 31., Шенкъ II., 33. sl., Добровольскій I., 573., Dobšinský VII., 86. H. Pröhle KVM. 95. Waldau BMB. 573. Kremnitz Rumän. M 227.

Č. 9. str. 56. sl. »O cáři Voronovi a jeho vojácích Hladu, Mrazu, Studentu a Teplu«.

Č. 10. str. 58. sl. »Jak Koňtjuši dostal slunce a měsíc«. Císař dal vystavěti kostel, Koňtjuši našel v něm chybu, že v něm nebylo ani slunce ani měsíc. Má je uschovány Hyňdžibaba. Rek jde pro ně. Pod. jako č. 8.

Č 11. str. 62. sl. »Jak ruský kralevic s velkým Jankem vysvatal cárskou dceru«. Vypravuje se nejdříve historka otce rekova: v jedné Americe rozdávala jakási žena drahocenné věci, šapku-nevidimku, plášt' neviditelným činíci, sedlo m. koberce samoletu, neč-samoseč a j., rozdávala zároveň země a národy. Otec rekův dostal zlatá zrna hrušková a ruskou zemi. Byl to nejbohatší pán, neboť měl zlatou hrušku, proto učiněn byl cárem. Měl tři syny: oba starší zapadli na cestě k princezně v hospodě, nejmladší jí dobyl pomocí Velikého Janka, jehož dluhy zaplatil a od sloupu, ke kterému byl přivázán, vysvobodil. Že by ho mohl vyplatiti, řekl rekovi sklepnič v kavárně!

Č. 12. str. 70. sl. »O třech carevičích a carevně na Jasinské hoře«. Král starý churavý posílá syny své pro léky (léčivé vody) na hoře Jasinské. V. Ethnograph. Збірник I. článek 2. str. 17. sl. č. 6. Kolberg Lud VIII., 71. sl. Karłowicz Pod. na Litwie č. 7. Сборн. матер. Кавказ XVIII., odd. 3. str. 244. Václavek Valašské poh. a pov. (1894) str. 30. sl. Vernaleken Österr. KHM. č. 53. Strohal Hrvat. nar. pripov. č. 78. Wolf Deutsche HM. 54. sl. Knoop V. S. Hinterpommern 236. sl. č. 15. a j. v.

Č. 13. str. 75. sl. »Tři bratří Večerja, Pivničnyk, Zorja«, jmenují se tak, že jeden zrodil se večer, druhý o půlnoci, třetí na zoři, pod. Аѳанасьевъ Р пар. ск.³ I., str. 173. sl. č. 80., Зорька, Вечорка, Полуночка, pod. v srbské

pohádce Атак. Николић Срб. нар. припов. 1843., II., 112. sl.: Ноцило, Понцило, Зорило. Otec jich na jedno oko pláče, na druhé směje se; kdyby se umyl jistou vodou, byl by veselý na obě oči pod Kremnitz Rumän. M. 238.

Č. 14. str. 81. sl. »Divotvorný mlýnek, beránek a kyje«. V. Národop. Sb. čsl. II., 103., III., 118. č. 50.

Č. 15. str. 88. sl. »Divotvorný stolec, koza i kyje«. Dostal je chudáš od větru, který rozvál vysetý jím oves. Pod. Рудченко II., č. 31. Добровольський I., 585. sl. Романовъ III., 277. sl. č 52., 53. Сборн. матер. Кавказ. XV., str. 167. sl. č. 3. Zbiór wiad. antropol. XVI., odd. 2. str. 77. č. 21. Slavia řada I. sv. 4. str. 14. Ungar. Revue VIII., 332. Kres IV., 451. Th. Vernaleken Österr. KHM. 235. sl. Revue des trad. popul. IX., 182. sl., XI., 518. sl. Mélusine I., 129. sl. Sébillot Contes des marins 223. sl., 235. sl., 241. sl.

Č. 16. str. 92. sl. »Beran, ubrus, kyj, které Bůh daroval člověku« který bil ženu a byl od ní poslán, aby Bůh mu zaplatil.

Č. 17. str. 96. sl. »O střelci, který rozuměl řeči všelikého zvířete« Střelec posvěcenou kulí zastřelil draka, a za to nabyl daru rozuměti, co mluví zvířata i stromy. Žena, chce věděti, proč se smál. V. Národop. Sb čsl. III., str. 102. č. 7.; str. 122. č. 108.

Č. 18. str. 99 sl. »O člověku, který rozuměl řeči zvířecí«. Osvobodil hada z ohně, od otce hadového nabyl toho daru. Srv. Národop. Sb. čsl. II., 100. R. Basset Nouv. cont. berbères str. 119. sl., 327. sl. Афанасьевъ Рyc. нар. ск.³ II., č. 139. str. 124. sl. Mijat Stojanović Pučke pripoviedke 239. sl. — Ženina zvědavost ztrestána jako v č. 17.

Č. 19. str. 101. sl. »Jak Rudloš Janoš byl psem«, obrácen nevěrnou ženou ve psa. Srv. Сборн. матер. Кавказ. XII., odd. 1. str. 78. sl. Dowojna Sylwestrowicz I., 317. sl.

Č. 20. str. 106. sl. »O Nemtudovi«. Rek utekl od čerta na jeho zázračném koni, když se pozlatil. Slouží na cárském dvoře, nemluví, na vše odpovídá Nemtúdom. Princezka zamítá k vůli němu cárské prince. Na vojně pomáhá rek tchánovi proti nepřátelům: na jedné jabloni jest jablko, a v tom jablkou d'áblova vojsko; rek sekne šavlí do jablka, vypadne vojsko.

Č. 21. str. 112. sl. »O sedmi bratřích havranech a o jich sestře«. Srv. Slavia řada I. sv. 3. str. 15. Kres IV. 1884 str. 352 sl. Karlowicz, Pod. Lit. č. 1. Vernaleken Österr. KHM. č. 4., 5. E. Meier Deutsche VM. Schwaben 174. sl. č. 49. Andrews Cont. ligur. č. 19. str. 80. sl. Sommer SM. Sachs. Thüring. 142. sl. — Připojena k tomu verše o sněhurce. Srv. ČČM. 1895. str. 356. č. 52. Andrews Cont. ligur. č. 18., 58. Legrand Cont. pop. grecs, 133. sl. Spitta Bey Cont. arab. mod. 106. sl. Шашкаревъ Сбор. нар. умотвр. IX., č. 231. str. 379. sl. Dowojna Sylwestrowicz I., 64., 175., 199.; II., 247., 309., K. Maurer Isländ. VS. 280. sl. a j. v. Spojen ještě motiv o bezrukém děvčeti.

Č 22. str. 117. sl. »O cáři, který měl děti stříbrovlasé«. Princ vzal si za ženu tu ze tří sester, která slíbila, že porodí najednou dvě děti, chlapce i dívče, stříbrovlasé, nechodily by do školy a hned by písmo znaly. Srv. Národop. Sb. čsl. II., 97. sl. č. 22. Атанасије Николић Србске народ. прислов. I., 88. sl. Zde ale nepronásledují závistivé sestry šťastnější svou sestru, než porodní bába podvrhla jí štěňata.

Č 23. str. 122. sl. »Jak carevič unesl carevnu od čerta«. Princ zamíloval se do obrazu princezny (zakleté). Srv. Атанасиевъ Рус. народ. сказ. I., č. 116., II., č. 147., 194 a, 194 б. Остроумовъ Сарты II., 35. sl., 83. sl. Radloff Türk. Stümme I., 6. str. 178. Weryho Pod. lotew. 170. sl. Этнограф. Зборник III., 43. sl. Ul. Jahn. VM. Pommern Rüg. I., 37., 70., 168., 543 GOH. Cavallius Schwed VSM. 168. sl. O. Knoop VS. Hinterpommern 204. sl. Grimm KHM. č. 6. Wolf Deutsche HM. 369. sl. Kres V., 1885., 199. sl. č. 45. Летопись мат. сербске sv. 145. str. 106. sl. Шапкаревъ Сборни. българ. народ. умотвр. IX., 392. sl. č. 241. B. Schmidt Griech MS. 79. sl. Marc Monnier Cont. pop. en Italie 301. sl. Carnoy Contes franç. 117. sl. Revue trad. pop. X., 512. sl. a j. — Princ vydává se pro ni se svým věrným sluhou. Na cestě oklame muže vadící se o zázračné věci: kdo plášť na sebe položí, stane se neviditelným, kdo proutkem máchne, přijde kam chce; knížku kdo otevře, tam stane, kde chce; jich pomoci řeší sluha rekův těžké úkoly, jež dívka, čertova milenka, jemu ukládá. Jsou tu různé reminiscence z jiných látek, jmenovitě z látky o princezně, kteráž každou noc roztrhá 12 střeviců. Dívka ukládá mimo jiné princovi, aby jí přinesl hlavu jejího milence.

Č 24. str. 125. sl. »O hochovi, který sedm let seděl v studni«. Řeší hádanky a úkoly, které jeho králi ukládá sousední pohanský král. Srv. Dowojna Sylwestrowicz. Pod. žmudzkie I., 452. sl. Zbiór wiad. antropol. XVI., odd. 2. str. 67 Erdélyi Stier Ungar M 17. sl. Gr. Chalatianz Armen. M. 51. sl. Připomíná silně starou pověst o moudrém Akirovi.

Č 25. str. 129. sl. »O cárském kmotřenci«: sluha jeho vydává se sám za něho, princ jeho sluhou; vysílan jím na těžké práce. Srv. Národop. Sb. čsl. III., 114. č. 9. Којанов Стефановић Србске народ. прислов. str. 39. sl. č. 7.

Č 26. str. 132. sl. »Marko bohatý a cesta k slunci«. Srv. Národop. Sb. čsl. III., 5. sl., 118. sl. č. 55. Andrews Cont. ligur. č. 52.

Č 27: str. 137. sl. »Janko kouzelník«. Shodná s pohádkou sbírky Z. Rokossowské č. 88. Národop. Sb. čsl. III., 120. Srv. Carnoy Contes français 185. sl. Zingerle KHM. I., č. 4. Јован Б. Војиновић Срп. народ. прислов. str. 109. sl.

Č 28. str. 140. sl. »Čert pacholkem u chudáša, jemuž snědl chléb.« Srv. Národop. Sb. čsl. III., 115. č. 12., 119. č. 80.

Č 29. str. 143. sl. »Čert šibeničník«. Člověk chudáš vykoupil za peníze stržené za krávu člověka-čerta od šibenice. Čert u něho slouží, přenáší od bohatého bratra; žena bratrova na stráži, jím udávena, koláč má v ústech. Vrací se pak z hrobu, čert ji totiž vykopává z hrobu a nese zpět. Srv.

Лѣтоиць истор. филол. общ. новоросс. III., str. 227. č. 29. Archiv f. slav. Phil. XIX., 256. Valentin Schumanns Nachtbüchlein ed. Bolte 388. sl. Freys Gartengesellschaft ed Bolte 278 sl.

Č. 31. str. 147. »Proč bijou hromy«. Strom pronásleuje čerta, lesník zabil čerta svěcenou kulí, »čornókryžnyk« odměnil ho za to nábojem. Srv. Житіе і Слово 1895., seš. 2. str. 218.; seš. 3. str. 372. Hrom se vůbec představuje jako vojna mezi bohem a čertem Житіе і Слово 1894., II. str. 180. Добровольський Смол. Сб. I., 226. sl. č. 2., 3. 5. Revue trad. popul. I., 94.; II., 269.; X. 222. sl. Этнограф. Обозр. XXVIII., 116. sl.

Č. 32. str. 148. »Odkud berou se kroupy.« Srv. Slavia, řada I., sv. 1., str. 25. Zbiór. wiad. antrop. XVI., str. 8. č. 11. Bufková Wanklová Z Ječmínkovy říše 277. sl.

Č. 33. str. 148 sl. »Jak chudas zbohatl skrze kmotrovu kůži.« Boháč slíbil čertu kůži svou za peníze. Když byl pochován, čerti všecky kosti z kůže vytřáslí; kmotr tuto kůži zatáhl do svého posvěceného kruhu. Čerti za kůži nanesou mu peněz až do kuropení! Srv. Гринченко Этнограф. матер. I., č. 79., Асанасьевъ Рyc. нап. ск.³ II., č. 209. Revue des trad. popul. I., 35.

Č. 34. str. 149. »Jak přišel kněz na hostiny čarodějnici.« Pozván a poslán pro kněze zvláštní kočár. Při hostině ale dle zvyku svého požehnal, a vše se propadlo, octl se na stromě v dalekém cizím a neznámém kraji.

Č. 35. str. 151. sl. »Popadja a její mrtvý milenec.« Lenora. Srv. Sborník slov. mus. spol. I., str. 174. sl. ČL. VI., 198. sl. č. 13.

Č. 36. str. 153. »Cikán voják.« Hloupý usekává větev, na které sám sedí. Srv. Slov. Pohlady 1895. str. 328. A. G. Nar. pripov. v Soškých plan. II., 45. Revue des trad. popul. II., 552., IX., 338. Decourdemanche Les plaisanteries de Nasr-Eddin-Hodja 43. R. Basset Cont. pop. berbères č. 48. — Myslí, že umřel. Srv. Národop. Sb. čsl. I., 143. Revue de trad. pop. XI., 442. sl. Decourdemanche 43. sl., 57. Асанасьевъ Рyc. нап. ск.³, II., 408. č. 248 e. — Připojuje se pak v dosti pokažené formě látka o udatném krejčím, který jednou ranou zabil hejno much. Srv. Národop. Sb. čsl. III., 105. č. 14. Сб. матер. Кавказ. XXII. odd. 3., str. 4. sl. Revue trad. popul. XI., 444.

Č. 37. str. 157. sl. »Pohádka bez pravdy.« Kdo nevypoví lživou pohádku, tomu se vyřeže řemen ze zad. Srv. Сборн. матер. Кавказ. XV., str. 49. sl. Slovenski Glasnik X. (1864.) str. 316. sl. č. 38.

Str. 159. sl. Pohádka lživá.

II. A) Bajky str. 165.—170.

Č. 1. str. 165. sl. »Jak medvěd zápasil s myslivcem.« Kdo jest silnější, medvěd či osel, osel medvěda oklame. Pak myslivec ukázal, že jest silnější než medvěd. Srv. Dobšinský Slov. pov. V., 27. sl. Zbiór wiad. antrop. V., odd. 3. str. 250. Chelchowski Powieści i opow. Przasn. II., 28. sl. Curze Volksüberlieferungen aus Waldeck 176. sl. Сборникъ за пар. умотвор. VII.,

odd. 3. str. 134., 190., 192. Gittée Lemoine Cont. pop. du pays Wallon 141 (vlk m. medvěda).

Č. 2. »O vlku, který neměl nikde štěstí.« Pes starý vyhnán, zachrání dítě pánovo před vlkem. Srv. Národop. Sb. čsl. III., 116. č. 33. — Vlk chce hříbátko sežrat, kobyla ukáže mu, že má na kopytě napsaný kontrakt, že nesmí; oklamán pak beranem. Srv. Národop. Sb. čsl. III., 116. sl. Rivièrē Cont. pop. de la Kabylie 149.

Č. 3. str. 170. »Vlk a liška«. Liška zve vlka na svatbu, vlk hrozně zbit, liška si též stýská, že jest zbita, vlk ji nese, »bitý nese nebitého«. Srv. Revue des trad. pop. I., 363. sl. III., 610. sl. Pineau Cont. pop. du Poitou 192. sl. Slov. Pohłady 1895. str. 388. ČL. V., 458. sl. Kaarle Krohn Bär (Wolf) und Fuchs str. 59., 122.

B) Pověsti o osobách historických (str. 171.—177.).

Č. 1. str. 171. sl. »O králi Matyáši«. Různé reminiscence z rozšířených látek. Počátek připomíná pověst o Přemyslově holi. Komu spadne, slítne koruna, bude králem. Srv. Haltrich Deutsche VM. Siebenbürg. č. 46. Алекс. Веселовский Извъ исторіи романа и повѣсти I., 237. — Zakončení z pověsti o Šalomounovi: Matyáš s rohem pod šibenicí, vojsko jeho v blízkosti ukryto. Srv. Národop. Sb. čsl. III., 108. sl. Грипченко Этнограф. Матер. II., 267. sl. Живая Стар. V., 212. sl.

Č. 2. str. 173. sl. »O králi Matyáši«. — Odměna za připuštění ke králi rozdělena mezi sluhy. Srv. Národop. Sb. čsl. III., 111. č. 7.

Č. 3. str. 175. »O králi Matyáši«. Sledy látky o moudré dívce. Srv. Národop. Sb. čsl. I., 142.; II., 96. č. 15. Mater. antropol. archeol. i etnograf. I., odd. 2. str. 52. Летопись мат. српске sv. 151. str. 57. sl. Rivièrē Cont. de la Kabylie 159. sl. Грипченко II., č. 189., Schell Bergische Sagen str. 326. sl., 328. sl.

C) Anekdoty (str. 178).

Č. 1. »Cikán u cáře«. Kdo princezku rozesměje, dostane ji za ženu. Srv. Národop. Sb. čsl. III., 119. č. 67. Zingerle KHM. I. str. 26. sl. Připojen motiv ještě jiný: princezka má na každou otázku rekou říkatí ne; tak se odstraní lstivě stráž vojenská atd. Srv. Pröhle KVM. č. 66. str. 213. Mater. antropol. archeol. i ethnograf. I., odd. 2. str. 56. Marc Monnier Contes pop. en Italie. 248.

Č. 4. str. 182. sl. »Jak Verchovinec vyseděl hříbě« z »koňského vejce« t. j. z dýně. Srv. ČL. V., 36. Zs Öst. VK. I., 342. Weryho Pod. białorus. č. 2. Sebillot Contes des paysans et des pêcheurs 255. Revue trad. pop. IV., 483.; XI., 497. Moulières Les fourberies de Si Djeh'a 123.

Č. 5. str. 183. sl. »Cikáni ženci«: první den klamou hospodáře, ale druhý den jsou jím šizeni. Srv. Грипченко I., č. 133. Mater. antrop. archeol. i ethnograf. I., odd. 2. str. 262.

Č. 10. str. 188. »Pán a cikán na honbě«. Kdo má nejkrásnější sen, sní zajíce. Srv. Národop. Sb. čsl. II., 104. Mijat Stojanović Šala i zbilja str. 24. sl.

Ž. Polívka.

Lud bialoruski na Rusi litewskiej. Materyaly do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877—1891 przez Michała Federowskiego. Tom I Wiara, wierzenia i przesądy ludu z okolic Wołkowyska, Slonima, Lidy i Sokółki. W Krakowie 1897, str. XX. a 509.

Pan Michał Federowski počíná tímto svazkem obšírné, na několik svazků vypočtené dílo o folkloru západoběloruského lidu z gubernie Grodenské od sev.-vých. hranic království Polského, jmenovitě o lidu v poříčí ř. Němna a Ščary až do jihozápad. krajů gubernie Vilenské a západ. krajů gubernie Minské. Neobmezuje se jen na pouhý folklore, než má úmysl svým časem úplné vyplíčení tohoto lidu a jeho veškerého života, obrací v přítomném svazku, jmenovitě v předmluvě pozornost na dialektické zvláštnosti těchto krajů, v první řadě na »přechodní polsko-běloruský dialekt« zvláště v západ. kraji gubernie Grodenské hraničícím na nynější gubernie Lomžskou, i slibuje zvláštní dílo dialektologické.

V přítomném I. sv. sestavil »mythicke« názory, pověry a předsudky z okresu Wołkowyského a Slonimského v sev.-vých. části gubernie Grodenské, z okr. Lidského v jihozápad. koutě gubernie Vilenské a z okr. Sokolského ze sev.-západ. části gubernie Grodenské.

Rozdělil pak spis. svůj dil I. ve dvě části 1. »wiara« a »wierzenia« (str. 1.—241.), 2. »kultura« (242.—463.). Část I. rozpadává se v kn. I. »wiara«, a kn. II. »wierzenia odnoszące się do przyrody« (str. 148. sl.). Každa ta kniha opět dělí se na menší kapitoly. Kniha I.: O bohu, nebi, ráji, andělích (str. 9.—13.), poměrně velmi málo sebráno materialu; v II. o »demonech« a to 1. o čertu (str. 13.—51.), o luciperovi, kde čert přebývá, jak se zjevuje, o jeho stycích s lidmi a p.; k tomu připojeny pověsti o pokladech a o čertu je hlídajícím (str. 42. sl.); 2. o duších, strašidlech a viděních, o úpírech, můrách a p. (str. 51.—79.); 3. »ludzie-duchy« (str. 79. až 105.) t. j. o čarodějnících, čarodějnicích a j. p., pokud lidem škodí, neb zároveň také pomáhají, neb vůbec jsou neškodné atd.; 4. o postavách mythických (str. 105.—135.) t. j. o různých polobozích jako Kolada, Łada, Kupało a p., o postavách vodních, o bohatýrech mythických a netvorech mythických; 5. o zjevech v postavě lidské (str. 135.—147.) t. j. o zosobněných dobročinných zjevech a škodlivých zjevech, jako o Bídě, Smrti, Choleře a p..

V knize II. sestaveny jsou v oddíle 1. (str. 148.—151.) názory a tradice o nadzemském světě, o nebi, slunci, měsíci, hvězdách atd., v 2. (151.—194.) o vidomém světě mimo člověka, a sice o hromu-perunu — tu umístěny tradice o sporu boha s čertem, hromem ho pronásleduje — o duze, dešti, sněhu, větru, mrazu a j. p.; 2. »země« (str. 162.—165.) na čem stojí svět, o konci světa, o zemi, o příčině zemětřesení, o vodě a p.; 3. »ka-

mení (str. 165.—166.); 4. rostliny (str. 166.—173.); tu mimo jiné čteme známou pohádku, jak čert oklamán sedlákem, který jednou zasil řepu, po druhé pšenici; 5. zvířata (str. 173.—199.). V odd. 3. (str. 199.—241.) o člověku, o jeho tvoření, o obrech, o dočasném životě lidském, o snu, při tom otiskl výklad snů (snář) (str. 212.—216.), o nemocích atd.; dále o duši lidské a životě záhrobním: tu čteme mimo jiné rozšířenou pověst o anděli, který byl odsouzen k tráleté službě na zemi, že neuposlechl rozkazu božího — dále sestaveny jsou různé názory o jednotlivých národech a věroukách — sem také připojeny různé názory o ohni, o jeho vzniku a původu, o vojně, o kurhanech a j.

Toto rozdelení má zajisté leckterou slabou stránku, jak každému patrno, a netřeba se široce rozepisovati o tom. Do těchto jednotlivých kapitol zařadeny jsou tradice, pověsti, báchorky, legendy, prognostika atd. Tradice to více méně všeobecně rozšířené — v následujícím uvedeme k některým parallely. Jest pochybno při nejmenším, smíme-li a do které míry takových mezinárodních tradic užívat jako pramene k poznávání názorů toho kterého národa. Nelze také přisvědčovati autoru, který v předmluvě akcentuje starobylost a zachovalost lidu západoběloruského (str. VIII.). Nám se nezdá, že by možno bylo zde mluviti o »pojaciach mitologicznych žywo zabarwionych archaizmem czasów pierwotnych«, než nalézáme tu názory a představy z doby poměrně pozdější, mladší, křesťanské, a tradice o bohatýrech mythických v 3. sv. sborníka Romanova ku př. zapsané z gub. Mohylevské mají mnohem »mythologičtější« ráz než pohádky vydané v této knize. Pozoruhodno jest, co zapsal vydavatel při tradici o vodních královnách (str. 109. č. 339.) z úst lidu v okr. Wyłkowském »A jeśc takije pisary, što ყso héto zapisująć i takim spósabam ich pésnií i niž ludźej razychódzaćse pa śvēće«.

Část druhá »Kultura« dělí se též na několik oddílů. 1. »religia« (str. 242.—278.) — Pověra z okr. Wyłkowského, že se »tenča« nesmí pojmenovati vlastním svým jménem, aby nezaklínala »Kab ty cieły ſek stenkau« neb »vešelucha«, neboť pak bude přáti »kab ty cieły ſek vešeliuše« (str. 243.), není původu běloruského, než polského, neboť rusky jest tuča — různé názory, pověry, též z lidové mediciny a p.; 2. obyčeje (str. 278. až 338.), obyčeje rodinné, svatební, křtiny, pohřební, něco z mediciny lidové a j.; dále obyčeje společenské, tu mimo jiné o způsobech vzbuzujících lásku; konečně obyčeje právní; 3. zaměstnání (str. 338.—463.) lovecké, rybářské, pastýřské, při tom o chovu zvířat, ptáků, včel a p.; stavba; rolnictví, zahradnictví a ovocnářství; lidová medicina (str. 382. sl.), o léčení zvířat domácích, o různých léčebných prostředcích, zvláště o léčebných rostlinách (str. 418. sl.).

Všecken material zapsán jest přesně foneticky ovšem na základě polského pravopisu, měkké hlásky označeny polským způsobem, označen všude přízvuk mimo slabiku předposlední, na kterou každý Polák klade z pravidla přízvuk. Nezáleží tak na tom, aby všude hláska označena byla jedním písmenem,

než aby se výslovnost skutečná naznačovala důsledně určitým způsobem. V těchto mezích lze snahu vydavatelovu zplna uznávati, v textě jsou sice dosti hojně chyby, ty ale ke konci knihy ve zvláštním seznamu pečlivě opraveny. Také lingvista materialu toho s prospěchem užije.

Zabývali jsme se hlavně I. částí knihy, o důležitějších tradicích se nyní blíže zmíníme a na podobné parallely u příbuzných i vzdálenějších národů poukážeme.

Str. 10. č. 19. Bez boží pomoci nic neuděláš. Srv. Karłowicz Pod. lit. č. 64. Гринченко Этнограф. мат. I., č. 211., Живая Старина V., 436. Český Lid V., 286.

Č. 20. Kdo má býti první, žena neb muž? Sv. Petr přál, aby žena byla staršinou, a na svých zádech pocítil, jak zle se mu tu povede. Srv. Národop. Sb. čsl. III., 109. Лѣтошнє пет. филол. общ. поворосс. III., 182. sl.

Str. 11. č. 21. Ježíš oživoval nebožtíky, žid to chtěl dělati po něm, pod. jako jinde starci se omlazují. Srv. Шенсь матер. II., č. 65. Гринченко II., 73. sl. Karłowicz č. 39. Knoop VS. Hinterpomm. str. 203. Mater. antrop. archeol. i etnograf. I., odd. 2. str. 61. sl. Č. L. V., 285. sl. a j. v.

Č. 23. Lidé na počátku světa konečně vystavěli chalupu, ale nevěděli, jak by tam světlo dostali, chytali slunko a nesli je do vnitř. Srv. pod. kocourkoviny Zbiór wiad. antrop. IX., odd. 3. str. 143.; XVII., odd. 2. str. 303. Lehmann Filhés Isländ. VS. NF. str. 240. a j.

Str. 18. č. 59. Čert v kostele zapisuje hříchy na kůži. Srv. Шенсь II., 376. Романовъ IV., 86. Добровольский I., 318. Этногр. Обозр. XXVIII, 105.; Житіє і Слово 1894., č. 6. str. 349. Трейландъ č. 104. Dowojna Sylwestrowicz I., 250. Andrejanoff 78. sl. Mittheil. lit. litter. Ges. II., 350 Zbiór wiad. antrop. V., odd. 3. str. 221. Mijat Stojanović Pučke pripov. 81. sl. Летопись мат. ериске sv. 152. str. 91. sl. Zs. vgl. Lit. Gesch. NF. XI., 249. sl.

Str. 18. sl. č. 60. Muzikant hraje čertům; zpocen utřel si pravé oko ručníkem, a ihned spatřil, že hraje rohatým čertům v bahně. Srv. Шенсь II., č. 52., Драгомановъ 52. sl. Гринченко II., č. 60., 61. Этнограф. Обозр. XXVIII, str. 103. sl. — Čert mu oko to potom vyřízl, sv. Dowojna Sylwestrowicz II., 14. sl.

Str. 26. č. 86. Chudí lidé zapomněli na poli dítě, a když ráno se tam vrátili, nasypáno bylo kolem něho zlata jako písku. Položil pak tam schváleně bohatý soused dítě své, ale to bylo roztrháno. Obyčejně činí to ženské bytosti, kouzelnice a p. Karłowicz č. 71., Трейландъ č. 8. Dowojna Sylwestrowicz I., 40. sl.; II., 77. sl.; Andrejanoff 43. sl., nikoliv čert, jak vypravovatelka této verše myslila.

Str. 26. sl. č. 87. Čert slouží u chudasa, jemuž ukradl kus chleba. Srv. nahoře str. 135 pozn. k Етнограф Збірн. IV., str. 140. sl. č. 28.

Str. 29. č. 96. Člověk oklamal čerta. Když mu přišli na pomoc čerti, a se ptali po případě jeho bolesti, odpověděl »Já sám.« Srv. Götting. Gelehrte Anzeigen 1895. str. 400. sl. Трэйландъ č. 52. Mittheilg. lit. litter. Ges. II., 83. Рудченко Южнор. ск. I., 55. sl.

Str. 29. sl. č. 97. Zápas a závody lstitivého člověka s čertem. Srv. Gliński Bazarz pol. III., 196. sl. Zbiór wiad. antrop. V, odd. 3. str. 220., XV. odd. 3. str. 22. sl. XVI. odd. 2. str. 6. Грищенко II., č. 71. Mittheilg lit. litter. Ges. I., 83. sl., 164. sl., II., 346. Рудченко I., 61. sl., 63. sl., 68. sl., II., 186. sl., 188. sl. Чубинський II., 363., 385. Худяковъ I., 108.: Іваніцкій Вологод. 193. sl. č. 23., 24. Сказки и пред. Самар. кр. 124., 141. Эрленвейль 125. sl. Етнограф. Збірник II., článek 2., str. 18. sl. Karłowicz 39. Трэйландъ č. 50., 51., Шепіль II., 117. sl., 119. sl., 124. sl., 299. Dowojna Sylwestrowicz I., 467. Kolberg Lud III., 178. sl., XIV., 223., 247., Сборни. матер. Кавказ XIII., 28 sl. Сборни. мин. бълг. II., odd. 3., str. 182. sl. a j.

Str. 32. č. 100. Žena chytřejší než čert. Muž vyhraje, uhodne-li čert na čem přijede: na ženě, zvláštním způsobem ustrojené. Srv. Етнограф. Збірник I., článek 3. str. 26. Жите і Слово 1895. I., str. 229. Menšík, Mor. poh. 235. sl. Václavek, Valašské poh. a pov. 68. sl. Pröhle M. f. Jugend. 28. U. Jahn VM. Pommern Rügen I., 375. Andrews Cont. ligures 47. sl. Gittée Lemoine Cont. du pays Wallon 32. a j.

Str. 34. č. 103. Pod. jako v č. 59., 60. spravedlivý v kostele se usmál a byl proto čertem zapsán, na zpáteční cestě nepřešel více potok suchou nohou. Člověk ten pak oklamal čerta o jeho poklad.

Str. 43. sl. č. 134., str. 50. č. 153. Boháč zaklíná poklad svůj, může být vyzvednut jen tou samou rukou, která jej zakopala. Syn to zaslechl. Srv. Národop. Sb. čsl. III., 119. č. 61.

Str. 44. sl. č. 138. Poklad zjevuje se v podobě lidské; jakmile se ho kdo dotkne, rozsype se v hromadu zlata. Srv. Трэйландъ č. 69. — Zjevuje se též v podobě ženské č. 139., 150., i v podobě dětské č. 140. aneb jako beran č. 142., 151., jako tele č. 143., 144., vylézá z pod peci, též jako kůň č. 145.

Str. 48. č. 147. Poklad vybrán dle snů. Srv. Kolberg Lud VIII., 202. sl. Bartsch SM. Meklenburg I., 226. Frey Gartengesellschaft vyd. J. Bolte str. 243. sl. Вук Стеф. Карадић Спр. нар. припов. str. 98. č. 22. Шанкаревъ Сборни. нар. умотвор. XI., str. 344. č. 200.

Str. 55. sl. Nebožtíci vracejí se, když jich pozůstalí příliš po nich pláčou. Srv. Этнограф. Обозр. XXIX.—XXX. str. 136. Кулишъ Зап. о тюки. Русп 43. Грищенко II., č. 76. Slovenské Pohl'ady 1895. str. 490. a j.

Str. 58. sl. č. 174. Prokletý v domě osvobozen, když ho člověk v noci oholil. Srv. Národop. Sb. čsl. II., 101. Mijat Stojanović Pučke pripov. 52. sl. č. 10. Zingerle KHM. I., č. 17.

Str. 60. sl. č. 180., str. 64. sl. č. 193., 194. Úpír mořil ženicha i nevěstu; srdnatý mladík vyzvěděl na úpíru, jak je možno opět uzdraviti. Srv. Трэйландъ č. 95., 96.

Str. 66. sl. č. 196. Milenec zemřelý přijde pro nevěstu (Lenora).

Str. 67. sl. č. 199. Nebožce vzalo děvče (rubáš) bílý šátek, str. 70. č. 208. košili Srv. Народоп. Сб. čsl. II., 103.

Str. 78. sl. č. 231. Nebážlivý dostal od dvou oběšenců, když je napojil, housle, při kterých každý musí tancovati, a karty, ve které nepřestane hráti, kdo začal. Jimi přemohl strašidla ve mlýně a pak v kostele, kde strašilo.

Str. 86. sl. č. 265. Macecha proklela nevlastní syny ve vlky. Sestra bratry pak vyhledala. Podobná verše otištěna jest ještě na str. 193. sl. pod. č. 739. Stejně jako rozšířená pohádka o sedmi havranech. Srv. nahoře str. 134 pozn. k Етнограф. Збірн. IV., str. 122. sl. č. 21.

Str. 87. sl. č. 266. K čarodějnici zapadlo děvče za muže převlečené. Čarodějnici poznala, že to dívka, ale syn čarodějnicin mysel, že jest skutečně muž. Čarodějnici ji prohlásila za nevěstu synovu, uložila jí ale různé těžké úlohy, a dívka je řeší pomocí ženichovou, jak jinak obyčejně rek zapadlý k čarodějníkovi je řeší pomocí dcery čarodějníkovy. — Spojen s tím motiv jiný, jak děvče šťastně uteklo od čarodějnice, když namazalo dveře, nakrmila psy, kocoury atd. Srv. Народоп. Сб. čsl. II., 106—7.

Str. 91. sl. č. 280. Čarodějnící a jeho učedník. Srv. mé pojednání v Сборн. мин. българ. XV. str. 393 sl.

Str. 96. sl. č. 287. Chudášovi rozwál vítr jeho mouku. Chudáš jde si stěžovat k védmářovi, proč mu to udělal. Dostal od něho po řadě 1. beránku otřes se, 2. stolečku prostří se, 3. kyj-samobij. Srv. nahoře str. 134 Етнограф. Збірник IV., str. 88. sl. č. 15.

Str. 110. sl. č. 338. Sestra nese bratřím oběd, zapadne do moci drakový. Bratří marně ji hledí osvobozovati. Vysvobodí je nejmladší »Kači-harašok«. Pod. č. 339. Srv. Шенгъ II., č. 46., 70., 83. Добровольский I., 624. sl. č. 37. Драгомановъ 260. sl. Којановъ Стефановић Срп. нар. припов. 83. sl. č. 12. a j

Str. 113. sl. č. 340. Zlatovlasý princ zahradníkem u krále. Srv. Аеапасьевъ Риар. ек.³, II., č. 165 a, b. Етногр. Збірн. IV., 106. sl. č. 20. Народоп. Сб. čsl. II. str. 95. č. 7. Атанас. Николић Срб. нар. припов. II., 133. sl. Osvobodil tři dcery svého krále od draků.

Str. 116. sl. č. 341. Tři sestry provdány za lva, velrybu a orla. Srv. Худяковъ I., č. 20., II., č. 62. Эрленвейль 81. sl., 139. sl. Рудченко I., č. 44. Етнограф. Збірник I., článek 2. str. 21. sl. Крес V., 143. sl. Сборникъ мин. бълг. IX., odd. 3. str. 141. sl. Gonzenbach I., 185. sl., II., 223. sl. Lidzbarski Gesch. neuaram. Hss. 53. sl. a j. Nejmladší bratr je vyhledává, zmocní se lítí kouzelných předmětů, o které se dva dva lidé hádají: o šavli, o divan přenášející a o plášt' neviditelným činící rekou. Jich pomocí přijde rek

ke svým švákrům, a potom až k nesmrtné (bezsmrtné) cařici, a tu osvobodil, když ona vymánila na carovi, kde duše jeho se nalézá: na moři kostel, v tom svíčka sto pudů těžká, klíče toho kostela má kachna na moři, kdo tu kachnu roztrhá, a dostane z ní vejce a toto vejce rozbije, dostane klíče od kostela, a zhasne-li potom svíčku v kostele, zemře cár »bezsmrtný«. Tu jest motiv hojně rozšířený valně pozměněn patrně pod vlivem pověstí o svíčkách — symbolech to života.

Str. 120. sl. č. 342. Nevěrná sestra zrazuje bratra svého netvoru. Srv. Романовъ III., 41., 64. sl. Добровольскій I., 495. sl. Weryho Pod. řot. 183. sl. Ciszewski Krakowiacy I., č. 75., 76. Эрленвейшъ 91. sl. Худяковъ I., č. 10. Рудченко I., 121. sl. 131. sl., 139. sl., II., 67. sl. Kulda IV., 109. Сборн. мин. българ III., odd. 3. str. 231. sl. Шапкаревъ Сборн. нар. умотвор. IX., 350. sl., 464. sl. a j.

Str. 124. sl. č. 343. Synu zdálo se, že dva klasy se klaněly jeho zlatému klasu. Otec vyhnal ho, že rodiče se mu klaněti nebudou. Srv. Ждановъ Русскій былевой эпосъ 153. sl. Rek dostal za tři voly tři psy Razvaliharu, Razvalmury, Zlamižaljezo od nějakého starce. Psi mu pomáhají dobyti princezky královské, přemoci draka. Srv. Dobšinský VII., 90., 91. Істоць истор. филол. общ. поворос. III., 200. sl. č. 13. Pröhle KVM. 17. M. Jugend 79. sl.; Curtze Volksüberlieferungen. Waldek 16. Jahrbuch f. rom. engl. Liter. VII., 397.

Str. 126. sl. č. 345. Tři sestry uneseny třemi draky. Bratr je vyhledá a osvobodí, draky přemůže, měděný, stříbrný a zlatý zámek zavine do ručníka a přinese domů. Reka propustí čarodějnici na onen svět k sestrám, když upase její koně. Podaří se mu to pomocí vděčných zvířat (mravenců, včel). Srv. Афанасьевъ Р. нар. ек.³ I., 233. Dowojna Sylwestrowicz I., 256. Чубинскій II., 316. Сборн. матер. Кавказ XV., 23. Erben Slov. čít. 219. sl. Kraus SM. Südslav. I., č. 81., 88. Vernaleken Österr. KHM. 77. sl., 248., 261. a j.

Str. 130. sl. č. 346. Cikán ukazuje podobně drakovi svou přesilu, jako člověk zápasící s čertem, viz nahoře str. 141 k str. 29. sl. č. 97.

Str. 131. sl. č. 347. Nejmladší, hloupý bratr čeká pod mostem na draky a poseče je všecky sám. Srv. Драгомановъ малор. пред. 265. sl. Рудченко II., 72. sl. Романовъ III., 112., 123. a j. Patrně pouhý zlomek z větší látky.

Str. 132. sl. č. 348. Bratří v lesní chatě připravují jídlo, dědkem ztýráni. Nejmladší přemůže dědka, zpustí se za ním do propasti, osvobodí odtud dvě dívky a jich matku, bratřími pak zrazen. Srv. nahoře str. 132 pozn. k Етиограф. Збірн. IV., str. 33. sl. č. 7. Carnoy Contes franç. 26. sl. Атан. Николић Срп. нар. присов. II., 131. sl. Којановъ Стефановић Срп. нар. присов. 60. sl. Mijat Stojanović Pučke pripov. 98. sl. Z propasti vynesl reka gryf, jehož mládlařa před bouří ochránil. Srv. Етиограф. Збірн. IV., 37., 130.

Str. 136. č. 352., 353. Vypravují o jakémsi podzemním člověku »Och«, ozývajícím se, jak kdo vzdychne »Och«. To jsou pouhé zlomky obšírnějších látek. V pohádkách jistého obsahu vystupuje »Och« bojně, zvláště ve versích Kouzelníka mistra a jeho učně; porůznu také v jiných látkách, tak na př. v sicilských pohádkách a j.

Str. 136. sl. č. 354. »Licho« t. j. Polysem srv. mé pojednání v Archiv f. Religionswissenschaft I, 305 sl. 378.

Str. 137. sl. č. 355. Bída chudým bratrem zakopána, bohatým vykopána. Srv. Karłowicz 76. Шенигъ II., č. 75. Манжура 60. Эрленвейль 24. sl. č. 10. Zbiór. wiad. antropol. XVI., odd. 2. str. 2. Sborník mus. spol. slov. I., 166. sl. a j.

Str. 140. č. 366. Bůh posal smrt na zemi, aby dětem vzala matku. Smrt z lítosti neuposlechla. Srv. Сборн. мин. българ. X. odd. 3. str. 145. sl. Wisła V., 866. Zbiór. wiad. antrop. X. odd. 3. str. 113.

Str. 141. sl. č. 368. Nejspravedlivější není ani bůh ani čert než smrt. Srv. Добровольский I. str. 312. sl. č. 9., 10., 11. Dowojna Sylwestrowicz II., 55. sl. Karłowicz č. 29. Slovenské Pohl'ady 1895. str. 389. Stránecká, Pohádky z Moravy 12. sl. Ul. Jahn. VM. Pommern Rügen I., 49., 61., 356. Grimm KHM. č. 44. Jahrbuch f. rom. engl. Liter. VII., 16. sl. Strohal Hrvat. nar. připov. č. 72. Шалкаревъ Сборн. пар. умотвор. IX., 496. sl. Сборн. мин. българ. II., odd. 3. str. 175. sl., 180. sl.

Str. 141. sl. č. 369. Smrt kmotrou, ukazuje kmotrovi svíčky — symboly života. Srv. Добровольский I., 315. sl., 317. sl. Сумцовъ Разборъ этнограф. трудовъ Романова 45. Mijat Stojanović Pučke připov. 132. sl.

Str. 143. sl. č. 370. Smrt chycena do láhve, má se napiti vína, celá vleze do láhve. Srv. Dowojna Sylwestrowicz II., 56. sl. Revue des langues rom. ser. 3., sv. 13. str. 192. Чубинский II., 430. sl. Ciszewski Krakowiacy I., č. 115., 116. Chelchowski Pow. i opow. Przasn. I., 177. sl. Сборн. мин. българ. II., odd. 3. str. 193. sl.

Str. 146. sl. č. 378. Zimnice chycena a zavřena. Člověk slyšel ve snu vypravovati zimnici, jak a při které příležitosti do něho vleze. Srv. Zbiór wiad. antrop. IX. odd. 3. str. 132. sl. Karłowicz č. 49. Трејландъ č. 74.

Str. 149. č. 388. Sledy staré pověsti o Ikarovi. Kralevic sedl na velkého ptáka a na něm letěl už blízko k slunci, ale peří na ptáku začalo praskati a křídla se odsmolovala (skrydla paasmálūwališe), pták s kralevicem spadl na zem. Srv. B. Schmidt Griech. MS. str. 92.

Str. 149. č. 394., 396. Kain a Abel v měsíci. Srv. Ethnograf. Збірн. II., článek 2., str. 6. Лѣтоиць истор. филол. общ. новоросс. III., 61. Сборн. матер. Кавказ XVI., odd. 1. str. 317.

Str. 159. č. 487. Mráz smiloval se nad starou matkou, kterou musil muž vyvézti za kruté zimy. Má pak vyvézti ženinu matku, ale ta zmrzla. Srv. Zbiór wiad. antrop. XVI., odd. 2., str. 65. č. 10.

Str. 161. sl. č. 489. Člověk jde si stěžovat k bohu, že mu zmrzla pšenice. Mráz ho udobřuje, daruje mu torbu, ze které vyskakují dva chlapci a nanosí mu plný stůl jídel a pití; a pak torbu, ze které vyskakují dva chlapi s kyji. Srv. nahoře str. 142 č. 287., kde si hospodář stěžuje větru, že mu rozvál mouku.

Str. 165. č. 511. Kdy přestaly kameny růsti. Srv. Романовъ IV., 170. Трэйландъ č. 36., 43.

Str. 171. sl. č. 558. Člověk sel jednou řípu, po druhé pšenici. Čert chtěl nejprve vršek, pak spodek. Srv. Шешть матер. č. 18. Добровольский I., 638. sl. Dowojna Sylwestrowicz I., 211. Gliński Bazar pol. III., 191. Романовъ III., 26. sl. Рудченко I., č. 29. Чубинский II., 365. Гринченко II., č. 73. Живая Стар. V., 84. sl. Kolberg Lud III., 185. sl., VIII., 230., XIV., 237. sl. Zbiór. wiad. antrop. IX., odd. 3. str. 130. Slov. Pohľady 1895., 329. sl. Сборн. мин. бълг. II., odd. 3. str. 186. sl., III. odd. 3. str. 201. sl. Revue trad. pop. II., 486.; III., 166.; VI., 169., 546.; IX., 346., 350. Lidzbarski Gesch. neuaram. Hss. 73. sl. Kaarle Krohn Bär (Wolf) und Fuchs 103. sl. Revue des lang. rom. sér. III., t. XIV., str. 47. a j. v.

Str. 175. č. 579. Proč má rak oči v zadu. Srv. Романовъ IV., str. 168.; Живая старина V., 438.; Лѣтопись истор. филол. общ. новоросс. III., 78.

Str. 175. č. 580. O původu jednooké a jednoboké ryby (kambaly). Srv. Добровольский I., 244. Твори Ст. Рудаицкого II., 221. Mittheilg. lit. litter. Ges. II., 167.

Str. 175. sl. č. 582. Hlupák pustil rybu (štiku) na svobodu; každé přání jeho se plní, které vyslovuje ve jméno ryby, štíky; stane se na konec manželem princezny královské. Obyčejně počne princezka na přání jeho ve jméno štíky vyslovené, ale zde to vypadlo. Srv. Аѳанасьевъ Р. нар. сказ. I., č. 100. Gliński II., 72. sl. Dowojna Sylwestrowicz Pod. žimujdzkie I., 108. sl., II., 28. sl. Рудченко II., č. 26. Сборн. мат. Кавказ XV., str. 45. sl. Radloff Türk. Stämme Süd.-Sibir. IV., 7. sl. Шапкаревъ Българ. на . прик. 102. sl. Am Urquell V., 1894., str. 89. sl. a j.

Str. 176. sl. č. 583. Čáp stvořen z Adama, když příliš zvědav nahlédl do pytle, který měl hoditi do řeky. Srv. Archiv. f. slav. Phil. XIX., 260., 264. Живая Старина V.. 440.

Str. 178. sl. č. 599. Otec má přivézt nejmladší dceruše růži. Utrhne ji s keře; netvor, had žádá, aby mu ji za to slíbil. Srv. Karłowicz č. 56. Худяковъ I., č. 5. Kolberg Lud VIII., 47. sl. Wisła 1894, str. 260. sl. Toeppen Aberglauben Masuren 142. sl. Dobšinský Slov. pov. V., 12. sl. Pröhle M. Jugend 10. sl. Ey Harzmärchenbuch 91. sl. Schambach Müller Niedersächs. M. 263. sl. č. 4., 5. Pol de Mont en A. de Coock Dit zijn vlaamsche Wonder Sprookjen č. 17. A. Gittée Cont. pop. du pays wallon 19. sl. R. trad. pop. IV., 536. sl. Kres V., 1885, str. 351. sl. AG. Nar. prip. Sošk.

plan. II., 33. sl. Krauss SM. Südslav. I., č. 66. Сборн. мин. бълга . IX., odd. 3., str. 186. sl. B. Schmidt Griech MS. 88. sl. a j.

Str. 182. č. 631. V kukačku proměněna dívka, která vlezla pod most a chtěla strašiti boha voláním kuku! kuku! Pod. mlynář, když stejně strašil kněze, který šel kolem »s Pánem Bohem«. Zbiór. wiadom. antrop. XVII., odd. 2. str. 120.

Str. 186. sl. č. 687. Žena staví se nemocnou, chce na muži, aby ji přinesl nějaký div, jinak umře. Dostane od boha jeřába, který sám se zařeže, sám se uvaří atd., a na konec opět oživne ze složených kůstek. Srv. Národop. Sb. čsl. III., 113. č. 1.

Str. 187. č. 688. Zvířata tázala se komára, chutná-li jemu krev lidská. Vlašťovka ho chytla. Srv. Dobšinský V., 27. R. trad. pop. I. 187. Carnoy Nicolaides Trad. de l'Asie Mineure 229. sl.

Str. 191. sl. č. 725., 726., 727., 735. Vlk stvořen čertem; pod. jako ve valašské pohádce. Srv. Archiv f. slav. Philol. XIX., 247. Шенінъ Матер. сѣверо. зап. края II., č. 190. Этнограф. Обозр. XXVIII., 116. Живая Старина V., 428. sl. V č. 726. a 735. utekl čert před vlkem od boha poštvaným na olší a tam se rozedřel: odtud má olše červené dřevo.

Str. 192. č. 734. Sv. Jiří pastýřem vlků. Pes lovčův vlky potrhá. Lovci hrozí trestem, pes roztrhán vlky. Srv. Этнограф. Обозр. XXVIII., str. 96. Добровольский Смоленский Сб. I., 137. sl. Грищенко II., 72. Этнограф. Збирник II., článek 2., str. 12. č. 2.

Str. 195. č. 742., 743. Medvěd utvořen z člověka, který boha svým řevem chtěl postrašiti. Srv. Archiv f. slav. Phil. XIX., 259. Твори Ст. Руданского II., 197. sl. Добровольский I. str. 288. č. 56.

Str. 197. č. 748. Svině ze židovky ukryté pod neckami. Židé proto nejedí vepřového masa. Srv. Národop. Sb. čsl. II., 123. Твори Ст. Руданского II., 213.

Str. 201. č. 782. Adam a Eva měli takovou kůži celou, jak my máme nehty; když shřešili a Bůh je vyhnal, slezla z nich kůže, a zůstala jen na koncích prstů. Srv. Добровольский I., str. 236. sl. č. 16., 19. Этнограф. Збирник III., str. 1. sl. Сборни. мин. бълг. II., odd. 3. str. 162.

Str. 202. č. 790. Dříve znali lidé hodinu své smrti a proč jí více neznají? Srv. Шенінъ II., č. 224. Живая Старина V., 436. Твори Руданского II., 199. Český Lid IV., 543.; V., 367. R. trad. pop. I., 70.; V., 753.; X., 576.

Str. 206. č. 844., 845. O Adamově jablku. Srv. Этнограф. Збирник III., str. 2. Сборни. мин. бълг. XI., odd. 3. str. 98. č. 5. Атан. Николић Сб. народ. припов. 1842, I., str. 75. sl.

Str. 210. č. 903., 904. Duše vychází z úst spícího člověka v podobě broučka neb mravence, jako jinde obyčejně v podobě myši. Srv. Трейлапдъ. Ятышская ск. č. 92. Sommer SM. Sachsen Thüringen str. 46. č. 40. Schell Bergische Sagen str. 38. č. 46.

Str. 225. č. 1082. Pacholek jde se podívat do nebe, jak se vede tam pánovým rodičům, najde je ale v pekle, musejí tam těžce pracovati. Srv. Романовъ IV., 122. Лѣтопись пст. фил. общ. новоросс. унив. III., str. 210. sl. č. 17. Шепинъ II., č. 51. Добровольский I., 373., 375. Аѳанасьевъ Р. пар. ек.³ II., 41, sl. 50. sl.

Str. 225. sl. č. 1083. Člověk v službách u čerta, podpaluje kotly. Odmitá peněžitou mzdu, než vyžádá si, aby si směl nabrat plný pytel odpadků. Na cestě usnul, když se pak probudil, viděl kolem sebe plno ovec — byly to duše jím z pekla osvobozené. Odkoupil mu je Bůh. Srv. Kolberg Lud VIII., str. 127. sl. Toeppen Aberglaub. Masuren str. 147. Kres V., 1885, str. 400. sl. Krauss SM. Südslav. I., 37.

Str. 226. sl. č. 1084. Motivy podobné jako v č. 1082. a 1083., sloučeny v nový celek.

Str. 229. sl. č. 1092. Bůh hostem u štědrého pána, zve ho pak k sobě. Srv. Dowojna Sylwestrowicz II., 163. sl., 193. sl. Andrejanoff Lett. M. 67. Живая Старина V., 209. sl. Эрленвейнъ 62. sl. Mijat Stojanović Pučke pripov. 108. sl. — S nebe dívá se na zemi a hněvá se příliš na nepravdy, které se dějí na zemi. Bůh ho proto svrhl s nebe, pod. jako v známém apokryfě o Abrahamovi.

Str. 220. č. 1093. Anděl musí tři leta na zemi sloužiti, že neuposlechl rozkazu božího. Srv. nahoře str. 140 č. 366, Národop. Sb. čsl. III., str. 111. č. 43., 44.

Str. 231. č. 1096. O původě cikánů, připomíná legendu maloruskou, v Národop. Sb. čsl. III., str. 108. č. 7.

Str. 238. č. 1145. Ježíš na křížové cestě opřel kříž o dům jednoho žida; ten Ježíše zahnal, musí proto po světě choditi až do skonání světa. Srv. Жите і Слово II., 180.

Всеволодъ Миллеръ Очерки русской народной словесности. Былины. I.—XVI. Москва 1897. str. XIV + 464.

V této knize sebrány jsou rozpravy o ruské národní epice vytištěné prof. Vs. Millerem v několika periodických publikacích za posledních pěti let. Některé z nich byly také již v našem Sborníku oznámeny (I., 173.; II., 110. sl.). V nedlouhé předmluvě vyslovuje se spis. obšírněji o své metodě i o úspěšnosti dosavadního studia ruské epiky národní. Připomíná, že byly s velkým úspěchem dokázány historické sledy a vrstvy v bylinách, mezinárodní sujety pohádkové, sledy literární, že byla v poslední době věnovana zvláštní pozornost studiu lidových literatur evropských a asijských, sneseny hojně t. ř. parallely, a epika ruská se stanoviska srovnávací literární historie zkoumána. Spis. nemá ale valné důvěry v tyto parallely, nemyslí, že by podrobný rozbor různých stěhovavých sujetů pohádkových, směřující k jich genetické klassifikaci, mohl ve všech okolnostech objasnit také cesty jich od jednoho národa k druhému. Vs. Miller považuje ovšem srovnávací metodu za nejvíše plodonosnou k objasnění té obecné stravy

literární, kterouž se živil po mnohá století Evropan na západě i na východě i obyvatel asijského východu. Takto můžeme pak správněji posuzovati tvůrčí sílu každého jednotlivého národa, jak se projevovala v přejímání a přepracování všeobecného duševního majetku. »Bohužel ale nepodobá se ústní stěhovavá pohádka listu posланому z jednoho kraje do druhého, který zachovává ve svých pečetích a razítkách sledy všech států, jimiž prošel. Zachytiti cesty, jimiž se šířila ústní pohádka po mnohé věky svého stěhování, jest tolik jak chytati vítr v širém poli.« Tento výrok váženého znalce a badatele tradiční literatury ruské a kavkazské jest příliš příkrým odsouzením srovnávacího studia lidových podání. Nechceme ani věřiti, že by to bylo jeho skutečné nevývratné přesvědčení a poslední jeho slovo, neboť tím by byl odsoudil jak vlastní práce své starší tak práci všech ostatních na tomto poli. Chceme věřiti tomu, že v tomto výroku se zračí spíše jen rozmrzelost z poměrné bezúspěšnosti dosavadní na to vynaložené práce. Tento pessimism neměl by se obmeziti jen na tradice ústní cestou rozširované, než také na sujety a motivu v starých památkách literárních zaznamenané. Verse nějaké látky zaznamenaná u Straparolly, Giambattisty Basile, Perraulta nebo ještě v literárních památkách ranného středověku není svědectvím jejího věku a její původnosti; verse též látky v dnešních dobách zaznamenané v Rusku neb jinde na východě může být původnější než ona zaznamenaná v XII., XVI. neb XVII. věku. Ani apokryfické látky z církevního písemnictví jihoslov. známé nemusely se šířiti prostřednictvím toho písemnictví, než i ústní cestou mohly pronikati do Ruska bez jihoslov. prostřednictví. Tu všude máme široká pole »для гаданий« — ale naše гадание může být považováno za více méně pravdě podobné, dle toho, jak my své domysly odůvodníme. Prof. Vs. Miller pochybuje ale o úspěšnosti takých гаданий, která jsou nevyhnutelná, nemáme-li písemních literárních pramenů pro bylinu, zřídka užívá srovnávací metody k zjištění cesty, kterou ten onen sujet do epiky ruské pronikl. Zabývá se v knize své více historií bylin, a jak se historie v bylinách odrážela, začíná pak historii bylin ne od dob dohistorických, ne z dola, ale s shora. Tyto vrchní vrstvy byliny jsou zajímavy již tím, že skutečně se mohou vysvětliti a mohou poskytnouti více méně přesné představy o nejbližší nám době života byliny. Aby tuto historii vysvětlil, snažil se spis. sestavovati různé varianty, srovnávaje je, ukázati nejstarobylejší text. Zkoumaje pak podrobně tento text, snažil se určiti dobu a místo jeho vzniku.

První tři pojednání jsou všeobecnějšího rázu, v prvním „Былинное предание въ Олонецкой губерніи“ dokazuje spis., že nynější oloněčtí pěvci bylin zdědili svůj repertoar od starších professionalních pěvců. Že epické písni byly skládány v kruzích professionalních pěvců, dovozuje se v pojednání druhém „Русская былина, ея слагатели и исполнители“. Zeměpisné rozšíření epických písni ukazuje se v 3. rozpravě „Наблюдения надъ географическими распределеніемъ былинъ“; ukazuje, jak epické písni byly koloniací zaneseny až do Sibiře. Nové objevy rozšiřují tu ještě stále naše vědo-

mosti: o starobylosti epických písni na dalekém severovýchodě sibiřském v kraji Jakutském pojednává spis. sám v posledním 16. článku knihy své. Byly také zapsány písni epické na Kavkaze, jak se dovídáme z nejnovějšího svazku kavkazského Sborníka. Viz následující str. 150. S otázkou o původu velkoruského eposu souvisí co nejúze otázka o spojitosti jeho s epickými tradicemi maloruskými, otázka, jaká byla epická poesie před pohromami tatarskými, jaké sledy jihozápadoruské, maloruské, „haličsko-volynské“ epiky se zachovaly v dnešních epických písničkách velkoruských.

Rozboru těch otázek věnován jest článek 4. „Отголоски Галицко-волынскихъ сказаний въ современныхъ бытияхъ“. Ostatní články věnovány jsou některým jednotlivým epickým písni a epickým rekům. U mnohých snaží se spis. dokazovati, že jsou původu novgorodského.

Knihu uzavírají dva ukazatelé, jmenný a věcný.

Српске народне приповијетке и загонетке. Скупно их и на сијет издао Вук Стеф. Карадић. (Државно издање) Биоград 1897 str. XVI. a 423.

Podkladem nového vydání této znamenité sbírky srbských pohádek bylo vydání z r. 1853. Vydání třetí čili »druhé rozmnožené« »posmrtné« z r. 1870 bylo rozšířeno »dodatkem« obsahujícím 20 pohádek a 41 žertovních povídek, anekdot a pod. Vydatel, příliš záhy vědě vyrvaný Gjorgje S. Gjorgjević pečlivě redigoval text, opravoval zvláště tiskové chyby, jmenovitě pak jazyk »velice nekritického« vydání posmrtního. O svých opravách se v doslovu k tomuto vydání obšírněji zmiňuje. V pozůstalosti Vukově byly nalezeny originální rukopisy daleké většiny pohádek vytiskných jak ve vydání z roku 1853 tak i ve vydání z r. 1870. Jimi se vydatel při své práci řídil. Vydatel doplnil pak vydání ještě několika žertovními povídkami a anekdotami, které byly vytisknuty ve Vukově almanachu Danica III., IV. a V.

Str. 322. sl. č. 1. »Světu nelze vyhověti.« Známá povídka, jak otec a syn se vraceli s oslem z trhu, a nikomu nemohli vyhověti, ať otec neb syn seděl na osle, ať osel šel volný. Srv. Wisła X., 835. sl. Národop. Sb. čsl. II., 125.

Str. 326. sl. č. 5. Kdo nejlepší má sen, sní celé jehně. Viz nahoře str. 138 pozn. k Этнограф. Збірник IV., str. 188. č. 10.

Str. 330. sl. č. 9. Spravedlivý člověk modlil se nesprávně bohu; mnich mu to vytýkal a učil ho správné modlitbě, když ale viděl, jaké zázraky činí, že suchou nohou přejde potok, nechal ho při jeho staré modlitbě. Zcela stejně Mijat Stojanović Pučke pripov. 1867 str. 225. č. 55., srv. ib. str. 81. sl. č. 16. Srv. Летопис мат. српске sv. 152. str. 91. st. Гринченко Этнограф. матер. I., č. 95. II., č. 104., Шеинъ матер. II., č. 218., 219. Этнограф. Обозр. XXVIII., 104. sl. Kolberg Lud. VIII., 143. sl. Knoop VS. Hinterpommern 189. sl. Zs. vgl. Lit. Gesch. N. F. XI., 249. sl.

Spolu pak s pohádkami vytištěna jest v tomto svazku ještě sbírka hár danek, již část vydána byla již v prvním vydání pohádek r. 1821 a kteráž nalezena byla pak v rukopise v pozůstatosti Vukové.

Byli bychom sobě sice přáli, aby nové vydání Vukových pohádek bylo bývalo opatřeno také folkloristickým komentářem, srovnáním s ostatními dosud vydanými sbírkami aneb po časopisech roztroušenými pohádkami srbskými i chorvatskými, s materialem velmi těžce přístupným vzdálenějším odborníkům, ale tím by se původní tvárnost Vukova díla značně změnila. Snad se práce takové nad folklorem srbským ujme národopisný odbor srbské akademie?

Сборникъ материаловъ для описания жѣстностей и иламенъ Кавказа XXII. Тифлисъ 1897. Отдѣль третій.

A. Чеченские тексты в originale a ruském překladě (str. 1.—12.). Pohádka o reku Názni (str. 4. sl.) připomíná daleko rozšírenou pohádku o krejčím neb ševci, který jednou ranou zabil sto much. Srv. Národop. Sb. čsl. III., str. 115. ke sbírce Z. Rokossowské č. 14. IV.—V. str. 136 k Etnogr. Зб. IV. str. 153 č. 36. Аѳанасьевъ Р. нар. ск.³ sv. II., str. 387. sl. Schiefner Awar. Texte č. 11.

B. Сказки и легенды чеченцевъ въ русскомъ переводе (str. 12.—22.).

Č. 3. str. 13. sl. obsahuje oslabenou reminiscenci pověsti o Polyfémovi; vypadl hlavní rys o vypálení jediného oka obra a o útěku z jeskyně oslepeného obra; v této verzi přemohl nart sám obra.

Č. 6. str. 19. Čarodějnica zabila místo spících cizích chlapců vlastní své dcery. Srv. Schiefner Awar. Texte č. 3.. Ромаповъ III., 238. sl., 240. sl., 245. sl. Шенкъ II., 278. Добровольский I., 132. sl. Худяковъ I., 101. sl. Archiv. f. slav. Phil. V., str. 75. Sebillot Cont. pop. H. Bret. str. 131. sl. Lud. II., 47. sl. Kolberg Lud. VIII., str. 33. Mélusine III., 308. Revue trad. pop. III., 274. IX., 37., Dowojna Sylwestrovicz I., 437. sl. Nar. pripov. Sošk. plan. III., 79. sl. Zs. VVK. VI., 172. ke Gonzenbach č. 83.

Č. 7. str. 20. Král zvířat pronásleduje lovce, ukládá o jich život. V ruských verších mají zvláště vlci svého pastýře, obyč. světce, a sice Georgia Pobědonosce srv. nahoře str. 146 k Fedorow. I, č. 734.

Str. 28. sl. otištěna jest novořecká píseň o dobytí pevnosti Oria od Turků, píseň zapsaná hojně již od sběratelů novořecké poesie lidové.

Velmi zajímavá jest stať »Русскій былевой эпосъ на Терекѣ« (str. 33.—42.); u nejstarších ruských kolonistů v severním Kavkazsku, původu jihovelkoruského — jich nářečí jest čistě akající — shledány poměrně hojné sledy epické poesie. M. Karpinskij zapsal u nich v době velmi krátké z úst dvou stařen čtyry »starobylé písně« čili »starinky«, jak sami t. ř. byliny nazývají; dvě vypravují o Ilji Muromci, jedna o Djuku Stjepanoviči, a jedna o Stavru Lavru Timofejeviči, která jest jen počátkem svým shodná s písněm

o Stavru Godinoviči, ale jinak stojí v epické poesii velkoruské ojediněle. Mimo tyto zpívají se v tomto kraji ještě mnohé jiné písňe, v jedné vedle Ilje Muromce vystupuje také jméno Alexandra Makedonského; jmenovitě zpívají se písňe t. ř. historické o cáři Ivanu Hrozném, Petru V., o Stjenku Razinovi a j. — Možno předpokládati, že podrobnější zkoumání těchto krajů, poesie těchto vystěhovalců ruských, osídlevších je před třemi stoletími, vynese mnohé ještě písňe epické na světlo, hojně ještě sledy starobylého eposu velkoruského.

Comment naissent les mythes. — Les sources védiques du Petit Poucet. — La légende hindoue du Déluge — Pūruravas et Urvacī. Avec une Lettre-dédicace à M. Gaston Paris et un Appendice sur l'état actuel de l'Exégèse védique par Paul Regnau d professeur de sanscrit et de grammaire comparée à la Faculté des lettres de Lyon. Paris 1898. str. XX. + 249.

Spis. v předmluvě již akcentuje velmi energicky své stanovisko vůči škole »folkloristické«, jmenovitě proti A. Langovi, »osobnímu nepříteli filologie«, kterémuž nejsou texty ničím, kdežto autorovi jsou vším. Stanovisko to krajní na jedné jak i druhé straně. Ve svém spise »Les premières formes de la religion et de la tradition dans l'Inde et la Grèce« 1894 snažil se spis. dokázati, že lidové pohádky na východě i na západě mají svůj pramen, jestli ne přímo v hymnech védických, tož aspoň ve společných základech idejí a textů liturgických, které se vyvinuly od doby jednoty ritu kultu indoevropského aneb náboženství svatého ohně. Tuto spojitost, tuto závislost snaží se spis. v tomto spise dovozovati na některých jednotlivých příkladech. Vzal jmenovitě látku o Palečkovi, tak jak ji vypravuje Perrault, a shledává podobné myšlenky, situace, motivy, také původ jména rekova »Paleček« v textech védických. Spis. nesrovnával napřed hojně lidové verše řečené látky, nepoložil si ani otázku, jak asi původně se vypravovala, než sáhl přímo k úpravě, ve které ji vypravuje Perrault. A tak začíná uváděti z této pohádky větu za větou a shledává více méně shodná neb podobná místa v různých textech védických. »Byl jednou drvoštěp se svou ženou a měli sedm dětí, samé chlapce,« k tomu cituje z Rig Vedy. »Viděl jsem tam hospodáře se sedmi syny,« vykládá, co jest v hospodáři personifikováno, připomíná, že v dalším verši se vykládá číslo 7., ale netáže se, zdali také ve všech versích, i v původnějších versích naši pohádky o Palečkovi má otec skutečně sedm synů. Vykládá dále spis., odkud vznikl typ drvoštěpa v pohádce té, ač Palečkův otec není přece ve všech versích drvoštěpem. Dále čte, že nejmenší syn drvoštěpův nebyl větší než blecha (pouce), když přišel na svět, a proto byl nazván »le Petit Pouce« a cituje na to několik míst z textů staroindických, kde jest také řeč o člověku velkém jako blecha; že ale Paleček se tak nepopisuje ve většině versí, to spisovateli ani nepadá na mysl: v německých versích jmenuje se Däumling, Daumgross, Daumdick a p., v ruských мальчикъ-стъ-пальчикъ.

A tak analysuje spis. celou pohádku větu za větou i dospívá k mythologickému výkladu jejímu: Palečkův prototyp jest Agni. Spis. praví, že by bylo snadné podrobiti všecky ostatní pohádky Perraultovy podobně analýsi a ukázati souvislost základních jich motivů s hymny védickými. Nepochybujeme, ale stejně dala by se více méně dokazovati také jich souvislost s kteroukoliv jinou větší památkou starověkou. Práce takové nemohou se potkat s jiným výsledkem než s úsměšky odpůrců »filologie«.

Na druhém místě probírá spis. indickou legendu o potopě, rozbírá různá mínění o její souvislosti s legendou biblickou, babylonskou a řeckou, nepřipouští užší jich souvislost: shoda legend o potopě v Indii a v Babylonii má tutéž příčinu, jako shoda týchž legend v Řecku a v Indii, v jednom i v druhém případě nejedná se o převzetí, vypůjčení, než o parallelním vývoji zárodků, které rostly jednak na půdách různých a jednak na poli společném, nemohly než zploditi v jistém ohledu analogické rostliny. Zajímavovo, jak týž spis., který buduje na základě nahodilé na mnoze shody slovní dalekosáhlé vývody o mythickém původě Palečka, a mythologicky analysuje každý detail pohádky zaznamenané vypravovatelem XVII. století, nepřipouští průvodní síly nápadným shodám starých legend orientálních a řeckých o potopě. — Brahmanská legenda o potopě vznikla stejně pak, jak též pohádka o Palečkovi dle mínění spisovatelova z hymnů liturgických, při čemž vlivy slovní, výklady zbytečné a libovolné měly velmi značný podíl. Konečně rozbírá spis. dle methody, na které si nad míru zakládá, ještě legendu o Purūravas a Urvačī, populární a velice rozšířenou, na západě v starověku známou v povídce o Psyché a Amor, v středověku ve versi o Melusině, a dovozuje, že brahmanská legenda se zakládá na špatné interpretaci textů, ze kterých jest čerpána.

Vlastní otázce »jak vznikají mythy« věnováno jen málo místa na konci knihy. Hlavní these spisovatelova jest »Veškera mythologie indoevropská má svůj původ v substitucích a personifikacích slovních«. A sice jest předně jméno předmětu označující srovnání povstaveno, substitováno místo předmětu samého, který se srovnává. Za druhé personifikace mythické jsou následkem chyby působené abstrakcemi, že se jedná v jazyce jako by se jednalo o bytostech skutečných. Spis. dokládá to některými příklady.

Aus dem Fichtelgebirge. — Sagen und Sitten von Gustav Schmidt. I. Band. Mythologisches. Hof. (1897.) str. 166.

Ethnografie Smrčin jest pro Slovany nemálo důležita, neboť byly obývány dlouho Slovany, a teprve v XI. stol. pronikli tu Němci. Otázka posledek slovanských jak v ethnografii tak v anthropologii nynějšího německého obyvatelstva Smrčin není ještě rozrešena. Jsou sporné také otázky, kým byly obývány před Slovany, byli-li tam před nimi Keltové. Spis. dílka toho obšírněji otázkami těmi se obírá ve spisku přítomném; vykládá hojně pověsti o trpaslících a o jich bojích s obry (zvláště str. 105. sl.); pověsti o obrech pokládá za pozdější, mladší než pověsti o trpaslících: v oněch mohou se pravděpodobně spatřovat Keltové, v těchto pak původní pranárod, oby-

vatelstvo velice pracovité, pěstující orbu a hornictví. Mimo to ale právem předpokládá spis., že byly přemnohé pověsti o obrech a trpaslících přeneseny do těchto krajů novými dobyvateli německými.

Spis. obmýslí větší dílo o národopise Smrčin, ve třech svazcích, v přítomném I. sv. podává přehled sledů dávných představ mythologických. Ve sv. II. hodlá vytisknouti legendy v širším toho slova smysle a historické pověsti, a tu chce také blíže se zabývati slovanským bájeslovím.

Spis. čerpal hlavně z pramenů a sbírek vytištěných již, vedle toho leccos také z ústního podání, ale tu zaujal stanovisko pochybené a antikované, uznal totiž za nutné »přeliti do formy stravitelné a srozumitelné, co slyšel z úst lidových« (str. 21.). Ve sv. I. tedy vysetřuje sledy bájí germanských, ponechávaje si pověsti slovanského původu na pozdější dobu, uznává ale možnost, že také mezi oněmi jsou pověsti obsahující živly germanské i slovanské vedle sebe. Výslovně pak slovanský původ přiznává v pověsti o králi Šalomounovi uloženém v stříbrné rakvi a šesti bílými voly tažené do Ochsenkopfu ve Smrčinách. Král probudí se hlukem bitevním a vytáhne do posledního boje. Podle jiné pověsti spí v téže hoře Karel Velký se svým vojskem. Spis. nechápe, že by německý národ mohl přikládati reku, knížeti svému jménu orientálního panovníka, jež mohl poznati teprve z křesťanství, spíše prý Slované mohli takto pojmenovati reka svého. Spis. vyslovuje dokonce domněnkou, že by se snad v králi Šalomounovi mohl hledat slovanský bůh Svantovít. To vše jest pouhé hádání bez všelikého důvodu. — Spis. vykládá všecky pověsti mythologicky, všude spatřuje sledy staroněmecké mythologie. Nepoložil ani základem nynější mezi lidem zapsané pověsti aneb pověsti zaznamenané v starších dohách, než staroněmecké představy o Wotanovi, Nerthus, Freyi, Berchtě, Holdě atd. a pak uvádí pověsti obsahující jich sledy. Ale vykládá také stejně v podstatě pověsti různě, ku př. na str. 51. vypravuje, jak jakási chudá žena sbírajíc dětem svým jahůdky, spatřila skulinu, vstoupila a vešla dlouhou chodbou do jeskyně, jejíž lesk a bohatství ženu oslnoval. Přišly ji vstříc tři bíle oděné panny a dovolily jí, že si může vzít ze všech pokladů kolik, kolik může jedním hmatem zahrnouti. Žena ale třikráte si nabrala, pak strachem puzena utekla z jeskyně a zapomněla v ní dítě své. Marně hledala a naříkala. Když po roce přišla na to místo, nalezla dítě své zcela zdravé. Vykládá nyní, co by tři bíle oděné panny mohly znamenati, a dovozuje, že to jsou starogermanské bohyň Freya, Berchta a Holda. — Na str. 60. sl. vypravuje tutéž pověst, málo jen pozměněnou. žena najde poklad a zapomene dítě v jakémisi pustém kostele v lese; že by se byla setkala s jakousi bytostí nadpřirozenou, nepraví se. V třetí konečně verzi dítě po roce nalezené vypravuje samo, že prý paní Holda o ně pečovala. To jest tedy paní Holda, bydlící v lesích, ujmající se zloudilých, opuštěných dětí atd. Na tutéž Holdu vykládá jinou pověst (str. 59. sl.), která vypravuje, jak chudý pastýř jednou spatřil krásnou pannu, a pak ji denně vídal, ale ona se ho nevšímalá. Jednou konečně se osmělil a ji oslovil. Dívka

mu vypravovala pak svůj osud, že jest dcerou knížecí a od staletí již zakletá do těch skal. Může ji osvoboditi a sice polibí-li ji třikráte na čelo, až se mu v den sv. Petra zjeví jako šeredná stařena. Pastýř ale v ten den nepřišel a strachy pohnal stádo své do kraje jiného. Jak se mohou obě tyto bytosti stejně vykládati? Na str. 132. uvádí ještě dvě verše pověsti o ženě, která u pokladů zapomněla dítě své: tu ochraňovali dítě jacisi podzemští duchové, skřítkové, trpaslíci, řečení »Hankerln«. Jest to pověst také jinde hojně rozšířená v různých obměnách, a různě se také vykládá, sr. Germanistische Abhandlungen XII., 141. sl. Bartsch. SM. Meklenburg I., 164. Hraše Povídky I., 47. Pověsti, jak dítě v lese zapomenuté chudou ženou hlídají a obdarují víly, kouzelnice, rozšířeny jsou jmenovitě hojně u Litevců a Lotyšů: Andrejanoff, Lettische M. 43. sl. Karłowicz Podania lit. č. 71. Трэйланд Латыш. ск. č. 7. Dowojna Sylwestrowicz I., 40. sl., II., 77. sl. Podobná jest také pověst slovenská Slovenské Pohl'ady XVI., 265. sl. č. 25., též bretonská: Sebillot, Cont. pop. de la H. Bret. II., str. 89.

Naše pověsti o Hejkalovi, Hejkadlu připomínají zcela a asi již jménem pověsti v Smrčinách rozšířené o Hehmann-ovi (str. 94. sl.). Jaká jest souvislost mezi nimi, nesnadno bude určiti.

Livländisches Sagenbuch. Herausgegeben von Dr. Fr. Bienemann jun.— Reval 1897, str. XXI + 278.

Dle možnosti úplná sbírka pověstí z Livonska pořízená na základě tištěných sbírek v jazyce estonském a lotyšském aneb v překladě německém neb ruském. Knihou touto podány širším kruhům poprvé úhrnem pověsti rozšířené v kraji ethnograficky ne málo zajímavém. Nalézáme tu hojně pověsti historické, místní o zapadlých (zakletých) hradech, městech, kostelech atd, o zvonech potopených, o jezerech létajících, o pokladech a j. m. Hojně rozšířena jest pověst, že do pilšre, základu kostela, hradu a j. zazděn živý člověk (čistá panna, dítě), aby stavba byla pevnější, do té doby nebylo možno stavbu dokončiti, přes noc se stavba vždy shroutila, tak č. 132., 135., 137., 140., 142., 149., 163., 187. Bremští kupci zakládající Rigu vyzádali si na králi Livů tolík půdy, kolik by mohli obepnouti kůží volskou č. 181.; sr. R. trad. pop. II., 295. sl., V., 717. sl., VI., 52. sl., 335. sl. VII., 55. Сó. матер. Кавказ XII., 18. sl. Русская мысль 1893, ноябрь 214. sl. Bufková-Wanklová Z Ječmínkovy říše 86. sl.

Bergische Sagen. Gesammelt und mit Anmerkungen herausgegeben von Otto Schell. Elberfeld 1897, str. XXXIV a 608.

Sebrány a vydány jsou v knize této pověsti z někdejšího vévodství Berg-ského, z území, které náleží nyní mezi nejprůmyslnější kraje německé, jehož hlavními centry jsou známá města Düsseldorf, Elberfeld, Solingen. Sebráno bylo tu částečně z pramenů tištěných, ze starších spisovatelů místních až od Caesaria z Heisterbachu XII.—XIII. století, většinou pak dalekou z ústního podání lidového, celkem na tisíc pověstí, a z těch $\frac{2}{3}$ ještě z ústního podání. Tento fakt, že v kraji tak pokročilém a průmy-

slovém, kde zajisté znalost písma všeobecně jest rozšířena při dnešní obecné probudilosti dělného, továrnického lidu, se dosud tradice tak hojnou měrou udržuje jest nad míru pozoruhodný a jest zjevným důkazem toho, jak správně podotýká v úvodním slově Dr. Fr. S. Krauss, že není zcela oprávněn nárek a stesk po kultuře vše nivellující, vše starobylé a rázovité ničící. A našim národopiscům doporučujeme k bedlivé úvaze další poznámku dra. Krausse »Žijeme zajisté v době, kde se všecken život lidový mocně přetvořuje, ale abychom hned řekli pravdu, nikoliv v neprospěch svého básnického a mravně společenského obsahu.« Zajímavé jest srovnávati pověsti zaznamenané staršími spisovateli a pověry z nich patrné s pověstmi nyní rozšířenými. Nejnápadnější jest, že vymizely pověsti o zázracích svatých, obrazů svatých a pod., že také vymizel z tradic lidových čert, ale za to drží se dosud velmi silně pověsti o čarodějnicích, o můrách, o pokladech, o různých strašidlech, o vlkodlaku, věčném divokém lovci, že velice jest rozšířena ještě pověra, že lze člověka, koně zaklítí, aby pevně stáli, s místa se nehnuli.

Přirozeně jest v pověstech těch přemnoho mezinárodních tradic a látek, jak čert byl kovářem obelstěn, kovář pak nebyl puštěn do nebe, sedl si ale konečně na své (str. 18. č. 8.), jak čarodějnice pomazané mastí letí do schůzky a jsou pozorovány hochy (str. 25. č. 19., str. 58. sl., 103, 409.), duše vybíhá z úst člověka v podobě myši (str. 38. č. 46.), mrtvý muž přišel pro ženu proto, že velice po něm naříkala (str. 45. č. 65.), o muži v měsíci (str. 54. č. 85. a j.), hádanky řeší místo opata pasák (str. 117. sl. č. 74.) svr. Bartsch SM. Meklenburg I., 496. sl. Ul. Jahn VM. Pommern Rüg. I., 155. sl. AG. Nar. pripov. v Seškých plan. I., 53. sl. Krauss SM. Südlaw. II., č. 112. До́ровольській Смол. Сбори. I., 386. sl. Wisła 1894, str. 837. Revue trad. pop. VI., 482. sl.; IX., 282. sl. Pineau Cont. pop. du Poitou 237. sl. a j. — k smrti odsouzený osvobodí se, když uložil soudcům hádanku, kterou nemohli luštiti (str. 520. sl. č. 53.), svr. Ciszewski Krakowiacy I., č. 200. — ruka mrtvého dítěte trčí stále z hrobu (str. 118. sl.), o moudré dívce (326. sl., 328. sl.), dítě vyměněno trpaslíky (str. 325., 349., 351., 385., 527.), o rytířích blanických (str. 358., 446.); nevěrná žena vyzrazena proroky v kravské kůži, kůže draze prodána, z vody stádo ovcí (str. 364. sl.), polibkem osvobodí mladík pannu v hada zakletou (str. 415. sl.), rukou mrtvého dítěte hořící jako svíčka uspávají zlodějové lidi (str. 442.), o ženě svéhlavé a svárlivé (str. 486. sl.), o siláku v službě (534. sl.), víly sňaly muzikantovi hrub, že jim k tanci hrál (str. 496.), jak čert a bůh se dělí o vládu, čert by měl vládnouti, když jest les zcela bez listí (str. 536.) a j. Také bajka zabloudila do té sbírky, jak liška obelstila vlka (str. 53.). Pro nás jest ještě zajímavá pověst převzatá ze staršího pramene o udatnosti starých Čechů (str. 306. sl. č. 28.).

Sagen, Gebräuche und Sprichwörter des Allgäus. Aus dem Munde des Volkes gesammelt von Dr. Karl Reiser. I. Band. Kempten. (1897) str. 567

Pověsti seřazeny jsou zde dle svého obsahu, dle svých motivů do XII. oddílů. Napřed sestavují se do několika skupin pověsti s podkladem bájeslovým, ve kterých se spatřují přežitky starého bájeslovi, po nich následují pověsti legendární, historické a p., na konec povídky žertovné, škádlivé a j. Do I. skupiny pojal vydavatel mythické pověsti, sledy bájí o starých germanských bozích a pověsti o různých mužských bytostech bájeslových; ale tu jest zajisté mnoho pověstí původu mladšího. Nechceme se tu šířiti o různých rozmanitě pojmenovaných zjevech a strašidlech, co v nich jest starobylého, jisto jest, že mezi těmi pověstmi jest leccos nového, přejatého, nepochybně pověst o doktorovi, který obelstil a chytil čerta č. 71., pověst v přerozmanitých obměnách rozšířená u všech národů na evropském západu i východu. — Méně sledů staré mythologie nalézáme ve skupině II. (str. 85. sl.) nadepsané «Bohyně, normy, bílé ženy . . .» atd., čteme tu jen o zakletých dívkách, sestrách, proto že se klamaly při dělení dědictví a p. i z jiných příčin, o ženách bílých a jiných bytostech ženských, zavádějících lidi daleko od cest zvláště v lesích a j. Následují dále (III. odd. str. 129. sl.) pověsti o divých ženkách (vilách), sloužících u lidí, vdávajících se za lidi, o divých mužích (trpaslících) a různých bytostech jiných, o duchu domácím, který domácí lidi všelijak škádlí, zároveň s hospodářem se stěhuje (str. 162. sl. č. 168.). — Ve IV. odd. (176. sl.) čteme různé velmi rozšířené pověsti o čarodějnících a jich schůzkách, jak muž zpozoroval ženu, když si sedla na smeták a pomazala jej mastí aneb sobě kolena (str. 181. sl.), pak to dle ní udělal, sv. Sumcov v Pyc. Фил. Блжт. 1894. sv. 31. str. 299. sl., o čarodějnici a pacholku jí mořeném (str. 182. sl. č. 194.), jak dělá žena-čarodějnice máslo (č. 195.); dále o můrách (str. 197. sl. č. 212. sl.). — V V. odd. (str. 201. sl.) různé o čarodějnících, jak působí bouře a p.; zvěř může čarodějník na pevné místo uřknouti, lovec pozná, jak se to děje, když se podívá páhou dírkou provrtanou do prkna z rakve dětské aneb rukávem komže (str. 205. sl. č. 221.), sv. Zs. österr. VK. II., 249. Zs. V VK. VII., 293. sl Pröhle Unterharz. S. 58. Этнограф. Обозр. XXVIII, 111., Гринченко I, č. 78., o pytlácích nezranitelných (str. 206. sl.), o zažehnávání zlodějů (str. 211. sl.), o zažehnávání hadů (str. 213. sl.), ve mlýnech mele se zlato chasníkem, který jest ve spojení se zlými duchy (str. 215. sl.), čarodějná kniha když se čte, objevují se různé úkazy, objeví se čert, čte-li se zpět, zmizí (str. 219. sl.), sv. Zingerle I., 84. Треіландъ č. 76.; o zrcadle, ve kterém možno viděti vše, co se kde děje (str. 221. sl.). — V VI. odd. (str. 227. sl.) jsou sestaveny »mythy přírodní«, pověsti o živilech, jezerech, propadlých a přenesených městech atd., o pokladech. Odd. VII. (str. 263. sl.) obsahuje »mythy zvířecí«, pověsti o »demonech v podobě zvířecí«, o dracích; had pije s dítětem mléko z jedné misky, přinesl pak děvčeti svatebním darem zlatou korunku, sv. Sutermeister 116. sl. Zingerle I., 17. sl., II., 106. Schell Berg. S. 297. Krauss SM. Südslav. I., č. 38. Kres V., 1885, str. 348. sl. Menšík 96. sl., dále o strašících kočkách, psech, kozlech, koních atd. —

Odd. VIII. str. 297. sl. obsahuje »mythy o duších«, pověsti o strašidlech, o vojenských tlupách nočních, o hluku bitevním v noci slyšitelném. — V odd. IX. str. 353. sl. čteme různé legendy o svatých a pověsti o kostelích, kaplích atd. č. 451 a: Ježíš dal lenivému člověku pilné děvče za ženu, srv. Valentin Schumanns *Nachtbüchlein* vyd. J. Bolte str. 410. Freys Gartengesellschaft vyd. J. Bolte str. 285. Český Lid V., 286. Сүмцовъ Собѣ. малор. этногр. I., 107. Гринченко II., č. 98. Довбровольський I., 319. sl. Krauss SM. Südslav. II., č. 137. Сборн. миц. българ. III., odd. 3. 184. č. 3. — Ježíš a Petr přenocují, Petr stále bit, ať leží kdekoliv (str. 354. č. 2.), srv. Národop. Sb. čsl. II., 101.; III., 109. — Pán se sv. Petrem bloudili po lese, drvoštěpové ukázali jím schválně špatnou cestu, prosil proto Petr Pána, aby dal růsti železné hřeby v dřevě — odtud suky (str. 354. sl. č. 3.); pod. Bartsch SM. Meklenburg I., 521. R. trad. pop. VII., 485. Hraše Vypravov. babič. 43. — Ježíš splnil přání chudých lidí, kteří ho laskavě přijali a pohostili; zve ho pak k sobě boháč, který ho dříve zahnal; žena vyslovuje přání, ale tak nešťastně se na to boháč rozhněvá, že mu nezbývá nic, než prositi, aby to bylo napraveno a nedostal takto nic (str. 358. sl. č. 453.), srv. Bédier *Les fabliaux*², str. 212. sl. Val. Schumanns *Nachtbüchlein* vyd. J. Bolte 411., Lumír 1862, II., 799. sl. Сборн. матер. Кавказ XIII., 45. sl. Mijat Stojanović Pučke pripov. 200. sl. — Mimo to hojně legendy o svatých, o obrazech svatých, o kostelích, zvonech. — V X. odd. (str. 409. sl.) sebrány jsou pověsti různé a dodatky. O nebožtících: umrlčí lebka pozvána do hospody, o půlnoci přišel kostlivec a zval pak smělce k sobě (str. 413. sl. č. 500.); srv. Bartsch I., 95. A. G. Nar. pripov. v Soškých plan. I., č. 8. Zbiór wiadom. antrop. V., odd. 3. str. 199. Mater. antrop. archeol. i etnogr. I., odd. 2. str. 90. sl. Federowski Lud białorus. I., 57. sl. — Zvířata mluví o vánocích o půlnoci (str. 414. sl. č. 501.), srv. R. trad. pop. X., 576. sl. Твори Руданьского II., 210. sl., Federowski Lud białorus. I., 199. Добропольський I., 137. — Odd. XI. str. 440. sl. obsahuje pověsti historické, odd. XII. konečně (str. 492. sl.) různé povídky o kouscích kocourkovských, povídky žertovné a pod.; vystavěli kostel bez oken a měli tam tmu, srv. Federowski I., č. 23., pilu vystavěli na hoře jako jinde mlýn (str. 495. č. 4.), srv. Mark Lidzbarski *Gesch. neuaram. Hss.* 133. Sutermeister 132. — Býka vytáhli na střechu travou hezky zarostlou (str. 497. č. 5.), srv. Bartsch I., 347. Alb. Meyrac *Trad. des Ardennes* 434., 441; R. trad. pop. XI., 645. sl. Mélusine I., 280. Аѳанасьевъ Р. нар. ск.¹, II., 16. Гринченко I., 204. — Hloupý vymaže máslem všecky štěrbiny na ces:ě (str. 499. č. 10), srv. Národop. Sb. čsl. III., 120. č. 82. — Do žita zaletěla kukačka, lidé ještě neviděli takového ptáka; aby pak žito přiliš nepošlapali, donesli tam obecného sluhu na nosítkách, srv. Freys Gartengesellschaft vyd. J. Bolte str. 220. Luc. Malinowski *Zarysy życia ludowego na Szląsku* str. 20. — V jedné vesnici stále pršelo, chtěli proto přinést léto z blízké vesnice, kde bylo krásné počasí; tamější lidé dali poslovi škatulku, ve které jest obsaženo pěkné

počasí, ten ale nemohl odolati zvědavosti, pootevřel škatulku a čmelák z ní vyletěl; volal naň »he, dobré počasí, tam leť!« (str. 510. sl. č. 599.), jako o známé u nás anekdotě »sv. duchu k Rokycanům!«, svr. Zs. österr. VK. I., 344. R. trad. pop. XI., 631. sl., 649. sl. Schneller M. Wälschtirol str. 172. č. 2. — Kostel se posouvá s jednoho místa na druhé (str. 515. č. 606.), svr. Luc. Malinowski op. c. 20. Zbiór wiad. antrop. XVII., odd. 2. str. 304. Bladé Cont. pop. de la Gascogne III., 135. — Měří se hloubka studně, jedeň se pověší druhému za nohy atd., svr. Národop. Sb. čsl. II., 102.

Jak vidno, obsahuje kniha tato bohatý materiál pro srovnávací studium tradic lidových důležitý.

J. Polívka.

Kr. Baron et H. Wissendorff. Chansons nationales lataviennes. Mitau 1894. H. I. Drawin-Drawneeks, imprimeur commissionnaire.

Latvijū dainas. Kr. Barona im H. Wissendorffā isdotas etc. I., 10. seš. (poslední vydán 1898), po 40 kop., LIV a 969 str. v. 8⁰.

Jazykem lotyšským obírá se poměrně velmi málo Nelotyšů, mnohem méně, než cizinců jazykem litevským. A kdo zavadí kdy o lotyštinu, obyčejně se spokojí tím, že podívá se zběžně do Bielensteinovy mluvnice, leda ještě do Ulmannova slovníku. A přece jazyk lotyšský sám, tak samostatný vůči litevštině, i lotyšská literatura zaslouhovaly by, aby jím věnováno bylo více pozornosti. Literatura zejména proto, že v posledních letech přináší velmi bohatý materiál národopisný, který bohužel na škodu vědy zůstává z většího dílu zavřen devaterým zámkem větině učenců cizích. Ba hrubě ani se neví, co vše Lotyši konají k zachování a sebrání »duševního jmění« svého národa.

Sbírka lidových písni, jejíž první díl právě byl ukončen, je z nejdůležitějších plodů tohoto snažení. Základem jejím jsou jednak sbírky posud vytištěné, zejména však hojně sbírky a příspěvky rukopisné ze všech končin lotyšských. Hlavními částmi jsou písni sebrané kroužkem několika vlasteneckých literátů (m. j. M. Aron a K. Baron) a Jednotami rižskou i mitavskou. Spoluúpracovníků jest ovšem počet nepřehledný a žeň přehojojná. Když 1894 počato s vydáním, bylo sebráno asi 150.000 písni vůbec, po odečtení pouhých variantů ovšem 20.000: než díl I. dotištěn, shledáno 50.000 písni nových (m. j. z pozůstatosti Büttnerovy a z rpp. sbírky Bielensteinovy). Redakce sbírky je prací hlavně Baronovou, Wissendorff stará se v první řadě o hmotné umožnění podniku.

Ohromný počet písni lotyšských ovšem nutno vyložiti tím, že písni jsou z největší části, nýbrž veskrze velmi kratinké, obyčejně tvořeny jsouce jedinou čtyřádkovou strofou. Jen skrovny jest počet písni delších (168 takovýchto zvláště vydala Jednota mitavská 1890 v I. sv. svého Rakstu krahjums). Tím pochopíme též, že první díl sbírky nové přináší neméně než 5212 písni, nepočítajíc variantů, které při některých písni jsou velmi hojny (ani doplňků na konci knihy).

Sbírka, o které referujejme, jest připravena s velikou péčí a znalostí předmětu. Při každé písni registrována jsou místa, kde byla zaznamenána (pomocí čísel), zaznamenány i všechny došlé varianty. Srovnávání variantů těchto jest druhdy velice poučno i zajímavovo: viděti jak text písni se mění a velmi často lze i poznávat, proč se mění. Srovnány jsou písni dle obsahu: v díle I. umístěny jsou písni 1. o skládání a zpívání písni, 2. o žití lidském a rodinném (o těhotenství, narození, křtinách, vychovávání; ukolébavky a písni dětské; o rodičích, bratřích i sestrách, o příbuzných; o sirotách). Na vydání čekají písni o mládí, lásce, námluvách, svatbě, manželství, stáří, smrti a pohřbu; dále 3. písni o širším styku společenském, 4. o práci a řemeslech, 4. písni sváteční a mythologické, 5. písni rázu obecnějšího. Mimo to čteme obširnější poučení o písni lotyšské vůbec, jak a kdy v době svéráznějšího žití lidového se zpívalo, bohaté zprávy o bývalých zvycích při porodu, křtinách a p.

V jedné příčině sbírka Baronova a Wissendorffova málo vyhovuje potřebě vědecké. Text písni není vydán pravidlem ve znění toho kterého místního dialektu, nýbrž aspoň hláskoslovně jest upraven dle jazyka spisovného. Jest to nedostatek, který zvláště filolog těžce nese, ale dá se omluviti. Písni uveřejněné na mnoze jsou rozšířeny široko po území lotyšském: v kterém dialektě měly býti vytiskeny? ve všech dialektech místních tak státi přece se nemohlo. Kromě toho nelze upříti, že právě lidová píseň nehodí se nejlépe za pramen studia dialektologického — poučna je v této příčině rozprava »O poměru jazyka písni národních k místnímu nárečí«, kterou uveřejnil I. Hošek v VI. roč. (č. 4.) Rozprav III. tř. Č. Akad. — a pak, že bylo by potřebí podrobné a jednotné organisač sběratelské, kdyby sbírka tak rozsáhlá měla býti uspořádána ve znění dialektickém tak, aby vyhovovala přísným požadavkům vědeckým. Lépe bude, studium dialektů přenechat pracím jednotlivým. Přes to ovšem sbírka Baronova jest vzácným pramenem azykozpytným. Něco písni je vydáno přece ve znění místním. Jsou to zejména písni z Inflant, které příčiněním Wissendorffovým od 7. sešitu jsou zastoupeny počtem velice hojným. Ale ani zde není sbírka důkladna, majíc i písni inflantské ve znění spisovném; proto zdá se nám tím zbytečnější, podává-li se v dodatečném přehledu míst a sběrateleů část týkající se gubern. vitebské (957—960) ve znění inflantském, nikoli spisovném. Různost místní proniká ovšem i pod nátěrem spisovným: tak zvl. v stránce tvaroslovné a to v úkazech, o kterých jsem — z největší části právě na základě této sbírky — promluvil ve statí »Über die sog. vokale des lett. Volkslieds« (Věstník Král. Č. Spol. N. 1895 XIX). Že pro skladbu a slovník sbírka je zdrojem bohatým, rozumí se samo sebou.

Kdo by chtěl, nalezl by i něco nedopatření drobnějších, která by bylo lze sbírce vyčítati, aniž by tím mohla býti zlehčena její záslužnost a důležitost. Na př., že v č. 677. místo záhadného vydavatelům *s tonoscheem* patrně je čísti *stomoscheem*, že *wahrdot* v č. 1113., místo kterého slova

vydavatelé konjekturou čtou wadot, je asi docela správno (»zaříkávat, zaříkáváním vyléčiti«), že v č. 1128. m. nahzu má asi býti nahtschu, že ve var. 1. v č. 1216. je čísti trihs krehslēs atd.; i něco chyb tiskových by se shledalo, kterým nedostalo se místa v opravách. Ale bylo by nevděkem i zbytkem, baviti se takovými maličkostmi. *Josef Zubatý.*

Tradicionalní, ústní literatura lidová na r. 1897.

I říspěli Ivan Kunšič a Quido Hodura.

Upravil J. Polivka.

I. Theoretické spisy, srovnávací studie.

Gaetano Amalti: Wer hat die Facetten des Piovano Arlotto kompiliert? ZsVVk VII, 261—270, 376—382.

P. Arfert: Das Motiv von der unterschobenen Braut in der internationalen Erzählungslitteratur, mit einem Anhang. Über den Ursprung und die Entwicklung der Bertasse Rostocker Dissertation. Schwerin 1897. 8°. p. 76.

Rec.: ZsVVk VII, 215 sl. (J. Bolte) Zs. f. deutsch. Alt. XLII, Anzeiger, 289 sl. (S. Singer. Ref. píše tu správně: Ich bin durchaus nicht der Ansicht Bédiers, dass man ebenso gut briefmarken wie parallelen sammle; man sammle immerhin, aber werfe dann nicht die sammlungen nach irgend einem äusserlichen gesichtspunkt eingeteilt auf den markt, man verwende sie zu anmerkungen in der bescheidenen weise Köhlers oder zu geistreichen analysen in der scharfeindringenden art Cosquins, oder zu einer umfangreichen textpublication gleich der der miss Cox, die andern wenigstens das material für selbstständige analyse bietet, wenn man nicht warten will, bis man selbst so weit ist, aus den eignen sammlungen allgemeine oder auf den gewählten vorwurf beschränkte schlüsse zu ziehen . . .) Flkl IX, 70 sl. Národop. Sb. čsl. III, 123 sl. Siebenb. Korrb. XXI., 20 sl. (dodatky z pohádek madl., rumun. a tur.) Romania XXVI, 575 sl. Jahresber. german. Phil. IX, 134 sl.

René Basset: Notes sur les Mille et une Nuits.

R. trad. pop. XII, 146 sl.

E. Benezé: Sagen- und litterarhistorische Untersuchungen. I. Das Traummotiv in der mhd. Dichtung bis 1250 und in alten deutschen Volksliedern. Halle. Niemeyer str 82, II, Orendel, Wilhelm von Oranse und Robert der Teufel. Eine Studie zur deutschen und franz. Sagengeschichte. t. V + 112 str.

Rec. Lit. Cbl. 1897, str. 1435. Zs. f. deutsch. Alt. XLII. Anz. 370. Öst. Littbl. 1898. 299.

Я. А. Берзинь: Собраніе и изучение латышскихъ народныхъ пѣсень. 306 1897, II str. 130—138.

J. Bolte: Eine indische Parallel zu Der widerspänstigen Zähmung.
Jahrb. der deutsch. Shakespeareges. XXXIII, 266 sl.

Týž: Lenaus Gedicht Anna, mit Benützung von R. Köhlers Kollektaneen.
Euphorion IV, 323—333.

Pověst o dobrovolně bezdětné ženě a jejím pokání sleduje se v podání skandinalovském a jiných národů.

Rec. Dania IV, 191 sl.

Týž, Der Teufel in der Kirche. Zeitschr. f. vergl. Litteraturgesch. NF XI. 249—266

Týž: Der Schwank vom Esel als Bürgermeister bei Thomas Murner.

Zs. VVK VII, 93—96.

Srovnávají se hojné verše povídky této, evropské i orientální; o jejím původním vzniku nelze nic bezpečného říci, neboť jest jistu a dokázáno, že se motivy stěhovaly nejen z východu na západ než také ze západu na východ.

Týž: Zum Schwanke von den drei lispelnden Schwestern.

ZsVVk VII, 320 sl.

Srv. Národop. Sb. čsl. II, 103. Zbiór wiad. antropol. XVII. odd. 2 str. 125 sl.

č. 1. Urquell N. F. I, 121 sl. Spis připojuje některé vzácné poznámky o poměru indických pohádek k evropským.

Týž: Die Wochentage in der Poesie III.

Archiv f. d. Studium der neueren Sprachen u. Litter. 1897, XLIX Bd. 9—24.

Bugiel W.: Ne frapper q'un seul coup. III.

Mél. VIII. 23.

V. Chauvin: Bibliographie des ouvrages arabes III, Louqmâne et les fabulistes.

Barlaam, Antar et les romans de chevalerie. Liège, Leipzig. 8°, p. 147.

Ref. Rtrad. pop. XIII, 506—510 (René Basset ukazuje hojné parallely).

C. Cohn: Zur litterarischen Geschichte des Einhorns. II. Programm. Berlin. 4°. str. 29.

Ref. Jahresber. german Phil. IX., 135.

M. Domitrović: Primjer za postanje narodnoga pričanja. (Vienac 1897, str. 774, sl.)

Gaidoz Henri: Saint Éloi III, IV, V, VI, (G. H. a Ristelhuber).

Mél. VIII, 30, 122, 153, 208.

Týž: Les Védas réduits à leur juste valeur VII.

Mél. VIII.

Gollancz Hermann: The history of Sindban and the seven wise Masters. Translated

for the first time from the Syriac into English by . . .

Flkl. VIII. 99—130.

B. Golz: Pfalzgräfin Genovefa in der deutschen Dichtung. Leipzig 1897 str. VII + 199.

1. Genovesadramen bis zur Mitte des XVIII. Jh. 2. Genovesadramen bis zur neuesten Zeit. 3. Kompositionen. 4 Volksschauspiele und Puppenspiele. 5. Gedichte.

Птиринъ В.: Откровеніе Мелодія Шатарекаго и апокрифическія видѣнія Дашила въ византійской и славяно-русской литературѣ. Издѣдованіе и тексты, Москва 1897.

A. Н. Яцминскій: Повѣсть о мутынскомъ воеводѣ Дракулѣ въ изслѣдованіи румынскаго ученаго.

Изв. отд. русск. яз. и слов. II. 940—963.

Ref. o knize prof. J. Bogdana »Vlad. Tepeš și naratiunile germane și rusești asupra lui«, Bukurešt 1896.

O. L. Jirczek: Die deutsche Heldenage. 2. Aufl Leipzig 1897 s. 192 (Sammlung Göschen N. 32).

Калачевъ А: Несколько словъ о поэзіи теленгетов. ЖСт. 1897, 489—500.

Kampers Franz: Mittelalterliche Sagen vom Paradiese und vom Holze des Kreuzes Christi. Köln 1897.

Katona L.: Magyar népmesegyűjtemények (A magyar népmese irodalma I) Budapest 1897. (Otisk.) (Přehled sbírek maďarských pohádek.)

Ref. ČL 1897 493.

Ker W. P.: Notes on Orendell and other stories. Flkl. VIII, 289—307.

A. Н. Кларкниковъ: Къ литературной исторіи русскихъ лѣтописныхъ сказаний. Изв. отд. русск. яз. и слов. II, 54—64.

Eugen Kölbing: Christian von Troyes Yvain und die Brandanuslegende. Weimar 1898, 8°. (Zs. f. vergl. Litteraturgesch. XI, 442 sl.)

Ref. Romania XXVII. 335.

- G. Korompay: Die Märchenallegorie des L. Apulejus »De Psyche et Cupidine« nebst einem Anhang über Ursprung, Alter, Composition und Bedeutung derselben.
Programm gymn. Těšínského 1897, 8°, str. 5—26.
- Bela Lázár: Über das Fortunatusmärchen. Leipzig, Fock, 1897 str. 139.
Ref. Revue crit. 1898 str. 180. Romania XXVII, 175. Rtradvop. XIII, 413 sl.
Archiv f. d. Studium d. neu. Spr. CI, str. 163 sl. Národop. Sb. čsl. III, 125. Urquell NF II, 98. ZsVVk VIII, 232 sl.
- Le Blanc de Prébois P.: Essai de contes Kabyles. Traduction arabe et française.
8° 16 str. Constantine (1898).
- Lopaciński H.: Legienda o pustelniku skuszonym przez djabla do popełnienia trzech grzechów. Wla 1897, 448—452.
Legenda vypravovaná ve zpracování L. Tolstého »Богу чи мамоні«; spis. poukazuje na polskou legendu jednu z Krakowska a na její zpracování Kraševským. Pod. vypravuje se i jinde ku př. Dobšinský Slov. pov. V, 20 sl. Добровольский Смол. Cč. I, 321 sl.
- E. Mogk: Die germanische Heldendichtung mit besonderer Rücksicht auf die Sage von Siegfried und Brunhil. N. Jahrb. f. d. l. Altert. Gesch. und deutsche Lit. I. 68—80.
Rec. Jahresbericht german. Phil. IX, 121.
- Ernest Muret: La légende de la reine Berthe Zurich 1897, 8°, p. 36. (Otisk z Archives suisses des traditions populaires I, 4.)
Ref. Romania XXVII, 332 sl.
- Newell: King Arthur and the Table Round: Tales chiefly after the Old French of Crestiens of Troyes with an account of Arthurian Romance and Notes. 2 sv Boston 1897. Houghton, Mifflin & Co., 8°, LXI + 230, 268 str.
Ref. Flkl. IX, 181 sl.
- Newell W. W.: The Legend of the Holy Grail. The Journal of American Folk-lore. Boston and New York 1897. Vol. X, č. 37. str. 117—134.
- L. de Nussac: Les Fontaines en Limousin, culte, pratiques, légendes. 8°, p. 28, Extrait du Bulletin archéologique 1897.)
Ref. R, trad. pop. XIII, 511.
- Nutt A.: The Voyage of Bran, Son of Febal. 2 sv. The Celtic Doctrine of Re-birth (The Grimm Library, čís. VI) D. Nutt, 8°, XII + 352 str., 8°.
Ref. Flkl. VIII, 397. ZsVVk VIII, 104 sl.
- E. Plaumann: Der Mythos von Admet und Alkestis und die Sage vom armen Heinrich.
N. Jhb. f. phil. 156 str. 205 sl., 293 sl., 337 sl.
- J. Polívka: Rybář a zlatá rybka. Národop. Sb. čsl. I, 49—63.
- Týž: Doktor wszystkowiedz. Ze studjów powiastkowych. (Z čes. přeložil J. Karłowicz)
Wla 1897, 53—69, 298—315.
Nástin vývoje nadepsaného thematu pohádkového podle moderní theorie o stěhování pohádek.
- Týž: Slawische Beiträge zur vergleichenden Märchenkunde II. Zur Sage vom König Midas. ZsÖVk 1897. 295—208; svr. ib. IV, 212.
- Ітаміцкій С. А.: Средневіковий западно-європейський поетеси въ русской и славянской літературахъ. I. Неторії изъ Римскихъ драмъ. Petrohr. 1897.
- K. Richter: Der deutsche St. Christoph. 1896. Výtah Allg. Ztg. 1897 Beil. 40.
Rec. Mél. VIII, 240. Lit. Cbl. 1897, 688 sl.
- Rocco Seraf: Il mito di Caronte nell'arte e nella litteratura. Torino 1897, v. 8°, str. 124.
Ref. Liter. Centralblatt 1898, 742.
- Röttiger Wilhelm: Der heutige Stand der Tristanforschung. Hamburg 4°, 40 s.
Programm Wilhelm-Gymnasium.
Ref. Romania XXVI, 628; XXVII, 608 sl.

- Paul Sartori: Glockensagen und Glockenaberglaube. ZsVVk VII, 113—129, 270—286, 358—369.
- Erich Schmidt: Das Schlaraffenland. Zvl. otisk z Cosmopolis. 1897, str. 20.
- Anton E. Schönbach: Über die Sage von Bitterolf und Dietleip. (Sitzungsberichte der kais. Akad. d. Wiss. Wien, Phil. hist. Cl. CXXXVI, Bd. IX) Wien 1897, 39 s., 8°.
Ref. Deutsche Litztg. 1898, 553 sl. Zs. deutsch. Alt. 42, Anz. 363.
- Schurtz H.: Die Tierfabel 1897. (Otisk z Grenzboten.)
- P. Schwiger: Der Zauberer Virgil. Berlin 1897, str. 76.
Rec. Lit. Cbl. 1897, 1568 sl. Berl. phil. Wsch. 1897, 1025 sl. Rom. XXVI, 621.
Jahresber. german. Phil. IX, 126.
- Siecke E.: Über die Bedeutung der Grimmschen Märchen für unser Volkstum. (Sammlung gemeinverständlicher wissenschaftlicher Vorträge, herausgegeben von R. Virchow und W. Wattenbach. NF. H. 253) Hamburg 1897.
Ref. Euphorion IV. 655.
- Werner Söderhjelm: Antoine de la Sale et la légende de Tannhäuser (Mémoires de la Société néo-philologique à Helsingfors II, 1897 s. 101—167.
Rec. Romania XXVII, 304 sl.
- H. Θ. Сумцовъ: Этюды об А. С. Пушкинѣ. Вып. V. Отпечатъ изъ „Русск. Филолог. Вестника“. Варшава 1897, str. 69.
O Puškinových zpracováních národních pohádek.
Ref. Národop. Sb. čsl. III, 123.
- Sýrku P. A.: Ohlas národního rytířského eposu v Čechách. (Rytíř sv. Václava v Blaníku ČL VII, 27—28)
- Gj. Š-n.: Prilog hrvatskim prikazivanjima. Vienac, 1897, str. 529, 530.
- Thimme A.: Lied und Märe. Studien zur Charakteristik der deutschen Volkspoesie Gütersloh 1897.
- V. Tille: České pohádky. Národop. sb. čsl. I, 14—48.
- Týž: Ze srovnávací literatury lidové. Obsah: I Látka Macháčkovy veselohry Ženíchové, II Látka Zeyerovy slovenské Legendy Samko Pták, III Glossy k povídám Siddhi-kürovým, IV Narodne pripovedke v Soškých planinah. ČL VI. Str. 1—12, 236—244, 373—378, 409—426.
S dvěma tabulkami v I. oddíle znázorňujícími genesi svrchu dotčené látky.
- The legend of Sir Gawain: Studies upon its original Scope and Significance. By Jessie L. Weston. »Grimm Library« Nr. 7. D. Nutt, 1897.
Ref. Flkl. IX, 265 sl. Mél. IX, 22.
- Karl Weinhold: Zu dem Märchen von Tod und Begräbniss des armen Sperlingsweibchens. ZsVVk VII, 159 sl.
Sestavy hojně německé varianty východoindické »randonnée« otištěné od K. Klemma v témže listě str. 155 sl.
- Heinrich v. Wlislocki: Zur Lenorensage. Zeitsch. f. vgl. Litgesch. N. F. XI, 467.
Z maďarské a rumunské lidové poesie.
- August Wünsche: Die Pflanzenfabel in der mittelalterlichen deutschen Litteratur. Zeitschrift f. vgl. Litgesch. NF XI. 373—441. .

II. Všeobecné materialie.

- Hruška J. Fr.: Vejce v podání chodském. Úryvek z kulturních studií o Chodsku. ČL VI, 133—137, 345—349.
- Koštál Jos.: Kůň v podání prostonárodním. (O původu koně. Jméno. Krmivo a piti. Koupě a prodej. Zapřahání. Jízda. Nemoci. Chřípčí. Koně mluví. Jen o koních. Zl. Pr. 1897, 306, 321—322, 331—333, 343, 354—355, 363—366.

- Týž: Včelař v podání prostonárodním. Zl. Pr. 1897, 414—415.
- Týž: Bolest zubů v podání prostonárodním. Zl. Pr. 1897, 454—455, 463, 478.
- Raimund Fried. Kaindl: Lieder, Neckreime, Alzährlverse, Spiele, Geheimsprachen und allerlei Kunterbunt aus der Kinderwelt. In der Bukowina und Galizien gesammelt von —. ZsVVk VII, 1897, str. 136—147, 296—302, 422—427 (německé a polské veršíčky).
- P. Bahmann: Münsterländische Märchen, Sagen, Lieder und Gebräuche. Münster 1897, s. VIII + 372.
- J. Ph. Glock: Lieder und Sprüche aus dem Elsenztal. Aus dem Munde des Volks gesammelt von —. Alemannia XXV, III Heft 1898, str. 193—255. Též ve zvláštním otisku. Bonn, str. 63, 8°.
- Písň, popěvky dětské při hrách, zaříkadla, pranostika, přísloví.
Ref. ZsVVk VIII, 356.
- Albert Haas: Volkstümliches aus Vögisheim im badischen Markgräflerland. Bonn 1897, str. 18.
Ref. ZsVVk VIII, 356.
- Heyl J. A.: Volkssagen, Bräuche und Meinungen in Tirol. Brixen 1897. 847 str.
- A. Orain: Folklore de l'Ille-et-Villaine. De la vie à la morte. Paris 1897, 8°, str. (VIII) + II + 298. (Les litter. popul. des toutes les nations XXXIII.)
Ref. Revue de linguistique XXXI, 165.
- Paul Sébillot: Littérature orale de Auvergne. Paris 1898, 8°, p. (VIII) + XI + 343
Část I. (str. 1—338) obsahuje pohádky, 2. (str. 239—329) obsahuje písň, hádanky a j. Ref. Revue de linguistique XXXI, 312 sl.
- Henry Hautecour: Le Folklore de l'Ille de Kythnos. Conférence donnée à la Société Royale Belge de Géographie, le 11. novembre 1897. Bruxelles 1898, 8° 40 str.
Ref. S. Archiv II, 186.
- H. A. Junod: Les chants et les contes des Ba-Ronga Lausanne 1897, 12°, str. 327.
Ref. R. trad. pop. XII, 696 (P. S.) XIII, 347—352 (R. Basset ukazuje hojně parallely.) Mél. IX, 47 sl.

Písničky národní.

I. rozpravy theoretické, rozbory kritické a srovnávací.

- A. Балова: Экскурсы въ область народной пѣсни, II. Коротенкія пѣсни, или пріпѣвки. ЗОб. 1897, č. II, str. 93—104.
Jmenovitě z gubernie Jaroslavské.
- Bolton Carrington H.: More counting out rhymes. The Journal of American Folklore, Boston and New-York 1897 vol. X, str. 313—321.
- Dr. Stjepan Bosanac: Hrvatske narodne pjesme. Odgovor gospodinu profesoru dru. V. Jagiću. Vienac, 1897, str. 703—707.
- George Doncieux: Romances populaires françaises. Texte original et commentaire.
R. trad. pop. XII, str. 1 sl., 577 sl., 641 sl.
- Гальковский Н.: Сербскій народный эпосъ, Ветушительная статья и переводъ. Сумы 1897.
- Hlavinka Alois: O původu národní písničky. Pohled do lidové dílny na písničky. Vlast. 1896/97.
Úvod I. V jaké bývaly písničky cti a lásku 1—7, 97—99. II. Písničky původní
A. Po stránce slovesné 99—105, 193—199, B. Po stránce hudební 289—302
III. Písničky odjinud 497—508. IV. Škola písniček 596—606. V. Zpěvaci a skladatelé.
689—705. Doslov 705—706.
- O. Hostinský: O prosodii a rytmice českých písniček lidových. Národop. Sb. čsl. I, 68 sl.

Hošek Ignác: O poměru jazyka písni národních k místnímu nářečí. V Praze 1897.

8°, 23.

Rec. Arch. f. slav. Phil. XX, 442; Fil. L. XXV, 157.

A. Г. Хатемкинъ: Пѣни молодежи въ современной деревнѣ. Киевская Газ. 1897. № 9, str. 272—318

Ref. Зап. товар. Шевч. XXV. бпбт 39 sl.

Otištěny 73 písni z jedné vesnice Skvirského okr. Kijev. gubern., v úvodě spis. stěžuje si, že staré písni se zapomínají, že se ujímají působením vysloužilých vojáků písni velkoruské ve formě velice velice pokažené, ale přece lid i dále skládá písni.

Jeitteles Adalbert: Beiträge zur Charakteristik des deutschen Volksliedes. ZsÖVk 1897. 257—269.

Autor obrací se proti výroku, že by důležitým kriteriem pravosti národní písni byla anonymnost skladatele.

Ф. Е. Корицъ: О русскомъ народномъ стихоизложениї. Изв. отд. русск. яз. и слов. II, 429—504.

Fr. S. Krauss: Guslarenlieder. Urquell NF. I, 39—45, 57—65, 97—103, 134—163, 193—200, 217—239.

Po nedlouhé, duchaplné, leckterou správnou a též méně správnou myšlenku obsahující, předmluvě, sdělují se některé epické písni srbské spolu s německým překladem, úvodem a komentářem. V tom zajímavé zprávy o přvcích těchto písni.

Máchal, H. Dr.: K písni slovenské o Paromovi a Ratce. ČL VI, 259—265.

Autor přichází k výsledku, že slovenská píseň jest lokalizovaná a následkem toho přiměřeně změněná verše jisté pověsti, jichž hojně jest v Asii i v Evropě a jež se zakládají na apokryfickém vypravování o cestách Spasitelových.

T. Mareticъ: Književna obznana djela M. Halanskoga: Южно-славянскія сказанія о кралевицѣ Маркѣ atd. Rad jugosl. akad. znan. i umj. Kn. CXXXII, str. 1—47.

Podrobný rozbor spisu Chalanského. Kritik popírá jmenovitě přímé styky jihoslovanské epiky s ruskou, spíše by asi přiznával vliv epiky germanské, svr. str. 17, 21 a j.

Вс. Ф. Мицлеръ: Очерки русской народной словесности. Москва 1897.

Ref Národop. Sb. čsl. IV.—V, 147 sl. Изв. отд. русск. яз. и слов. III, 905—923 (A. С. Архангельский).

Mlynek Ludwik: (Kmiec ze Sierczy.) Uwagi nad pieśniami ludu wielickiego. Pieśni weselne. Lud III, 347—368. Též ve zvláštním otisku: We Lwow:e, 1897, str. 26.

Ref. Kwart. hist. XII, 568 sl.

Мроцекъ-Дровдовскій, Пр. Н. Н.: О Древне-русской дружинѣ по былинамъ. (Рѣчь читанная въ засѣданіи Московск. Университета 12. Января 1897го года.)

Ref. ДОБ 1897. III, 198—201.

Die serbische Volksepik im Dienste der Erziehung. Ein Beitrag zum Ausbau des Lehrplanes der serbischen Volksschule vom Standpunkte der wissenschaftlichen Pädagogik. Inauguraldissertation Steph. M. Okanovitsch. Jena. 1897. 8° 140 str.

Rec. Наставник IX, 228 sl.

Pineau L.: Les vieux chants populaires scandinaves I. Époque sauvage. Les chants de magie. Paris, Bouillon 1898. 8°, XIV + 336 str.

Ref. S. Archiv II, 184 sl. ZsVVk VIII, 103.

Pommer J.: Über das älplerische Volkslied und wie man es findet. Zeitschrift des deutsch. u. öst. Alpenvereines XXVII, str. 89—131.

Ref. Euphorion IV, 654 Österr. Littbl. 1897, 466.

Prusík Fr. H.: Ruský ženský Homér. Svět. XXXI, 204.

O lidové poesii Iriny Andrejevny Fedosovy z výstavy novgorodské.

II. П. Созоновичъ: Къ вопросу о западномъ вліїанні на южнославянскій зпосъ (Варшавскія університетскія извѣстія) 1897, II, str. 1—27.

Spis rozbírá dva motivy z písni o kralevici Markovi. 1. Marko musí hned po svatbě na vojnu, žena unesena. Marko vrátí se převlečen za mnicha, vyhledá ženu. Žena nepoznávší ho pustí ho do domu. Marko jest svědkem surovosti svůdcovy, zabije ho a uteče se ženou. 2. Marko musí po svatbě hned na vojnu, ženu doporučuje své matce do milosti. Tato ale se snachou svou krutě nakládá Marko po mnoha letech se vrátí, nepozná ženu v hrubém oděvu pastýřském, slyší, co vše snášeti musí, matku svou pak potrestá, zabije. Spis. uvádí hojné parallely z románské poesie středověké, a dovozuje, že písničky původně na francouzském jihu, odtud šířily se do Italie a z Italie k Srbům.

Týž: Къ вопросу объ античномъ вліїанні на середньовѣковую поэзію. Варшав. Універс. Изв. сеš. 3. a 4, str. 74.

Týž: Къ вопросу о вліїанні крестовыхъ походовъ на середньовѣковую поэзію. ib. seš. 4—6, str. 81.

Obě rozpravy týkají se také poesie prostonárodní. Spis. sleduje v obou motiv jak muž ženu svou brzy po svatbě opustil, vydav se na vojnu. Při rozloučení rozdělil prsten, zanechav jí polovici. Vrací se, když zvěděl, že žena jeho se vdává za jiného, když určená lhůta minula, aneb vrátí se prostě i přesvědčí se o věrnosti ženině. Spis. sleduje motiv tento po všech literaturách až do dnešní národní poesie národů romanských i germanských.

II. О. Сумцовъ: Пѣсни о Травинѣ. Сборникъ харьковскаго Историко-Филолог. общества, т. X. Харьковъ 1897, str. 61 sl.

Rozbírá se jedna mrus. píseň o loupežníku Travinovi a dovozuje se její velkoruský původ.

Ref. Зап. товар. Шевц. XXV библ. str. 52. Кіев. старина 1898 январь, str. 29. Русская мысль 1898. kn. I.

B. Н. Шефферъ: Замѣтка о сборнике Киприла Данилова. Изв. отд. русск. яз. и слов. Имп. Акад. Н. II, 34—53.

Zpráva o nově nalezeném originale sborníka epických písni, který vydal Kalajdovič, a byl do dob nejnovějších považován za ztracený. Různé poznámky o tomto rukopise, o vydání Kalajdovičově a j. Dodatkem otištěna z něho Гогубинна книга, kterou Kalajdovič nepojal do svého vydání.

Škultéty Jos.: I. Kto sestavil prvý sväzok Písni Lidu Slovenského v Uhřích? Slov. Pohľ. XVII, 316—319.

Gj. Šurmin: Hrvatske narodne pjesme. Vienac, 1897, str. 240—242, 255 256, 272—274; 285—287; 301—302.

Referat a recenze sbírky, kterou vydává Matica Hrvatska.

Тіандеръ К.: Замѣтки по сравнительному изученію народно-эпического стиля. ЖСт. 1897. 102—225.

M. К. Васильевъ: Къ вопросу о новыхъ мотивахъ въ малорусской народной поэзии. (Изъ украинскихъ сухароводскихъ пѣсень.) ЭОБ. 1897, č. II, str. 120—128.

A. Н. Беселовский: Эпическая повторенія какъ хронологический моментъ. ЖМНПр. 1897. Апр. str. 271—305.

A. Winter: »Mein Bruder freit um mich«. Mythologischer Versuch über ein lettisches Volkslied und ein Lied des Rig Veda. ZsVVk VII, 172 sl.

Základem prý této lotyšské písničky jest prastarý přírodní mythus. Píseň ta líčí žal dívky, utíkající před vlastním bratrem, který ji chce za choť. »Jasná sestra utíká před temným bratrem, vrhá se do moře, než ji dostihne«, den utíká před nocí. Epitheta »jasná«, »temný«, nejsou odůvodněna národní písni. Jinde se

pak v lot. folkloru mluví o dni a noci jako o dvou sestrách. Děj, který jest podkladem písni, jest tak všelidský, nezřídka se udál ve skutečném životě, že bájeslovny výklad písni může přiznávat jen mythoman.

Wissendorf de Wissuknok Henri: Niedrischu Widewuts épopee latovienne. Paříž. 1897. (Extr. de la Revue des Traditions populaires.)

Zítek J. F. P.: Jos. Vlast. Kamarýt v Kučeři roku 1827 při zpěvu písni národních. Vzpomínka při památce stých narozenin Kamarýtových. ČL VI, 292–293. (S podobiznou)

Písni národní.

II. Sbírky, materialie.

Hruška Jan Fr.: Zpěv ponůcky v Domažlicích. ČL VI, 457–458.

Podávají se zevrubně okolnosti, za jakých ponůcka zpívá a nápěv s textem.

Karásek Josef Dr.: Vánoční píseň. ČL 354–359.

Otiskuje se píseň, kterou autorovi zpíval ve Vídni pan Skořepa, rodák z okolí Jihlavského. Na této písni dokazuje se, že základem česk. i něm. vánočních písni jsou křesťanské hymny latinské.

Josephine Kopecky: Čechisches Volkslied (Aus der Gegend von Melnik). Urquell NF I, 89 sl.

„Osířelo dítě“, ve znění shodném doslovně až na skromné odchylky jak u Erbena³, str. 523 sl.

Táž: Čechisches Volkslied (Aus der Umgebung vom Tabor in Böhmen). Urquell NF I, 177.

Táž: Bastlösereime Urquell NF I, 170, z Mělnicka.

Lego Frant.: Žnecké popěvky ze Sedlčanska. ČL VI, 527.

Autor seřaduje a objasňuje popěvky zapsané v pamětní knize fary sedlčanské na počátku tohoto století veledp. děkanem P. Janem Hanouskem.

Mašek Tom.: Dožinky z okoli přeštického. ČL VII, 136–140.

Autor vypisuje zvyky při dožinkách v přeštickém okolí, jejichž hlavní částí jsou písni, jež venkováné zpívají před zámkem, lesmistru, hospodářskému radovi, a správci nižších úředníků. K písni otiskuje i melodie.

Menčík Ferdinand: Lieder aus der Zeit des dreissigjährigen Krieges. I. Lied von dem Rückzug Baunérs von Prag im J. 1636. II. Lied über Olmütz im J. 1642. III. Ein Pamphlet aus dem Jahre 1636. Mittheil. des Vereines für Gesch. der Deut. in Böh. XXXV, 265–270, 399–400.

Šolta Ant.: Píseň v čas vojny (S vyobrazením iniciálky P.) ČL VII. 28–29.

Holuby Joz. L': Slovenské písni II. Národné piesne slovenské.

Obsah: Úvod I. Veršíky a piesne detské a) při losování : 4 čísla. b) Piesničky malých pasáček husí: 3 čísla. c) Jiného odsahu: 12 čísel. ČL VII. 49–52.

Pavel Križko: Šurianske ľudové piesne. Slov. Pohl'. XVII, 621–624, 682–683, 745–749.

Texty i melodie 13 slovenských písni.

Novák J. V. Dr.: Slovenské písni. I. Písni sebrané od Boženy Němcové. (Další řada). Od č. 122–137. ČL VII, 48–49.

Socháň Pavel: Piesne reštauracionalne v Orave r. 1842. Slov. Pohl'. XVII. 123–125.

Týž: Verše o Jánošíkovi. Slov. Pohl'. XVII. 46–48.

Otištěna píseň Jánošíkova z knížky: Verše o Jánoší koni a jeho kamarátoch, kterou ref. nalezl ve V. Kubíně sbíráje národopisný material.

Kalina A. Dr.: Z puszczy Kurpiowskiej. (Pieśni weselne ze wsi Obierwi paraf. Ostrolęcka i z okolicy Myszyńca.) Lud. III, 64–70.

- Kapuścinski M.**: Pieśni dziadowskie o sw. Helenie. Pieśń o pustelniku s ptaszkiem.
Lud. III, 161 sl.
- M. Kietlicz**: Szczodraki w Krotoszynie (pow. Lwowski), Lud III, 160 sl.
- Młynek L.**: »Jagiem służał przy dworze.« Lud III, 166—171.
- Sedm themat na touž píseň.
- Pierzchała Ludwik**: Piosenki mazurskie w Krośnieńskiem. Lud III, 158—160.
- Robinsohn Isaak**: Ein polnisches Lied. Urquell 1897, 12—13.
- Sarna Ks. Władysław**: Kołęda śpiewana w Szebniach (pow. Jasielski) v dnie
Nowego Roku po domach przez szcodraków czyli kolędników. Lud III, 72.
- Týž**: Pieśń ludowa religijna o odsieczy Wiednia przez Jana III. Lud III, 155—157.
Dosud zpívaná mezi lidem a tiskem šířená.
- Sarnowska H.**: Dwie melodje dożynkowe. Wła 1897, 8°.
Otisk textu a melodie dvou obžinkových písni ze vsi Kiernozia v okoli
Gostyňském.
- Stein Ignacy**: Nieznany wiersz Stanisława Trembeckiego p. t. Pieśń dla chłopów
krakowskich przez Wisłę przepływających 7bri 1788. Materyaly 1897, II, 2, 1—4.
- A. Treichel**: Polnische Lieder (Aus Westpreussen). Urquell NF. I, 176. sl.
- Hnatuk Włodzimierz**: Pieśni rekruckie. Lud III, 73—75.
2 maloruské písně, z nichž druhá ve dvou variantech.
- Думы Кобзаръски**: Выдано підъ додглядомъ Б. Грищенка. У Чернигови 1897.
Ref. Wła 1898, 369.
- А. Александровъ**: Ижени, записанныя въ Енисейскомъ округѣ. Ж. Ст. VII,
101—105.
Č. 1. Былина про Илья Муромца, Соловья разбойника и обжору хлебоядшаго,
некоторые пísně loupežnické, vojenské a j., poslední zpívají se též selským lidem,
jsou to písně podle všeho původu ne lidového.
- Кл. М. Гарднеръ**: „Сопрушки“ из Череповецкаго уезда новгородской губерни. ЭОб. 1897, č. II. str. 104—113.
- Готье Ю.**: „Вóпи“ Весьегонского уезда, Тверской губ. 1. по покойникамъ, 2. по солдатамъ.
3. Свадебные вóпи. ЭОб. 1897, IV, 112—120.
- А. Е. Грузинский**: „Частушки изъ Покровского уезда Владимира губ. ЭОб. 1897,
č. II, str. 113—119.
- Ильинский Я.**: „Причеты“ Пощепонского уезда, Ярославской губерни. 1. Свадебные,
2. По рекрутамъ. ЭОб. 1897, IV, 120—122.
- А. К.**: Свадебные ижени записанныя въ Подольской губерни. Киевская Стар. 1897, seš. 3.
Ref. Зап. товар. Шевч. XXV. наук. хрон. str. 8.
- Каргинский**: Русский былевой эпос на Тerekѣ. Tiflils 1898. (Сборникъ материаловъ
для описания местностей и племенъ Кавказа XXII.)
Ref. Národop. Sb. čsl. IV—V, str. 150 sl.
- Лопатинъ Николай**: Народный пѣсенный содержащий въ себѣ лучшія старинныя
и новѣйшія пѣсни съ прибавлениемъ стихотвореній русскихъ поэтовъ. 2.-е изд. ко-
митета грамотности просмотрѣвшое проф. В. О. Миллеромъ исполненное. Т-вомъ П
Д. Ситина. Moskva 1897, 8°, 277 str.
- Мендельсонъ Н., Грузинский А.**: Къ исторіи собирания русскихъ былинъ. ЭОб 1897,
IV, 128—132.
Sděluje se zlomek epické písně o Stavrovi zapsaný v kraji zabajkalském.
- В. П. Милорадовичъ**: Народные обряды и пѣсни Лубенского уезда Шолтавской гу-
берни, записанные въ 1888—1895 гг. Харьковъ 1897, str. 223. (otisk z Сбори,
Харьков. истор.-фил. общ. X.)
Ref. Зап. товар. Шевч. XXV, библ. str. 36 sl. Kiev. стар. 1898, январь, 20.

- Тýž:** Прощаніе рекрута и рекрутскія пѣни въ лубенскомъ уѣзда Полтавской губ. Киевская Стар. 1897, сеš. 8, str. 80—95.
- Ref. Зап. товар. Шевч. XXV, бібл. 38 sl.
- Соболевский А. Н.:** Пѣни великорусскія народныя. Т. III. Petr. 1897, 8°, 528 str. 1200 ех. с. 3 р.
- Ref. ЭОБ 1897 III, 217. Извѣстія отдѣл. русск. яз. и слов. III, 228—242 (Вс. Ф. Маллеръ) Archiv f. slav. Phil. XX, 151 sl. (V. Jagić). ČL 1897 str. 487.
- Виноградовъ Алексѣй:** „Крики“ Рязанской губ., Рыжекаго уѣзда. „Крикъ“ девушки по вечерамъ за пѣдѣло по свадьбы. Когда за столъ заводятъ. Когда благославляютъ. „Кричатъ“ по мертвый. (Село Мостъ.) ЭОБ. 1897, IV, 122—124.
- Arh L. Sáva:** Národnoblagod. (Dom in Svet X, 1897, na obálce č. 24) Tri narodne pesni (V Kamnigorici zapisal L. Arh). Od kdaj je v navadi ob nevihti prekriževati se (Sáva).
- Hrvatske narodne pjesme. Skupila i igdala Matica hrvatska, Odio I Junačke pjesme. Kujiga II. Uredio Dr. Stjepan Bosanac. Zagred 1897 str. VII + 455,
- Medved Anton:** Planinska balada, по ljudski pravljiци в Bohinju zložil (Dom in Svet X, 1897, str. 708, 709).
- Pečar Fr.:** Narodna pesem iz kranjskogorske doline (Dom in Svet X, 1897, str. 704.)
- Šašelj J., Sajovec Jan:** Národnoblagod. (Dom in Svet X, 1897 str. 640).
- Obsah: Vile, Torka, Divji lov.
- Браличъ:** Српске народес пееме на мађарскомъ језику (Kraljevics Márkó délszláv népballaďák XIV, és XV, századból, Budapest, 1896).
- (Летописе Матице Српске, књ. 192, 1897, св. 4, стр. 156—166).
- Б. М. Карбушани:** Различите српске народес пееме. — Народно пасмитайе из Горње Крајине. У Ср. Карловцима, 1897, 8°, 37.
- Stjepan Šroit-Srijemac:** Loptanje u Srijemu (dječije igre) — (Školski Vjesnik zem. vl. za Bosnu i Herc. 1897, str. 396—398, 702—704).
- Slovenske narodne pesmi. Uredil Dr. K. Štrekelj. III snopič str. 393—592.
- Izdala in založila Slovenska matica. V Ljubljani 1897.
- Ivan Zovko:** Djetinje pjesmice. (Školski Vjesnik zemalj. vl. za Bosnu i Hercegovinu, 1897, str. 271).
- М. К. Щиженковъ:** Дѣтишки залъгалки, игри и др. Отъ Прилепъ. Сб. мин. кн. XIV, odd. 3, str. 177—181.
- † **К. В. Друменъ:** Пѣни изъ личнага жиѳота. Отъ Царибродско и Циротско. Сб. мин. кн. XIV (1897), odd. 3, str. 35—38.
- Т. Г. Едовъ:** Пѣни периодически и религиозни. Отъ Велесъ. ib., str. 6—7.
- Др. М. Ивановъ:** Пѣни изъ личнага жиѳота. Отъ Пиротско ib., str. 17—18.
- Н. Стойковъ:** Пѣни периодически и религиозни. Отъ Габрово, ib., str. 4 sl.
- Týž: Скоропоговорки. Отъ Габрово, Сб. мин. кн. XIV, odd. 3, str. 176—177. Randonnée.
- А. И. Стойловъ:** Дѣтишки залъгалки, игри и др. Отъ Прилепъ. ib., str. 181—182. Pisničky.
- Ст. К. Стрѣзовъ:** Пѣни периодически и религиозни. Отъ Копривицна. ib., str. 7—14.
- Týž: Пѣни изъ личнага жиѳота. Отъ Копривицна. ib. str. 14—17.
- Týž: Пѣни изъ чедединага жиѳота. Отъ Копривицна. ib. str. 42—58.
- Týž: Пѣни изъ общесененага жиѳота. Отъ Копривицна. ib. str. 58—66.
- Týž: Пѣни изъ политическага жиѳота. Отъ Копривицца. ib. str. 66—97.
- Ст. Н. Шипиковъ:** Пѣни изъ личнага жиѳота. Отъ Ахъ-Челебийско. ib. str. 38—41.
- Týž: Пѣни изъ чедединага жиѳота. Отъ Ахъ-Челебийско. ib. str. 41—42.
- Týž: Скоропоговорки. Отъ Ахъ-Челебийско. ib. str. 177.
- Пр. Нр. Трифоновъ:** Пѣни периодически и религиозни. ib., Отъ Ловечъ. str. 3—6
- В. А. Вълчиновъ:** Пѣни изъ личнага жиѳота. Отъ Софиеко. ib. str. 18—35.

Deutsches Kinderlied und Kinderspiel. Volksüberlieferungen aus allen Landen deutscher Zunge, gesammelt, geordnet und mit Angabe des Quellen, erläuternden Anmerkungen und den zugehörigen Melodien herausgegeben von Franz Magnus Böhme Leipzig 1897. LXX + 756 str. 8°.

Ref. ZsVVk VII, 332 sl. Urquell N. F. I, 318 sl. Mél. IX, 23 sl.

Josef Buchhorn: Kinderlieder und Kinderspiele vom Niederrhein. Urpuell N. F. I, 334—344.

Friedrich Drosihn: Deutsche Kinderreime und Verwandtes, aus dem Munde des Volkes vornehmlich in Pommern gesammelt von —, nach seinem Tode herausgegeben von Karl Bolle und Friedr. Polle. Leipzig 1897, 8°, 209 str.

Ref. ZsVVk VIII, 107. Bl. pommer. Vk. V, 112.

J. Ehrlich, Eduard Kulke, O. Heilig: Kettenreime. Urquell NF I, 82 sl.

Gustav Eskuche: Siegerländsche Kinderliedchen. Aus Volksmund gesammelt und erläutert von . . . Siegen 1897, 8°, str. 128.

Ref. ZsVVk VII, 214.

K. Ed. Haase: Abzählreime etc. Urquell NF I, 171.

Heilig Otto: Das Sommertaglied von Darsberg beim Heidelberg. Urquell 1897, 190.

Hintner Valentin Prof. Dr.: Proben von Reimen beim Truheführern in Thale Deferegggen. ZÖst.Vk 1897, 324—334.

Karner Lambert P.: Zwei Volkslieder. ZöstVk III, 1—3.

Melodie a text dvou písni z Dolních Rakous.

Fr. Krönig, K. Ed. Haase: Kinderlieder. Urquell NF I, 107—116.

Moses Heinrich (Pottschbach, Niederösterreich): Drei Nachtwächterlieder. Zöst.Vk 1897, 178—179

Passler Prof. B: Sternsingen in St. Jakob in Deferegggen (Tirol.) ZÖst.Vk 1897, 89 - 90.

Retzbach Ed.: Nachtwächterrufe. ZÖst.Vk III, 249—254.

Text i melodie.

Colmar Schumann: Niederdeutsche Wiegenlieder aus Lübeck und Umgegend. Urquell NF I, 243 sl.

Siebs Theodor Dr.: Ostfriesisch-plattdeutsches Raumerlied. ZVVk 1897, 437—440

Josef Wichner: Stundenrufe und Lieder der deutschen Nachtwächter. Regensburg 1897, X + 314.

Ref. Deutsche Litteraturzeitung XIX, 189.

Wolkan Rud.: Deutsche Volkslieder des XVI. und XVII. Jahrhunderts aus Böhmens.

I. Das Mädchen und der Tod. Mittheil. des Vereines f. Gesch. d. Deutsch. in Böhm. XXXV, 388—398.

Otisk a historický výklad.

Žák J.: Deutsche Volkslieder in den Handschriften des Franzens-Museums in Brünn. Mus. Franc. Annal. 1896. Brno 1897.

Ehrlich J.: Judendeutsches Kinderlied aus Böhmen. (Noten von O. Eckstein.) Urquell 1897, 50.

Kulke Eduard: Refrain eines judendeutschen Hochzeitsliedes aus Südmähren. Urquell 1897, 45.

M. Wodak: Judendeutsches Wiegenlied aus Galizien. Urquell NF I, 239 sl.

Honderd oude vlaamsche liederen met woorden en zangwijzen verzameld en voor de eerste mal aan het licht gebracht door Jan Bols, pastoor von Alsemberg, lid der koninklyke Vlaamsche Akademie. Namen 1897, XXIV + 263 str. 8°.

Ref. ZsVVk VII, 331 sl. (J. Bolte) Mél. VIII, 263 sl.

Altisländische Volksballaden und andere Volksdichtung nordischer Vorzeit. Übertragen von P. J. Willatzen. 2 veränderte und vermehrte Auflage. Bremen 1897. 8°, p. XVI + 312.

- Ref. Anglia, Beiblatt IX, 1898 Mai, 18 sl. Deutsche Littzg. 1898, 882 sl. Lit. Cbl. 1897, 1498.
- Berger Philippe: La Chanson de Sainte Cécile. Mél. VIII, 183—187.
- Ernault: Chansons populaires de la Basse-Bretagne. CVI — LXII. Mél. VIII, 11, 43, 90, 210, 237, 259.
V originale i s franc. překladem a s komentářem.
- Marlot Hippolyte: La danse du fromage. Revue des Trad. Pop. Paris 1897, č. 11, str. 625.
- J. Moiselu, Mih. T. Adameșteanu, J. Teodorescu a j.: Cîntece.
Şezătoarea IV, 7 sl., 130 sl., 218 sl.
- Písně, mezi nimi některé výpravné Ginia lui Novac (str. 7 sl.), Miul Haiducul (str. 130 sl.).
- Tetzner F. a H.: Dainos, Lituanske Volksgesänge (S úvodem, obr. i melodijemi) Lipsko 1897.
- Joseph Passy: Spaniolisches Volkslied. (Aus Ostrumelien.) Urquell NF I, 206.
- Puymaigre Comte de: Notes sur un Recueil de romances judéspagnoles (publié par Abraham Danon) Versailles 1897 (Extr. de la Revue des études juives).
- Тиграновъ Н. Н.: Закавказскія нар. пѣсни и танцы. Срв. в Ноv. Вр. 1897. № 7616. стаf D. Boreckého o sbornících zakavkazských melodií od N. J. Tigranova: »Transkaukasische Volkslieder und Tänze« u »Orientasweisen«.
- Martin Hartmann: Arabische Lieder aus Syrien. Zs. deutsch morgenländ. Ges. LI, 177—214.
- Achille Robert: Chansons arabes chantées par les femmes indigènes de Guelma pour endormir les enfants. R. trad. popul. XII, 86 sl.
Arabské ukolébavky.

Sbírky pohádek.

A. Všeobecnější.

- A. Andrae: Zu Goethes Zauberlehrling. Zeitsch. f. deutsch. Unterricht XI, 527 sl.
Pověsti o knihách čarodějných, zneužívaných nepovolanými.
- René Basset a j.: Les villes englouties. R. trad. pop. XII, 270 sl., 562 sl.
Různé pověsti z celého světa o městech propadlých, zatopených.
- Týž: Les empreintes merveilleuses. R. trad. pop. XII. str. 84 sl., 316, 406 sl., 487, 616 sl.
Sbírají se různé pověsti o otiscích stop šlépěji Kristových, svatých, čertových.
- R. Behla: Die Mondscheibe in der Volksphantasie. Korrbl. f. Anthropol. Etn. u. Urgesch. XXVII, 52 sl.
Muž v měsici, v Asii zajíc.
- Dähnhardt Oskar: Naturgeschichtliche Volksmärchen aus nah und fern. Leipzig 1898. v 8°, str. VIII a 163.
Ref. Lit. Centralblatt 1898, 371. Zs f. deutsch. Alt. XLII Anzeiger 310. Jahresber. german. Phil. IX, 132.
- Alfred Harou: La légende de Didon. R. trad. pop. XII, 46.
Vyměření pozemků, statků a p., tu šavli, sekera.
- B. Н. Харузина: Сказки русскихъ иностраницъ, съ краткими бытовыми очерками и иллюстрациями. Москва 1898, c 1 rubl 50 kop.
Ref. Жм.и. пр. 1898, апрель, 503 sl.
Sbírka sestavená pro širší kruhy, zvláště mládež.

B. Slovanské.

- Bouchal Fr. V.: Pohádky z Krumlovska. Dle vypravování stařen píše Fr. V. Bouchal.
Vo ceři šenkýře. Vo zahradníku a jeho synech. ČL VI, 595—598.

- Hošek J.: Pověsti a zvyky z okolí bystřanského. I. Vo divoženkách. II. Vopovězení.
(Ve východočeském dialektě.) ČL VII, 53—54.
- Hraše J. K.: Vodník z Podkrkonoší. Původní národní pověsti. Praha 1897.
- Hruška Jan Fr.: Z lidových legend o Kristu Pánu. Na Chodsku zaznamenal —. Květy 1897. 463—469. (I. díl.) 12 legend.
- Josephine Kopecky: Volkshumor aus Böhmen. Urquell NF I; 124 sl.
- Z Mělnicka: 1. Honzík na vandru. 2. »Kuřák«, peníze mají se prokouřiti, neboť kožich, ušetřené v době kdy nekouřil, sám uhořel.
- Kulda B. M., kanovník vyšehradský, kněz jubilár. Pohádky. (Pokr. k ČL V str. 284—287, 367—368, 457—461, VI, str. 194—200) Ze sbírky † J. Soukupa do tisku upravuje ČL VII 42—46. Č 15. O mladost knize. 16. O Hanzlovi.
- Popelková A.: Na besedě. Pohádky. V Poličce 1897.
- Prášek Dr. J. V.: Lipanské podání o hrobu Prokopa Holého Nár. Listy 1897, č. 160.
- Fr. Šilhavý: Starý kamenný kříž v Dlouhé Brtnici na Jihlavsku. S vyobrazením ČL VI, 250—251.
- Autor podává písemnou zprávu o pověsti odnášející se k tomuto kříži. Po- věst pochází z dob válek Napoleonských.
- Štěpán L.: Pověst o koženém mostě. Z okolí Kokořína. ČSPřStč. 1897 106—107.
- Václavek Matouš: Valašské pohádky a pověsti. II. Velké Meziříčí (První moravská obrázková knihovna pro českou mládež 1897. Čís. 15—16, str. 88).
- Ref. ZsÖVk IV, 159 sl. (J. Polívka.)
- Týž: Několik pohádek a pověsti z moravského Valašska. Druhé, rozmnožené vy- dání. V Praze 1897. Str. 116.
- Ref. ZsÖVk IV, 160.
- Zíhrť Čeněk Dr.: Otisky křížů ve stromech a pověsti o nich. ČL VII, 29—33. Pokr. Podnětem k práci jest autoru podobná studie Sebilitova v Revue des traditions populaires Zabývá se rozmanitými otázkami o jednom z křížů v Museu kr Čes. vyložených, pocházejícím z Kutné Hory.
- Čižmář Josef: Pohádky slovenské. Dle vypravování Ivy Minárikové, bohyně v Mor. Lieskovém, zapsal —. ČL VII: 46—47.
- Obsah: Nežádaj chudobného mzdy. Neubližuj nikomu.
- Vansová Terezie: Čo si Pišani o smrti rozprávaju. Slovenské pověsti a příslovi. Z Gemer-Malohontu. ČL 39—42.
- Táž: Vejce v podání slovenského ludu. ČL VI, 380—381.
- J. Bitner: Bašní koszykarza z pod Wiślicy. Wła. XI, 266 sl.
- »Pravda a křivda«. Srv. Národop. Sb. čsl. III, 113.
- (Gawalewicz M.): Królowa Niebios, pobożne polskie legiendy i opowiadania o Matce Boskiej. Mikołów 1897. str. 140, 12⁰, 50 haléřů.
- Szymon Gonc: Rękawka i skały Twardowskiego w Podgórzku. Lud III, 76 sl.
- Místní pověsti o osvobození zakleté královny v kostele pohřbené, o Twar- dovském a j.
- Korotyński B. V.: Djabełki. Wła 1897, 109 sl.
- Otisk pohádky z okolí Varšavského, dodatkem k Polívkovu článku ve Wisłe XI, 795 sl.
- Kowerska Z. A.: O mysim kožuszku. Wła. 1897, 103—105. Otisk pohádky z Józwowa v okr. Lubelském.
- Otec chce se oženiti se svou dcerou, opatřuje jí žádané drahotencenné šaty, na konec myší kožíšek, v tom utekla, dle rady matky z hrobu k ní mluvici. Dále popelka. Srv. Aeanaсиевъ Р. нап. ек³. II, č. 161. Kolberg VIII, 57 sl. Weryho Pod lot. 13 sl. Kulda III, 109 sl. a j. v.
- Táž: O trzech pannach, co ich djabeł porwał. Wła. 1897. 295—297.

Princezny tři uneseny. Ženiši slyšeli rozmluvu tří ptáků, jak by se osvobodily. Rek který pro ně lezl do prohlubně a z moci zlého je vysvobodil, ponechán dole. Ohromný pták »taki orzel, cy tam jak« vynesl ho na svět, proto že mládáta jeho nezastřelil, obyč. proto, že je zachránil před hadem neb před prudkým deštěm.

Táz: Bajki z Józwowa. Wla 1897, 452—458, str. 452 sl.

Sedlák dostane 100 rublů od pána jakmile mu vypravování přetrhne křikem »lžeš« pod. Асана ѿвъ Р. нар. ек³, II, 381 č. 231 k a j., — str. 453 sl. Pastorce pomáhá býček úkoly řešiti macechou ukládané. Pod. Асана ѿвъ Р. нар. ек³, I, č. 56, 57. Романовъ III, 289 sl. Шенінъ II, č. 47, 49, 50 Рудченко II, č. 16, 18. Добровольскій I, 153 sl. č. 88, 89, Weryho Pod. bialorus, č. 15. Худаковъ II, č. 56. Dowojna Sylwestrowicz I, 132 sl., II, 459 sl. a j. v., — str. 455 sl. Silák s Wilivodou a Wyrwidąbkem v lesní chalupě, dědkem loket vysokým, s pět loket dlouhou bradou vyrušováni, dědek silákem přemožen. Ostatek o osvobození princezen z prohlubně odpadl, — str. 457 sl. Zloděj mistrný.

W. Nehring: Zweiter Bericht über Aberglauben, Sagen und Märchen in Oberschlesien. Mitt. d. schles. Ges. f. Volksk. IV, 75—87

Polské, mimo jiné též o moudré dívce.

Fr. Rawita: Ze zbioru apokryfów (z okolic Machnówki i Berdyczowa). Lud III, 61—63.

Otištěn tak řečený »list s nebe« v redakci shodný s textem sděleným již v »latopiscu« čili kronice Joachima Jerliče. Srv. А. Н. Веселовский „Опыты по некоторым христианским легендам“, ЖМНПр. 1876, sv. 184, str. 102 sl. Vydatel dílo to patrně nezná.

Siewiński Anton: Bajka o Wojtku. Lud III, 146—152.

Wojtek navádí a klame židy, na konec strčen do pytle, má býti utopen od žida. Wojtek křičí že nechce býti židovským králem. Vlezl místo něho bohatý žid do pytle. Stádo ovec z řeky. Originalní to verše látky velice rozšířené.

Bron Świdnicki: Opowiadanie o dyable Lud III, 152 sl.

Hospodář zapsal se čertu na 25 let, čert u něho žil v podobě černého kocoura. Jak byl čert zahnán a hospodář z moci jeho vysvobozen.

Witort Jan: Dwie bajki z pod Poniewieża. Wla XI, 263—265.

1. O knězi, který se zapsal čertu, aby měl krásný hlas a mohl takto postupovati. 2. Knězi prorokováno, že v určitý den bude zabít, nepůjde-li krást, srv. Národop. Sb. čsl. III, 103.

Týž: Legienda o Sicińskim, pošle upickim. Wla 1897, 433—447.

Rozbor místních legend s poukazem na pověsti o místech zapadlých.

Moritz Amster: Die drei Kronen. Ein ruthenisches Märchen aus der Bukowina.

Urquell NF I, 313 sl.

Připomíná silně pověšť o sedmi havranech, zakletých bratřích, jež sestra vysvobodila mlčením až pod sekerou katovou.

Етнографічні матеріали з Угорської Руси. Зібрав Володимир Гнатюк. Т I, Legendy i novely (Етнографічний Збірник III). У Львові 1897, str. XX + 236.

Ref. Národop. Sb. čsl. III, 107 sl.

Володимир Гнатюк: Legendy z Хітарського збірника (I-їй пол. XVIII в., Записки наук. товар. ім Шевченка XVI (1897, č. 2), str. 1—38.

Ref. Národop. Sb. čsl. III, 103.

X. Я.: Легенда о сотворені земли и злыхъ духовъ. Кіевская Стар. 1897, seš. 7.

V каменec. okr. Podolské gubern. zapsaná verše známé legendy o stvoření světa, nejdříve o Satanailovi, jeho zápase s Bohem, s Michaelem atd

Ref. Зап. товар. Шевч XXV, наук. хрон. 7 sl.

Юльянъ Яворскій: Извъ галицко-руссихъ народныхъ сказаний у сучѣнїї.

Ж. ст. VII, 100 сл.

1. Proč se jedni žení, jiní ne; 2. o obrech (»velytech«), 3. čáry pro neplodnost. 4. Inklusa a j.

А. Кудринський: Сказание о царе Соломонѣ. Киевская Старина 1897.

Otištěn nejúplnejší dosud mrus. text legendy o Šalomounovi zapsaný v Roven. új. Volyn. gubern.

Ref. Зап. тов. Шевч. XXV, наук. хрон., str. 6 сл.

Mme. P. Litvinov: Légendes ukrainiennes. R. trad. pop. XII, 58, doplněk str. 177,

Č. 1. Když bůh se rozzlobil na lidi, zničil všecko obilí. Pes zle naříkal proto. Bůh nechal tedy aspoň takový klas, jak má nyní; proto dostává pes vždy chlebíček z první mouky. Srv. Fedorowski, Lud białoruski, L 170.

Řehoř Frant.: Haličsko-ruský topoľnyk. Svět XXXI, 419—420.

Pověst o strašidelné bytosti asi jako náš vodník.

Týž: Praznyk, rusínská pouť v Haliči. Národopisné líčí —. Svět XXXI, 582—583, 594—595. (S třemi obrazy.)

Rokossowska Zofia: Bajki (skazki, kazki) ze wsi Jurkowszczyzny (powiatu zwiahelskiego, gubern. wołyńskiej) (89 čísel). Materyaly II, 2, 14—118.

Ref. Národop. Sb. čsl. III, 113 сл. Зап. товар. Шевч. XXV, бпбл. 41 сл.

Афанасьевъ А. Н.: Народные русские сказки. Изд. 3.-е, дополненное биографическимъ очеркомъ и указателями, подъ ред. А. Е. Грузинской, Moskva 1897, С. 3 г.

Ref. ЭОБ. 1897, IV, 175. Národop. Sb. čsl. III, 120 сл. ЖМНП. 1898 sv. 313 str. 204 сл.

А. Е. Бурцевъ: Сказки, рассказы и легенды крестьянъ съверного края. Составилъ —. Спб. 1897.

Ref. Истор. Вѣстникъ 1897, сеš. 2, str. 750 сл. Этногр. Обзоръ 1897, сеš. 4, str. 141 сл. (A. Sobolevskij.)

Vydáno pouze v 40 ex. »Bibliografická vzácnost beze všeho významu.« Vydavatel umístil v této knize pouze několik nových pověstí, krátkých a málo zajímavých. Do daleké většiny sestaven jest v knize material známý z hojných a velmi známých publikací etnografických

Быль и легенды о могилѣ Аскольда. Съ прилож. древнихъ плановъ Киева. (1638 г.) и Печерской его части (1695 г.) Kievъ 1897.

Юрасовский А. И.: Легенда сельца „Гремучаго Ключа“ Муенекаго уѣзда. Изъ Орловскихъ преданий. Orel. 1897.

С. В. Максимовъ: Замѣтка по поводу преподлагаемаго изданія пародныхъ сказокъ.

Ж. ст. VII, 48—56.

Сказки-Приложение къ замѣткѣ С. В. Максимова ib. 112—123

Znamenitý beletrista-ethnograf podává velmi zjímavé poznámky o vypravovatelích pohádek a převcích epických písni jmenovitě v krajích severoruských, dodatky o jednom polozapomenutém sběrateli v kraji Zaoněžském před Rybníkovem a slibuje sběratelům pohádek hojnou ještě žen. — Pohádky 1. Tomu kdo vypravuje pohádku, kterou ještě nikdo neslychal, dá cár polovici říše své a dceru svou. — 2. Ve dvou variantech, král otce vysílá syny své pro jablka omlazující a vodu živou i mrtvou.

Навроцкій А. А.: Изъ волжескихъ преданий. Коромысловы башни. Княжья могила. Nižnij Novgorod 1897.

Gösti Fr.: Kovač in smrt (Dom in Svet X, 1897, str. 703—704).

M. Colonna: Contes de la Bosnie. Paris Nilson, 12°, 192 str.

Srbské národní povídky se 34 obrazy.

Dragutinović K. M.: Srpske narodne gatke (Gjačka knjižnica III, 1896, str. 1 – 78.

Jedenáct pohádek vztatých ze sbírky Vukovy: Srpske narodne pripovijetke.

Андра Глигоријевић: Из душе народне. Чаровни прстен. Зорино чедо. Чумин вилајет.

Три невољника. Кome Бог, ономе и људи. Шта је најбоље овог света? Како свети Арханђел води душе? Beograd, 1897, 8°, I + 95 str.

Karadžić Stef. Vuk: Srpske narodne pripovijetke i zagonetke. Državno izdanje.

Biograd. Štamparija Kraljevine Srbije. 1897, 8°, 423 str.

Ref. Národop. Sb. čsl. IV. 149 sl.

Н. О. Катановъ: Сагајска и сербская сказки о чертѣ и женщинах. Извѣстія общ. археол. ист. и этнogr. казан. унів. XIV, 258—264.

Svárlivá žena, muž ji zavedl k prohlubni zakryté, žena spadla do pekla i vyplašila odtud čerty. Čertík, na jehož záda spadla, ulekl se tak, že celý sbělel. Ale i ze světa utekl, když slyšel od soudruhů svých, že tam jest plno žen. Tak vypravuje srbská pohádka z úst jistého Černohorce vypsaná. Pohádka sagajská z gub. Jenisejské se poněkud odchyluje. Muž vloudil línou a nehospodárnou ženu k oné jámě; po třech letech vrátil se tam, neboť dětem se po jich matce stýskalo. Netvor na jeho žádost s radostí mu ji vrátil ze světa podzemního. Všickni tam umírali, jak se jí jen dotkli.

Коста Ковачевић: Што парод прича о пропасти Бихача. (Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, 1897, str. 694 – 696).

М. К. Щиленковъ: Приказки за зли духове. Отъ Прилѣпъ. Сѣ. мин. кн. XIV, odd. 3. str. 103—107.

O zimnicích: ženy dvě, které se bály hladu, umluvily se, že budou zimnici, že vlezou do lidí, budou lidmi třásti a v nemocných se dobře míti. Vyhnány pelyňkem, studenou vodou a p.

Тýž: Приказки за черковни лица и явления. ib, str. 107—113.

Č. 1. Myš v arše Noemově prohryzla díru, had ji ocasem svým ucpal; žádá za odměnu slavíky, Noe mu dal myši. — Č. 4. Bůh vede chudáša k sudičkám, aby se od nich dověděl, co mu usoudily. Odpověděly, že jest o něm napsáno, aby kradl a jedl. Bůh mu řekl, aby otevřel truhlu sudiček a pytel svůj naplnil jich zlatáky. — Č. 5. Chudáš stále bídu snášel, ač po mnoho let pánil lampičku před obrazem sv. Mikuláše. Na konec rozlobil uvrhl obraz do ohně, a odešel do cizího kraje na práci. Na cestě přidružil se k němu a spolčil se s ním k společné práci stařec — sv. Mikuláš, i pomohl mu k velkému výdělku.

Тýž: Приказки изъ чледния и общественъ животъ. Отъ Прилѣпъ, ib. str. 116—117.

Č. 2. Sluha mzdu svou, tři penízky, hodí do vody; vyplouvou-li na povrch, jsou spravedlivě zaslouženy. Třetí rok mu vypluly. Srv. Аманасьевъ Р. нар. ск², II, 52 sl, 222 sl. Za ně koupil kočku a prodal ji v zemi, kde bylo moc myší a neznali kočky. Srv. Národop. Sb. čsl. III, str. 119 č. 70. Frey's Gartengesellschaft vyd. Bolte, str. 276.

Тýž: Прѣдания за лица и мѣста. Отъ Прилѣпъ., ib. str. 118—123.

Тýž: Приказки фантастически и смѣши. Отъ Прилѣпъ. ib. str. 125—128.

Připomíná částečně látku o Marku Bohatém.

Тýž: Басни (апологи). Отъ Прилѣпъ. ib. str. 123—124.

Oslové se radí, jak by se mohli zbavit těžkých břemen a sedel, kteráž jim působí bolestné rány.

К. В. Друмевъ: Приказки изъ чледния и общественъ животъ. Смѣши. Отъ Пиротеко. Сѣ. шип. кн. XIV (1897), odd., str 113—116.

Č. 5. připomíná rozšířenou o hlupci, který jest stále bit za nepravé pozdravení. — Č. 7. Hloupý vysedí z tykve velblouda zajíce. Viděli mlhu v údolí, my-

sleli, že to ovčí vlna a skočí do ní; pod. jako jinde považují hlupci lněné pole za moře, svr. Wisla VI, 273; VII, 82 sl.

Лигелъ Радевъ: Приказки фантастически и смѣши. Отъ Папагореко Сб. миц. кн. XIV, одд. 3, str. 131—136.

Se zlaté jabloně kradl ovoce zlatý pták, nejmladší syn králův vytrhl mu pero. Synové vyslání pro ptáka, mají ho přivézti živého. Nejmladší to svede pomocí »starce« — Boha. Má vzít ptáka ale bez klece, atd. Srv. Schott Walach. M. 253 sl. Rivière Cont. pop. de la Kalybie 235 sl. Агафасьевъ Р. пар. ек.³ I, č. 102 Худяковъ Великор. ек. I, č. 1; II. č. 42. Рудченко I, č. 54. Романовъ III, 250 sl. Weryho Pod. bialorus. č. 9. Karłowicz. Pod. Lit. č. 81. Gliński I, č. 1. Трефиловъ č. 118. Radloff IV, 146 sl. Остроумовъ Сарты II, 101 sl. a j.

Д. Вукадиновъ: Приказки фантастически и смѣши. Отъ Софийско. ib. str. 128—131.

»Král Petr«. Lépe v mládí trpěti než v stáří. Srv. Národop. Sb. čsl. III, 110 k č. 34—36. Připomíná silně legendu o Placidovi. Srv. M. Lidzbarski Gesch. neuaram. Hss., str. 108 sl., 195 sl. Сборн. матер. Кавк. XVIII, одд. 3, str. 166 sl. Králem stane se, na koho si sedne pták, svr. Zeitschrift der deutschen morgenl. Ges. XXXVI, 241.

C. Germánské.

Richard Andree: Sagen aus dem Boldecker und Knesebecker Lande. ZsVVk VII, 130 sl.

O vlkodlaku, úpíru, o strašidlech, hořících penězích a různé místní pověsti.

Балобанова Ө.: Рейнскія легенды. Petrohr. 1897, 8⁰, 257 str., cena 1 rubl 40 kop.

J. F. D. Blöte: Das Aufkommen des Clevischen Schwanritters. Berlin 1898, 8⁰, p. 53. (Otisk z Zs. f. deutsch. Alterthum XLII).

Ref. Romania XXVII, 334 sl.

C. Dirksen: Der Schneider im Himmel (Grimm KHM 35). ZsVVk VII, 206 sl.

Rys, že krejčí s nebe shližel na zemi a spatřív kradoucí ženu rozzloben po ní hodil stoličku, připomíná více ještě apokryf o Abrahamovi.

Bünker J. R.: Niederösterreichische Märchen. ZsÖVk III, 217—248.

Str. 220 sl., č. 3. Král těžce nemocen, uzdraví se, až vypije vodu života a krásy. Nejmladší syn ji dobude, bratřími zrazen, — str. 224 sl. č. 4, Kovář a čert, — str. 230 sl. č. 6. Rybář, kterému se lov nedářil, slibil čertovi, o čem doma nevěděl. Jinoch osvobodí zakletou princeznu. Když se na cestě domů pochlubí její krásou, musí jí hledati a najde ji, až roztrhne železné střevice, a též železné kalhoty, železný kabát a železný klobouk, — str. 236 sl. č. 7. Pozdě zrozený syn »pepřové zmko«, veliký silák, osvobodí sestru unesenou obry; táhne dále do světa, sdruží se s dvěma siláky, v lese vyrušení mužíkem s devět loket dlouhou bradou, rek sestupuje do prohlubně, osvobodiv odtud tři princezny, mužík tento sám reka vznese z prohlubně místo noha, orla, — str. 242 sl. č. 8. Zrádná sestra zrazuje bratra loupežníkovi. Srv. Federowski Lud białoruski, I, str. 120 sl., č. 342. Rek osvobodí pak ještě princezku od zlého ducha (draka).

Týž: Ein niederösterreichisches Märchen. ZsÖVk 1897, 90—93.

Zvláštní to pohádka o dvou bratřích, bohatém a chudém. Chudášovi i jinde radí surový bohatý bratr, aby zabil dítě své a jím nakrmil ostatní hladové děti, ku př. Лѣтопись петор. фил. общ. новоросс. унів. III, 216 sl. Hrob bohatého bratra má chudáš hlídati po tři dny, ku př. Menšík, Morav. poh. a pov. I, 227 sl. Kůže bohatcova se zatahuje do posvěceného kruhu také jinde, svr. Етнографъ збирник IV, 138 sl. Zvláštní jest tu, že bohatcova žena jako ropucha se dívá, jak chudáš seje a semena jeho polýká.

Týž: Heanzische Schwänke, Sagen und Märchen. ZsVVk VII, 307—315.

Č. 1. (str. 308 sl.). Hloupá žena posílá nebožtíku muži peníze po člověku, který prý přišel z nebe, svr. Národop. Sb. čsl. III, str. 111, č. 2, str. 126. — č. 2 (str. 310 sl.). Nevěrná žena nese milenci svému, faráři, na pole oběd; sluha sedlákův nařídí to tak, že muž myslí, jemu že nese oběd, postraší pak faráře i selku, že sedlák o jich hříšných stycích ví. — č. 3. (str. 312 sl.). Hloupý prodá med vosám a mouchám, maso psům, plátno soše sv. Jana, svr. Národop. Sb čsl. III, 120 č. 81, 82, — č. 4 (str. 396 sl.), náleží k látce o králi, nepůjde-li krást, za tři dny umře; doví se tu o úkladech strojených naň od dvořanů atd. Dowojna Sylwestrowicz I, 416; II, 470 sl. Жите і Слово 1895, č. 5, str. 172 sl. Записки тов. Шевченко XVI, 4 sl. Чубинський II, 592 sl. Котляревський Сочиненія II, 47 sl. — č. 5 (str. 399 sl.) milenec pozoruje jak nevěsta jeho maže se mastí a pak letí komínem, dělá to po ní, pod. ib, str. 295 z Bavorska, — č. 6 (str. 401 sl.). Macecha pošle nevlastní dcera do začarovaného mlýna pro oheň. Sedí tam 50 mužů s kočičími hlavami, jednomu hledá ve vlasech vši; bohatě obdarována. Macešina dcera tam roztrhána.

- A. Brunk: Rätselsagen aus Pommern. B. f. pomm. Vlk. V, 149 sl.
- H. Eschenburg: Volksmärchen aus Schleswig-Holstein. Die Heimat Kiel. VII, 17 sl., 63 sl.
1. Ke Grimm KHM č. 73. 2. Zakletý princ, nevěsta zapomenuta.
- Foltin Arthur: Tiroler Alpensagen. Stuttgart (1897) 8º, str. X, 304.
Vlnné básnické zpracování alpských pověsti
Ref. Lit. Centralblatt 1898, 742.
- A. Geyer: Geschichten und Sagen der Städte und Dörfer, Burgen und Berge, Kirchen und Klöster des alten Schlesierlandes. Leipzig 1897 s. V + 151.
- O. Heilig: Sagen aus dem nördlichen Breisgau. Urquell NF I, 314 sl.
- J. A. Heyl: Volkssagen, Bräuche und Meinungen in Tirol. Brixen 1897, str. 847.
Ref. Jahresber. german. Phil. IX, 131. ÖstLbl. 1898, 561.
- F. Kampers: Mittelalterliche Sagen vom Paradiese und vom Holze des Kreuzes Christi in ihren vornehmsten Quellen und ihren hervorstechendsten Typen. Köln. (Schriften der Görres-Gesellschaft 1897, I), s. IV + 119.
- U Karbe: Volksmärchen aus Pommern Bl. f. pommer. Volkskunde V, 20 sl., 67 sl., 100 sl.
- M. Klapper: Des Teufelbeschwörers Ersatzmann (Volkssage aus Mückenhau). Mitt. d. nordböhm. Excurs.-Clubs, XX, 392 sl.
- Knoop O.: Neue Volkssagen aus Pommern. Blätter für Pommer Volkskunde 1897, V. str. 4 sl., 37 sl., 79 sl., 116 sl., 181 sl.
O nebožtíčích znova se zjevujících, různých strašidlech a p.
A. Kögler: Volkssagen. Mitt. d. nordböhm. Excurs.-Club. XX, 173 sl.
O strašidlech, začarování
- E. Krause: Sagen aus der West Prießnitz und aus Trebischow. Verhandl. d. Berlin. Ges f. Anthropol. 1897, str. 117 sl
Drak přináší jak bělouš, slepice atd. blabobyt do domu.
- Fr. V. Krones: Bertha von Lichtenstein geb. Rosenberg († 1476) und die Sage von der weissen Frau. Brünn 1897, str. 22.
- Lemberger Adolf: Die Habergeiss. Steirsche Sage. ZsÖVlk 1897, 177.
- Fr. Platt: Eine Volksheilige (St. Kummernus). Meran 1897, str. 30.
Tatáž legenda, kterou zpracoval u nás Jak. Arbes ve Sv. Xaveru o sv. Starostě.
Ref. Jahresber. german. Phil. IX, 136.
- Helene Raff: Hexengeschichten aus Bayern. ZsVVlk VII, 292—296.
- K. Reiser: Sagen, Gebräuche und Sprichwörter des Allgäus. Aus dem Munde des Volkes gesammelt. Kempten 1897.

Rec. ZsVVk VII, 333, Allg. Ztg. 1897, Beil. 189. Mitt. Umfrag. f. bayer. Vč. 1897, č. 3. Jahresbericht german. Phil. IX, 128 sl. Bl. f. lit. Unterh. 1897, 167, 584. Národop. Sb. čsl. IV—V, 155 sl.

Schell O.: Bergische Sagen. Elberfeld 1897. Str XXXIV + 608, vel. 8°.

Urquell NF II, 47. ZsVVk VIII, 105. Národop. Sb. čsl. IV—V, 154 sl.

Schmidt Gustav: Aus dem Fichtelgebirg. Sitten und Sagen. I. Bd. Mythologisches. Hof 1897, str. 166.

Ref. Mi Schles. Vč. 1898, seš. V, str. 11. Unser Egerland I, 24. Národop. Sb. čsl. IV—V, 152 sl.

F. Schmitz: Volkstümliches aus dem Siebengebirge. Bonn 1897.

Hans Schukowitz: Geschichten aus dem Marchfelde ZsVVk VII, 321—326.

Č. 12., str. 324. »Slepého« muže má žena strčiti do vody, muž se uhne a žena sama vletí do řeky. Srv. Kolberg Lud XIV, 338 sl. Ciszewski Krakowiacy č. 160, 161. Добропольській I, 699 sl. Strohal Hrvat. nar. pripov. I, č 65. Шапкаревъ Българ вар. притов. č. 37. Freys Gartengesellschaft vyd. J. Bolte str. 284. — č. 20. str. 326 připomíná silně naši pohádku o Honzíkovi, jak se učil latinsky. Němcová Nár. Bách. II, 336 sl. Menšík Morav. Nár. poh. 124 sl. č. 45.

Týž: Mythen und Sagen des Marchfeldes. ZsÖVkc. III, 159—168.

160 sl. Jak člověk poznal užitečnost pšenice, — str. 161 sl. Hoch vyplivl brzy po sv. přijímání, ropucha ho stále pronásleduje. Verse o trestech lidí, když vyplivli hostii, jsou hojně: Pröhle M. f. d. Jugend 35. Polaczek Wieś Rudawa 237. Fleury, Litter. orale de la B. Norm. 130. Sebillot, Contes des paysans et des pêcheurs 134. Asbjörnsen Moe Norweg. V. M. II, 168. Archiv f. slav. Phil. X, 384. — str. 163 sl. Bída — bledá stařena chce se stěhovati se svým hospodářem; ten ale ji obelstí a prsty její zaklínaje do špalku. Bohatec ji osvobodí a chudne, chudáš zbohatne. Pod. Erben Slov. čít. 122 sl. (pol.).

L. Sturm: Rübezahls Namen. Gebirgsfreund IX, 133 sl., 146 sl., 159 sl.

J. Thiele: Sagen aus Bodenbach und seiner Umgebung. Warnsdorf. 1897, str. 37.

Laura Weinhold: Schlesische Sagen. Aus dem Reichenbacher Kreise. ZsVVk VII, 101—104.

— Aus dem Frankensteiner Kreise ib. 443—447.

Č. 1. (str. 101 sl.). Smrt nasycena ženou, slibuje jí za to dlouhý život. Pod. Чубинскій Труды II, 428 sl. Ohnívý muž obchází po domech, dohlížeje, zachovává-li se čistota; za temnoty noční vyprovází poutníky očekávají za to odměnu, — č. 5. O můrách.

A. Brod, S. Rubin, Max Weissberg: Judendeutsche Sagen und Schnurren. Urquell NF I, 344 sl.

O domácím střítku a j.

Jakob Ehrlich: Volksüberlieferungen deutscher Juden Urquell 1897 NF I, 80 sl.

Chudý žid se stěhuje, »bída«, otrhaný, bosý to chlapeček stěhuje se s ním, žid nemůže se ho zbaviti.

B. Schaffer: Volksüberlieferungen deutscher Juden. Der Urquell NF I, 13 sl.; svr. ještě str. 125.

Medvěd sežral všecky děti až na jedno. Matka vyřízla mu břicho a vyňala všecky děti. Pod. Krauss S. M. Südslav. I, č. 17. Václavek Val. pohádky 66 sl. Gittée Cont. pop. du pays Wallon 147.

A. Treichel: Lispelnde Schwestern. Urquell NF I, 121 sl. — Srv. nahoře str. 161 J. Bolte.

A. de Cock: L'hoinme qui ne voulait pas mourir. III. Au pays ou l'on ne meurt point. Version flamande R. trad. pop. XII, 77 sl.

Srv. Chelchowski Powieści Przasnysz. I, 180 sl. Zbiór wiad. antrop. XVII, odd. 2, str. 272. V té zemi ubírají rychle staletí; rek touhou jat vrací se domů a tam

vše zjinačeno, jméno jeho v starých listinách po dlouhém hledání nalezeno. Připojena pověst o mnichu, který dychtivě naslouchal v lese zpěvu ptáčkovu a ptáčka chytal; když se vrátil do svého kláštera, myslel, že jen několik hodin nebyl přítomen, ale minulo přes 200 let, pod. Kurre i Clervo 1894 str. 187 sl. Anzeiger f. deutsches Alterthum 23, 109 sl. Jahresber. f. germ. Philologie 1896, str. 132.

Isidore Teirlinck: *Contes flamands*. Bruxelles s. a. (Bibliothèque belge des connaissances modernes 46) str. 141.

Velice pěkný přehled flámských pohádek spolu s důkladným seznamem bibliografickým. Význačnější pohádky sdělují se v úplném překladě a v poznámkách odkazuje se na jiné ještě verše flámské.

Le Braz A.: *Pâques d'Islande*. Paříž 1897, str. 312, 8°, 3½ fr. Pět pověstí na základě víry lidové o dusích zemřelých.

Addy S. O : *Four Jorkshire Folktales*. I. The Ola Man at the white House. II. The Satin Frock. III. Nicorbore. IV. The Farmer and his Man.

Flkl. VIII, 393—396.

Welsh Folk-Lore: a Collection of the Folk-Tales and Legends of North Wales, being the Prize Essay of the National Eisteddfod 1887, revised and enlarged. By the Rev. Elias Owen. — Oswestry and Wrexham; Woodall, Minshull & Co. Ref. Flkl. VIII, 362 sl.

D. Francouzské.

Charles Beauquièr: *Blason populaire de Franche-Conté. Sobriquets, dictons, contes relatifs au village du Doubs, du Jura et de la Haute Saône*. Paris 1897, 8°, str. 304.

Ref. Rtrad. pop. XII, 125 sl. *Revue des langues romanes*. sér. V, t. I, 169 sl. ZsVVk VII, 215. Flkl. VIII, 364. *Bulletin de folklore* III, 54.

Charles Bivort: *Traditions et superstitions du Grand-duché de Luxembourg*. Rtrad. pop. XII, 326 sl.

Č. 3. V měsíci muž, zloděj tuřínů, který po celý věk kradl hospodářům plodiny z polí. Č. 5. Skřívánek byl dříve poslem božím, jednou byl ale neposlušný, sesazen a na jeho místo ustanoveno sluníčko. Č. 6. Osel má kříž na zádech, od té doby, co nesl Ježíše; svr. Rtrad. pop. VII, 484. Schambach Müller. Niedersächs. M. 320.

J. M. Carlo: *Blason populaires de Basse Bretagne*. Rtrad. pop. XII, 490 sl.

Č. 1. Kostel se »postrkuje« blíže, aby neměli tak daleko ke mši, svr. nahoře str. 158. K. Reiser Sag. Gebr. Allgäu. I, str. 515 č. 606, — č. 2. Obilí se vlnilo jako vlny mořské; lidé mysleli že to moře, vykoupali se v něm, pod. obyč. lněné pole považováno za potok, moře: Sebillot Litter. or. de la H. Bret. 253. Cont. pop. de la H. Bret. 243 sl. Romania VIII, 252. Grimm KHM č. 149. A. Kuhn S. M. Westfalen, 255 sl. Wisła VI, 273. VII, 82 sl. — Když se vykoupali, počítají se a nemohou se dopočítati, pod. Rtrad. pop. I, 335 sl., VIII, 388; XI, 650; Frey's Gartengesellschaft vyd. J. Bolte 282. Václavek Valašské poh. a pov. II. 57.

Les veillées des Mayens. Légendes et traditions valaisannes par L. Courthion.

Avec une préface de Ed. Rod. Genève 1897, 8°, str. III + 219.

Ref. ZsVVk VII, 449 sl.

Filleul Petigny: *Contes de la Beauce et du Perche*. Rtrad. pop. XII, 452 sl.

Č. 10., str. 452 sl. Sedlák zapisuje čertu duši svou, vystaví-li mu stodolu do kuropění; měl se už jen dosaditi štit, v tom poplašil sedlák kohouty a čerti utekli; díru ve stodole ale nikdo nemohl zastavit.

Alfred Harou: *Contes d'Anvers*. Rtrad. pop. XII, str. 103 sl.

F. M. Luzel: *Le Chat. Conte d'enfants.* (Basse Bretagne.) Rtrad. pop. XII, 39 - 43.
Petrovští.

Louis Morin: *Contes troyens.* Rtrad. pop. XII, 686 sl.

Č. 10. Děti vyvedeny otcem do lesa a tam opuštěny. Vylezou na strom, vystraší zloděje, kteří se pod tím stromem sešli, a zmocní se jich pokladů.

Léon Pineau: »*Vive Sans-Souci la Ramée.*«. Conte du Poitou. Rtrad. pop. XII, 487 sl.

Silák toho jména přenocuje v zámku, kde straší tři čerti, a kdo do té doby tam přenocoval, byl zabít.

Pitre de Lisle du Dreneuc: *Légendes et chansons du pays d'Anverne* (Loire. Inférieure). Rtrad. pop. XII, 289 sl.

Joannès Plantadis: *Contes populaires du Limousin.* Rtrad. pop. XII, 533 sl.

Č. 1. Otec má přinést nejmladší dceři růži, za to ale musí jí dáti velkému hadu, zakletému to princi. Srv. nah. str. 145 pozn. k Federowského dílu str. 178 sl. č. 599. —

Č. 2. Stará královna zavrhlala děti snachy své, a podvrhla jí štěňata; bratří přinesli sestře své vodu tancující, jablka zpívající a ptáka, který vše věděl a mluvil. —

Č. 4. Hrdá princezka anglická zamítla ženicha, krále francouzského. Ženich ji krutě pokořil, než ji prohlásil za královnu. Srv. Národop. Sb. čsl. III, str. 112, č. 26. —

Č. 5. Soudruhu svému vypíchli dva lidé oči; co slepec v zimě vydělal zpěvem svým, tím se živili. Na jaře ho opustili v lese. Vyškrabal se na strom, v noci slyšel pod stromem, jak liška, vlk a medvěd si vypravují o studánce, ve které slepec může nabýti zraku svého, o pramenu zadržovaném ropuchou i o nemocné princezně, jak by mohla být uzdravena. Srv. Národop. Sb. čsl. III, str. 113, č. 36; str. 114, č. 7, 8.

Alphonse Pouroy: *Jean le sot.* Conte du Berry. Rtrad. pop. XII, 175 sl.

Hloupý na námluvách.

Paul Sébillot: *Petite légende dorée de la Haute Bretagne.* Nantes 1897. XII + 230 p. 12°.

Ref. Rtrad. pop. XIII, 285 sl. (René Basset). ZsVVk VII, 450 sl. Flkl. IX, 78.

Týž: *Contes de la Haute Bretagne. Contes Comiques XLIV—XLVI.* Rtrad. pop. XII, 49 - 52, 89 - 90.

Č. 45. Hloupi bratří zabili člověka, hodili ho do studně; řekli sestřenici své, co provedli, řekli to ale také četníkům. Sestřenice vytáhla nebožtíka ze studně a hodila tam starého kozla. Srv. Mouliéras *Les fourberies de Si Djeha* 95, 169. Stumme Tunis M. II, 131 sl Cíbor. min. българ. III, odd. 3, str. 241; VII, odd. 3, str. 184 sl.; Драгомановъ 332, Иваницкій Вологод. 201 sl. ЖМНПросв sv. 289, str. 280 sl.

— Č. 46. Žena má uschovati maso vepřové, aby stačilo na všechny měsíce, leden, únor atd.; přišli o ně prosit lidé jménem leden, únor atd., a žena jim všecko maso rozdala. Srv. Národop. Sb. čsl. III, 111 č 2, Frey Gartengesellschaft, vyd. J. Bolte č. 61.

Týž: *Contes de la Haute Bretagne. Contes de mer.* Rtrad. pop. XII, 265 sl.

Týž: *La mer et les marins.* Rtrad. pop. XII, 390 sl., 448 sl.

Různé pověsti.

Týž: Alfred Harou a j.: *Les petites legendes locales.* Rtrad. pop. 131 sl., 212 sl. 303 sl., 353 sl., 436 sl., 528 sl., 589 sl., 655 sl.

E. Jiné románské.

Matilde Dell' Oro Hermil: *Roc. Maol e Monpantero. Tradizioni, costumi e Leggende.* Torino 1897, 18°, 88 s.

Paul Sébillot: *Contes espagnols traduits par.* — Paris. Charavay, Mantoux, Martin. 8°, pp. 140.

Aplech de rondayes mallorquines d'en Jordi des Reco. (Antoni Maria Alcover preste. Tom I—II. Palma, Sanjna germanus 1896—1897. 8°, str. XVI + 304, III + 320.

Ref. ZsVVk VII, 451 sl. (J. Bolte s četnými parallely). Flkl. IX, 158.

Arthur Gorovei: Traditions populaires des Roumain Rtrad. pop. XII, 689 sl.

O stvoření země a o příčinách zemětřesení. Země spočívá na třech židlích a každá židle na rybě; když se ryba pohně, země se třese. Dle jiné legendy spočívá země na šesti sloupech voskových. Čert hryže stále na těch pilířích, když jeden zničil, začiuá ohryzovat jiný, ale v tom se už první pilíř opět sám napravil

Gr. N. Coatu: Doi Frați. Šezătoarea IV, 3—5.

»Dva bratři«, bezdětný boháč a dětmi obtížený chudák.

Týž: Impăratul și Popa. (Poveste). ib. 185—189.

M. Lăpușcu: Popa și Dracul. Šezătoarea IV, 1—3

»Pop a čert«. Kněz přeje si opatřiti čerta.

Týž: Poveste ib. 159 sl. O staré ženě, žádostivé po mladém muži.

Týž: Din ce-i făcută femeea? ib. 177 sl. (z ocasu psího).

N. Mateescu: Povestești Impăratului Chirivii. Šezătoarea IV, 169—177.

P. Papahagi: Din Tara Armînilor. De ce Dracul ecu un picior. Šezătoarea IV, 161 sl.

Proč čert má jednu nohu.

S. Popescu: Dumnezeu și sfântul Petru. Šezătoarea IV, 6.

»Bůh a sv. Petr«. Vykládá se, proč Rumuni srovnávají Řeky s kozami.

Vasile Sala: Baba și nepoata (Poveste). Šezătoarea IV, 225—7. (Baba a vnučka.)

Al. Vasiliu: Mania Cîmpului (Poveste). Šezătoarea IV, 193—215.

F. Jiných národů evropských.

Michel Klimo: Contes et traditions populaires de la Hongrie. Rtrad. pop. XII, 256 sl., 464 sl.

Nejen maďarské, než také ze slovenských krajů: Č. 2 Z moci tří draků, měděného, stříbrného a zlatého zámku osvobozeny rekem tři princezny; měděný zámek shrnut do jablka; z prohlubně byl pak rek vynesen od velkého ptáka, proto že zabil tři draky, jeho největší nepřátele. — Č. 3., 4., 5. o pokladech. — Č. 7. Žena vyměnila nevědomky zázračný prsten manželův za zlatý prsten starému židovi; pes a kocour prsten zase našli a přinesli, pod. Mijat Stojanović Pučke pov. 173 sl. — Č. 8. Královská princezna unesena vichrem do zlatého zámku devítihlavého draka; kdo ji osvobodí, dostane ji za ženu. V hlavě divokého vepře jest zajíc, v hlavě toho zajice skřinka, v této skřince devět vos. V těchto vosách jest celá síla drakova.

Heltai Gáspár: Esoposi meséi (Aesopické bájky). Vydal Imre Lajos. Budapest, 1897, str. 304, 8°.

Ref. Korrespondenzblatt f. siebenbürg Landeskunde XX, 55 sl

Péréz Isaac F. (Philippopolis [Bulgarie]): Le roi qui a perdu son corps. Variante juive.

Mél. VIII, 236—237. Srv. pozn. str. 285.

O Šalomounovi.

Léon Pineau: Contes populaires grecs de l'île de Lesbos Rtrad. pop. XII, 193 sl.

Č. 1. Žebrák jeden prosí »smiluj se Pane Bože«, druhý »smiluj se králi«; tomu dá král velkou odměnu, ale první vlastně ji na konec dostane. Pod. Сборн. матер. Кавказ. XX, odd. 2, str. 87 sl. — Č. 2 Venkován praví králi, že denně nemá více než 14 penízů, 10 věnuje na rodinu svou, dva ukládá, totiž věnuje na výchování dětí, a dvěma splácí starý dluh, totiž živí rodiče své; král hádanku tu ukládá svým ministrům; serv. Gonzenbach č. 50 ZsVVk VI, 161 Αεανασσερъ Риапек⁸, II, 280. Mensík Morav. poh. 77 sl. — Č. 4. Napoleon zapadl do krčmy,

kde vojáci silně popíjeli, jeden v zástavě musel nechat i šavli, druhý den vytáhl dřevěnou; pod. jest valašská v Mat. Václavka Valašské poh. 1898, str. 53 sl. — Č. 7. Veš vykrmena, kůže její veřejně vystavena; kdo uhodne, jaká to jest kůže, dostane princezku za ženu. Srv. Gonzenbach I, 135; II, 218. Dobšinský I, 65. Сборн. мин. юлгар. XI, odd. 3, str. 138. Ждановъ Русскій быт. эпосъ 452 sl.

Bienemann Fr.: Liveländisches Sagenbuch. Reval 1897

Ref. Národop. Sb. čsl. IV—V, str. 154.

G. Z východní Evropy a sev.-záp. krajů Asie.

H. Θ. Катановъ: Тюркія сказки о человѣкѣ, понимавшемъ языки животныхъ (Извѣстія общ. археол. ист. и этнографіи Казан. Унив. XIV, str. 251—258).

Řeči zvířecí naučil se rek, žena jeho chce zvěděti, proč se usmíval, když uslyšel, co si zvířata povídají, ač muži hrozí smrt, vyzradí-li své tajemství. Zde se sdělují 4 varianty. Srv. nahoře, str. 134. k Этнограф. Збірн. IV, str. 96 sl., č. 17, 18.

A. Позднєвъ: Калмыцкія сказки. Записки воеточного отдѣления Имп. русск. археол. общ. X, 1896, str. 139 sl.

S ruským překladem.

T. С. Семеновъ: Черемищская сказка о томъ, какъ одинъ черемищъ обманулъ черта. Изв. общ. Археол. ист. а этногр. при Имп. Казан. Универс. XIV, str. 116—125.

Spor a zápas Istivého člověka s čertem, konečně čert mu nanese peněz do klobouku děravého nad jámou, doneše mu peníze i všeliké nádobí matky své do jeho domu, uteče odtud, že chtějí hlavu jeho uvařiti. Srv. nahoře, str. 141, 143. Federowski I, č. 97, 346.

H. Arabské, berberské.

René Basset: Nouveaux contes berbères. Paris. 18⁰, str. XXVI + 373.

Ref. R. trad. pop XIII, 347. Národop. Sb. čsl. III, 121 sl.

Týž: Contes et légendes arabes II—LVII. Rtrad. pop. XII, 65—69, 243 + 253, 337—341, 400—404, 477—484, 633—636, 668—678.

J. Oestrup: Contes de Damas, recueillis et traduits avec une introduction et une esquisse de grammaire. Leyde 1897, 8⁰, VIII + 162 pp.

Rec. R. trad. pop. XII, 412 sl. (R. Basset) Zs. deutsch. morgenl. Gés. LI, 171 sl. Národop. Sb. čsl. III, 100 sl.

J. Z východní Asie.

Dames Longworth: Balochi Tales. XIX. A legend of Nâdir Shah. XX. Dostèn and Shîrèn. Flkl. VIII. 77—83.

Kurt Klemm: Tod und Bestattung des armen Sperlingsweibchens. Ein Märchen aus dem Penjâb. ZsVVk VII, 1897, str. 155—159.

Pohádka nad míru rozšířená po všech literaturách evropských, t. ř. randonnée, obyčejně o kohoutkovi a slepičce v nejrozmanitějších obměnách. Srv. Basset Cont. pop. berbér. 197 sl.

Renné Basset: Contes et légendes de l'extrême orient. Rtrad. pop. XII, 181 sl., 597 sl.

G. Dumoutier: Traditions populaires sino-annamites. XII, 317 sl., 380 sl., 417 sl.

Různé pověsti o lišce, jmenovitě o jejích metamorfosách, dále o praseti, velbloudu, opici, psu, králiku, slonu, koni, bůvolu.

K. Z Afriky.

Krause G.: Beiträge zum Märchenschatz der Afrikaner. Globus LXII, 229—233.

L. Z Ameriky.

Alger L.: In Indian Tents. Boston 1897, str. 147.

Bajky rudokožců.

Navaho Legends, collected and translated by Washington Matthews. With introduction, notes, illustrations, texts, interlinear translations and melodies. Boston and New York, published for the American Folklore Society by Houghton . . . 1897, str. 299, vel. 8°.

Ref. ZsVVk VII, 336, Urquell NF I, 255 sl. Wiśla XI, 617. Mél. VIII, 240
Mme. Veaugois: Fanny et le pêcheur. Conte créole de la Guyane. Rtrad. pop. XII, 229 sl.

Rybář osvobodil ze zajetí obrova milovanou dívku, která jím dříve opovrhovala.

Hry divadelní, loutkové a p.

Малинка А.: Къ историја народнаго театра. 906. 1897 IV, 37—56.

Otištěna vánoční hra zapsaná v Něžině a připojeny dějiny lidových her divadelních jak po stránce obsahové, tak po stránce scénické.

Peszke J. Dr.: Urywki dawnej szopki Kaliskiej. Wła 1897, 1—7.

Úvodem popis populárního divadla kališského, kostýmů figurek; potom otisk celého představení s příslušnými poznámkami.

J. J. Ammann: Volksschauspiele aus dem Böhmerwalde. Gesammelt, wissenschaftlich untersucht und herausgegeben von —. I. Theil. (Beiträge zur deutsch-böhmischen Volkskunde, geleitet von Prof. Ad. Hauffen, II, 1.) Prag, s. XII + 187, 8°.

Ref. ZsVVk VIII, 233. Zs. deutsch Alt. 42. Anz. 301 sl.

J. W. Bruinier: Untersuchungen zur Entwicklungsgeschichte des Volksschauspiels von Dr. Faust. Zs. f. deutsche Philol. XXX, 324—359.

F. A. Mayer: Zur Geschichte des Volksschauspiels Dr. Faust. Die Zeit. 1897 13. března, č. 128.

Erich Schmidt: Volksschauspiele aus Tirol. Don Juan und Faust. Archiv f. d. Studium der neueren Sprachen XCVIII, 241—280.

A. Richel: Zur Geschichte des Puppentheaters in Deutschland im XVIII. Jahrh. Zs. d. Aach. Geschichtsv. XIX, 1, 142—146.

L. Dietel: Ein Weihnachtsspiel im Erzgebirge. Erzgebirgsztg. XVII, 277 sl.

J. Krauss: Ein Weihnachtsspiel aus dem Erzgebirge. Erzgebirgsztg. XVIII (4).

Reiterer Karl: Volksschauspiele im Ennstale ZföV 1897, 61—63.

A. Schlossar: Volkstümliche Oster- und Weihnachtsspiele. Bl. f. lit. Unterh. 1897 (20).

M. Urban: Das Passionsspiel der Stadt Plan. Mitt. deutsch. Gesch. Böhmen. XXXV, Dva texty z r. 1766 a 1770.

P. Bartusch: Die Feier des Gregoriusfestes an der Annaberger Lateinschule des XVI. Jahrh. Mitt. d. Ges. f. deutsche Erziehgsgesch. VII, 3, 46—58.

A. Pandler: Gregoriusspiel in Böhmisich Kamnitz. Mitt. d. nordböhm. Excurs. Clubs. XIX, 42—44, 61.

F. Mach: Ein Volksspiel am Totensonntag in der Saazer Gegend. Mitt. Gesch. deutsch. Böhmen XXXVI, 253 sl.

Přísloví.

- Materka Ant.:** Staročeské průpovědi. S titulních listů pečetních knih horních. Č. sp. př. st. č. 1897. 123—125.
- P. V.:** Príslovia, výrazy, miestny hovor z Velkeho Bysterca (Orava). Slov. Pohl. XVII, Socháň Pavel: Príslovia, idiomatické výrazy v Lopašove (Nitra). ib. XVII, 489—500. 314—316.
- Adolf Petr Záturecký:** Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví. V Praze 1897. Nákladem České Akademie. VI + 389 str. Rec. ЖМНПр. 1898 янв, str. 108 sl. (Iv. Francev). Národop. Sb. čsl. III, 103 sl. Č. mus. fil. IV, 238 sl.
- Estreicher Stanisław:** Kilka przyczynków do paremijografji polskiej. Wła XI, 112—118, 343—351, 537—543. Další dodatek ještě t. str. 800.
- Довнаръ-Запольскій М.:** Сборникъ польскихъ пословицъ XVIII ст. 906. 1897 I. 158—163.
- Otisk abecedního seznamu polských přísloví sebraných Petrem Čarnyšem v XVIII století. Celkem 160 přísloví.
- E. A. Ляцкій:** Несколько замѣчаній къ вопросу о пословицахъ и поговоркахъ I—V. Изв. Отд. рус. яз. и слов. Имп. Ак. Н. И., 1897, 745 sl. Též ve zvláštním otisku str. 39.
- Н. Е. Тимошенко:** Литературные первоисточники и прототипы трехъ сотъ русскихъ пословицъ и поговорокъ. Кіевъ 1897, str. XXV + 170.
- O obou studiích svr. pojednání V. N. Pertce ЖМНПр. 1898 мај, 104 sl.
- Urhas Wilhelm:** Sprichwörter der Slowenen. ZsÖVk 1897, 334—342.
- М. К. Щиленковъ:** Пословицы Отъ Прилѣпъ. Сб. миц. кн. XIV, odd. 3, str. 136—157.
- Christian Hauser:** Sprüche und sprichwörtliche Redensarten aus Paznaun. ZsVVk VII, 199—202.
- Z Tyrolska.
- Plaut M.:** Deutsches Land und Volk im Volksmunde. Eine Sammlung von Sprichwörtern, Sprüchen und Redensarten als Beitrag zur Kunde des Deutschen Landes und Volkes. Breslau, Ferdinand Hirt 1897, str. 120.
- Ref. Globus 1897, 34 (Rich. Andree), Bl. pommer. Vk, V, 144.
- Sammlung sinnreicher jüdisch-deutscher Sprüchwörter.** Budapest 1897. Im Selbstverlag des Herausgebers. Czettel und Deutsch. Budapest. — 8°, 30 str.
- Ref. Urquell NF I, 320, 355.
- Benjamin Benczer:** Sprichwörter galizischer Juden. Urquell NF I, 14 sl.
- Benno:** Judendeutsche Sprichwörter und Redensarten. (Aus Mähren.) ib. NF I, 271 sl.
- A. Mittelmann:** Judendeutsche Sprichwörter (aus Galizien). Urquell NF I, 273 sl.
- J. Ehrlich:** Judendeutsche Sprichwörter und Redensarten. Urquell NF I, 172 sl.
- P.:** Judendeutsche Sprichwörter und Redensarten. Urquell NF I. 49 sl.
- Eduard Kulke:** Judendeutsche Sprichwörter aus Mähren Böhmen und Ungarn. Urquell NF I, 119 sl.
- Ernault:** Dictons et proverbes bretons I, II, III, IV. Mél. VIII 86, 116, 139, 164.
- R. M. Lacuve:** Proverbes Poitevins. R. trad. pop. XII, 105 sl.
- J. Cornu:** Zweihundert altspanische Sprichwörter. (Festschrif zum VIII allgemeinen deutschen Neuphilologentage, herausgegeben von J. Schipper, Wien, Leipzig, Braumüller.)
- A. M., Joseph Passy:** Spaniolische Sprichwörter. (Aus Tatar Bazardžyk in Ost.-Rumelien, Philippopol.) Urquell NF I, 84 sl., 204 sl.
- N. Г. Πολιτης:** Αημώσεις παροιμίαι ἐν μεσαιωνικοῖς Ἑλληνικοῖς ποιήμασι [Απόστασμα ἐπ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Παρνασσοῦ] Atheny 1896. 17 s. 8°.
- Ref. Deutsche Litztg. 1898, 703.

- Heinrich v. Wlislocki: Sprichwörter moslimischer Zigeuner. Urquell NF I, 251 sl.
- Kunt L. Tallquist: Arabische Sprichwörter und Spiele. Leipzig 1897, 8°.
- Rec. R. trad. pop. XIII, 286 sl. (René Basset.)
- Ehmann: Sprichwörter und bildliche Ausdrücke der Japanischen Sprache. (Supplement der »Mitteilungen der Deutschen Gesellschaft für Natur- und Völkerkunde Ostasiens«.) Tokio 1897, str. 48, 8°.
- Ref. ZsVVk VIII, 234 sl.

Hádanky.

- Wasilewski L.: Zagadki bialoruskie (Materyjaly antropol.-archeol. i etnogr. II, odd. 2, str. 5 – 13).
- Гяуровъ: Гатанки. Отъ Драмск', с. Илѣвне. Сб. мин., кн. XIV, odd. 3, str. 158—159.
- A. Brunk: Volksrätsel aus Pommern. Urquell NF I, 209 – 212.
- Týž: Pommersche Volksrätsel. Bl. pommer. Vk. V, 168 sl., 184 sl.
- Christian Hauser: Rätsel ans Paznaun. ZsVVk VII, 197—199.
Z Tyrolska.
- Richard Wossidlo: Meklenburgische Volksüberlieferungen. I. Rätsel. Wismar 1897, 8°, str. XXIV + 372.
Ref. ZsVVk VII, 213 sl., Urquell NF I, 179 sl. Globus 1897, 229 sl. Deutsche Litztg. 1897, 851 sl. Bl. pommer. Vk. V, 143 sl. Alemannia XXV, 190 sl. Jahresber. german. Phil. IX, 169.
- Obsahuje 2141 hádanek s hojnými literárními odkazy.
- Colson J.: Enigmes populaires. Problèmes facétieux. Wallonia Liège. 1897, č. 9, str. 135—136.
- Pitrè Giuseppe: Indovinelli, Dubbi, Sciogli lingua del popolo Siciliano, raccolti ed illustrati e preceduti da uno studio sull' indovinello. Torino-Palermo. 1897 (Biblioteca delle tradizioni populari Siciliane vol. XX), str. CCIX + 469, 8°.
Ref. ZsVVk VII, 333 sl. (K. Weinhold »Keiner, der sich mit dem Volksräthsels beschäftigt, darf Pitrè's Indovinelli del Popolo Siciliano unbeachtet lassen«.) Rtrad. pop. XII, 506 (P. S. považuje spis za nejdůležitější ze všech věnovaných studiu hádanek.) Urquell NF I, 286 sl. Flkl. IX, 258 sl.
- Arthur Gorovei: Devinettes populaires des Roumains. Rtrad. pop. XII, str. 22 sl.
- Artur Gorovei: Cimiliturile Românilor. Šezătoarea IV, 33 – 112.
»Hádanky rumunské«. První část úplné sbírky hádanek; seřazena abecedně dle obsahu Acul-(Jehla)-Femeea măritată (Vdaná žena). V poznámkách odkazuje se na podobné hádanky u jiných národů, najmě romanských, hojnou měrou; nejbližší, slovanské sbírky, pro Rumuny nejdůležitější, nebyly asi přístupny.
- Mandl S. Dr.: Volkswitz in Talmud und Midrasch. Urquell 301—304.

Jiné různé.

- Hošek Ignác: O poměru jazyka písni národních k místnímu nářečí Praha 1897. Rozpravy Česk. Akad. VI. ročník, tř. III, č. 4, str. 23. Ref. LF XXV, 157 Arch. f. slav. Phil. XX, 442.
- Vyhlídal J. P.: Modlitbičky slezských dětí. ČL VII 54—56. (Srv. ČL VI, 472.)
- Gonet Szymon: Język polski w wojsku. Lud 1897. 78—80.
Otištěna vojenská píseň v žargonu vojenském.

Týž: Wyrazy i zwroty żołnierskie. Ibid. 80—81.

Týž: Szczegóły z gwary ludowej. Ibid. 138—140.

Jagić V. Dr: Vorläufige Berichte der Balkan-Commission. I. Ueber Dialektforschung auf der Balkanhälfte, nach den Mittheilungen der Herren Prof. Dr. L. Miletic in Sofia, Dr. M. von Rešetar in Wien und Dr. J. Aranza in Spalato, zusammengestellt vom W. M. Hofrath... Anzeiger der phil.-hist. Cl. der Wiener Akad. d. Wissensch. 1897, Nr. XXIII.

Ref. L. Fil. XXIV, 469.

P. Aleksander Hoffer: Zlato i druge rude v travničkom Kotaru. I. Narodne riječi kamenja i rudača. Glasnik zemaljskog muzeja u B. i H., 1897 str. 411—423.

Jireček Const. Dr.: Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer. (Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Classe. Bd. CXXXIV). SA 8°, 98 st.

Ref. Archiv f. slav. Philologie XX 473—476 (Vondrák). Български Прегледът. IV, кн. VII, 98—109). Летопис Матице Српске, кн. 194, 1898, св. II, 158—166. Дело, IV, 1897, 519—525.

Totéž v blh. překladě Ст. Аргироў: Християнския елементъ въ тъ номенклатурата на Балканските земи. (Чернодично-ко Списание. Год. XI, кн. LV—LVI. str. 223—269.)

T. Г. Ецовъ: Клетви и благослови. Отъ Велесъ. Сб. мин. XIV, odd. 3, str. 159—176.

C. Ю. Зелинскій: О заговорахъ. Сборн. Харк. всекаго истор.-филолог. Общества, X, 1897.

Ref. Кіев. Старина 1898, январь, 28 сл.

A. Н. Яцемирскій: Отреченные молитвы и коледаринъ. Изв. отд. русск. яз. и слов. Имп. Акад. Н. П., 356 сл. z rkp. z 1. pooh. XVIII. stol.

B. В. Кацановскій: молитва съ апокрифическими чертами „отъ злого (вредоносного) дождя“. Изв. отд. русск. яз. и слов. II, 608 slov.

Otto Heilig: Eine Auswahl altdeutscher Segen. Aus Heidelberger Handschriften veröffentlicht von —. Alemannia XXV, III seš., 1898, str. 262—8.

Proti očím a zimnici.

Týž: Spielrufe. Urquell 1897, 169—178.

B. Н. Добровольскій: О Доробужскихъ мѣщанахъ и ихъ шубрейскомъ или кубрацкомъ языке. Изв. отд. русск. яз. и слов. Имп. Акад. Н. П., 320—352 k tomu dodatek ještě str. 1140.

II. Н.: Материалы для словаря условного языка („Масонский“ языкъ одесскихъ торговцевъ). ЭОБ. 1897, III, str. 152—155.

Drzażdzyński Stanisław: Słowiańskie nazwy miejscowości na Szląsku pruskim. Powiat Głubczycki. Wla XI, 119—133.

Pokrač. z Wla X, 630 сл., svr. Archiv f. slav. Phil. XIX, 288 сл.

May Martin: Sind die fremdartigen Ortsnamen in der Provinz Brandenburg und in Ostdeutschland slavisch oder germanisch? Frankfurt a. M. 1897. v. 8°. 31. s. Ref. Öst. Litbl. 1898, 596 (naprosto odszuje).

Mátyás Karol Dr.: Ludowe nazwy miejscowe w powiecie Brzeskim w Galicyi (Ciąg dalszy). VIII. Gmina Brzesko. IX. Gmina Brzezowiec. X. Gmina Dąbrówka morska. XI. Gmina Dembno. XII. Gmina Dolega. Lud III. 329—346.

Týž: Przewiska ludowe w powiatach tarnobrzeskim, niskim i brzeskim w Galicji. Wla 1897, 14—32, 672—715. (Pozn. k Wla X, 725 сл.)

Sbírka dokladů pro přezdívky k 187 jménům (i s dodatky k 292 jm.).

M. Kniažewicz: Nazwy zwierząt domowych z końca w. XVII. Wla XI, 351 сл. Šašelj J: Iz belokranjskega besednega zaklada (Dom in Svet X, 1897, str. 158, 159, 192, 543, 544).

Petar Kuničić: Za hrvatsko ime. Vienac 1897, str. 690 сл.

- Dokazuje, že jméno »Hrvat, hrvatske« není vymyšleno.
- F. Musoni: Il nomi locali e l'elemente slavo in Friuli. (Riv geogr. ital. IV, seš. 1—3.)
Viz Krusekopf, die Localnamen und das slav. Element in Friaul. (Beilage zur Allg. Zeitung, 1897, str. 224.)
- Mulabdić Edhem: Iz narodne frazeologije (Nada III, 1897, str. 437).
- Th. Hjelmqvist: Petter, Per och Pelle. Nagra svenska personnamn in öfverförd betydelse (Fråa filologiska föreningen i Lund. Sprakliga uppsatser. Lund 1897. str. 61—86).
- Vyličuje se, jak se jména Petr užívá v nejrozmanitějších významech v prostohnárodních říkadlech, příslovích atd.
Ref. Archiv f. d. Studium d. neu. Spr. CI, str. 157.
- G. Mărculescu, M. Lupescu: Frămîntări de limbă. Ŝezătoarea IV, 227 sl.
Cvičení v lámání jazyka, jako naše »strč prst skrz krk« a pod.

Hudba, nápěvy, tance, nástroje hudební a p.

- Grymbergowa Zofya: Melodye niekterých pieśni ludowych. Lud III, 121—135.
- Windakiewiczowa Helena: Rhytmika ludowej muzyki polskiej. Wla 1897, 716—737.
- Д. Куба: Тональностите на българските народни. Сб. мин. кн. XIV (1897), str. 641—665,
- К. Маханъ: Малко хореография из Домско и Видинско. Български Прегледъ, год. IV, кн. VII, str. 39—47.
- Д. Пакъ: Национална музика. ib. год. IV, кн. II, str. 102—107.
- Colson O.: P. van Damme. Vieilles danses. Vallonia 1897, V, č 10, str. 154—158.
(Obsahuje tyto harmonisované tance: 1. L' Allemande 2. L'amoureuse. 3. Si passi-pid. 4. Maclotte 5. Vive Maclotte.)
- Mittelmann A: Zwei jüdische Hochzeitsmelodien aus Galizien. I. Bei Begrüssung der Brauteltern. II. Bei Begrüssung der Brautmutter. Urquell 1897, 175 sl.
- И. Н. Юркинъ: Чувашкія національныя пляски. Извѣстія общ. Археол. Ист. и Этн. гр. Казан. Унів. XIV, str. 97—100.
- В. А. Монкотъ: Материалы для характеристики музыкального творчества инородцевъ Волжско-Камского края. II мелодіи ногайскихъ и оренбург. татаръ. ib., 265—291
- С. Г. Рыбаковъ: Музыка и песни уральскихъ мусульманъ съ очеркомъ ихъ быта. — 204 мелодіи съ текстами и русскимъ переводомъ. — Характеристики музыкантовъ и очерки путешествия. — Два приложения. Съ картой Уфимской и Оренбургской губерний и съ портретами башкира музыката. Сиб. 1897 (Записки Импер. Акад. Наукъ. — Mémoires VIII-e série, по истор.-филолог. отдѣл T, II №. 2.)
Ref. ЖСт. 1897, str. 470—473.
- Совковъ Г. А.: Военный пѣсеникъ, заключающийъ въ себѣ три ста военныхъ пѣсень. Пятисотлѣтій юбилей русск. артиллеріи (1389—1889). Moskva 1898.
- Brinton: American stringed musical instruments, The American Antiquarian 1897 č. 1.
- Dittrich: Beiträge zur Kenntniß der Japanischen Musik. Mittheil. der deut. Ges. für Natur und Völker-Kunde Ostasiens in Tokio. Tokio 1897.

Úplnosti bibliografické nebylo lze dosíci, neboť nejsou nám zde přístupné všecky časopisy ethnografické.

Vzpomínky.

Emanuel Kovář.

Ztráta nad mnohou jinou bolestná stihla dne 14. července 1898 vědu českou úmrtím dra. Emmanuela Kováře, které z řad jejich přestitelů vyvalo jím jednoho z nejpilnějších a nejpovolanějších dříve, než bylo mu možno plnou měrou rozvíti síly svoje. Na hrob jeho hodila by se dokonale slova položená na známém náhrobku vídeňském:

»Smrt pohřbila zde bohatý poklad,
avšak ještě krásnější naděje.«

Pohřbeny jsou v něm naděje, které zesnulý sám kladl v život a které nahraditi mu měly strádání a obtíže, s nimiž tak vytrvale dovedl bojovati, pohřbeny jsou v něm naděje, které vzbuzovala pro budoucnost posavadní bohatá činnost jeho vědecká. Společnost Národopisná zvláště těžce stížena byla předčasnou touto smrtí: ztráci v Em. Kováři bedlivého tajemníka a pilného spolupracovníka tohoto Sborníku, ztráci v něm vzácného pracovníka na vědeckém poli, kterému její práce a snahy jsou věnovány.

Život Kovářův vnějšímu pozorovateli jeví se dosti prostým. Narodil se dne 11. ledna 1861 ve Vlašimi z rodičů nemajetných, studoval gymnázium

v Benešově a v Praze, pak na pražské universitě moderní filologii a jazykozpyt. R. 1883 se stal doktorem filosofie, r. 1886 docentem obecného jazykozpytu na téže universitě. V těchto letech — z části již jsa docentem — navštěvoval i na fakultě lékařské předměty a cvičení, pokud byla na prospěch jeho vlastnímu oboru; všímal si zde hlavně fysiologické a pathologické stránky všeho, co souvisí s mluvením. R. 1889—1890 podpora vládní umožnila mu pobýti na universitě lipské a berlínské, kde obíral se studiem jazykozpytnými a národopisnými. V r. 1891—1896 byl generálním tajemníkem výkonného výboru Národopisné Výstavy Českoslovanské a po té až do smrti tajemníkem Národopisné Spol. Čsl. Při tom ovšem stále vykonával i povinnosti učitelské na universitě, až do zimy r. 1897/8, ve které roz-

mohla se u něho choroba, která ukázala se chorobou smrtevnou, tak že přiměla jej vyžádati si delší dovolenou.

Krátký život Kovářův byl bojem, který bohužel tak často u našich lidí se opakuje, bojem ducha povolaného k činnosti nad všednost daleko vynikající s nesnázemi všedního života. Byl to život nejdříve chudého studenta, potom chudého učence, který mimo skrovnu podporu, jíž jako docentu dostávalo se mu od státu (a o niž každým rokem bylo mu žádati znova) v potřebách svých a své rodiny odkázán byl na nestálé prameny výživy. Pilné pero jeho, pak v posledních letech činnost jeho při Výstavě a Společnosti byly témoto prameny; prameny chudé, jako skoro všechn náš život národní. Smutný konflikt vyšších cílů a všedních potřeb vymstil se na Kováři měrou vrchovatou. Starosti všední nedovolovaly mu, aby všechny síly věnoval jen akademickému úřadu a jeho povinnostem, a následek toho byl, že hubená léta docentská protáhla se u něho měrou i u nás řídkou; a když po návrhu fakulty měl konečně jmenován býti professorem, stihla jej smrt dříve, než tak mohlo se stati. Bojem byl život Kovářův, bojem bylo i volné jeho umírání. Již v letě r. 1897 stěžoval si pisateli těchto rádek častěji na rozličné obtíže při zažívání, kterých nemohl se zbýti; na zimu objevilo se zákeřné onemocnění žláz, které po dlouhé trapné nemoci skončilo se smrtí. Ale duch Kovářův zůstal čilým do posledních dnů, a pero jeho pilným, dokud bolesti tělesné neučinily mu nemožným psáti. V této době dokončil a dal vytisknouti největší a nejdůležitější svoje dílo literární »O původě lidské mluvy«, pracoval mimo ně literárně zejména o článcích pro »Českou Revu« (v poslední době, kdy tělo umdlévalo, s plnou svěžestí duševní je aspoň diktoval) a při tom myslil i mluvil o novém díle vědeckém, ke kterému jeho mnohostranné vědění jej zvláště činilo povolaným, o podrobném řešení otázky po pravlasti kmene indoevropského na základě fakt jazykových i národopisných a lidopisných. Mělo to býti provedení myšlenky naznačené v článku »Původ Slovanů a otázka indoevropská«, uveřejněném v Č. Rev. I., 448–461, hledajícím pravlast onu v krajích baltských.

Činnost Kovářova, srovnáme-li ji s krátkým jeho žitím, a s obtížemi, jaké mu bylo překonávat, překvapuje bohatostí a mnohostranností. Mnohostrannost jeho zdávala se mnohým i přílišnou, blížící se rozptylování sil. Ale právě poslední jeho spis »O původě lidské mluvy« ukázal, že mnohostrannost vědění Kovářova byla by mohla přinésti hojně ovoce v řešení úloh, které přímo předpokládají širokou průpravu vědeckou.

Původně obíral se Em. Kovář za studií universitních filologií moderní, zvláště romanskou. Plodem těchto studií jest zejména stať »Podoby některé básní Kollárových s Petrarkou a Dantem« v List. fil. XI. (1884). Při tom již za universitních studií obíral se srovnávacím jazykozpytem indoevropským i jazykozpytem obecným. To byl také obor, který vlastně si obral původně za obor, když se odhodlal věnovati se dráze akademické. Vedle přednášek akademických dal a našel hojně poučení v literatuře jazykozpytné.

O podrobných studiích v oboru jazykův indoevropských svědčí řada prací, z části samostatných, z části kriticky přehlížejících výsledky badání cizího a poučujících o něm čtenářstvo české. Zvláště otázky o praehistorii kmene indoevropského jej zajímaly; věnoval jim články »Jazykozpyt a pravěk národů indoevropských, náčrtek podle O. Schradera«, »Výklady o rodokmenu jazykův indoevropských«, »Jazykozpyt a předhistorické užívání kovů, podle O. Schradera« (v List. fil. XI., 1884), »O pravlasti národův indoevropských« (Osvěta 1886). Závažnou prací sem služející je krátká stať »O pravlasti národův indoevropských« v I. roč. Živy (1891). Zde s určitostí hájí mínění, se kterým o něco později zejména H. Hirt vystoupil, a které dnes nalézá tolík zastanců: dle něho národy indoevropské nejsou ve svém celku přímými dědici jednotného útvaru národového, nýbrž byly již v době t. zv. prajazykové konglomerátem živlů velmi různorodých, který dále šířil se z veliké míry i assimilováním kmenů cizích, nepříbuzných. Zmínili jsme se již o článku »Původ Slovanů« v I. roč. Č. Revue, ve kterém nalézáme výmluvné svědectví, jak úsilovně i později Kovář se obíral tímto zamilovaným svým thematem. — Čistě jazykozpytného obsahu je referující článek »O stupňování« v List. fil. XIV. (1887).

I jednotlivými jazyky indoevropskými samými se Kovář podrobně obíral. Máme od něho některé práce věnované literatuře staroindické — překlady »Z Hymnů Rgvédských« v Zl. Praze 1888 (společnou prací s Vrchlickým), »Indické pohádky sbírky Moudré Naučení« (Hitópadésas, v Hustopeči 1887), referující stať »Dramatická literatura starých Indů« v Květech 1889 — významu ovšem podřízenějšího. Významnější jest jeho »Nákres mluvnice starobulharské« (v Praze, s. a.), shrnující výklady jazykozpytu srovnavačího o jazycích slovanských v stručný přehled. »Česká mluvnice« (v Praze 1889—90) byla prvním pokusem, výsledky badání Gebauerova o jazyce českém přizpůsobiti potřebě školní. Koncem let osmdesátých zanášel se Kovář i myšlenkou, památky pruského jazyka vydati s užitím všeho, co jazykozpyt poskytl od vydání Nesselmannova (1845) k jeho objasnění (v posledních letech mezera tato byla vyplněna jinými, zejména vydáním E. Bernekerovým r. 1896).

Obor, který Kovářovi vyměřen byl, když se habilitoval r. 1886 na učení pražském, jazykozpyt obecný, byl z části obmezením původního jeho úmyslu, ale vyhovoval jeho způsobu práce, které neslo se spíše k otázkám rázu obecnějšího, k základům duševním i tělesným mluvy lidské, než ku podrobným záhadám jazykovým. Prací sem spadajících napsal Kovář před habilitací a v prvních letech svého učitelství akademického celou řadu; patří sem statí »O poměru grammatiky, logiky a psychologie« v Athen. II. (1885), »O zákonech ve vývoji mluvy« (Škola a Život XXXI., 1885), »O škole mladogrammatické« (v Praze 1885, ve Sbírce předn. a rozpr.), »O řeči dětské« (Paedagogium IX., 1887), »O fonetice« (Listy fil. XV., 1888); souborný výklad o základních pojmech jazykozpytu vydal Kovář pod názvem

»Uvedení do mluvnice« v čas. Škola a Život XXXV. (1889), potom o sobě v Praze 1891. Se stanoviště obecného jazykozpytu vykládal Kovář zvláštní zjevy jazykové v statích »Věty bezpodmětné« (Athen. I., 1884), »Über die Bedeutung des possessivischen Pronomen für die Ausdrucksweise des substantivischen Attributes (Věstník král. Č. Spol. N. 1885, pak Ztsch. f. Völkerpsych, 1886), »O určitých a neurčitých přídavných jménech« (Listy fil. XIII., 1886). Poučení českého čtenáře o pokrocích jazykozpytu věnovány jsou stati »Hlavní prameny studia jazykozpytného« (Athen. II., 1885), »Nástin dějin jazykozpytu« (Paed. VIII., 1886), »O novějších dějinách fonetiky« (Listy filol. XV., 1888).

Pracemi vyjmenovanými právě není vystiženo vše, co Kovář v době, o které právě mluvíme, napsal. Bylo by přidati ještě hojně článků větších i menších, napsaných pro Ottův Slovník Naučný, článků na mnoze nepodepsaných v rozličných pražských časopisech, politických i belletristických, a j. Mezi těmito pracemi našlo by se hojně statí obsahu nejazykozpytného, zvl. národopisného (na př. i »Starožitnosti yukatanské« v Květech X., 1888); zejména národy žijící v poměrech primitivních počínaly zajímati mysl Kovářovu; ale hlavní váhu asi do r. 1890 kladl Kovář na studia jazykozpytná, a jím věnovány jsou skoro všechny jeho práce rozměrnější a propracovanější. Kovář stojí v nich na stanovišti moderního jazykozpytu, vycházeje ze zásad t. zv. mladogrammatických, které v době, kdy počíná se jeho činnost literární, ovšem nebyly ani tak prohloubeny ani tak skoro vůbec uznávány jako dnes. Také akademická čtení jeho svědčí o převaze studií jazykozpytných v této době; mimo čtení o Ethnologii v letním běhu 1887, ve kterém Kovář počal činnost akademickou, nalezáme v seznamech přednášek české univerzity v letech osmdesátých při jmeně Kovářově vesměs themata jazykozpytná (Všeobecná mluvnice, Základní pojmy grammatické, Jazykový obraz Evropy. O příbuzenství jazyků slovanských, Roztřídění jazykovědy, Uvedení do jazykozpytu, Výklady z biologických základů řeči, Slované a Indoevropané, Pathologie řeči).

Kdo se stýkal s Kovářem v těchto letech, ví, kterak stále více a více poutaly jeho pozornost i vědy ostatní, týkající se člověka jakožto individua i jakožto člena společnosti v nejširším smysle slova. Jazyk stával se Kováři nenáhle jednou z vlastnosti člověka, jisté lidské společnosti, které všechny stejnou měrou zasluhují býti studovány. Důležitým mezníkem v této příčině jest pobyt Kovářův v Lipsku a v Berlíně r. 1889—90. Akademické přednášky anthropologické a ethnologické a bohaté sbírky a prameny ke studiu těchto věd, o jaké v městech jmenovaných tak hojnou měrou jest postaráno, byly patrně mocnou pružinou, která pevně připoutala mysl Kovářovu k těmto studiím. K tomu přistoupilo, že brzy po návratu Kovářově do Prahy počaly se přípravy k Národopisné Výstavě. Kovář stal se jedním z nejhorlivějších šířitelů myslénky, která tak krásné ovoce přinesla a stal se r. 1891 i generálním sekretářem Výstavy. Jest ještě v živé paměti, jak horlivou činnost

na prospěch Výstavy Kovář rozvinul. Cesty po zemích českoslovanských, po kterých přednáškami i osobním stykem šířil porozumění pro účely Výstavy, přípravy vlastní k Výstavě, prohlubování programu jejího, získávání látky výstavné a přerůzné práce ostatní s Výstavou spojené zabíraly skoro všechn čas, který zbýval mu vedle povinností akademických. Obsah čtení akademických od zim. běhu 1890/1, kterým Kovář po návratě z Němec zase začal činnost učitelskou ua universitě, sám svědčí, jak rozšířil se obor jeho myšlení: z docenta obecného jazykozpytu stal se — bez úředního rozšíření veniae legendi — docent obecného jazykozpytu a národopisu. Jazykozpytu vlastnímu v době od r. 1890/1 do smrti Kovářovy věnována čtení O původě řeči, Vybrané části jazykového vývoje, Základy skladby, Jazykozpyt, Čtení z jazykozpytu, Dějiny jazykozpytu, O všeobecné filologii, Vybrané části ze všeobecné mluvnice, O rodě a čísle jmen, Základy jazykozpytu, Fonetické prvky mluvy; asi stejnou měrou hledí Kovář při tom k národopisu a k vědám příbuzným (O mythologii, Jazyk a národ, Náboženství různých národů, Pravěk Indoevropánů, Mythologie kmenů amerických, O lidovědě, Národopis, Národopisné čtení, Pomocné vědy jazykozpytu, Národopis, jeho vývoj a úkoly) V literární činnosti Kovářově látky jazykozpytné skoro mizí, až na spis poslední, o kterém zvláště promluvíme — unum at leonem. Ovšem činnost tato po dobu příprav k Výstavě a Výstavu samu z přičin přirozených skoro zaniká (bylo by zde uvést jedinou obsažnější práci »Nástin dějin ethnologie«, Athen. VIII., 1891), mimo práce literární, které souvisí s výstavou samotnou (jmennujeme zde zejména obsažné Zprávy o činnosti výboru NVČ., pak Kovářův podíl na velikém spise o NVČ.): teprv po Výstavě a po dokončení prací s ní spojených, na samém sklonku žití Kovářova, bývalá horlivost Kovářova objevuje se znovu v plné síle i pracemi literárními, obsaženými jednak v tomto Sborníku, jednak v České Revui, jednak v Slovníku Naučném. Uvádíme zejména statí »Národopis a úkoly NSČ.« a »Přehled dějin folkloristiky« v I. roč. Sborníku, »Z nejnovější literatury o národnosti«, »Počátek rodiny a sociálního vývoje«, »Původ Slovanů a otázka indoevropská«, Socialismus a jeho nejnovější idey« v I. roč. Č. Revue, článek »Jazykozpyt« v Ottově Slovníku.

Nejdůležitější spis Kovářův jest a bohužel jím i zůstane spis málem posmrtný »O původě lidské mluvy« (v Praze 1898). Nemůže být úkolem naším zde, podrobněji vykládati o obsahu a významu tohoto spisu — čtenáře, který spisu samého nezná, odkazují na zprávu uveřejněnou v srpnovém čísle I. roč. Č. Revue. Spis tento jest nejvýmluvnějším svědectvím, jak Kovář prohloubil vědění svoje a soud svůj v oborech vědy, kterými se obíral, v jak organický celek výsledky jejich v duševní jeho práci byly sloučeny. Spis »O původě lidské mluvy« je souborem poučení, které dle mínění jeho původce plyne z výsledků jazykozpytu a vědění o člověku vůbec pro rozřešení staré záhad, které jest věnován. Jeho veliký význam v řadě spisů stejněho účelu zakládá se právě na mnohostrannosti vědění a myšlení Ková-

řova: soulad, v jakém vystupují zde různé vědy, kterým sluší slovo v otázce o původě a vývoji mluvy lidské, znamenitě se odstínuje od úplné nebo částečné jednostrannosti spisů jiných, v nichž vždy vystupuje v popředí buď jazykozpytec, nebo psycholog, přírodozpytec, ethnolog, odkázaný v jiných stránkách vědění úplně nebo z veliké části na myšlení cizí. A spis tento je spolu nejvýmluvnějším svědectvím ztráty, která stihla vědu úmrtím Kovářovým právě v době, kdy začínala mu vlastní žeň z půdy tak pracně, pečlivě a při vši mnohostrannosti tak jednotně připravené.

Josef Zubatý.

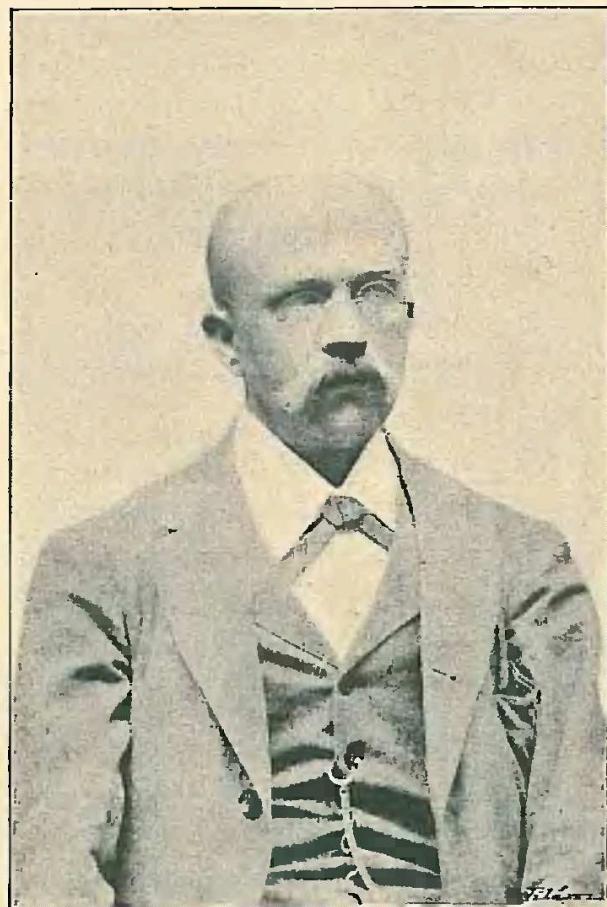
Karel Plischke.

Dne 20. února 1899 zemřel Dr. K. Plischke, professor českoslovanské obchodní akademie a člen Rady Národopisného Musea Českoslovanského v stáří 36 let.

Život mladého našeho přítele a spolupracovníka nevykazuje sice žádných větších rozběhů, ale památka na něho zůstane všem v milé paměti, a všichni upřímně jsme litovali náhlého přervání všech nadějí, jež jsme v něj kdy skládali.

Dr. K. Plischke byl celou duší oddán studiím a zájmům ethnologie. Nepatrilo sice mezi ty, kteří mnoho píšou, ale mezi ty, již mnoho vědí. Také nepojímal studium národopisu v tom úzkém u nás tak obvyklém smyslu deskriptivním, nýbrž měl cíle i východiska vyšší a to snad bylo také hlavní příčinou, že se s jménem jeho setkáváme sice řídčeji v časopisech a sbornících literárně národopisných, ale za to vždy tam, kde se jednalo o dobrou radu a pomoc, kde se jednalo o to, aby jakékoliv podniky národovědné postaveny byli na stanovisko vyšší, vědečtější. Sám jsem se častěji obdivovával sečtělosti a klidným, jasným úsudkům, které občas v různých otázkách pronášel.

V tomto směru byl také předem činný při Národopisné výstavě Českoslovanské a potom při Národopisném Museu, ochotně dávaje k disposici svoje zkušenosti nabité studiem musejí zahraničních a pilným studiem literatury. Tato jeho stránka vědecká, spolu s přímou, šlechetnou povahou, činila jej všeobecně milým a váženým. Dr. Plischke šel vždy jen s těmi, kteří chtěli věci dobré a prospěšné, ať v životě soukromém nebo v podnicích národních.

Dr. K. Plischke narodil se 23. listopadu r. 1862 v Brandýse nad Labem; vystudoval gymnasia v Chrudimi a Plzni, a universitu v Praze, kdež r. 1885 promován byl na doktora filosofie, věnoval se předem studiu zeměpisu a ethnologie v příslušných ústavech a musejích v Gothě, Strassburgu, Leydenu, Amsterodamě, Londýně a ve Vídni. R. 1891 vrátil se do Prahy a věnoval síly své od r. 1893 Národopisné výstavě Českoslovanské a Museu Národopisnému, a Ottovu Slovníku Naučnému, kde řídil zeměpisné a národopisné oddělení. R. 1896 stal se provisorním professorem českoslovanské obchodní Akademie, a v úřadě tom život dokonal.

L. Nicderle.

Ivan Kunšič.

1874 – 1899.

Ve květu mládí krutým osudem byl nám vyrván velice nadějný učeň slovanské filologie. Vědě této oddal se se vším žárem mladistvé své duše, aby jí úplně se mohl věnovati, opustil těsné kopky theologického semináře, nelekaje se odporu rodiny své, nelekaje se strasti, kteréž očekávaly studenta, zbaveného všechněch prostředků.

Narodil se r. 1874 ve vesnici Gorje nad Bledským jezerem z rodičů velice chudých. Studoval gymnasium v Lublani a již tu protloukal se kondicemi, nemaje žádných podpor z domova. Absolvovav gymnasium, r. 1895 vstoupil dle přání rodiny své do semináře Celoveckého, ale po roce již opustil jej, aby se mohl věnovati zcela studiu filologie slovanské. Lublaňský spolek pro podporu studentů slíbil mu měsíční podporu 10 zl. a tak vydal se Kunšič do světa, a sice do Prahy. Kunšič silně agitoval pro návštěvu našich českých vysokých škol se strany jihoslovanských studentů. Již r. 1895 vydal se do Prahy na Národopisnou výstavu, pozván byv od prof. dra Chodounského, který se s ním byl v letě t. r. na jednom výletě po horní Krajině seznámil. V prof. Chodounském nalezl vzácného, otcovského přítele. Pobyl u nás v Praze dvě léta a na zimní semestr 1898/99 vydal se na universitu Vídeňskou, aby se u prof. V. Jagiće zdokonalil ve své vědě. Jako student měl účastenství na životě studentském, zvláště na žurnalistických podnicích jihoslov. studenstva, ale více věnoval se vědě: pracoval na etymologickém slovníku slovanských místních jmen v zemích alpských, podporován byv od hr. Jana Harracha, některé drobnější příspěvky vytiskl také v Lublaňském archeolog. věstníku. V naší musejní bibliothece sbíral korrespondenci slovinských učenců s našimi českými, sestavil a upravil zvláštní jich sbírku, kterou přijala matice Slovinská. Přispíval také do našeho Národopisného Sborníka, do bibliografického oddílu výpisky z jihoslovanské literatury národopisné z r. 1897 a 1898.

Opravňoval k velkým nadějím, naděje ty shrouceny. *J. Polívka.*

O B S A H.

Články:

	Strana
Ant. Šolta: Psané knížky modlící. (Pokračování)	3
Dr. Ladislav Haškovec a dr. J. Matiegka: Příspěvek k anthropologii obyvatelstva země České	20
Vlasta Havelková: Plachty koutní. Obušky	29
J. Peisker: Slovo o zádruze	38
Matouš Václavek: Moravské Valašsko v písemnictví českém i cizím. (Doplňky.)	110
Jaroslav Vlček: Rukopisný sborník Josefa Bláhy, přirozeného veršovce a spisovatele	115

Posudky a zprávy:

J. Polívka: Etnograficheskij Zbirnik	130
— Lud białoruski na Rusi litewskiej	138
— Всеволодъ Миллеръ Очерки русской народной словесности	147
— Сриєске народне приповідєтє и загонеткє	149
— Сборникъ материаловъ для описания мѣстностей и племенъ Кавказа XXII.	150
— Comment naissent les mythes	151
— Aus dem Fichtengebirge	152
— Liveländisches Sagenbuch	154
— Bergische Sagen	154
— Sagen, Gebräuche und Sprichwörter des Allgäus	155
J. Zubatý: Kr. Baron et H. Wissendorff. Chansons nationales lataviennes	158
J. Polívka: Tradicionalni, ústní literatura lidová na r. 1897	160

Vzpomínky:

Emanuel Kovář	188
Karel Plischke	193
Ivan Kunšič	194

Věstník Národopisného Musea Českoslovanského.

O p r a v a :

Na str. 49., řádek 12. shora čti: Leč později za dob tureckých, veliké kuče nebyly
vzácností; do nedávna zachovala se residua a Novaković atd.

VĚSTNÍK

NÁRODOPISNÉHO MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO

VYDÁVA

RADA NÁRODOPISNÉHO MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO.

Srovnávací síň v Národop. Museu Českoslovanském.

Již v prvním čísle »Věstníku« (listopadovém z r. 1896) vytknul Dr. L. Niederle mezi úkoly našeho Musea, aby věnovalo pozornost i předmětům cizím, nespadajícím přesně v meze českoslovanské ethnografie a doporučuje zejména zřetel na jiné národy slovanské. Odůvodnil to tehdy zcela krátce a správně tím, že vědecké účely každého musea národopisného žádají, aby byly vystavovány i analogie, objevující se u jiných národů a na předním místě u národů příbuzných. Takové rozšíření programu NMČ. připouštějí ostatně i stanovy musejní, dle nichž nevylučují se z musea i jinorodé sbírky rázu národopisného.

Tedy o oprávněnosti a potřebě srovnávacího oddělení slovanského v našem museu nebylo sporu, konaly se také v čas kroky k opatření předmětů příslušných a správa musejní nepomijela a nepomíne žádné vhodné příležitosti k rozšíření těchto sbírek^{*)}) — ale aktivování, byť jen skrovného takového oddělení bylo nemožné z nedostatku místa.

Tu minulého roku dle usnesení Rady súčastnilo se NMČ. výstavy architektury a inženýrství svou bohatou sbírkou modelů lidových staveb, kteráž byla za tím účelem ještě rozmnožena novými přesnými modelly, na něž Museum dostalo subvenci od výkonného výboru výstavního. Krom toho připojeny k ní byly veškerý ostatní modelly, jež z nedostatku místa v první síni musejní uloženy byly zatím ve skladisti — čímž povstala kollekce, jež v budově t. zv. »retrospektivní« i v »české chalupě« překvapovala svou hojností a bohatostí. Bylo by škoda, aby neměla tato krásná a bohatá sbírka zůstat pohromadě — i učiněny kroky, aby mohla být srovnána v retrospektivě (vedle sbírek archeologického sboru Musea král. Českého) a v plynárenském pavilloně a zde učiněna přístupnou širší veřejnosti, dokud nebude Museu popřáno přestěhovati se do vlastní budovy aneb aspoň získati vedle dosavadních ještě jiné vhodné místo.

Tím vyprázdnila se první síň musejní — i přikročila správa Musea hned k instalování srovnávacího oddělení. Jest ovšem dosud skrovné, ale je zde — a jest jím položen základ k něčemu bohatšímu a dokonalejšímu. A při vši své skrovnosti není přec nepatrné a bezvýznamné — naopak chová již nyní věci vysoko cenné, předměty vzácné, jichž nemá dosud žádné jiné museum ethnografické!

^{*)} Rozširování takové jest ovšem dle dosavadních stanov musejních možné jen dary, poněvadž pořizování jinorodých než českoslovanských předmětů koupí z fondu musejního stanovy nedovolují.

Jádro jeho totiž tvoří národopisné předměty ze slovanské Lužice, jež bylo lze krátký čas studovati na výstavě drážďanské r. 1896., o níž také náš »Věstník« přinesl svého času zprávu. Po ukončení výstavy zmizel také »Srbski Muzej«, jenž tvořil vlastně nejvábnější a nejzajímavější bod výstavy, a předměty, velkou pílí vlasteneckých sběratelů v něm nashromážděné, rozptýlily se zase do dědin Horní i Dolní Lužice. Jest naděje, že větší část jich podaří se získati Matici Srbské v Budyšíně pro její národopisné museum, jež má býti v novém matičním domě umístěno — část pak obdrželi jsme my darem za půjčení koster a hlav pro figuriny, vystavené v Drážďanech, hlavní zásluhou p. prof. Dra. Arnošta Muky. Šlechetný tento vlastenec lužický a příznivec našich snah lonského roku znova k naší žádosti rozhojnil dřívější dar, k tomu přistoupily předměty ze sbírek správcových — a tak mohli jsme přikročiti k vystavení malého lužického oddělení.

Kroje lužické zastoupeny jsou tu jednou figurinou, čepečky a holubinkami, jakož i vyobrazeními a fotografiemi. Figurina představuje vdanou evangeličku z okolí Budyšína ve svátečním kroji. Je to vlastně krov již vyhynulý; pouze černý čepeček s černými krajkami dosud jest v užívání u katolických Lužičanek (pod jménem »cankata měca«). Z vystavených částí krojových nejzajímavější jest zcela bílá — smuteční »hawba« z okolí Zlého Komorova, nalezející také již minulosti.

Výšivky, v Lužici velice řídké, zastoupeny jsou dvěma ručníky svatebními, jež dostává družba darem od nevěsty. Jeden, velmi starý (z r. 1760), s kohoutky, pochází ze Spal v pruské Horní Lužici, druhý, úpadkový, z Dolní Lužice. Takový ručník (»družbowy powjaz«), přehodí si družba přes rameno a zaváže na boku jako šerpu.

Vystaveny jsou také 3 kusy malovaného nábytku vesnického, rovněž velice řídkého: skříň (»křinja«) z kulovské osady v pruské Horní Lužici a dvě truhly, jedna z osady bukecké, druhá z khrósčické (obě v Horní Lužici saské), k nimž se druží stolice s pěkně vyřezávaným lenochem z »mužakovské hole« (mužakovských lesů) v pruské Horní Lužici. Zajímavé jsou zejména kulovská skříň a bukecká truhla, jejichž obdélná a čtvercová pole vyplňena jsou místo květy — primitivními pohledy na města a krajiny.

Jako výšivky a vyšíváný nábytek, rovněž tak vzácná jest na Lužici lidová keramika. V našich sbírkách nachází se několik talířů a mis, z nichž zvlášť charakteristické jsou modrá mísá z Jedlice a zelená z Bělšec (obě tedy ze saské Lužice).

Velmi cennými předměty jsou mizící již anebo zcela vymizelé hudební nástroje lidové a to: velké, třístrunné »husle«, jakých se dosud užívá v katolických osadách (ač existuje již jen málo exemplářů), malé »huslički«, rovněž třístrunné, dosud užívané v okolí Mužakova a Slepého, dále pastýřská »piščáłka« a vymizelá již »tarakawa«, jakýsi druh oboje. Po tarakawě marně pátrali sběratelé lužických písní v letech osmdesátých a prvních letech devadesátých (Kuba a Černý), ač ještě za dob Smoleřových, ba ještě v letech sedmdesátých byla v užívání. Nalezly se jen trosky exempláře, jak se zdálo posledního. Teprve v ruchu předvýstavním vypátrán byl jediný úplný exemplář, jenž bude uložen v museu Matice Srbské v Budyšíně; my jsme dostali do nejmenších podrobností věrnou jeho kopii.

O způsobu lidových staveb lužických dává ponětí krásný model staré školy v Ralbicích (v saské Horní Lužici), pracovaný přesně dle plánů této zajímavé dřevěné budovy, jež byla celá přenešena z Ralbic na drážďanskou výstavu. Je to jeden z nejvěrnějších modellů naší sbírky.

Kromě těchto zajímavých a zvlášť cenných předmětů národopisných nacházíme tu i jiné zajímavé věci, jako řadu obrázků na skle z ralbické osady, pěkně vyřezávanou přeslici, »braškowský kij« (hůl svatebního tlampače) z Worklec, pastýřský kužel k opásání atd.

Ostatní země slovanské zastoupeny jsou dosud zejména dvěma figurinami; jedna z nich předvádí ženský kroj maloruský z okolí Kijeva, druhá chorvatský z okolí Záhřebu. Pak jsou tu výšivky ruské a drobné předměty, vyřezávané ku podivu jemně z kostí mamutích atd.

Je to skrovny základ srovnávacího oddělení slovanského — ale přece již základ. Starostí správy muzejní nyní bude, získati předměty i z ostatních krajů slovanských a oddělení, jednou založené, stále doplňovati a zdokonalovati.

A. Č.

Pravidla o užívání knihovny „Národopisného Muzea Českoslovanského“.

1.

Právo knihy sobě z muzejní knihovny vypůjčovati náleží jedině členům »Národopisné Společnosti Českoslovanské«, pokud příspěvky své řádně byli zapravili.

2.

Kdo si knihu z muzejní knihovny vypůjčuje, potvrdí to na lístku, na němž byl napsal název knihy, vlastnoručním podpisem, k němuž přičiní udání stavu i obydlí.

3.

Najednou lze z knihovny půjčiti 5 knih. Téhož časopisu půjčují se nejvýše 3 ročníky.

4.

Pravidelně má se kniha vypůjčená navrátit do čtyř neděl. Časopisy, jsou-li hledány, mohou býti požadovány nazpět již po 14 dnech.

5.

Kdyby si vypůjčovatel přál prodloužení lhůty v § 4. vytčené, ať se o to včas přihlási.

6.

Nebylo-li by však o prodloužení lhůty požádáno, budiž vypůjčovatel nejprve nevyplaceným dopisem vyzván, aby knihu navrátil. Nevrátí-li vypůjčovatel pražský knihu neb neodpoví-li na dopis do osmi, venkovský do 12 dní, pošle se druhé upomenutí. Kdo knihu ani za 8 (12) dní po druhém upomenutí neodvede, o tom bude pokládáno za to, že mu přišla na zmar, a podle toho se k němu přikročí (dle § 8.).

7.

Jakmile kdo poprvé byl upomenut, tomu hned se další půjčování zastaví, dokud by povinnosti své nedostál.

8.

Kdo knihu vypůjčenou jakýmkoli způsobem zmaří, povinen jest dátí za ni musejní knihovně úplnou nahradu. Všeliké poškození, které by na knize při vrácení jejím od úředníka musejněho shledáno bylo, vypůjčovatel povinen jest musejně knihovně nahraditi; podle okolností může i k tomu být přinucen, aby knihu, která v době, kdy mu byla půjčena, byla značně porušena, nahradil jiným exemplárem. Za poškození pokládá se také zašpinění, vpisování poznámek, podtrhování a pod.

9.

Za knihu vypůjčenou ručí ten, na čí jméno z musejně knihovny byla vydána, a tak dlouho, pokud lístek v knihovně leží.

10.

Bylo-li by nějaké knihy půjčené v musejně bibliotéce nezbytně zapotřebí, může vypůjčovatel i před uplynutím vyměřené lhůty být požádán, aby ji navrátil, i povinen jest požádání takovému bez odkladu učiniti zadost. V takovém případě ovšem útrat za upomenutí nehradí.

11.

Kdo se na delší dobu než 30 dní ze svého obydlí vzdálí, povinen jest knihy musejně, které u sebe má, před odchodem svým do knihovny navrátit.

12.

Zasírají-li se knihy členu Společnosti mimo Prahu, děje se to na útraty vypůjčovatelovy. Lístek potvrzovací k zásilce přiložený vypůjčovatel povinen jest podepsati (§ 2.) a nejbližší poštou odeslati správě musejně. Jakmile kniha taková v tomto případě vyjde z rukou úředníka musejněho, od té chvíle všecku odpovědnost za ni nese vypůjčovatel, a nemohl by, kdyby kniha jakkoli přišla na zmar, se vymlouvat, že se zmaření nestalo jeho vinou. (Následky dle § 7. a 8.)

13.

Žádná kniha se půjčkou naprosto vydati nesmí, pokud není opatřena razítkem musejněm a signaturou knihovní. Knihy nevázané smejí se půjčovati domů jen výjimečně, aniž by si kdo k tomu osoboval práva, a to vždy jen s výslovným svolením správcovým, a nikdy na delší lhůtu, než nejvýše na čtrnáct dní. Mimo Prahu se nevázané knihy vůbec půjčovati nesmějí.

14.

Každoročně v prvé polovici července musejí být všecky knihy navráceny za příčinou přehlídky pořádku knihovního. Výjimky smí povoliti jen správce musea.

15.

Každý, kdo si knihy z musejní knihovny domů vypůjčí, ať podpisem svým se přizná, že se podvoluje všem ustanovením v těchto pravidlech položeným.

16.

Z vypůjčování domů jsou vyňaty (a lze je tedy prohlížeti pouze v místnostech musejných):

1. Slovníky, mapy, atlanty a pod.
2. Rukopisné materiály a rukopisy vůbec, sbírky fotografií, obrazů a t. d.
3. Vzácné starší tisky neb díla jinak drahocenná.

Výjimečně může půjčení jich domů povoliti Rada N. M. Č. na zvláštní, písemnou žádost; po případě může Rada žádati složení kauce neb jiné přiměřené záruky.

17.

Členové Společnosti mohou písemně projevovati svá přání o kúrování knih, anebo je zapisovati do zvláštní knihy, v úřadovně musejní vyložené.

Schváleno ve schůzi Rady N. M. Č. dne 31. ledna 1899.

Prof. Dr. O. Hostinský,
t. č. předseda.

Prof. Dr. L. Niederle,
t. č. jednatel.

Časopisy a sborníky,

jež r. 1898. docházely výměnou za »Sborník« do knihovny musejní.*)

I. České a slovenské.

1. Čas. Red. Dr. J. Herben. Roč. XII.
2. Časopis Matice Moravské. Hlavní red. Vinc. Brandl a Fr. Bartoš. Odp. red. Fr. Kameníček. Hlavní spolupracov. F. A. Slavík a F. J. Rypáček. Roč. XXII. Brno.
3. Časopis Musea království Českého. Red. Ant Truhlář. Roč. LXXII. Praha.
4. Časopis Společnosti přátel starožitnosti českých v Praze. Red. Dr. J. V. Šimák. Roč. VI.
5. Časopis turistů vydávaný »Klubem českých turistů«. Red. Dr. J. Guth. Roč. X. Praha.
6. Časopis Vlasteneckého muzejního spolku olomouckého. Red. Vinc. Frasek a Jos. Vyvlečka. Roč. XIV. (čísla 53—56). V Olomouci 1897.
Na str. 173—176 obsažen jest posudek I. svaz. »Národop. Sborníku Č., podávající hlavně obšírný výtah E. Kovářova článku »O národopisu a úkolech Národopisné společnosti českoslovanské«.
7. Český časopis historický. Vydávají Jar. Goll a Jos. Pekař. Roč. IV. Praha.

*) Uvádíme zde kromě publikací odborných ovšem i takové, které nemajíce speciálně národopisného rázu, přece občas přinášejí stati, spadající do některého oboru studií národopisných.

8. Český lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Red. Dr. Č. Zíbrt. Roč. VII.; roč. VIII. č. 1. a 2.
9. Dalibor. Hudební listy. Red. F. A. Urbánek. Roč. XX. Praha.
10. Hlídka. Měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii. Roč. III. (XV.) Red. Dr J. Pospíšil, Dr. J. Hodr, Dr. P. Vychodil. Brno.
11. Krok. Časopis věnovaný vědě a potřebám středního školstva Red. Fr. X. Prusík. Roč. XII. Praha.
12. Listy filologické. Vydává Jednota českých filologů v Praze. Red. Jan Gebauer, Jos. Král, Fr. Pastrnek. Roč. XXV.
13. Naše Doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Red. prof. Dr. T. G. Masaryk. Roč. V. Praha.
14. Osветa. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Red. Václav Vlček. Roč. XXVIII. Praha.
15. Památky archaeologické a místopisné. Organ Archaeologické komise při České Akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a Archaeologického sboru Musea královského. Red. Dr. Jos. Lad. Píč. Dílu XVIII. seš. 1—2. 1898. Praha.
16. Rozhledy. Revue umělecká, politická a sociální. Roč. VII. Red. Jos. Pelcl. Praha.
17. Sběratel. Měsíční věstník musejí národopisných, knihoven, soukromých i veřejných sbírek přírodnin, starožitností, zvláštností atd. Red. V. Kocura. Roč. III. Praha.
18. Sborník České společnosti zeměvědné. Red. Dr. Jindř. Metelka a Dr. Jos. Frejlach. Roč. IV. Praha.
19. Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti. Red. A. Sokolík. Roč. III. Turč. sv. Martin.
20. Sborník okresu hlineckého. Nákladem okresního zastupitelstva hlineckého a Občanské záložny v Hlinsku. II. 1898.
21. Slanský Obzor. Ročenka Musejního spolku v Slaném. Roč. VI. Red. Antonín Ctibor.
22. Slovanský přehled. Sborník statí, dopisův a zpráv ze života slovanského. Red. Adolf Černý. Roč. I. č. 1—3. Praha.
- 23 Slovenské Pohľady. Časopis zábavnopoučný. Red. Jozef Škultéty. Roč. XVIII. Turč. sv. Martin.
24. Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Red. Jos. Šolín. Roč. VII. Praha.
25. Věstník českoslovanských musejí a spolků archaeologických. Vyd. a red. Klim Čermák. III., č. 1—6. Čáslav.
26. Věstník slovanských starožitností. Indicateur des travaux relatifs à l'antiquité slave. Vydává prof. Dr. Lubor Niederle. Svaz I. Praha.
27. Věstník Ústřední matice školské. Red. J. L. Turnovský. Roč. XIV. Praha.
28. Zlatá Praha. Obrazový týdeník pro zábavu a poučení. Roč. XV. Red. F. Schulz a Jar. Kvapil. Praha.

II. Slovanské.

1. Časopis Maćicy Serbskeje. Red. Dr. Ernst Muka. Roč. LI. Seš. 1. Budyšin.
Časopis Maćicy Serbskeje 1848—1897. Registrik abo nadrobny zapis wobsaha lětnikow I.—L. Z pomocu Mikławša Andrickeho zastajał Dr. Ernst Muka. Budyšin
2. Delo: Дело. Ист за науку, книжевност и друштвени живот. Red. Dr. Drag. M. Pavlović. Roč. V. Bělehrad.
3. Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. Red. Kosta Hörmann. Roč. X., č. 1—3. Sarajevo.
4. Izvěstija — Rus. arch. inst., Cařihrad: Извѣстія русскаго археологическаго института въ Константиноополѣ. Odessa. Svaz. II. 1897.
5. Izvěstija — Obšč. archeologij, ist. i etnogr., Kazan: Извѣстія Общества археологии, истории и этнографии при Императорском Казанском университете. Roč. XIV., seš. 1—3. Kazan, 1897.
6. Izvěstija — univ., Kijev: Университетская извѣстія. Kijev. Roč. XXXVIII.

7. Izvěstija — Istor.-fil. inst., Něžín: Извѣстія Историко-филологическаго института князя Безбородко въ Нѣжинѣ. Svaz. XVI. 1898.
  8. Izvěstija — Akademie, Petrohrad: Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Академіи Наукъ. Petrohrad. Svaz. III., knížka 1—3.
  9. Izvěstija — univ., Varšava: Варшавскія университетскія извѣстія. Roč. 1898, seš. 1—6.
  10. Kwartalnik historyczny. Organ Towarzystwa historycznego, założony przez Xawerego Liskego, pod redakcją Józefa Korzeniowskiego. Roč. XII. Lvov.
  11. Letopis Slovenske Matice za leto 1897. Red. Ant. Bartel. Lublaň.
  12. Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1897. Svaz. X. Záhřeb.
  13. Ljubljanski Zvon. Leposloven in znanstven list. Red. Valentin Kopitar. Roč. XVIII. Lublaň.
  14. Lud. Organ Towarzystwa ludoznawczego we Lwowie. Red. prof. Antoni Kalina. Roč. IV. Lvov.
  15. Materyaly antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne, wydawane staraniem komisyi antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie. Svaz. III. 1898.
  16. Obozrěniye etnogr.: Этнографическое обозрение. Vydává Этнографический отдѣлъ Имп. Общества любителей естествознанія, антропологии и этнографии при московской университѣ. Red. N. A. Jančuk. Roč. X. 1898. Č. 1—3. Moskva.
  17. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga CXXXIV—CXXXV. (Razredi filologisko-historijski i filosofjsko-juridički LXIX. Matematičko-prirodoslovni razred XXV.) Záhřeb.
  18. Sbornik — Charkov. istor.-filolog. obšč.: Сборникъ Харковскаго историко-филологического общества. 1897, svaz. 9. a 10. Charkov.
  19. Sbornik za nar. umotvorenija: Сборникъ за народни умотворенія, наука и книжна. Издава министерство на народното просвещеніе. Svaz. XIV. 1897. Sofia.
  20. Slovanskij svet. Red. Fran Podgornik. Roč. XI. 1898. Videň.
  21. Starina, Živaja: Живая Старина. Vydává Отдѣленіе этнографии. Имп. русск. географического общества. Red. V. J. Lamanskij. Rok VIII., seš. 1 Petrohrad.
  22. Wiśla. Miesięcznik gieograficzno-etnograficzny. (Red. Dr. Jan Karłowicz.) Roč. XI. 1897, seš. 4; roč. XII. 1898, seš. 1—3. Varšava.
- V seš. 4. roč. XI. obsažen jest obšírný posudek I. svazku našeho Sborníku (str. 838—840). Posudek končí slovy: »W pierwszym tym zeszytce widzimy próbki troskliwości redakcji o liczne artykuły i szczegółowe wiadomości bogatej dzisiaj folklorystyki, która już, o ile się zdaje, wielkie na przyszłość rókuje nadzieję. Życzymy też szczerze powodzenia nowemu organowi.
23. Vremennik Vizantijskij: Византійскій Временинкъ. Vydává Имп. Академія Наукъ в Petrohradě. Red. V. G. Vasilevskij a V. E. Regel. Svaz. V., seš. 1—2.
  24. Zapiski — Kazan. univ.: Ученыя записки Имп. Казанскаго университета. Red. F. Miščenko. Roč. LXV. Kazaň.
  25. Zbirnyk etnografičnyj: Етнографічний Збірник. Vydává Этнографична комісія Наукового товариства імені Шевченка. Svaz. IV. a V., tento redakci Dra. I. v. Franka. Lvov 1898.
  26. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Vydává Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti. Red. Dr. A. Radić. Svazek III., první polovina. Záhřeb.
  27. Žurnal minist. nar. prosv.: Журналъ министерства народнаго просвещенія. Red. V. Vasilevskij. Sedmé desítiletí. Část 315—320. Petrohrad.

III. Cizí.

1. Annual Report of the Bureau of american ethnology tu the secretary of the Smithsonian Institution 1894—95. By J. W. Powell, director. Washington 1897.
2. Argo. Zeitschrift für krainische Landeskunde. Red. prof. Alfons Müllner. Roč. VI. Lublaň.
3. Archiv für Volkskunde, Schweizerisches. Vierteljahrsschrift. Vydává Schweizerische Gesellschaft für Volkskunde (Société Suisse des Traditions Populaires). Red. Ed. Hoffmann-Krayer. Roč. II, Curych.

4. Beiträge zur deutsch-böhmisichen Volkskunde. Vydává Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Litteratur in Böhmen. Red. prof. Dr. Adolf Hauffen. Praha. Svaz. II., seš. 1.
5. Bulletin de folklore. Tome III, fasc. 1. Bruxelles.
6. Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság és a M. Nemzeti Múzeum értesítője. Red. Dr. Munkácsi Bernát a Dr. Sebestyén Gyula. Roč. IX. Budapešť.
7. Folk-Lore. A quarterly review of myth, tradition, institution and custom.
8. Globus. Illustrierte Zeitschrift für Länder- und Völkerkunde. Red. Richard Andree. Bd. LXXIII, LXXIV. Brunsvík, 1898.
Transactions of the Folk-Lore Society. Vol. IX. London
9. Mélusine. Recueil de mythologie, littérature populaire, traditions et usages. Red. Henri Gaidoz. Tome IX, čís. 1—6. Paříž.
10. Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Roč. XXVIII (nové řady XVIII.), seš. 1—4.
11. Mittheilungen der K. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. Red. Dr. K. Lind. Roč. XXIV. Videň a Lipsko.
12. Mittheilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde. Red. F. Vogt a O. Jiriczek. Roč. V. Vratislav.
13. Mittheilungen des Mährischen Gewerbe-Museums. Roč. XVI. Red. Julius Leisching. Brno.
14. Mittheilungen des k. k. Technologischen Gewerbe-Museums in Wien. Roč. VIII. nové řady.
15. Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Roč. XXXVI, č. 1. Red. Dr. A. Horčička a Dr. O. Weber. Praha.
16. Mittheilungen und Umfragen zur bayerischen Volkskunde. Vydává Verein für bayerische Volkskunde und Mundartforschung. Red. Dr. Oscar Brenner. Roč. IV. Würzburg.
17. Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmalen ock svenska folklif. Tidskrift utgivven pa uppdrag af landsmalsföreningarna i Upsala, Helsingfors ock Lund genom J. A. Lundell. A—D. — Stockholm.
18. Nyland. Samlingar utgisna af Nyländska Afdelningen. Kniha I.—VI. (1884 až 1896). Helsingfors.
19. Samfundet för Nordiska Museets Främjande. 1895 och 1896. Red Artur Hazelius. Stockholm, 1897.
20. Sezătoarea. Revista pentru literatură și tradițiuni populare. Red. Artur Gorovei. Svaz. IV. 1897; roč. V. č. 1. Fălticeni.
21. Der Urquell. Eine Monatschrift für Volkskunde. Vyd. a red. Fr. S. Krauss. Nové řady svaz. II., seš. 1—12. Leiden a Hamburg.
Na str. 192. obsažen jest posudek II. svazku našeho Sborniku, o němž se tu mimo jiné praví: Man darf ruhig sagen, dass der Inhalt dieser čechischen Zeitschrift in jeder modernen Kultursprache Anerkenntung und Beachtung bei den Forschern finde. Dále s pochvalou zejména uvádí Polívkovu studii a články Holubyho a Krausův.
22. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. Red. Karel Weinhold. Roč. VIII. Berlin.
23. Zeitschrift für Ethnologie. Organ der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Red. M. Bartels, R. Virchow, A. Voss. Roč. XXX. Berlin.
24. Zeitschrift für österreichische Volkskunde. Organ des Vereins für österreichische Volkskunde in Wien. Red. Dr. Mich. Haberlandt. Roč. IV. seš 1—2, 5—10.

Celkem tedy r. 1898. do knihovny musejní docházelo 79 periodických publikací.

Seznam dárců,

kterí r. 1898 přispěli sbírkám a knihovně Národopisného
Musea Českoslovanského.

Adámek Josef, učitel reálky ve Volsku (Rusko) — dřevěnou lžici, síť na hlavu, 2 ručníky, rybářskou lžici a pohledy z Niž. Novgorodu.
 Akademja Umiejetnosti v Krakově — 14 knih
 Bílek Fr., akad. sochař v Chýnově — hliněný džbáneček ze 17. stol., vykopaný v Praze.
 Čermák Karel, Dr. v Břeclavě — dal zhотовiti krásné malování z Tvrdošnické chalupy.
 Černý Ad. v Praze — knihu.
 Červený V. F., továrník v Kyjevě (Rusko) — předměty z mamutí kosti.
 Eggerth Emil, velkoobchodník v Písku — jihočeský džbán, selskou vyřezávanou hůl a klíč staré pušky.
 Gautschová Marie, učitelka v Týně nad Vlt. — různé krásné předměty.
 Hoblová Barbora, choř c. k. professora v Ml. Boleslaví. Zaslala od p. Šulce ze Strašnova: — koutnici, od pí. M. Horákové z Nemyslovice — cínový korbel z r. 1757.
 Honzíková, choř centr. ředitele v Praze — věnec obžíinkový.
 Hřimálý Jan a Laubová Anna v Moskvě — 2 sešity hudebních skladeb.
 Hurdálek Otto, žák I. třídy měšť. školy v Praze — kolovrat.

Jakubec J., prof. v Praze — 2 knihy.
 Libeň, městská rada — knihu.
 Materka Ant., městský kontrolor ve Vršovicích — starou rukop. knížku pověr sladovnických.
 Matiegka J., MUDr. — 2 spisy.
 Muka Arnošt, Dr., prof. ve Freibergu — úplný krov evang. Lužičanky.
 Novotný Ladislav, ve Břvi u Hostivic — psanou modlitební knížku z r. 1809.
 Pikhart Ant., c. k. soudní tajemník v Praze — misník vykládaný z r. 1755., baňku kamennou, kolovrat, oplatnici, hliněný reliefek, 2 empir. hřebeny a křesadlo.
 Polívka Jiří, univ. prof. v Praze — 2 brošurky.
 Rožďalovský Jan, tkadlec v Berouně — krásný ronbík z r. 1821.
 Šubert F. A., ředitel Nár. divadla v Praze — knihu.
 Vaněk Jos., pens. tovární inženýr v Praze — 2 čepičky dětské, 8 holubinek, 6 plen blatských, 1 třírohý šátek, 1 kabát selský, 1 čepec.
 »Vltavan« na Král. Vyšehradě — model voru.
 Vluka Josef, učitel ve Vídni — snubní šátek, ze Šořova, kabátek z Bažanova, zástěru na hlavu ze Šořova, sošku Krista a 5 rukopisných knížek.

Seznam členů

Národopisné Společnosti Českoslovanské za rok 1898.

a) Členové zakládající:

Adámek Karel, říš. a zem. poslanec v Hlinsku.
 Bartoš Frant., c. k. školní rada v Brně.
 Dušek Vavřinec Jos., c. k. professor na Král. Vinohradech.
 Frumar Adolf, ředitel škol dívčích v Praze.
 Gregor Čeněk, architekt v Praze.
 Hanušova rodina, viz: Rodina.
 Harrach Jan, hrabě, v Praze.
 Häusler Artur, společník firmy v Král. Vinohradech.
 Havelková Vlasta, spisovatelka v Král. Vinohradech.
 Holuby Jos. L., ev. farář v Zem. Podhradí.
 Hostinský Otakar, Ph. Dr., univ. profesor v Praze.

Hulička Emanuel, učitel v Král. Vinohradech.
 Jakubec Jan, Ph. Dr., professor v Praze.
 Klvaňa Josef, c. k. professor v Uh. Hradišti.
 Kmet Andrej, farář v Prenčově.
 Kopista V., J. U. Dr., zemský advokát v Praze.
 † Kovář Emanuel, Ph. Dr., universitní docent v Praze.
 Kulda Beneš M., sídelní kanovník na Král. Vyšehradě.
 Kurz Vilém, Ph. Dr., c. k. professor v Praze.
 Lažanský Vladimír, hrabě, v Chýši.
 Nejedlý Julius, rytíř z Vysoké, J. U. Dr., na Praze.

Netolice, Okresní výbor.
 Niederle Lubor, Ph. Dr., univ. prof. v Praze.
 Nováková Tereza, spisovatelka v Praze.
 Ort Josef, pokladník záložny v Praze.
 Otto Jan, čís. rada a nakladatel v Praze.
 Peck Ed., nadučitel v Domaželicích na Moravě.
 Prasek Vincenc, c. k. professor v Olovouci.
 Rezek Ant., Dr., sekční chef v ministerstvu vyučování ve Vídni.
 Rodina po c. k. univ. bibliothekáři J. J. Hanušovi na Král. Vinohradech.
 Roštlapil Václav, architekt v Praze.
 Ruth František, společník firmy a spisovatel v Praze.
 Ruttner Václav, bankovní úředník v Praze.

Ryba Vilém, Dr., redaktor ve Vídni.
 Storch Alexandr, knihkupec v Praze.
 Sucharda Stanislav, c. k. professor v Praze.
 Sylva Tarouca Arnošt, hrabě, v Průhonickách.
 Scheiner Josef, J. U. Dr., zem. advokát v Praze.
 Schlaffer Frant., architekt a stavitec v Praze.
 Schläger Ferdinand, úředník c. k. zastavárny v Praze.
 Šubert F. A., ředitel Národního divadla a spisovatel v Praze.
 Velflík Albín V., architekt a professor v Praze
 Wurm Ignát, kons. rada a vikář v Olovouci.

b) Členové přispívající:

Okresní výbor na Kr. Vinohradech.
 Okresní výbor v Nov. Bydžově.
 Okresní výbor v Pardubicích.

Okresní výbor v Plzni.
 Okresní výbor v Slaném.

c) Členové dopisující:

Karłowicz J., Dr., redaktor »Wisly« ve Varšavě.

Muka Arnošt, Dr., professor a redaktor čas. »Mać. Serbskeje« ve Freibergu.

d) Členové činní:

Adámek Boh., Dr., v Praze.
 Aleš Mikuláš, akad. malíř v Praze.
 Amerling Čeněk v Praze.
 Arnstein J., Dr., v Praze.
 Baumgartlová Karla, chot' továrníka v Karlíně.
 Bechyně — Okresní výbor.
 Beneš Viktor, architekt v Praze.
 Benešov u Prahy — Okresní výbor.
 Bernhard Jos. Dr., ředitel c. k. gymnasia na Král. Vinohradech.
 Berounský Frant., ředitel cukrovaru ve Mšeném u Budyně.
 Bíbová Regina v Praze.
 Bilek Matěj, tesařský mistr na Král. Vinohradech.
 Blabol Josef, vrchní inženýr na Kr. Vinohradech.
 Blecha Josef, architekt v Karlíně.
 Bohdan J. V., Dr., lékař v Ivanovicích na Hané.
 Brabec Em., stavitel v Karlíně.
 Brož Ant., tech. správce cukrovaru v Pečkách.
 Brtníček Jan, správce školy v Rozdovicích u Litovle.
 Bubela Karel, statkář na Vsetíně.
 Buchar Max, hotelier v Příbrami.
 Buchtela Karel, c. k. finanční tajemník v Karlíně.

Cibulka Frant., Dr. v Pardubicích.
 Čadová Amalie, učitelka v Praze.
 Čalounová Věra, učitelka na Král. Vinohradech.
 Čech Emerich, abs. právník v Králově Dvoře n. L.
 Čech L. J., velkoobchodník v Praze.
 Čech Vladimír ve Velkém Meziříčí.
 Čelakovský Jaromír, Dr., univ. professor v Praze.
 Čermák Josef ve Velkém Meziříčí.
 Čermák Karel, Dr., v Břeclavě.
 Černý Adolf, spisovatel v Praze.
 Červený V. F., a synové, c. k. dv. továrna v Hradci Králové.
 Česká Skalice — Okresní výbor.
 Český Brod — Okresní výbor.
 Český Dub — Okresní výbor.
 Čihák Leopold, obchodník v Jílovém.
 Čihák Václav, učitel na Kr. Vinohradech.
 Čmucha Jaroslav, Dr., na Král. Vinohradech.
 Čtenářsko-ochotnický spolek v Zálužanech.
 David Robert, obchodník na Kr. Vinohradech.
 Decker A., Dr., ředitel gymnasia v Třeboni.

Dědeček Josef, c. k. professor v Karlíně.
 Diviš-Čistecký, šl. ze Šerlingů, ředitel cukrovaru v Pardubicích.
 Domluvil E., professor náboženství ve Val. Meziříčí.
 Drozd Jan, P., v Praze.
 Drůbek Jakub, c. k. notář v Rokycanech.
 Dux Luděk na Kr. Vinohradech.
 Dvořák B., architekt v Pardubicích.
 Dvořák Čeněk, učitel v Hlušicích u N. Bydžova.
 Dvořák Frant. X., P., professor a spisovatel, v Praze.
 Eckert Frant., P. farář u P. Marie Sněžné v Praze.
 Eckert Jindřich, c. k. dvor. a komorní fotograf v Praze.
 Eggerth Emil, velkoobchodník v Písku.
 Eliáš Jan, starosta živností stavebních v Horažďovicích.
 Engelman Josef, továrník v Karlíně.
 Faster H., c. k. notář v Křivoklátě.
 Ferkl Josef, továrník a velkoobchodník v Praze.
 Feyerseil Jaroslav v Plzni.
 Feyerseil Vincenc, c. k. notář v Karlíně.
 Fiala Eduard, inženýr v Praze.
 Flajšhans Václav, Dr., na Kr. Vinohradech.
 Flum Jan, P., katecheta v Praze.
 Francev Vladimír, professor z Varšavy, t. č. na Kr. Vinohradech.
 Friedländrová Terezie na Král. Vinohradech.
 Gebauer Jan, Dr., univ. professor v Praze.
 Gebler Josef, maj. domu v Karlíně.
 Goller Fr. V. na Kr. Vinohradech.
 Gruber J., Dr., v Praze.
 Habart Čeněk, učitel v Jesenici u Sedlčan.
 Haisl Eduard, ředitel cukrovaru v Libici nad Cidlou.
 Hájek Jan, P., kaplan v Jenišovicích.
 Hajný Aug. v Žižkově.
 Hamza Frant., Dr., městský lékař v Luži.
 Hauer Václav, professor v Opavě.
 Hausa Ferd., okresní tajemník na Smíchově.
 Havelková Vlasta, spisovatelka na Kr. Vinohradech.
 Havlík Stanislav, obchodník v Praze
 Hellich Jan, lékárník v Poděbradech.
 Herain Jan, architekt v Praze.
 Heřman Gustav, učitel v Holicích u Pardubic.
 Hezký Josef, Dr., advokát v Budějovicích.
 Hlava Jaroslav, Dr., univ. professor v Praze.
 Hlaváček Josef, okres. starosta v Slaném.
 Hlinsko — Okresní výbor.
 Hluboká — Okresní výbor.

Hněvkovský Šeb, Dr., okresní lékař na Kr. Vinohradech.
 Hoffer Emil, JUDr. na Kr. Vinohradech.
 Holinová Anna v Praze.
 Honeysek V., P., farář u sv. Haštala v Praze.
 Honzík Karel, centrální ředitel v Praze.
 Horejc Vladimír, velkoobchod. v Praze.
 Hostaš Karel, Dr.. v Klatovech.
 Hostinský O., Dr., univ. professor v Praze.
 Houdek Vít, ministerský sekretář ve Vídni.
 Houser Jan, okresní příručí v Nov. Městě nad Met.
 Hrabě Václav, tesařský mistr v Praze.
 Hrubý Petr, c. k. professor v Slaném.
 Hübsch Josef, obchodník v Praze.
 Hůlka Frant. v Praze.
 Humpolec — Okresní výbor.
 Husník Jar., Dr. na Kr. Vinohradech.
 † Chmel Antonín, továrník na Král. Vinohradech.
 Chrudim — Okresní výbor.
 Ibl Kašpar, P., farář v Oužicích u Uhl. Janovic.
 Izák Jan. MUDr., obvodní lékař v Měrotíně u Litovle.
 Jakesch Ant., přednosta stanice v Hostivaři.
 Jakubičková Ludmila, učitelka v Praze.
 Janáček J. v Praze.
 Jarník Jan Urban, Dr., univ. professor v Praze.
 Javůrek Jan, JUDr., advokát v Praze,
 Javorskij Julian ve Lvově.
 Jeřábek Ant., c. k. professor na Kr. Vinohradech.
 Jirásek Alois, prof., c. k. školní rada a spisovatel v Praze.
 Kadlec Karel, Dr., tajemník Nár. Divadla v Praze.
 Kabeláč V., lékárník v Něm. Brodě.
 Kaizl Ed., JUDr., advokát v Karlíně.
 Kallus Edv., JUDr., v Kroměříži.
 Kančenýř Bedřich, c. k. zemský soudní rada v Dačicích.
 Karásek Josef v Smíchově.
 Kheil Karel Petr v Praze.
 Kindlová Božena v Praze.
 Kladno — Okresní výbor.
 Klatovy — Městské museum.
 Klier Čeněk, Dr., koncipista městské spořitelny v Praze.
 Klíma J., ředitel v Nov. Strašecí.
 Klusáček Em., c. k. berní v Pacově.
 Kneidl Fr., ředitel měšť škol v Karlíně.
 Kneissl Josef, městský účetní officiál v Žižkově.
 Kobosil Jos. v Penčíně u Turnova.
 Kolín — Okresní výbor.
 Koloušek Jan, professor v Praze.
 Komenský, Učitelská Jednota v MI. Boleslaví.

»Komenský«, Učitelská Jednota v Kolíně.
 Konvalinka B., professor v Hradci Králové.
 Konvent Křížovníků v Praze.
 Kostelec nad Orl. — Okresní výbor.
 Kostinec Ant., professor v Plzni.
 Kott František, gymn. professor v Praze.
 Koula Jan, professor v Praze.
 Kouta Josef ve Smiřicích.
 Kovařovic Karel, hudební skladatel v Praze.
 Král Jos., Dr., univ. professor v Praze.
 Královice u Plzně — Okresní výbor.
 Krásl Frant., Th. Dr., kanovník v Praze.
 Krásnohorská Eliška, spisovat. v Praze.
 Kraus Arnošt, Dr., univ. professor v Praze.
 Kropáček Jan, Dr., professor v Král. Dvoře nad L.
 Krška Karel, Dr., c. k. náměstek státního zástupce v Brně.
 Křeček V., Dr., advokát v Kojetině.
 Křivoklát — Okresní výbor.
 Křížík Frant., továrník v Karlíně.
 Kučera Jan, učitel ve Veletínách.
 Kudrna O., Dr., advokát v Netolicích.
 Kulhavý Frant., obchodník v Praze.
 Kůrka Roman Jos., ředitel gymnasia v Benešově.
 Kurz Ant., M. U. Dr. na Král. Vinohradech.
 Kutná Hora — Městská rada.
 Kykalová A., učitelka v Žižkově.
 Lambi J. B., Dr., dvorní rada v Praze.
 Libáň — Okresní výbor.
 Liebich Leopold, M. U. Dr. v Dašicích.
 Lišov u Budějovic — Okresní výbor.
 Litomyšl — Okresní výbor.
 Lorbeer Edvard v Kladně.
 Louny — Okresní hosp. záložna.
 Máchal Jan, Dr., professor v Praze.
 Malát Karel, Dr., advokát v Jihlavě.
 Malec Alois, farář v Gutjeldu.
 Málek Ant., professor v Praze.
 Maliř Jos., professor v Praze.
 Marhan Mich., ředitel škol (za učitelský sbor) v Karlíně.
 Maška Karel J., ředitel zem. vyšší reálky v Telči.
 Matiegka Jindřich, M. U. Dr., univ. docent v Praze.
 Maticce Opavská v Opavě.
 Matějka Boh., Dr., univ. docent v Praze.
 Melzér Benedikt, maj. domu v Praze.
 Měšť. společenstvo výčepníků v Praze.
 Miffek F., Dr. v Lounech.
 Mikš Rudolf, směnárník v Praze.
 Mnichovo Hradiště — Okresní výbor.
 Mrňávek Josef, ředitel c. k. čes. reálky v Č. Budějovicích.
 Musejní společnost v Horažďovicích.
 Musejní společnost v Humpolci.
 Musejní společnost v Jičíně.
 Musejní společnost ve Valaš. Meziříčí.

Musejní spolek v Čes. Třebové.
 Musejní spolek v Chotěboři.
 Musejní spolek v Nov. Bydžově.
 Musejní spolek v Pardubicích.
 Musejní spolek ve Vlašimi.
 Musejní spolek »Kašpar Sternberg« v Radnicích.
 Musejní krajinský spolek na Mělnici.
 Museum král. města Domažlic.
 Museum městské v Jaroměři.
 Museum král. města Tábora.
 Müller Frant., starosta v Tišnově.
 Nehyba Josef v Rožďalovicích.
 Nechvíle Frant., továrník ve Vídni.
 Nejedlý S., rytíř z Vysoké v Karlíně.
 Nekvasil Václav, cís. rada a stavitec v Karlíně.
 Něm. Brod — Okresní výbor.
 Němeček Josef, Dr. v Praze.
 Nevařil Josef, c. k. notář v Dol. Kralovicích.
 Nová Kdyně — Okresní výbor.
 Nová Paka — Okresní výbor.
 Nováček Vojtěch, Dr., v Praze.
 Novák J. V., Dr., v Praze.
 Obchodní Akademie (professorský sbor v Chrudimi).
 Ortová Leopoldina de Pauli v Praze.
 Oščádal Frant., professor v Přerově.
 Panocha J., MUDr. v Praze.
 Papáček Pavel, učitel a spisovatel v Nuslích.
 Pastrnek Frant., Dr., univ. professor v Praze.
 Pátek Ferd., spisovatel na Kr. Vinohradech.
 Páv Hynek, v Lysé nad L.
 Pavelka Frant., účetní záložny v Nechanicích.
 Peluněk Ant., okresní starosta v Smíchově.
 Perman Petr, obchodník v Karlíně.
 Peták Václav, Dr., purkmistr v Plzni.
 Petrich Frant., tech. revident účtárny král. hl. města Prahy v. v. v Třebenicích.
 Pikhart Ant., c. k. soudní sekretář a spisovatel v Praze.
 Pippich Karel, JUDr., advokát a spisovatel v Chrudimi.
 Piskáček Ant., Dr. v Prostějově.
 Planský Václav, c. k. professor v Kr. Vinohradech.
 Plischke Karel, Dr., v Praze.
 Počta Filip, Dr., univ. professor v Praze.
 Podlahá Ant., Th. Dr. v Praze.
 Podlipný Jan, JUDr., advokát, starosta král. hlav. města Prahy.
 Polívka Jiří, Dr., univ. professor na Kr. Vinohradech.
 Polívka Osvald, architekt v Praze.
 Přeštice — Okresní výbor.
 Přikryl Frant., P., kooperator v Soběchlebích.

Pudil Jan, em. stav. ředitel na Král. Vinohradech.
 Radimský J. A., továrník v Nové Pace.
 Rakovník Okresní výbor.
 Rašín Frant., ryt. z Ryzmburka v Praze.
 Reinsberg Josef, Dr., prof., rektor české university v Praze.
 Riedl Gustav, úředník bušť. dráhy v Kralupech.
 Rožánek O., Dr. v Praze.
 Růžička Přemysl, sládek v Jindř. Hradci.
 Rychlík Čeněk, účetní v Litovli.
 Rypáček Frant. J., c. k gym. professor v Brně.
 Sajbic V. v Klobukách.
 Sedláček Jan, Th. Dr., kanovník v Praze.
 Sedláček Jan, J. U. C., ředitel továrny v Karlíně.
 Seifert Cyril, Dr., v Brně.
 Setunský Karel, Dr. v Praze.
 Skuč — Okresní výbor.
 Slavík Jan, JUDr. v Jindř. Hradci.
 Slukov Jakub Vojta, dram. umělec Nár. div. v Praze.
 Smolková Marie v Praze.
 Smyčka Jan, Dr., obv. lékař v Litovli.
 »Snaha«. Vzdělávací spolek na Vsetíně.
 Sobotka Primus, spisovatel v Praze.
 Socha Václav, účetní cukrov v Litovli.
 Speranskij M., professor, v Něžině v Rusku.
 Spurný Ignát, nadlesní v Litovli.
 Stejskal V. P., kaplan u sv. Mikuláše v Praze.
 Strániček Jindřich, M. U. Dr., primář nemocnice v Náchodě.
 Stránský J. V., obchodník v Praze.
 Svoboda Josef, P., hl. farář u sv. Mikuláše v Praze.
 Sylva Tarouca Arnošt, hrabě, v Praze.
 Syřiště Antonín, hotelier v Praze.
 Šeferna Alois, městský pokladník ve Vršovicích.
 Šíma Josef, architekt v Jaroměři.
 Šimák Bohumil, statkář ve Všestudech.
 Šittler Ed., P., farář v Žižkově.
 Škarda Václav, Dr. v Praze.
 Šmakal Václav, Dr., ve Vel. Čakovicích.
 Schmoranz Josef, odborný učitel v Chrudimi.
 Šnajdr L., c. k. konservator v Smiřicích.
 Schnirch Boh., ak. sochař v Praze
 Šolta Ant., odborný učitel v Chrudimi.
 Šorm Josef, kaplan ve Dvoře Králové nad L.
 Špaček V., hlavní pokladník kníž. M. Lobkovice v Praze.
 Schrutz Ondřej, Dr., univ. docent v Praze.
 Štěrba Boh., architekt v Karlíně.
 Strekelj Karel, Dr., univ. prof. v Št. Hradci.
 Schulz Leopold v Praze.

Švarc V., professor umělecké školy v Praze.
 Schwarz Frant., cís. rada, vrch. účetní Zemské banky a obecní starší v Praze.
 Švchla Ant., mlynář v Hostivaři.
 Táborský F., professor a spisovatel v Praze.
 Tallowitz Ferd., velkoobchod. v Praze.
 Taussig Julius, Dr., advokát v Benešově.
 Thomajer Jos., Dr., univ. prof. a spis. v Praze.
 Tichý Karel, cís. rada a továrník v Praze.
 Třída Emíl, továrník v Nové Kydyni.
 Udalrik Josef v Hradci Králové.
 Uh. Brod — Zemská vyšší realka.
 Urban Robert, tech. chemik cukrovaru v Čes. Budějovicích.
 Urbánek Fr. A., knihkupec v Praze.
 Urbánek Michal, architekt na Vsetíně.
 Václavek Mat., ředitel m. škol na Vsetíně.
 Valchář Jan, učitel v Křenovicích.
 Vaněk Jan, ředitel velkostatku v Radimi.
 Vavrouch Jan, Dr., v Lošticích.
 Vejrych Jan, architekt v Praze.
 Veselý Frant., komisař c. k. fin. stráže v Semilech.
 Veselý Jan, spisovatel na Kr. Vinohradech.
 »Vesna« dívčí školy v Brně.
 Velc Ferdinand, professor a akad. malíř v Sarajevě.
 Vyravský Vojtěch, professor v Praze.
 Vít V., M. U. Dr., obvodní lékař v Dobříšovicích.
 Vlasák Erazim, Dr. na Kr. Vinohradech.
 Vlček Jaroslav, professor na Kr. Vinohradech.
 Vlk Frant., Cyril, JUC., v Praze.
 »Vocel« — Archaeol. sbor v Kutné Hoře.
 Vodička Karel, knihovník kláštera Minoritů v Krumlově.
 Vodňanský Jan, účetní knihtiskárny v Praze.
 Volyně — Okresní výbor.
 Vondrovic J., MUDr. v Poděbradech.
 Vostřebal K., M. Ph. v Boskovicích.
 Vrzal J., adjunkt v Smiřicích.
 Vycpálek Josef, professor v Táboře.
 Vysoké nad Jiz. — Okresní výbor.
 Vysoké Mýto — Okresní výbor.
 Vysoký H., professor v Kr. Vinohradech.
 Werner Frant., c. k. gymn. ředitel ve Val. Meziříčí.
 Winter Zikmund, Dr., professor a spisovatel v Praze.
 Woldřich Jan N., Dr., univ. professor na Kr. Vinohradech.
 † Wurm Jos. Svatopluk, ředitel ve výslužbě v Kloboucích.
 Zadina A., Dr., v Poděbradech.

Zahradník Isidor, Ph. Dr., řeh. kanovník v Jihlavě.
 Zákrejs Frant., ředitel okr. úřadovny a spisovatel v Karlíně.
 Zawiliński R., professor v Krakově.
 Zubatý Josef, Dr., univ. professor na Smíchově.

Zuman Frant., J. U. C., v Praze.
 Žamberk — Okresní výbor.
 Žán Antonín, okresní tajemník v Rokycanech.
 Židlický Frant., továrník v Karlíně.

Celkem měla Společnost r. 1898. členů zakládajících 42, přispívajících 5, dopisující 2 a činných 327.

Zprávy z Muzea a Společnosti.

Z výboru N. S. Č. Od valné hromady do konce r. 1898 konal výbor N. S. Č., po případě komise, z výboru zvolená, sedm schůzí. Ve schůzi, konané 18. října, jmenován byl p. Jan Valchář, učitel v Křenovicích u Ledče, venkovským jednatelem N. S. Č. — Ve schůzi dne 2. listopadu, učinil p. prof. Dr. Lubor Niederle návrh, aby Společnost vydala národnou mapu Slovanstva, jejíž potřeba již od let se pocítuje. Zvolena hned komise, již svěřeno vypracování podrobných návrhů a později i sestavení mapy. Komise, sestávající z pp. prof. Niederle, prof. Pastrnka, prof. Polívky, prof. Zubatého, Dra. Plischke a A. Černého, konala v listopadu a prosinci dvě schůze, v nichž rozdělena práce jednotlivým členům a pojednáváno o některých zásadních otázkách. Bylo třeba předem jasně vymeziti účel a charakter mapy; usneseno přihlížeti hlavně k potřebě praktické, tedy k tomu, aby mapa mohla býti pořízena co možná brzo, a dále aby byla co možná přehledná. Z obou příčin není možno pomýšleti na mapu ryze vědeckou: to byl by úkol na řadu let, jehož výsledkem by musila býti řada podrobných map dialektologických, procentových atd., jimiž by se neposloužilo práktické potřebě a jichž by konečně

Společnost při svých omezených prostředcích nemohla vydati. Proto rozhodla se ona komise navrhnuti výboru, aby vydána byla mapa méně podrobná, a prozatím jen nejdůležitější část. V takové mapě lze přihlížeti při jednotlivých kmenech slovanských jen k nejdůležitějším oblastem dialektologickým, tedy ku př. u lužických Srbů k dolnolužičtině a hornolužičtině, u Rusů k velikoruštině, maloruštině a běloruštině atd. I při tom ovšem zbude ještě mnoho obtíží, poněvadž mnohé věci dosud jsou sporné a nejasné. — Ve schůzi dne 22. listopadu navrhul prof. Dr. A. Kraus, aby Společnost a Museum daly podnět k založení tržnice na Příkopech s originálními a charakteristickými výrobky českými; k tomu uvedl příklady z Dánska a Švédska. O podobném podniku uvažovalo se již v době Národopisné výstavy, kromě toho již prof. Niederle učinil svého času podobný návrh na zařízení takové tržnice při Národopisném Museu. Dle návrhu prof. Krause měly by se při tržnici zřídit vzdělávací kurzy, čehož analogií je mnoho. Po delší živé debatě zvolena komise, která by připravila k valné hromadě návrh 1. o spojení dosavadních podobných tržnic v jednu a 2.

o zřízení kursů při ní. Do komise zvoleni: paní Havelková, pp. prof. Dr. Hostinský, prof. Dr. Kraus a prof. Dr. Niederle. — Společnost vydala členské diplomy (se záhlavím dle návrhu M. Alše), jež se budou pp. členům zasílat na požádání za doplatek 30 kr.

Z Rady N. M. Č. Dne 6. pros. r. 1898 svolána zvláštní schůze za příčinou projevu k panovnickému jubileu J. V. císaře a krále. Předseda Rady, prof. Dr. Ot. Hostinský, poukázal k tomu, že tato korporace netolik má nejupřímnější podíl na loyálních citech, jež jubileum v dějinách tak vzácné vzbudilo v celém mocnářství Rakousko-Uherském, nýbrž s vděčností zvláštní pohlížeti musí na minulé padesátiletí, jehož známkou nad jiné skvělou je bez odporu zakládání a zvelebování veřejných sbírek, umění a vědě sloužících. V posledních desíti letích také v Praze podniky a snahy toho druhu utěšeně se množí a vznáhají, a mezi blahodárně působící ústavy, jež z půdy takto připravené vyrostly, patří zajisté také Národopisné Museum Českoslovanské, sloužící především vědě národopisné, ale hledající zároveň i plodné styky s uměním a uměleckým průmyslem naším. I končil předseda vroucím přáním, aby J. V. císaři a králi našemu ještě dlouho bylo popráno těšiti se z živého ruchu museálního v celé říši, jakožto z velkého díla kulturního, jím samým vždy velikomyslně podněcováno a chráněno. — Dle řádu Rady musejní má právo posílati delegáta do Rady, kdo věnuje museu ročně 1000 zl. Je to dosud země (se subvencí 2000 zl.) a stát (se subvencí 2500 zl.). Zemský výbor království Českého vzdal se svého práva, vláda pak jmenovala svým zástupcem p. arch. Jiřího Stibrala, ředitele umě-

lecko-průmyslové školy. P. řed. J. Stibral byl poprvé přítomen v plné schůzi Rady dne 8. listop. Předseda Rady uvítal jej vřelými slovy, jimiž zejména vyslovil potěšení, že vláda zvolila za svého delegáta do Rady tak vynikajícího pěstovatele a příznivce českých snah uměleckých, jímž konečně i naše museum slouží, přispívajíc svými sbírkami k záchráně a studiu památek domácího a svérázného umění lidového.

Knihovna N. M. Č., pokud jest řádně skatalogisována a tím členstvu k užívání přístupnou učiněna, chová dosud 386 odborných spisů ve 334 svazcích a 90 časopisů, sborníků a jiných periodických publikací ve 318 svazcích. Celkem tedy slouží již členům N. S. Č. k volnému použití 652 svaz. musejní knihovny. Velecennou částí její jsou zejména četné časopisy a sborníky odborné, jichž podrobný seznam (pokud lonského roku pravidelně docházely) podáváme zvlášť. Knihy půjčuje členům správce musea ve všední dny dopoledne mezi 9.—12. hodinou. Knihovní řád, přijatý ve schůzi Rady musejní dne 31. ledna 1899, uveřejňujeme na jiném místě.

Výstavní vesnice českoslovanská, kteráž propůjčena byla N. S. Č. zemským výborem krále Českého na dobu od 1. dubna do konce října 1898, byla dne 9. ledna 1899 zase odevzdána zemskému výboru. Ve dnech svatojanských (14., 15. a 16. května 1897) byly v ní pořádány lidové slavnosti, jež přinesly N. S. Č. 580 zl. 12 kr. čistého užitku. Výbor společnosti a Rada N. M. Č. budou se zase o to ucházet, aby i letošního roku na letní měsíce aneb na určité dny k pořádání podobných slavností vesnice jim byla propůjčena.

Subvence král. hlav. města Prahy. Král. hlavní město Praha

udělilo Národopisnému Museu Českoslovanskému na rok 1899 subvenci 500 zl., jako roku předešlého (kdežto r. 1897 obmyslilo je subvencí 1000 zl.). Jak známo, dává země Národopisnému museu roční subvenci 2000 zl. a stát 2500 zl.

Žádost k České Akademii císaře Františka Josefa pro vědu, slovesnost a umění. Koncem května minulého roku podána byla k České Akademii žádost o udělení podpory na vydávání Sborníku. Nadějeme se, že bude příznivě vyřízena.

Příspěvky členské na r. 1899
složili: Josef Malíř, assistent čes. univ., Prof. Dr. Jan Urban Jarník, Prof. Dr. Arnošt Kraus, V. Špaček, hlavní pokladník kniž. M. Lobkowicze, Dr. Ant. Podlaha, Dr. O. Rožánek, P. Josef Svoboda, hlavní farář, P. Václav Stejskal, Čeněk Amerling, Th. Dr. Jan Sedlák, Th. Dr. Frant. Krásl, Anna Holinová, Jindř. Eckert, c. k. dv. a kom. fotograf, JUDr. Jan Javůrek, P. Frant. X. Dvořák, Dr. J. Arnestein, Eliška Krásnohorská, P. Frant. Eckert, farář, prof. Frant. Táborský, J. V. Stránský, Prof. Dr. Jar. Hlava, Prof. Dr. Josef Král, Frant. Kulhavý, Prof. Jan Koula, Prof. Alois Jirásek, Prof. Frant. Kott, Prof. Dr. Jar. Čelakovský, Karel Petr Kheil, Stanislav Havlík, Vladimír Horejc, Fr. A. Urbánek, Karel Honzík, centr. ředitel, Arnošt hrabě Sylva-Tarouca, Frant. Hůlka, Josef Ferkl, P. Václav Honeysek, Božena Kindlová, Prof. Dr. Hanuš Máchal, Rudolf Mikš, Jakub Vojta Slukov, Ant. Syřiště, vesměs v Praze;

Josef Englman továrník, Frant. Zákrejs, ředitel okr. úřadovny, Petr V. Perman, obchodník, Frant. Kneidl, ředitel měšť. škol, Karla Baumgartlová, chot továrníka, JUC. Jan Sedlák, ředitel továrny, Frant. Křížík, císař. rada a továrník, Karel Buchtela, c. k. fin. tajemník, V. Nekvasil, císař. rada, Vinc. Feyerfeil, c. k. notář, Stan. ryt. Nejedlý z Vysoké, Josef Gebler, maj. domu, prof. Jos. Dědeček, Frant. Židlický, továrník, Boh. Štěrba stavitec, JUDr. Frant. Lokay, advokát, Josef Blecha, stavitec, M. Blecha, architekt, Dr. M. Hurých, Mich. Marhan, ředitel samostat. obecné školy chlapecké, vesměs v Karlíně; Věra Čalounová, Dr. Jan Čmuchal, Terezie Friedländrová, F. V. Goller, Dr. Jar. Husník, Jan Pudil, Dr. Er. Vlasák, Dr. Ant. Kurz, Robert David, Josef Blabol, Dr. Šeb. Hněvkovský, Václav Plánský, Dr. Josef Bernhard, M. Bílek, J. Benešovský-Veselý, Dr. Zigmund Winter, JUSt. Emil Hoffer, Vlasta Havelková, vesměs v Král. Vinohradech; Okresní výbor v Křivoklátě v Humpolci, ve Vys. Mýtě, v Nové Pace, v Hlinsku, v Nové Kdyni; Emerich Čech, abs. právník ve Dvoře Králové n. L. Prof. Roman Zawiliński v Krakově, JUDr. Václav Peták v Plzni, Josef Nevařil, c. k. notář v Dol. Kralovicích, JUDr. Karel Hostaš v Klatovech, Dr. Karel Malát v Jihlavě, Ředitelství Zemské vyšší reálky v Uh. Brodě, MUDr. Jan Smyčka v Litovli, Vyšší dívčí a průmyslová škola Vesna v Brně, Boža Dvořák, architekt v Pardubicích, Učitelský spolek »Komenský« v Ml. Boleslaví.

(Pokračování.)

